

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

NEO KLASİK VE NEO KURUMSAL İKTİSAT OKULLARI
BAĞLAMINDA YOKSULLUĞUN EKONOMİ POLİTİĞİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Zehra DOĞAN

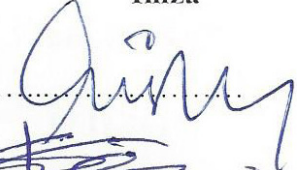
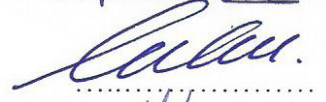
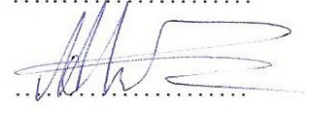
Danışman
Prof. Dr. Şahabettin GÜNEŞ

BOLU 2015

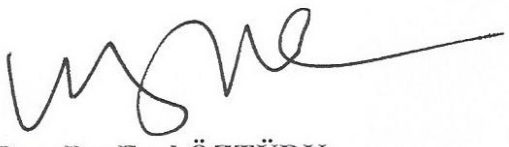
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Zehra DOĞAN'a ait "Neo Klasik Ve Neo Kurumsal İktisat Okulları Bağlamında Yoksulluğun Ekonomi Politikası" adlı çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında doktora tezi olarak oy birliğiyle / oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

10.11.2015

Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Şahabettin GÜNEŞ	
Üye : Prof. Dr. Seyit KÖSE	
Üye : Prof. Dr. Sadık ÇUKUR	
Üye : Prof. Dr. Mustafa AKAL	
Üye : Doç. Dr. Şakir GÖRMÜŞ	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Erol ÖZTÜRK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Doktora Tezi olarak sunduğum "Neoklasik ve Neo Kurumsal İktisat Okulları Bağlamında Yoksulluğun Ekonomi Polisiğı" başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuruhan kaynaklardan yapılan alıntıl原因 adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Zehra DOĞAN

10.11.2015

ÖN SÖZ

Doktora tezi olarak hazırladığım bu çalışmanın amacı, kurumlar ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu incelemede Neo Klasik ve Neo Kurumsal İktisadın önermeleri dikkate alınmıştır. Yoksulluk konusu çok boyutlu ve karmaşık bir konu olması hasebiyle, bakış açısı bu iki ekolü içine alacak şekilde sınırlı tutulmuştur.

Araştırmada ilk amaçlanan yoksulluk sorunsalının tarihsel, sosyal ve ekonomik bağlarının ne olduğunu ortaya koymaktır. Bu anlamda; tarihsel, ekonomik ve sosyal dönüşümler ile bu dönüşümlerde yoksulların ve yoksulluğun durumu incelenmiştir. Bu inceleme ile konuya zengin bir bakış açısı getirilerek, problemin çok eski köklerinin olduğu sonucuna varılmıştır. Bu ortaya çıkışı beraberinde Neo Kurumsal İktisadın konuya bakış açısının ne olduğunu ortaya koymayı gerektirmiştir. Bu nedenle ikincil olarak, Kurumsal İktisat okulunu ortaya çıkaran fikirler ve kişiler üzerinde durulmuş, ekolün tarihsel ve felsefî arka planı araştırılmıştır.

Eski ve Yeni Kurumsal iktisat okulu ile bağ kurularak, yeniliklerin ve değişen fikirlerin neler olduğu vurgusu yapılmıştır. İnceleme alanı içerisine alınan Neo Kurumsal İktisat ekolündeki temel düşünceler ortaya konmuş ve bu düşüncelerin geleceği hakkında fikirler paylaşılmıştır. Eski ve Yeni Kurumsal İktisadın yoksulluğa bakış açısı araştırılmış ve bulgular ortaya konulmuştur. Bu kısımda birincil elden yoksulluk ve kurumlar arasındaki ilişkiyi araştıran bir bakış açısının yazında bulunmaması dolayısıyla, yoksulluğu etkileyen düşünceler Neo Kurumsal İktisat yazınından derlenerek ortaya konulmuştur. Teorik çerçevede kurumlar ile yoksulluk ilişkisi arasında sıkı bir bağ olduğu ortaya konulmasının ardından, ekonometrik olarak böyle bir ilişkinin var olup olmadığı, üçüncül olarak inceleme alanını oluşturmuştur. Bu bağlamda ülkeler için kurumsal üstyapı ile yoksulluk arasındaki ilişki test edilmiş, bulgular ise teoriyi destekler nitelikte bulunmuştur.

Bu araştırma Ardahan'ın uzun ve soğuk kış gecelerinde, serin ve nazlı şehir vakitlerinde yazıldı. Ardahan'ı benim için sıcak ve mutlu bir yer haline dönüştüren, tez sürecinde her daim desteklerini hissettiğim değerli çalışma arkadaşlarım ve meslektaşlarım Öğr. Gör. Ayşen YILMAZ'a, Öğr. Gör. Cihan YILMAZ'a, Arş. Gör. M. Caner TİMUR'a, Öğr. Gör. Abdullah TOPCUOĞLU'na, Öğr. Gör. Şafak ALTAY'a, Arş. Gör. Uğur DOĞRU'ya, Arş. Gör. Onur DEMİRCİ'ye, Öğr. Gör. Cem DOĞAN'a, değerli dekanımız ve destekçimiz Prof. Dr. Hakkı BÜYÜKBAŞ'a, Ardahan Üniversitesi çalışanlarına, değerli vakitlerini sürekli çalıp, sorularıyla yorduğum Arş. Gör. Ünzüle KURT'a ve Yrd. Doç. Dr. İ. Orkun ORAL'a, uzaklardan bana hep destek olan, akademiye sevdiren Prof. Dr. Ramazan SARI'ya, Prof. Dr. A. Ali KARACA'ya, rahmetli hocam Prof. Dr. Nevzat YOSMAOĞLU'na, Doç. Dr. Fatih KONUR'a, Yrd. Doç. Dr. Cengizhan YILDIRIM'a, uzaklardan her daim destek olan Yrd. Doç. Dr. Feyza ARICA'ya, akademik anlamda ilk deneyimime ortak olan ilgi ve desteğini esirgemeyen yüksek lisans tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Erdoğan KOTİL'e, iktisadın bağlarını anlamamı sağlayan harika dersleri ile Doç. Dr. Sevim AKDEMİR'e sadece bu çalışmada değil, hayatımın her alanında ve her anında, yanımda olan değerli dostlarım Aynur HATEMOĞLU ve Ayça BUDAK'a teşekkürlerimi borç bilirim. Onlar olmasaydı bu çalışma eksik kalmış olurdu.

Bu çalışmanın ortaya çıkış, gelişme ve sonuç aşamasında her daim yanımda olan, sosyal bilimci olduğumu anlamamı sağlayan, değerli danışmanım Prof. Dr. Şahabettin GÜNEŞ'e, sorularıyla yorduğum Prof. Dr. Sadık ÇUKUR'a, araştırma yöntemim ve çalışmanın gidişini belirleyen Prof. Dr. Seyit KÖSE'ye teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak beni emek ve zahmetle büyüten, hep yanımda olan değerli annem, babam ve can kardeşime teşekkürlerimi sunarım.

Zehra DOĞAN

ÖZET

NEO KLASİK VE NEO KURUMSAL İKTİSAT OKULLARI BAĞLAMINDA YOKSULLUĞUN EKONOMİ POLİTİĞİ

Zehra DOĞAN

Doktora Tezi

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Şahabettin GÜNEŞ

Kasım 2015, 228+XVI Sayfa

Yoksulluk tüm toplumları yakından ilgilendiren; sosyal, ekonomik, siyasi sebep ve sonuçları olan bir sorundur. Araştırmanın amacı kurumlar ile yoksulluk arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu teorik ve ekonometrik olarak ortaya koymaktır. Bu bağlamda ilk olarak, tarihsel, ekonomik ve sosyal dönüşümler ile bu dönüşümlerde yoksulların ve yoksulluğun durumu incelenmiştir. Bu inceleme ile konuya zengin bir bakış açısı getirilerek, problemin çok eski köklerinin olduğu sonucuna varılmıştır. Bu ortaya çıkariş beraberinde Neo Kurumsal İktisadın, konuya bakış açısının ne olduğunu ortaya koymayı gerektirmiştir. Bu nedenle ikincil olarak, Kurumsal İktisat okulunu ortaya çıkaran fikirler ve kişiler üzerinde durulmuş, ekolün tarihsel ve felsefi arka planı araştırılmıştır. Teorik çerçevede kurumlar ile yoksulluk ilişkisi arasında sıkı bir bağ olduğu ortaya konulmasının ardından, üçüncül olarak, ekonometrik açıdan böyle bir ilişkinin var olup olmadığı, incelenmiştir. Bu bağlamda ülkeler için kurumsal üstyapı ile yoksulluk arasındaki ilişki test edilmiş, bulgular ise teoriyi destekler nitelikte bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Neo Klasik İktisat, Neo Kurumsal İktisat, Yoksulluk, Kurum, Panel Veri Analizi.

ABSTRACT

NEO CLASSICAL AND NEO INSTITUTIONAL SCHOOL IN THE CONTEXT OF THE POLITICAL ECONOMY OF POVERTY

Zehra DOĞAN

PhD. Thesis

Department of Economics

Advisor: Prof. Dr. Şahabettin GÜNEŞ

November 2015, 228+ XVI Pages

The poverty is an issue involving all societies and; having social, economic, political causes and effects. The purpose of the study is to demonstrate the presence of a strong theoretical and econometrical relationship between institutions and the poverty. In this context, firstly, it was investigated what are historical, social and economical bonds of the poverty problematic. By developing a large point of view on issue with this investigation, it was concluded that the issue has very deep roots. This conclusion was required to reveal what is the perspective of the Neo institutional economics on this issue. For this reason, secondly, we urged upon views and persons which unveiled the school of Institutional Economics and investigated the historical and philosophical background of the school. After revealing the demonstrating the presence of a strong relationship between institutions and the poverty, the issue of the fact that whether there is economically such relationship was constituted as tertiary study area. In this context, the relationship was determined between institutional superstructure for countries and the poverty, the findings were found as in nature supporting the theory.

Key words: Neo Classical Economics, Neo Institutional Economics, Poverty, Institutions, Panel Data Analysis.

Erhan'a...

Ondan aldığım vakitlerin bir telafisi olması dileğiyle...

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi

GİRİŞ	1
-------------	---

I.BÖLÜM

1. YOKSULLUĞUN SOSYO-EKONOMİK KÖKENLERİ	5
1.1. Yoksulluğun Tarihsel Bağları	5
1.1.1. Avcı-Toplayıcılar.....	5
1.1.2. Tarım Devrimi (Neolitik Dönem).....	7
1.1.3. İlk Sınıfsal Ayrışmalar Ve Yoksulluk Söyleminin Ortaya Çıkışı	12
1.1.4. İnsanlık Tarihinin İlk On Yüzyılında Yoksullar, Köleler ve Toplumsal Değişim	16
1.2. İlksel Birikim Dönemi ve Yoksulların Durumu	20
1.2.2. Yoksulluğun Siyasi Platformda Tartışılması: Yoksul Yasaları.....	31
1.2.3. Yoksul Yasalarının Toplumsal ve Ekonomik Sonuçları	36
1.3. Ekonomik Liberalizm, Sınıf Mücadeleleri ve Sermayenin Yeni Dünyası	43
1.3.1. Sınıf Mücadelelerinin Motivasyonu	44
1.3.2. Sermayenin Yeni Dünyası	45
1.3.3. Ekonomik Liberalizm ve Yoksulların Durumu	46
1.4. Ekonomik Liberalizme Bir Ara, Yoksullar İçin Bir Umut: Refah Devleti.....	49

1.4.1. Dünya Savaşları ve Refah Devletinin Temelleri	51
1.4.2. Refah Devletinin Etki Alanının Genişlemesi:1945-1970	53
1.4.3. Refah Devletinin Bunalım Yılları ve Yoksulluk: 1970 ve Sonrası	56
1.5. Uluslararası Kuruluşlar ve Yoksulluk.....	57
1.5.1. 1990 Kalkınma Raporu ve Yoksulluğa Değişen Bakış Açısı.....	59
1.5.2. 2000/2001 Raporu: Yoksulluğa Saldırı	61
1.5.3. Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Türkiye	64
1.5.3.1. Binyıl Kalkınma Hedefleri Nedir?	64
1.5.3.2. Binyıl Kalkınma Hedefleri: 2005 Türkiye Raporu.....	67
1.5.3.3. Binyıl Kalkınma Hedefleri: 2010 Türkiye Raporu.....	71
1.5.4. Son Dönem Yoksulluk İle İlgili Gelişmeler ve Türkiye.....	76

II. BÖLÜM

2. ESKİ VE YENİ KURUMSAL İKTİSADİ DÜŞÜNCEDE YOKSULLUK.....80

2.1. Kurumsal İktisat Okulunun Tarihsel Arka Planı: Alman Tarihçi Okulu	80
2.2. Kurumsal İktisadın Felsefi Arka Planı: Evrimci Düşünce, Deneycilik ve Pragmatizm.....	83
2.2.1. Evrimci Düşünce ve Kurumsal İktisat.....	83
2.2.2. Deneycilik (Empirizm) Düşüncesi ve Kurumsal İktisat.....	84
2.2.3. Pragmatizm (Faydacılık) Düşüncesi ve Kurumsal İktisat	86
2.3. Eski Kurumsal İktisat: T. Veblen, J.R. Commons, W.C. Mitchell.....	87
2.3.1. T. Veblen'in Kurumsal İktisada Katkısı	90
2.3.2. J. R. Commons'ın Kurumsal İktisada Katkısı.....	93
2.3.3. W. C. Mitchell'in Kurumsal İktisada Katkısı	95
2.4. Eski Kurumsal Düşünce Yoksulluğun İzleri.....	96
2.5. Yeni Kurumsal İktisat	99
2.5.1. Yeni İktisat Tarihi.....	103
2.5.2. Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat	105
2.5.3. Yeni Sosyal Ekonomi	106
2.5.4. İşlem Maliyetleri İktisadı.....	107
2.5.5. Mülkiyet Hakları İktisadı.....	109
2.5.6. Toplu Eylem Teorisi	110

2.5.7. Ekonomi ve Hukuk	112
2.5.8. Bilgi Ekonomisi	113
2.5.9. Sosyal Sermaye	114
2.6. Eski ve Yeni Kurumsal İktisadın Benzer ve Farklı Yönleri	117
2.7. Yeni Kurumsal İktisatta Yoksulluk Düşüncesi	119
2.8. Yeni Kurumsal İktisadın Geleceği	121

III. BÖLÜM

3. YOKSULLUK İLE İLGİLİ GÖSTERGELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ...124

3.1. Yoksulluk Sorununa Getirilen Çözümlerin Değerlendirmesi	124
3.1.1. Ülkelerin Yoksulluk Eğilimleri	125
3.1.2. Gelir Dağılımı ve Harcama Bakımından Yoksulluk	132
3.1.3. Gelir Dışı Gösterge ve İnsani Gelişme Bakımından Yoksulluk	145
3.2. Yoksulluğa Karşı Uygulanan Politikaların Değerlendirilmesi	147
3.2.1. Gelir Yardımı ile Yoksulluğun Azaltılması	147
3.2.2. İş Kazandırma ve Girişimcilik Yolu ile Yoksulluğun Azaltılması	149
3.2.3. Yapısal Politikalar ile Yoksulluğun Azaltılması	150

IV. BÖLÜM

4. KURUMLAR ve YOKSULLUK İLİŞKİSİNİN AMPİRİK ANALİZİ.....153

4.1. Araştırmanın Amacı Ve Kapsamı	153
4.2. Kurumlar Ve Yoksulluk İlişkisinin Dayanağı	153
4.3. Yoksulluğu Açıklamada Kurumsal Yapının Önemi	156
4.4. Veri Seti	158
4.5. Yöntem	164
4.5.1. Homojenlik Testi ve Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	165
4.5.2. Panel Birim Kök Testleri	166
4.5.3. Eğim Katsayılarının Tahmini	169
4.6. Analiz Sonuçları ve Değerlendirme	170
4.6.1. Heterojenlik Sınaması Sonuçları	170
4.6.2. Yatay Kesit Bağımlılığı Sınaması Sonuçları	171
4.6.3. Panel Birim Kök Sınaması Sonuçları	172

4.6.4. Havuzlanmış En Küçük Kareler Modeli Regresyon Tahmin Sonuçları	172
4.6.5. Eşbütünleşme Testi ve Sonuçları.....	178

V. BÖLÜM

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	181
---------------------------------------	------------

KAYNAKLAR	191
------------------------	------------

EKLER	224
--------------------	------------

EK 1: Analizde Kullanılan Ülkeler.....	225
---	------------

EK 2: Ekonomik, Politik ve Yasal Kurum Endeksi Bileşenleri/Oluşturulan Endeksler	226
---	------------

EK 3: Gini Katsayısı ve Yoksulluk Oranı Arasındaki Korelasyon İlişkisi.....	227
--	------------

EK 4: Analizdeki Ülkeler İçerisinde Kişi Başına Düşen Geliri En Fazla 30 Ülke.....	228
---	------------

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri 2005: Hedef -1 Göstergeleri.....	68
Tablo 1.2: Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri 2005: Hedef -2 Göstergeleriyle Binyıl Kalkınma Hedefleri 2005: Hedef -2 Göstergeleri.....	69
Tablo 1.3: Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri 2010: Hedef 1-A Göstergeleri.....	73
Tablo 1.4: Türkiye’de Yüzde 20’lik Hane Halkı Dilimlerine Göre Yıllık Kullanılabilir Kişisel Gelirlerin Dağılımı (%)	74
Tablo 1.5: Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri 2010: Hedef 1-B Göstergeleri.....	75
Tablo 1.6: Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri 2005: Hedef 1-C Göstergeleri.....	76
Tablo 3.1: Dünyanın Bazı Bölgelerinde Yoksulluk Eğilimi.....	125
Tablo 3.2: Dünyanın En Yoksul 10 Ülkesi (Sahra Altı Afrika)	126
Tablo 3.3: Güney Asya Ülkelerinde Yoksulluk Oranı.....	127
Tablo 3.4: Doğu Asya ve Pasifik Ülkelerinde Yoksulluk Oranı	128
Tablo 3.5: Latin Amerika ve Karayip Ülkelerinde Yoksulluk Oranı	129
Tablo 3.6: Batı Avrupa ve Orta Asya Ülkelerinde Yoksulluk Oranı.....	130
Tablo 3.7: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinde Yoksulluk.....	132
Tablo 3.8: Gelir Dağılımı Bakımından Doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri	133
Tablo 3.9: Doğu Asya Ve Pasifik Ülkelerinde Gini Katsayısı	133
Tablo 3.10: Gelir Dağılımı Bakımından Batı Avrupa ve Orta Asya Ülkeleri	134
Tablo 3.11: Batı Avrupa ve Orta Asya Ülkelerinde Gini Katsayısı	134
Tablo 3.12: Gelir Dağılımı Bakımından Latin Amerika ve Karayip Ülkeleri.....	135
Tablo 3.13: Latin Amerika ve Karayip Bölgesi Ülkelerinde Gini Katsayısı.....	135
Tablo 3.14: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinde Gelir Dağılımı	136
Tablo 3.15: Orta Asya ve Kuzey Afrika Ülkelerinde Gini Katsayısı	136
Tablo 3.16: Güney Asya Ülkelerinde Gelir Dağılımı.....	137
Tablo 3.17: Güney Asya Ülkelerinde Gini Katsayısı	137
Tablo 3.18: Sahra Altı Afrika Ülkelerinde Gelir Dağılımı	138
Tablo 3.19: Sahra Altı Afrika Ülkelerinde Gini Katsayısı	139
Tablo 3.20: Dünyanın En Gelişmiş 8 Ülkesi Ve Gelir Dağılımı	139

Tablo 3.21: Dünyanın En Gelişmiş 8 Ülkesinde Gini Katsayısı	140
Tablo 3.22: Doğu Asya ve Pasifik Ülkelerinde Et Tüketimi ve Temel Tüketim Harcaması.....	141
Tablo 3.23: Avrupa ve Orta Asya Ülkelerinde Et Tüketimi ve Temel Tüketim Harcaması.....	141
Tablo 3.24: Latin Amerika ve Karayip Ülkelerinde Et Tüketimi ve Temel Tüketim Harcaması.....	142
Tablo 3.25: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinde Et Tüketimi ve Temel Tüketim Harcaması	142
Tablo 3.26: Güney Asya Ülkelerinde Et Tüketimi ve Temel Tüketim Harcaması	143
Tablo 3.27: Sahra Altı Afrika Ülkelerinde Et Tüketimi ve Temel Tüketim Harcaması.....	143
Tablo 3.28: Dünyanın En Gelişmiş Sekiz Ülkesinde Et Tüketimi ve Temel Tüketim Harcaması	144
Tablo 3.29: İnsani Gelişme İndeksi Trendinde Yüksek İnsani Gelişmede İlk 10 Ülke	145
Tablo 3.30: İnsani Gelişme İndeksi Trendinde İnsani Gelişmede Son 10 Ülke.....	146
Tablo 3.31: İnsani Gelişme İndeksi Trendinde İnsani Gelişme Ülke Grupları Ortalaması	146
Tablo 4.1: Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler.....	163
Tablo 4.2: Değişkenlere Ait Regresyon ve VIF Değerleri	163
Tablo 4.3: Pesaran and Yamagata (2008)'in Homojenlik Testi	171
Tablo 4.4: Pesaran (2004)'ün Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	171
Tablo 4.5: Panel Birim Kök Testi Sonuçları.....	172
Tablo 4.6: Haussman Testi Etki Sonuçları	173
Tablo 4.7: Regresyon Tahmin Sonuçları	174
Tablo 4.8: Regresyon Tahmin Sonuçları-2.....	177
Tablo 4.9: Kişi Başına Düşen Geliri En Fazla 30 Ülke için Regresyon Tahmin Sonuçları	177
Tablo 4.10: Pedroni Panel Eşbütünleşme Sonucu (Gini Bağımlı Değişken).....	179

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1:Yeni Kurumsal İktisadın Dalları	100
---	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
DB	: Dünya Bankası
ESAM	: Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi
FAO	: Dünya Tarım Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İGE / HDI	: İnsani Gelişme Endeksi
İGR / HDR	: İnsani Gelişme Raporu
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

GİRİŞ

Yoksulluk çok boyutlu, karmaşık yapılı, sosyal, siyasal ve ekonomik sebep ve sonuçları olan bir problemdir. Yoksulluğun karmaşık yapısı nedeniyle, birçok araştırmacı farklı noktalarından, farklı yorumlar ile hem bu sorunu algılamaya hem de çözüm üretmeye çalışmaktadır. Yoksulluk sorununun doğası sebebiyle bu sorunsal ile ilgili tek bir tanım yapmak ya da tek bir çözüm önerisi getirmek zorlaşmaktadır. Bunun yerine, yoksulluğu anlamak ve açıklamaya yönelik ifadeler kullanmak tercih edilmektedir. Yoksulluk ile ilgili diğer bir unsur, yoksulluk oranı, yoksulların sayısı gibi sayısal veriler ile açıklanma isteğidir. Bu durum hem yoksulların mevcut durumunu bilmek hem de çözüm önerileri ortaya koymak bakımından önemlidir.

Yoksulluk ile ilgili yapılan çalışmaların ortak özelliklerinden biri, bu sorunun gelişmişlik derecesine bakılmaksızın, tüm dünya ülkelerinde görülen bir sorun olmasıdır. Şiddeti ve derecesi farklı olsa da, yoksulluk tüm ülkelerin karşı karşıya kaldığı önemli bir sorunsaldır. Bu bağlamda çalışmanın temel savı, yoksulluğun toplumların geleceğini ve refahını tehdit eden bir problem olduğu üzerinedir. Bu noktadan hareketle çalışma, yoksulluğa karşı geliştirilen çözüm önerilerinin eksikliğine vurgu yapmaktadır. Bu eksiklik hem çalışmanın özgün değerini ortaya koymakta hem de yoksulluk sorununa farklı bir açıdan bakmayı sağlamaktadır. Bir diğer ifade ile çalışmada iddia unsuru olan mesele, yoksulluk ile toplumların kurumsal yapısı arasında bir ilişki olduğu ve bu ilişki anlaşılmadan yoksulluğa karşı politika geliştirilemeyeceği üzerinedir.

Çalışmanın ana unsuru olan yoksulluk sorununa yönelik, geniş ve farklı açılardan bakan çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmayı diğer yoksulluk çalışmalarından farklılaştıran ve akademik bir katkı yapmasını sağlayan unsur, yoksulluk ile kurumlar arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmasıdır. Önceki araştırmalarda büyüme ve kalkınma ile kurumsal yapı arasında sıkı ilişki olduğu bulgulanmıştır. Bu ilişkiden hareketle kurumsal yapının büyüme ve kalkınma

sorunlarını algılamada ve çözmede etkili olduğu ortaya çıkarılmıştır. Büyümenin yoksulluğu azaltacağı, gelir dağılımını iyileştireceği düşünülse de, yoksulluk ve kurum ilişkisi doğrudan bir araştırma konusu içerisinde yer almamıştır. Bu bağlamda çalışma yoksulluk ile kurumsal yapıyı bir araya getiren farklı bir bakış ile akademik bir katkı yapmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın analiz kısmında hem zaman serileri hem de yatay kesit serilerini bir arada gösteren panel veri tercih edilmiştir. Panel veri, hem ülkelere ait verileri hem de verilerin gerçekleştiği yılları içermesi bakımından çok sayıda gözlemi içermektedir. Gözlem sayısı arttığı için kurulacak ekonometrik modelin güvenilirliği, serbestlik derecesi ve açıklayıcılık ilişkisi artmaktadır. Bu nedenle panel veri ile tahmin güvenilir ekonometrik tahminlerin yapılabilmesini sağlamaktadır.

Yoksulluğun tarihsel, sosyal ve ekonomik kökenlerini incelemek çalışmanın birinci bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde amaç, yoksulların durumunu tarihsel akışta ortaya koymaktır. Bu bölümde amaçlanan, yüzyıllar içerisinde yoksulluk söylemindeki değişimlerin nasıl gerçekleştiğini ortaya koymaktır.

İkinci bölüm olarak belirlediğimiz alanda, Kurumsal İktisat yazınından bahsetmek, bu yazında yoksulluğun yerinin ne olduğunu tespit etmek temel amacımızdır. Kurumsal İktisat yazını, eski ve yeni olarak ikiye ayrılması nedeniyle, bakış açısı bu iki ekolün etkilendiği isimler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Kurumsal iktisat 19. yüzyılın sonunda Alman Tarihçi Okulu düşüncelerinden etkilenererek ortaya çıkmıştır. Bu ekolün yanında; faydacılık, deneycilik ve evrimci felsefi düşüncenin kurumsal iktisadı derinden etkilediği ortak bir kanıdır. Bu bağlamda kurumsal iktisadın ana teması, tarihsel olay akışlarının her toplum için farklılık göstereceği, bu nedenle yoksulluğun giderilmesi için genel geçer bir yöntem önermenin mümkün olmayacağı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer ifade ile toplumlar kendilerine has bir takım özelliklerle değerlendirilmeli ve bu özelliklere uygun politikalar ile yönetilmelidir.

Ekonomi, tarih boyunca var olmuş tüm toplumlarda sosyal ilişkiler bütünü içinde ve onlardan ayrılmayacak biçimde yerleşmiştir. Bu anlamda iktisadın insan tarafından kurulmuş, insanın sosyal ve doğal çerçevesini düzenleyen bir süreçtir. Bu anlamda, insan davranışları ve bu davranışları belirleyen şey, o toplumu oluşturan kurumlar bütünüdür. İnsan davranışları ancak belirli bir kurumsal yapı ile birlikte yer aldıkları zaman ekonomik faaliyetin sürdürülmesinde rol oynayabilirler (Polanyi 2000: 112).

Polanyi'nin de ifadesinde görüldüğü üzere, kurumsal yapı ve insan davranışları birbirini yukarı ve aşağı nedensellik bağları ile değiştiren ve etkileyen süreçler olarak değerlendirilmelidir. Bir başka deyişle toplumsal davranış ve kararlar kurumları etkileyerek yeniden şekillendirir ve aynı şekilde kurumlar da alınmış karar ve politika uygulamaları ile insan davranışlarını etkiler. Bu bağlamda kurumsal yapı ve toplum iç içe geçmiş süreçlerin bir sonucudur. Bu bağlamda, yoksulluk sorununa toplumların tarihsel, kültürel, ekonomik ve sosyal kurumlarına bakmadan çözüm önerisi getirmek anlamsızlaşmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ülkelerin yoksulluk sorununa getirdiği çözümler yoksulluk oranları, gelir dışı gösterge ve insani gelişme ile tüketim miktarları ve Gini katsayısı gibi ölçütler ile değerlendirilmiştir. Verileri yorumlamanın ardından, genel olarak ülkelerin yoksulluk sorununa hangi tür çözüm önerileri getirdiği tartışılmıştır. Çözüm önerileri ülkeden ülkeye farklılık gösterse de, üç alan üzerinde yoğunlaştığı fark edilmiştir. Bunlar, gelir yardımı politikaları, iş kazandırma ve girişimcilik politikaları ile yapısal politikalar olmak üzere karşımıza çıkmaktadır.

Bu araştırmanın temel problemi yoksulluk sorununun tüm dünya ülkelerinin sorunu olmasına rağmen, tek ve genel geçer bir politika yerine ülkelere özgü politikalar ile çözülebileceği savını araştırmaktır. Bu anlamda ilk araştırma alanımız yoksulluğun insanlık tarihi ve bu süreçte meydana gelmiş sosyal, siyasal ve ekonomik olaylar ile ilgisinin ne olduğunu keşfetmektir. İkinci alan teorik anlamda Neo Kurumsal İktisat ekolünün yoksulluk sorununa bakışını ortaya koymaktır. Bu ortaya koyuş sırasında Neo Kurumsal iktisatta daha örtük olan yoksulluğa bakış açısı incelenmiştir. Bir diğer ifade

ile Neo Klasik iktisadi düşüncede yoksulluk bir sorun olarak algılanıp çözümler getirilmiş, Neo Kurumsal iktisatta ise bu alan yeni tartışmaya açılmıştır. Yoksulluk ile kurumların bir açıklayıcılık ilişkisi içerisinde olduğu teorik olarak ortaya konulduktan sonra, ekonometrik olarak konunun araştırılması son bölümü oluşturmuştur.

Bu araştırmanın amacı, yoksulluk ile kurumlar arasında pozitif yönlü ve güçlü bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktır. Diğer bir ifade ile kurumların yoksulluk sorununu merkeze koyacak şekilde bir değişimden geçtiği takdirde, sorunun en aza indirileceğine ilişkin güçlü beklentiler vardır. Bu şekilde bir bakış açısı, literatür içerisinde inceleme alanını tam anlamıyla bulamamıştır. Kalkınma ve büyüme problemleri ile ilgili olarak kurumsal yapının eksikliğinin yoksulluk ve gelir dağılımı problemlerine yol açacağı birçok çalışmada vurgulanmış ancak başlı başına yoksulluk sorununun boyutunu değiştireceği belirtilmemiştir. Bu bağlamda çalışma, özgün bir alan olarak görülmektedir.

Araştırmada yöntemsel olarak sorunu belirleme, hipotez kurma, veri toplama, veri analizi ve sonuçları yorumlama aşamaları izlenmiştir. Bu anlamda yerli ve yabancı literatürden sıklıkla faydalanılmış, günümüz teknolojileri, üniversitelerin makale veri tabanları, uluslar arası kuruluşların veri tabanları ve istatistik programlarından sıklıkla faydalanılmıştır.

I. BÖLÜM

1. YOKSULLUĞUN SOSYO-EKONOMİK KÖKENLERİ

1.1. Yoksulluğun Tarihsel Bağları

İnsanlık tarihinde meydana gelen sosyal ve ekonomik değişimleri anlamak; bilimlerin, bilim insanlarının, özellikle sosyal bilimcilerin temel araştırma ve üzerinde düşünme sorunsalını oluşturur. Her bilim dalı kendi araştırma alanı içerisinde nereden geldik, neler değişti, neler olabilir sorularına yanıt aramaya çalışmaktadır.

İktisatçının ana malzemesi ekonomik değişimler olsa da, bunları sosyal değişimlerden ve bu değişimlere tanıklık eden tarihten ayırmak pek mümkün değildir. Bu nedenle çalışmanın bu ilk kısmında insanlık tarihinde kabaca ne gibi sosyal ve ekonomik değişimler olmuş sorusuna cevap aranacak ve yoksulluğun bu değişimler içerisinde aldığı anlam ve söylem farklılıklarına değinilecektir.

1.1.1. Avcı-Toplayıcılar

Tarihsel olarak insan davranış kalıpları hakkındaki fikirler genel antropolojik kanıtlarla 5000 yıl öncesine kadar gitmektedir. Bu anlamda yoksula ilk olarak ne zaman yoksul denildiğine dair bir soru sormak bizi (5000 yıl öncesine kadar götürmese de), ilk toplumsal hareketlerden itibaren insan yaşamının sosyal ve ekonomik olarak nasıl değiştiği hakkında düşünmeye sevk etmektedir.

Devletin ortaya çıkışı ve toplumsal eşitsizliğin yerleşmesinden önce, insanlar binlerce yıl boyunca küçük çaplı, akrabalık temelli toplumsal gruplar halinde

yaşıyorlardı. Bunların ekonomik hayatındaki temel kurumlar, toprak ve kaynakların ortak mülkiyetini içeriyor; yiyeceklerin dağıtımında genelleştirilmiş bir karşılıklılık uygulanıyor ve görece eşitlikçi siyasal ilişkiler kuruluyordu (Herman 2011: 17).

İlk insanlık tarihini oluşturan bireyler 30-40 kişilik gruplar halinde yaşıyor, zaman zaman bir araya gelerek 200 kişiye varan topluluklar oluşturabiliyorlardı. Bu tür toplumlarda hayat, tarım ya da sanayi toplumlarından daha zor değildi. Bu toplumlarda yönetici ya da sınıf bölünmeleri yoktu. Hayatın çeşitli yönleriyle, haklı pratik nedenlerden ötürü diğerlerinden daha önde giden bir iki kadın ya da erkek bulunabilirdi. Hukukun korunması ortak bir işti. Geçim kaynaklarını elde etmek için insanlar birbirleri ile sonsuz didişmelere girmeden ya da öndere boyun eğmeden işbirliği yapabiliyorlardı (Geremek 1998: 15-17; Şenel 1982: 60).

Cinsiyet açısından ilksel toplumlarda bir ayrışma görülmemekteydi. Ancak bir iş bölümünden söz edilebilirdi. Kadınlar toplayıcılık işlerini erkekler ise avcılık işlerini sürdürüyorlardı. Bunun temel nedeni kadınların annelik ve doğum gibi nedenlerle sürünün devamlılığını sağlaması ve avcılık gibi toplayıcılığa göre daha zor bir iş yapması durumunda sürünün devamlılığının tehlikeye girecek olmasıydı. Bunun dışında yerleşim yerinin nakli gibi karar alma süreçlerinde erkek ve kadın eşit haklara sahipti (Childe 2006: 22-23).

Gruplar, bir bitki kaynağından diğerine ya da av peşinde sürekli hareket etmek zorundaydı. Bu sürekli hareket ise her şeyin kolaylıkla taşınmasını gerektiriyor, herhangi bir grup mensubunun servet biriktirmesini olanaksız hale getiriyordu. Bu anlamda bugünkü anlamda bir özel mülkiyet kavramı yoktu (Herman 2011: 26-27).

İnsanlık tarihi kimi zaman başarılı, kimi zaman başarısız eylemlere tanık olmuş kadın ve erkek eylemlerinden oluşmaktadır. Bugün yaratılan zenginliği hayal edemeseler de, toplumsal köklerimizi onların eylemleri oluşturmuştur. Ancak bu zenginliğin paylaşımında sıkıntılar vardır ki yoksulluk toplumların yakasına yapışan bir sorun halindedir. Dünyanın pek çok yerinde pek çok insanın yokluk, açlık, savaş tehlikesi ile karşı karşıya kalması paylaşımcı toplum değerlerinden saptığımızı gösterir.

Bu anlamda avcı-toplayıcı toplumdaki bizi günümüze getiren sosyal ve ekonomik ilişkileri genel olarak incelemek yokluk sorununa bakış açımızı değiştirecek ve çözüm önerileri bulmamıza yardımcı olacaktır.

1.1.2. Tarım Devrimi (Neolitik Dönem)

İnsanların yaşam kalıplarını tümüyle değiştiren tarım devrimi bundan yalnızca on bin yıl önce gerçekleşti. Özellikle Ortadoğu'nun Bereketli Hilal bölgesinde (bugünkü Türkiye'nin Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep bölgeleri, Filistin, Suriye, Lübnan, Irak) insanlar hayatlarını kazanmak için yeni bir yola giriştiler (Diamond 2006: 129-30).

Bitkisel besinler için doğaya bağımlı olmak yerine, ekin ekmeyi ve yetiştirmeyi, hayvanları ise avlamak yerine evcilleştirip yeni ürünler elde etmeyi öğrendiler. Bu onların avcı-toplayıcı yaşam biçimlerini kökünden değiştirecek bir adımdı (Herman 2011: 24).

Bu adım avcı-toplayıcı toplumlara kendilerinden önce yaşayan insanlardan daha rahat bir yaşam olanağı sunmadı. Ancak yeni grup avcı-toplayıcılar Bereketli Hilal gibi bölgelerde yaşam alanlarını yüzlerce insanı barındıracak köy yerleşmelerine dönüştürerek, yiyecek maddelerini taş ya da kil kaplarda saklayarak ve bir dizi aletler geliştirerek aynı yerde yıllarca yaşamayı başarabildiler (Childe 2006: 49-51).

Daha sonraları dünyanın ikliminde meydana gelen kuraklık ve soğuma, Bereketli Hilal bölgesindeki insanların bu tür yaşam sürdürmelerini engelledi. Bölge daha kurak ve soğuk olmaya başlayınca, doğal olarak yetişen yabani tahıl ve hayvan sürülerinin miktarında önemli bir azalma oldu. Avcı-toplayıcı köyler eskiden yaşadıkları gibi yaşayamıyorlardı. Açlıktan ölmek istemiyorlarsa ya eski göçebe yaşam tarzına dönecek ya da azalan doğa koşullarını kendi emekleri ile telafi etmenin bir yolunu bulacaklardı. İşte bu yol tarımı getirdi. Daha önceki dönemlerden insanlar kökler ve bitkiler hakkında muazzam bilgiye sahiptiler. Kimi gruplar ise bu bitki tohumlarını ekerek, yiyecek stoklarını garanti etmek için kullanmaya başladılar (Şenel 1982: 49-50).

İnsanların hayatındaki bu önemli değişiklik onları köye daha bağlı hale getiriyordu. Sadece ürün dönemlerinde değil, araziye temizlemek, ürünlerin düzenli bakımını yapmak, hasatı saklamak, stokları paylaşmak ve çocukları yetiştirmek için birbirleri ile işbirliği yapmanın yeni yollarını geliştirmek zorunda kaldılar (Herman 2011:25). Tarım devrimi, taş çağı ya da neolitik dönem olarak ifade edilen bu dönem insanların yaşam ve çalışma şekillerini uzunca bir sürece yayılarak tamamen yeniden örgütlenmelerini gerektirdi.

Bu gelişmelerle birlikte tarıma geçilmesinden binlerce yıl sonrasına kadar sınıf ya da devlet otoritesine benzer bir oluşum görünmüyor. Milattan önce (M.Ö.) 4000 yıllarına kadar zenginlik açısından önemli bir farklılaşma pek görülmemektedir. Hatta okuma-yazma öncesi dönemde (proliterate-M.Ö. 3000’li yıllara doğru) toplumsal tabakalaşma sürecinin çok fazla ilerlediği hususunda bir işaret yoktu (Childe 2006: 52; Herman 2011: 12).

Hane halkları arazi parçalarını işliyorlardı. Ancak bugünkü tanımladığımız anlamda toprakta özel mülkiyet ya da eşya biriktirme eğilimi yoktu. Genel olarak bu tarım-köy yerleşmelerinde herkes yiyeceğini bir diğeri ile paylaşmak durumundaydı. Böylelikle hiçbir hanenin hasatının yetersizliğinden ya da daha fazla çocukları olması nedeni ile sıkıntı çekmemesi sağlanmış oluyordu (Adams 1966:78).

Köy yerleşmelerinde kimse herkes açlıktan ölmedikçe ölmeden yaşıyordu. Bu tür bir ötekini düşünme zihniyeti yaşamı idame etme amacından doğmaktadır. İşgücü fazla ama doyuracak boğazı az olan haneler, işgücü az ama doyuracak boğaz sayısı çok olan (çok çocuklu aileler) hanelere yardım ediyorlardı. Bunun nedeni çocukların gelecekteki işgücü arzını temsil etmesi idi. Eğer haneler bu tarım-köy grubunun ölüp gitmesini izlemek istemiyorsa paylaşımcı olmak zorundaydılar.

Avcı-toplayıcı olarak göçebe hayat stili düşük doğum oranlarına yol açıyordu. Tarıma dayalı yerleşik köy hayatında ise çocuklar birkaç ay sonra taşınmak zorunda kalmıyor ve çocuk sayısı ne kadar çok ise gelecekte temizlenecek ve kullanılacak arazi miktarı o kadar büyük oluyordu. Bu anlamda daha büyük aileler toplumsal üretim

bakımından daha önemli hale geliyordu. Üretim ve yaşam biçimindeki değişiklik nüfusun ilk uygarlıklar başlangıcında yirmi katı kadar büyümesine yol açtı (Adams 1966: 96).

Avcı-toplayıcı toplumlarda anlaşmazlıklar ya o hanenin topluluğu terketmesi ya da bölünme ile sonuçlanıyordu. Tarım köy temelli toplumlarda ise köy yerleşkeleri, yiyecek ve eşya stoklarının her an saldırı tehdidi altında olması, daha karmaşık ve örgütlü etkileşime ihtiyaç duyulmasına ve savaşların sıradan bir olgu haline gelmesine yol açtı. Bu nedenle toplumsal kontrolü sağlayacak ek karar alma mekanizmalarına (örneğin her aileden bir kişi ya da her soydan yaşlılardan oluşan bir heyet) ihtiyaç duyuldu (Childe 1948: 59).

Bahçe tarımı temelli toplumlar ile etkileşimde bulunan bazı avcı-toplayıcı gruplar ise tahıl yetiştirmeksizin yalnız hayvan yetiştirmeye yönelerek bir tür çoban halkların görülmesine neden oldu. Tahıl üretimi ve hayvancılığın yaygınlaşması toplumsal hayatta önemli bir değişikliğe, toplumsal tabakalaşmaya yol açtı (Herman 2011: 26-27). Tahılın üretiminin ardından ambarları koruyan ya da dağıtımını sağlayan kimi bireyler ya da soyların ötekilerden daha çok prestije sahip olduğu kabile reisliği ya da büyük adamlar denilebilecek bir yapı ortaya çıktı. Fakat bu bizim anladığımız anlamda sınıfsal bir farklılaşma değildi. Reislerin elde ettiği gelir ya da ürün topluluk üyelerine yeniden dağıtılıyordu. Yine de toplumsal tabakalaşmanın ilk adımları olarak önemli bir gelişmeydi (Childe 1948: 59).

Tarım insan hayatını geri dönülemez biçimde etkileyen ilk büyük değişimi başlatmıştır. Üretim, tüketim ve bölüşüm ilişkileri daha karmaşık hale gelmiştir. Bu karmaşıklık yeni bir takım yönetsel ve yaşamsal mekanizmaları beraberinde getirmiştir. Tarım devriminin gerçekleşmesinden sonra da uzunca bir süre "yokluk ya da yoksulluk" olgusu doğanın nimetinin az olması ile ilişkilendirilebilir. Bir kesimin, ürünün daha çoğunu almasından ya da paylaşmamasından ötürü ortaya çıkan bir durum değildir.

Bu noktada üretilen tüketim ya da toplanılan yiyecek maddelerinin yine o toplum bireyleri tarafından tüketildiği bir yapı anlamamız gerekir. Böyle bir yapıda hem

geriye bir artık kalmadığından hem de bu artığa el koyacak sınıfsal bölünmeler olmadığından yoksulluk olgusu bugünkü anladığımız ifade ile görülmemektedir.

İlk tarımsal yerleşmelerde oldukça basit yöntemler kullanılıyordu. Süregelen yıllar içinde verimlilik artışı gerçekleşmişse de bu ancak nüfustaki artışı karşılayabilecek kadardı. İnsanlar kendi kontrolleri dışındaki don, kuraklık, sel, fırtına gibi doğa olaylarına karşı savunmasızdılar. Bu nedenle sürekli açlık ve kıtlıkla yüz yüzdiler. Bu topluluklar yerleşik hayatlarına devam etmek istiyorlarsa ya daha verimli tarım yöntemleri geliştirecekler ya da diğer tarımcıların ürünlerini alan edeceklerdi. Diğer tarımcıları talan etme fikri savaşın bu toplumlarda yaygınlaşmasına yol açtı (Childe 1948: 32-33).

İlk tarımsal yerleşme dönemine ait taştan savaş baltaları, çakmaktaşı kamaları savaş olgusunun varlığına önemli örnektir. Daha verimli tarım ise ancak teknolojik yenilik ile mümkün olabilirdi. Bu dönemdeki tarımsal yenilikler saban, set ve hendekler, üçlü tarım yöntemleri, bataklık kurutma, su kanalları açma gibi yöntemleri içeriyordu (Şenel 1982: 46).

Doğa koşullarına uyum sağlamak ve yaşamak için ortaya çıkan değişim zorunluluğu ve yeni teknikler toplumsal iş bölümünü hatta cinsiyetler arası işbölümünün artışıını teşvik etti. Hamile ya da emziren kadınlar için saban kullanımı kolaylıkla yapılmayacak ağır bir işti. Düzenli su kanallarının yapımı yüzlerce hanenin çalışmasını gerektiriyordu. Ayrıca bu işi yapanlar ile işi yapanları takip ve kontrol edenler arası bir ayrıma ihtiyaç duyuldu. Bununla birlikte yiyeceklerin saklanması, paylaşılması işlerini yüklenecek ve yiyecek stoklarını kontrol edecek bir grup ortaya çıktı (Herman 2011: 62-63). Bu şekilde bir grubun yiyecek stoklarını yönetmesi işi, toplumun teknolojik gelişmeler yolu ile fazla ürün üretmesi yolu ile mümkün hale geldi. Ancak teknolojik gelişme yolu ile üretilen fazla ürün sayesinde, bir takım insanlar tarımsal faaliyetlerden sıyrılıp savaş için hazırlık yapabilir, zanaat işlerine yönelebilir ya da ürettiklerini diğer toplumların ürettikleri ile değiş tokuş yaparak ticaret yapmalarına yol açabilirdi.

İnsanlar beş bin yıl kadar önce tarımda sulama ve teknolojik yenilikler ile verimli ürün üretmeyi başarabildiler. Bu ürünleri ani felaketlerde kullanmak üzere büyük binalarda bir kısmını depoladılar. Bu fazla ürünü tahıl ambarını yönetenler toplar, depolar ve dağıtırken toplumun geri kalanını da yönetir hale geldiler. Ambarları denetleyenler toplumun üzerinde bir güç halinde idiler. Neredeyse insanüstü bir özellik atfedilerek, bu ambarlar ilk tapınakları ve nezaret edenler ilk rahipleri oluşturdu. Bu durum uzman bir grubun üretimi koordine etmesi, mevsimleri takip etmesi bakımından yararlı oluyordu. Ambarlara nezaret edenler bu stok edilmiş ürünlerin kayıtlarını resimsel simgeler ile tutuyor, ürün ekmenin en iyi zamanını araştırıyorlardı (Childe 1994: 155-156).¹

Yaşamlarını sadece hayvanları avlayarak ya da bitkileri toplayarak geçiren insanlar bitkiler ve doğa hakkında muazzam bilgi birikimine sahiptiler. Tarımsal üretime bütünüyle geçmeden önce uzunca bir süre yiyeceklerini çeşitli saklama yöntemleri ile saklayarak ve çevrelerine uyum sağlayarak geçirdiler. Tarımsal üretim avcı-toplayıcılığa göre daha kolay görünüyordu. Çünkü sürekli bir erden diğerine geçmek gerekmiyor, bilmedikleri doğal koşullarda yiyecek peşinde koşmak zorunda kalmıyorlardı. Ancak tarımsal üretiminde sürekli bakım, yeni arazilerin açılması, işlenmesi, don, kuraklık gibi doğa olaylarına karşı hazır olunması gibi birtakım zorlukları bulunuyordu. Bu zorlukları aşmak için daha karmaşık toplumsal önlemler almak gerekiyordu. İşte yönetici sınıfların ortaya çıkması bu yolla oldu (Herman 2011:112-113).

Tarımsal artığı saklamak, korumak ve dağıtmak işleri toplum içinde bazı kişilere veriliyordu. Tarımsal üretim kısmından ayrılan bu kimseler ürünün saklanması, korunması, dağıtılması, ekin zamanları, doğa olayları gibi olayları takip ediyorlardı. Yoksulluk tarımsal devrimin gerçekleştiği ilk dönemlerde yine avcı-toplayıcılarda olduğu gibi doğa olayları ile ilişkilendiriliyordu. Bir kesimin toplam üründen daha fazla

¹ Tapınaklarda ürün kayıtlarını tutmak için kullanılan resimsel göstergeler daha sonra alfabe ve yazı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Tarımsal ürün üretiminden çekilen ambar yöneticileri mevsim tahini, ay ve güneşin hareketleri gibi sonrasında insanlık gelişmesine müthiş katkıda bulunacak alanlar ile ilgilendiler.

pay alması ya da güç ve otorite bakımından üstün olması ile gelişen yoksulluk ise bu dönemden sonrasına rastlamaktadır (Şenel 1982: 91).

1.1.3. İlk Sınıfsal Ayrışmalar ve Yoksulluk Söyleminin Ortaya Çıkışı

Milattan önce (M.Ö.) 3000'de köle kız ve daha sonra köle erkek işaretleri taşıyan tabletler görüldü. Bunu tam özgür yurttaş, halktan olan kişi ya da aşağı statüyü ifade eden terimler izledi. Bu döneme gelindiğinde sınıfsal farklılaşmanın kanıtları çok açıktı. Eski Eshnuma'da² yolların üzerindeki büyük evler çoğu kez 200 metrekare ya da daha büyük bir zemine sahipti. Öte yandan ana yollara yalnızca dolambaçlı dar sokaklarla çıkışı olan evlerin çoğu 50 metrekareyi geçmezdi (Herman 2011: 35-36).

Childe (1948) yaklaşık M.Ö. 2500 yıllarında eski bir kentte tarımsal ürünün yönetim ve dağıtımına sahip rahiplerin yaşantısını anlatan fermada neler olduğunu şöyle ifade ediyor: Yüce rahip yoksulların bahçesine girdi ve oradan odun aldı... Eğer bu büyük adamın evi sıradan bir yurttaşın evi ile yan yana ise büyük adam yurttaşla herhangi bir tazminat ödemedi bu mütevazı yere el koyabilirdi (Childe 1948: 88).

Milattan önceki tarihlerde artık sınıfsal olarak toplumun tabakalara ayrıldığı, yaşantı biçimlerinin değiştiği, köle, yurttaş, rahip gibi sınıfa ait terimlerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Toplumsal olarak, üretimin dağıtımı ve yönetimini elinde tutan kesimin, ürünü üreten kesim üzerinde söz sahibi olması, kendisi lüks ve görkem içinde yaşarken diğer kesimin ancak yaşamını idame ettirmesi bugünkü tanımladığımız anlamda yoksulluk olmasa da yoksulluğun ilk görünümü olması açısından önemlidir.

Peki, binlerce yıldır sınıf bölünmesi olmaksızın üretim yapan, üretimi dağıtan, eşit şartlarda yaşayıp başkasını ezmeyen insanlar neden böyle davranmaya başladılar? Aslında bunun özünde üretim ilişkilerinin değişmesi yer alır. Çünkü insanlar tarım devrimi ile yaşamının görece olarak daha zor, ancak daha emin (avcı-toplayıcılığın toplayacak ve avlayacak bir şey bulunmamasına ve doğanın fiziki olarak daha fazla

² Bugünkü Irak topraklarında Tell Asmar olarak bilinen Diyala vadisinde kurulu antik bir şehir.

çalışmayı gerektiren zor şartlarına göre) bir yolunu bulmuşlardı. Üstelik bu koşullarda yerleşik olarak bir yere bağlanabiliyor, önceki tarzlarına göre daha rahat ve konforlu bir hayat sürebiliyor ve toplumun devamlılığını sağlayacak doğum oranlarını artırabiliyorlardı.

Yeni tarımsal üretim tarzı toplumun üyeleri arasında yeni ilişkiler oluşturmaya başladı. Üretim koşulları istikrarsız ve tahmin edilemezdi. İnsanlar kuraklık, fırtına, sel gibi beklenmedik olaylar ile karşılaşılıyor ve ürünleri mahvolabiliyordu. Tarımsal üretimin artırılmasına yönelik yeni bulunan yöntemler ile (saban, set kurma gibi) bu tür kriz durumlarına karşı fazla bir ürün elde edebiliyorlardı. İnsanların yeni şeyler üretebilmek için bulduğu yeni yöntemler bazı insanların toplumun faaliyetlerini kontrol edebilmeleri için tarladaki çalışma yükümlülüğünden azat edilmelerini sağlıyordu. Bu fazla ürünün hemen tüketilmeyip gelecek için ambarlarda depo edilmesi görevini de bu kimseler üstleniyordu (Childe 1950: 4-5; Herman, 2011: 37-8).

Üretimi denetlemek ve ürünü depolamak için bedensel çalışmadan uzaklaşmış bu kimseler kaynaklar üzerindeki kontrolü sağlayan yöneticilere dönüşmüşlerdi. Bu yöneticiler toplumun bir kısmına eziyet pahasına da olsa, toplumsal gelişmeyi kendi refahlarının artışına bağlı gördüler. Ayrıca tüm toplumu tehdit eden açlık ve yoksulluktan korunmak gerektiğine kanaat getirdiler.

Bu süreçten anlaşıldığı üzere insanların yaşamak için tarım gibi yeni bir yol bulamamaları, daha fazla ürün üretilmesine, daha fazla ürün toplumda bu ürünün dağıtımı ve saklanması sağlayacak bir kesime ve bu da zaman içerisinde farklı sınıf bölünmelerine yol açtı. Sınıf bölünmesi esasen fazla ürün üretmenin bir sonucu olarak karşımıza çıkıyordu.

Prestijli sınıflar üretimi artırmak için işgücünü örgütleme, doğal afetlere karşı ürünü depolama, saklama ve pay etme gibi görevleri yürüten ve başka gruplardan savaşlar yolu ile artık ürün elde eden gruplar haline geldiler. Bu tür ayrıcalıklı grupların artığı kendi ellerinde tutmalarının yolu, toplumun tamamı büyük zorluklara katlanırken, baskıcı yapılar kurmak ve diğer toplumlar ile savaşarak ürünlerine el koymaktı.

Avcı-toplayıcı toplumdan yerleşik tarım toplumuna geçiş, bireylerin geleceklerinin daha sıkı şekilde toprağa bağlanmasına neden oldu. Toprağın işlenmesindeki gelişmeler ve yenilikler ile artan üretimin bir kısmı, bu üretimi kötü günler için saklayan grupları ortaya çıkardı. İlk sınıfsal bölünmelerin temel niteliği buydu. Fazla ürünü depolayan, saklayan, üretimi ve işçileri koordine eden bu gruplar toplumda prestijli bir konum elde ettiler. Toplumun ürettiği fazla ürün o toplumun değil de, bunu idare edenlerin başarısından geliyormuş şekline büründü. Fazla ürünü kontrol eden gruplar, toplumda öncelikli bir statüye sahip oldular, daha iyi evlerde oturup diğer insanlar üzerinde hak iddia edebildiler. Bu anlamda yoksulluğun tarımsal üretimde söz sahibi olmayan kısımlara atfetmek mümkündür (Herman 2011: 37-9).

İlk uygarlıkların muhteşem yapıları ve zenginliğine karşın (Piramitler, Maya ve Aztek Uygarlıkları, İran şehir devletleri, su ve kanalizasyon sistemleri, kültürel ve maddi birikim), bunlardan yararlanamayan ve idareci sınıfın dışında kalan halk arasında güçsüzlük, önemsizlik gibi duygular bulunuyordu. Heykeller ve yapıtlar kalıcı olsa da, bunları meydana getiren toplum er ya da geç derin krizlere giriyor, şehir devletleri parçalanıyordu. Bu parçalanmanın ardında, kaynakların gittikçe artan kısmının yönetici sınıflara ayrılması, yönetici sınıfın lüks ve aşırı tüketimi yer alır. Yönetici sınıfın tüketimi artınca toplumsal fazlayı elde etme konusunda halk üzerindeki baskının arttığını da belirtmek gerekir (Childe 1950: 15-6)

Yönetici kesimin hayat kalitesindeki artış, ilksel toplumlarda yaşayan geniş halk kitlelerinin yaşam standardını ancak hayatlarını devam ettirebilecekleri düzeye indirmiştir. Milattan önce 1500'lü yıllara kadar diğer bir ifade ile ilk medeniyetlerin ortaya çıkmasından bir dönem önce, halk kitleleri üretim araçları, metal aletler gibi kaynaklara erişemiyorlardı (Adams 2007: 96-7).

Bunun ötesinde kendilerinden önce tarımda su kanalları, hendekler ve ilkel tarım aletleri gibi aletleri geliştiren toplumlar, yönetici sınıfın genişlemesi ile bu metotlardan uzak ve eksik kalmışlardı. Toplumun tarladaki günlük çalışmadan kurtulan kesimi insanlığın doğa üzerindeki kontrolüne ilgi duymuyordu. Evcilleştirme, metal aletler gibi yenilikler emekten tasarruf etmeye yarıyordu ama neredeyse sınırsız işgücüne sahip

yeni egemen yöneticiler emekten tasarruf eden buluşlara gereksinme duymuyorlardı (Childe 2006: 230-31).

Bu durumların varlığı yanında geniş halk kitleleri her an açlık ve yokluk ile yüz yüzdiler. Önceki amaçları toplumsal ürünü gelecek zor ve kötü günler için saklamak ve yeniden dağıtmak olan yönetici sınıf ise bu amacından oldukça sapmış gözüküyordu. Hatta sınıf bölünmeleri daha da derinleşmişti, Artık ambarları yöneten rahiplerin yanında, özünde yönetici sınıfa bağlı olmakla birlikte kendi toprağı ve köylü yetiştiricileri olan bir aristokrasi sınıfı doğmuştu. Bu durum ikincil bir sınıf bölünmesiydi ve o toplumun önde gelen ya da bir diğer deyişle kalabalık ailelerinin oluşturduğu bir sınıftı (Şenel 1982: 43-4).

Tarımda az da olsa yaşanan verimlilik artışı, tarlada çalışan insanların bir kısmının daha serbest kalmasına yol açtı. Bu durum bir takım uzman zanaatkâr grupların (marangoz, taş ustası, deri ustası, metal ustası, dokumacı gibi) ortaya çıkmasına neden oldu. Yönetici rahipler, aristokrasi ve bağımlı köylü yetiştiricilerin yanında, tek işi ticaret yapmak olan yeni bir sınıf daha ortaya çıktı. Sosyal arka planı beş bin yıl gibi bir süreyi kapsayan ve tarım devriminden sonra daha da hızlanan sınıfsal ayrışmalar toplumda ortaya çıkarılan ürünün paylaşımında bir değişme ile sonuçlandı.

Toplumsal olarak daha fazla değer atfedilen grupların, üründen daha fazla pay alıyor olması geri kalan sınıflara daha az pay kalmasına yol açtı. Bu anlayış bir bakıma modern yoksulluğun da temelidir. Çünkü toplumsal olarak üretilen ürünün, daha karmaşık haldeki toplumlarda ulaşım kanallarından geçerek(iş süreçleri, vergiler vb süreçler), tüm kesime dağıtılmasında oluşan bir takım sıkıntılar nedeniyle yoksulluk oluşmaktadır. Yoksulluk, kurumlar ve sosyal yapılar değişse de, temelinde toplumsal ürünün bölüşümü ile ilgili sorunlardan kaynaklanmaktadır.

1.1.4. İnsanlık Tarihinin İlk On Yüzyılında Yoksullar, Köleler ve Toplumsal Değişim

İlk avcı-toplayıcı gruplardan, tarım devrimine ve ilk uygarlıklara kadar insanoğlu, elindeki imkânları en iyi şekilde kullanarak hayatta kalmaya çalışmıştır. Bu noktada çeşitli toplumsal değişimlere (sınıfsal ayrışma gibi) uğramış, bu değişimlerden kendisine daha iyi bir hayat çıkarmaya çalışmıştır.

Milattan önce 7. yüzyıldan, milattan sonra 300'e kadar (milattan sonra 4. yüzyıl), toplumsal olarak uygarlıklarda düzenli bir ekonomik büyüme görülmüştür. Ekonomik büyümeden kasıt, demirin işlenmeye başlanması, tarımda yeni tekniklerin bulunması, ticaretin gelişmesi, dil ve yazının gelişmesi şeklinde gösterilebilir (Herman 2011: 72).

Bu dönemin (milattan sonra ilk on yüzyıl) en çarpıcı ayrıntılarından biri köleliğin daha önce hiç olmadığı kadar hayatın bir parçası olarak sayılmasıdır. Köleler çoğunlukla savaşlar sırasında esir alınmış, mülkiyetsiz ve topraksız kimselerdi. Toplumun en alt ve fakir tabakasını bu dönemde köleler sonrasında tarımda çalışan işçiler oluşturuyordu. Ticaretin artması, ekonomik gelişme ve yeniliklerin artması bakımından iyiydi ancak bu köle ve köylü çiftçiyi değil, toprak sahibi ve soyluları daha zengin hale getiriyordu (Geremek 1996: 14-6).

Savaşta ve barışta her şeyi denetleyen az sayıda insandı. Hazine, ülke, lüks, onur ve zaferler asillerindi. Halka düşen ise askerlik hizmeti, yoksulluk ve kölelikti. Köleler her yıl bir battaniye ve tunik alıyor ve hiç et yemiyorlardı. Ayrıca Roma'da ki köylü, yoksul ve kölelerin yanında daha fazla kölenin savaşlar yolu ile gelmesi, halkın daha da yoksullaşmasına neden oluyordu (Herman 2011: 82-3).

Brunt (1972) yoksulların durumunu şöyle ifade ediyor: Yaşama koşulları feci, geçim araçları güvensizdi. Akarsuyu ve kanalizasyonu olmayan kötü koşullardaki evleri sürekli çökme ve yangın tehlikesi ile karşı karşıyaydı. Pek çoğu yaz aylarında iş bulmaya çalışıyor, kışları ise açlık sınırında yaşıyorlardı. Bu kötü koşullar ve yoksulluk, köle ve mülksüz çiftçileri zaman zaman ayaklanmaya itse de, toplumun ortak değerler

üzerine inşası ve köleliğin ortadan kaldırılması pek mümkün olmuyordu (Brunt 1972: 128-9).

Roma imparatorluğu, Çin, Hindistan ve diğer başka imparatorluklarda yoksulluğun ve köleliğin görünümü hemen hemen aynıdır. İnsanlık aynı olayları yaşamamış olsa da, benzer toplumsal değişimleri farklı zamanlarda geçirmiştir. Antik dönem yazarlarından Apuleius, 2. yüzyılda, efsane ile karışık insanların içinde bulundukları durumu şöyle ifade ediyor: Öyle insanlar ki, derileri boydan boya kamçı yaralarıyla kaplı, üzerlerinde önlük parçasından başka bir şey yok... Yüzleri solgun ve çirkin... (Apuleius 2007: 206-8). Apuleius'un çizdiği efsanevi karanlık dünya aslında oldukça gerçekçi idi. Bir tarafta şehirlerde ve imparatorluklarda zengin yaşam sürerken, diğer tarafta köleler, çiftçi ve halk açlık içindeydiler.

Öte yandan imparatorlukların ekonomik gücü, yoğun köle kullanımından ve çiftçilerin elde ettiği fazla tarımsal üründen geliyordu. Savaşlar olmadığı takdirde köle akımları duruyor ve bu toprak sahiplerinin eline geçen fazlayı azaltıyordu. Yeni köle nesiller yetiştirmek ise üretken olmayan anne ve çocuklara bakmak demekti. Bu çatışma nedeni ile toprak sahipleri, küçük parseller halinde topraklarını, kendi aile maliyetini karşılayan ve tarlada üretim yapan çiftçilere ayırmaya yöneltti. Bu anlamda köleliğin önemi azalmaya başladı (Geremek 1996: 48-9).

Kölelerin sağladığı fazla ürünü temin etmek, fetih savaşlarının düzensizliği ve köle edinmenin güçleşmesi nedeniyle, üretimi artırmak mümkün olmadığından yöneticilerin tüketimlerini sağlamanın tek yolu köylü kesime daha çok yüklemekten (vergi artışı, çalışma saatlerinin uzaması gibi) geçiyordu. Çiftçiler üzerinde baskı unsuru olması nedeniyle, yönetimin daha fazla asker beslemesi ve bu askerlerin masraflarının yine çiftçiye yüklenmesi kendini tekrar eden bir sürece dönüşüyordu. Köylüler arasında sürekli hoşnutsuzluk, kargaşa ve isyan durumları görülüyordu (Atkins ve Osborne, 2006: 36-42).

İnsanlık tarihinin ilk on yüzyılında büyük gelişme ve verim artışları yaşandı. Demirin nasıl kullanılacağı, tarımsal yenilikler, ticaretin genişlemesi bu dönemde

yaşanan değişimlerdi. Bu gelişmelerin yanında, lüks ve zenginliği devam ettiren ve artıran diğer unsur köle ve çiftçi emeği idi. Öyle ki, tarımda fazla elde edilmesi ve işlerde ucuz/bol olan köle emeğinden yararlanılması, dönemin zenginlik unsurlarının belki de en önemlisiydi. Ancak dönemin ortalarında köle ve çiftçi emeğinden giderek daha fazla yararlanmanın olanaksız hale geldiği koşullar altında imparatorlukların bunalıma girdiği dönemler oldu.

Avrupa'da 6. ve 7. yüzyıllar köle emeğinden daha fazla yararlanmanın mümkün olmadığı bu nedenle lüks tüketimin devamı yolu olarak köylü çiftçi emeğinin sıklıkla kullanılmaya başlandığı dönem idi. Bu yüzyıllarda Orta Doğu'da Arap topraklarında yeni bir inancın müjdesi veriliyordu. Hz. Muhammed'in ilk yöneticisi olduğu İslam Devleti, Bizans ve İran uygarlıklarının zayıflaması ile birlikte her geçen gün büyüyerek geniş topraklara yayılmayı başardı. Hz. Muhammed'in vefatının ardından yerine geçen halifeler döneminde de bu genişleme devam etti.

Dördüncü halife Hz. Ali'nin vefatının ardından İslam Devletinin yönetimi o dönem Arap ailelerinin önde gelen ailesi Emevi Ailesi'ne geçti. Emeviler başkentlerini Suriye'de kurarak o günkü Orta Doğu topraklarında zenginliğin ve gücün simgesi haline geldiler. Haşimi soyundan gelen Ebu'l Abbas ve aile fertleri, Emevilerin yalnız Arap etnik kökenine sahip kimselere ayrıcalık tanımasını (vergi muafiyeti, çeşitli ticari ayrıcalıklar, yardımlar vb.) Arap olmayan diğer Müslümanlara ise "mevali" denilerek ayrıcalıklardan mahrum bırakılmalarını hoş karşılamıyorlardı. Bu nedenlerle daha sonra Abbasiler olarak anılacak bu hanedan Emevilere karşı gelerek, yönetimi ele geçirdiler.

Araştırmacılar bunun İslam tarihinde, Avrupa tarihindeki Fransız ve Rus devrimleri gibi önemli bir devrim olduğunu söylemektedir. Hiç kuşkusuz Abbasiler, Emevilerin etnik köken ayrımcılığından ötürü oluşan huzursuzluktan faydalanmışlardır. Abbasi yönetiminde ise Arap olan ve olmayan herkesin bulunduğu bir anlayıştan söz edilebilir (Lewis 2001: 80-1).

İslam imparatorluğu Orta Çağ Avrupa'sından farklı şekilde bir gelişme ve ekonomik büyüme dönemini yaşamıştır. Abbasi yönetimi tacirler, bankerler, din

adamları, zanaatkârlar gibi meslek sahibi "ulemadan" sıklıkla faydalanmış, sosyal ve siyasal hayatı bunların davranış ve tercihleri doğrultusunda düzenlemiştir.

Tarımsal üretim, ticaret, dokumacılık, çömlekçilik, metal işleri, sabun ve kâğıt imalatı o güne kadar ki en yüksek ve en iyi üretim düzeyine ulaşmıştı. Bu durum ise şehirlerin ekonomik açıdan her zamankinden daha canlı olmasını sağladı. Yoksullar ve acizler için, toplumsal bir bakım anlayışı vardı. Bu durum dinî öğretinin bir gereği olmasının yanında, yönetimin de zenginlere bunu sıklıkla hatırlatması ile ilişkiliydi. Bu dönemdeki imarethane ve aşevleri buna örnektir. Yoksul, zenginin sofrasından pay alabildiği ölçüde yoksulluğa bir nebze göz yumulabilirdi (Hourani 2001: 38-9).

10. yüzyılın büyük bir kısmını bolluk içinde geçiren Abbasi İmparatorluğu kırsal alanda doğa koşullarının gittikçe tarım yapılamaz hale gelmesi, devlet kademelerinde görevliler arasında iltimas ve rüşvetin yaygınlaşması gibi nedenlerle sarsılmaya başlamıştır. Bunun yanında şehirlerin uzağında olan tarla ve ekili alanlarda gittikçe artan büyük toprak sahipleri küçük çiftçileri yerlerinden etti. Bunlar artık ya toprak sahibi adına çalışacak ya da köle/işçi pazarlarında emeğini satmayı deneyeceklerdi (Lewis 2001: 83-6).

Ortaya çıkan bu sosyal ve ekonomik değişimler nedeni ile Abbasi İmparatorluğu parçalandı. 11. yüzyılda İspanya, Endülüs, Tunus, Fas, Mısır, Suriye, Arabistan gibi yeni İslam devletleri ortaya çıktı. Zenginlik ve ticaretin o dönem için muazzam boyutlara ulaştığı imparatorluğun son demlerine kadar mülkiyet sahibi olmayan yoksul insanların daha rahat yaşadığını söylememiz mümkündür. Ancak bu iyi niyet ve toplumsal davranış kalıbı uzun süreli olmamıştır.

Aynı imparatorluk çatısı altında olmasa da yoksulluk İslam devletlerinde artan bir sorun halini almaya başlamıştır. İslam devletinin doğuşundaki yardım, muhtaçlık kavramları daha az hassasiyet gösterilmesi ile görmezden gelinmiştir. İslami anlayışın bilim, kültür, sanat, yardım, ötekini gözetme, zenginlikten herkesin pay alması temelleri üzerine kurulmuş olmasına rağmen, devam eden süreç bu temellerin hasar almasına yol açtı (Goitein 2010: 255).

İnsanlık tarihin ilk on yüzyılı bir yandan önemli ekonomik ve sosyal gelişmelere, diğer yandan büyük devlet yapılarının bir bir tarih sahnesine karışmasına tanıklık etmiştir. Ancak dönemin ortalarında köle ve çiftçi emeğinden giderek daha fazla yararlanmanın olanaksız hale geldiği koşullar altında imparatorlukların bunalıma girdiği dönemler olmuştur. Bu dönemlerden biri, Orta Çağ olarak adlandırılan dönemdir. Bu dönem, ticaret ve yeniliklerin durma noktasına geldiği, bilim, sanat, şehir ve edebiyat hayatında gerilemenin yaşandığı dönemdir.

Özellikle Batı toplumları açısından açlık, veba, savaş anlamına gelir. Büyük imparatorlukların çözüldüğü, ticaretin durduğu, savaş ve istilaların hızlandığı bu dönemde yeni bir üretim ve yaşam biçimi ortaya çıktı. Her yerde büyük özerk kalelerde oturan savaş lordları, onlara bağımlı köylüler ve bu köylülerin üretimine dayalı bir düzendi. Bu düzen daha sonra feodalite ya da malikâne sistemi olarak adlandırılacaktı. Temelinde toprağın mülkiyetine sahip lord ve onun topraklarında kiracı çiftçi olarak, hem kendi ailesine hem de lordun ailesine bakmak için çalışan köylüleri temsil eden bir düzendi.

Bu düzende köylü çiftçi feodal lordun malı sayılıyor, gerekirse nakden lorduna ödeme yapıyor, gerekirse işgücü şeklinde kullanılıyordu. Lordun çiftçi için sağladığı şey ise güvenlik şeklinde ortaya çıkıyordu. Düzgün ve sağlam işleyen devletlerin olmadığı bu düzende halkın herhangi bir güvencesi olmadığı gibi, açlık ya da yoksulluk sorunları da giderilmiş değildi. Halk eskisi gibi yoksulluk ve açlık içindeydi (Atkins ve Osborne 2006: 62-3).

1.2. İlksel Birikim Dönemi ve Yoksulların Durumu

Avrupa'nın modern döneminin başladığı 16. yüzyıl ile Orta Çağı kapsayan 12.ve 15. yüzyıllar arası coğrafik ve zamansal olarak bütünlük arz etmediğinden ilksel birikim dönemi ile ilgili olarak genel bir tanım vermek zorlaşmaktadır. Ancak şöyle söylenebilir ki, bu yüzyıllarda insan ve malların nakli ile iletişim kanalları çok az, ekonomik ve kültürel ufuk çok sınırlıdır.

12. ve 13. yüzyıllarda uzun deniz yolculuklarına çıkabilmek ve diğer ekonomik işler için bir takım insanlar gönüllü oldular. Fakat bu çok uzun dönemde getiri sağlayabilecek bir işti. Çünkü bu dönemde Avrupa veba hastalığı ile boğuşuyor, ıssız kalan şehirlerde yaşam mücadelesi veriyordu. Bir kaç ana ticaret merkezi dışında insanların rahat yaşayabileceği yerler yoktu. Kara ölüm olarak adlandırılan veba sosyal bir kriz yaratmış, insanlar yiyecek sıkıntısı çekmeye başlamışlardı. Bu sosyal krizin ekonomik yansıması işgücünün kaybı şeklinde karşımıza çıktı. Eskisi kadar ürün üretilmiyordu, çünkü işgücü kaybı oldukça fazlaydı.

Ürün üretiminde emekten tasarruf edebilecek bir takım teknik yeniliklere gitmek, daha az maliyetli daha çok ürün üretilmesi, bazı toprak sahiplerinin birikim yapmasına olanak tanıdı. Bu durum toprak sahibi ile köylü/çiftçi arasındaki farkın daha da açılmasına yol açtı. Veba nedeniyle sayıları azalan köylü çiftçilerin ücretleri yükselmişti. Bu ise lordun eline geçen miktarın azalması demekti. Bu nedenle İngiltere ve Fransa'da çalışma zorunluluğu, asgari geçim ücreti gibi uygulamalar görüldü. Bir çiftçi ailesinin ne kadar ile geçinebileceği (yani açlıktan ölmeyeceği ve yeniden çalışabileceği) hesaplanmaya çalışıldı (Geremek 1996: 76-7).

Ayrıca bu yüzyılda emekten tasarruf sağlayacak yeniliklere pek de iyi gözle bakılmıyordu. İmparatorluklar makineleşmenin işçi ve köleler üzerinde yapacağı olumsuz etkiyi düşünüyorlardı. Örneğin, insan gücüne fazla gereksinim duyulmadan ağır sütunları taşımayı öneren bir makine ve mühendis için kral, "bırakın benim yoksul halkım işinden, aşından olmasın" diyerek öneriyi geri çevirmiştir. İşçi ve kölelerin işlerinden feragat etmesi kötü sonuçlara yol açabilirdi. Siyasete bulaşmak ve yoksulluklarını sorgulamak gibi... (Gimpel 1996: 81-2).

13. yüzyılın ekonomisi hala eksik bir ekonomiydi. Her ne kadar çok eski zamandan beridir mevcutsa da, toplam üretimle toplam tüketimi birleştirmede başarılı olamadığı açıktı. Üretimin büyük bir bölümü kendine yeterli aile veya köy tarafından massediliyor ve piyasa çevrimine giremiyordu. Mübadele ekonomisi biçimi kusurlu olsa da, piyasa ekonomisi sürekli ilerleme göstererek, üretimin örgütlenmesine ve tüketimin yönlendirilme ve denetlenmesine imkân verecek yeterlilikte, pazar, kasaba ve kentleri

birbirine bağladı. Bu süreç hiç kuşku yok yüzyıllar sürdü. Ama bu iki dünya (her şeyim imal edildiği üretim ile her şeyin kullanıldığı tüketim) arasında piyasa ekonomisi bağlantı işlevini, itici kuvvet işlevini görüyordu: Teşvikin, enerjinin, yenilikleri, teşebbüsün, yeni bilincin, büyümenin hatta ilerlemenin kendisinden aktığı sınırlı, fakat hayati bölge (Bradel 1996: 31-2).

13. yüzyılın sonları ve 14. yüzyılın başlarında Avrupa toplumunda yavaş da olsa bilimsel düşünce emareleri görmek mümkündür. Paris, Oxford gibi şehirlerde bulunan akademilerde 1000 yıllık Antik Yunan, Roma, Çin ve İslam toplumları eserlerin bilimsel çevirileri yapılıyor, bu toplumlar tarafından bulunan teknikler (inşaat, matematik, astronomi, tıp ve diğerleri) öğreniliyordu. Tüm bunlar Batı toplumunda var olan az sayıdaki yeniliğin üzerine eklendi. Bu yenilenme arzusu, hiç bir kültürün tanık olmadığı derecede endüstrinin makineleşmesi ile sonuçlanacaktı (Gimpel 1996: 174-5).

14. yüzyılın ortalarına doğru ekonomik anlamda darboğaza giren Avrupa toplumu bunun suçlusu olarak feodal lordları görüyordu. Ürünü üretip pazara sunan köylü çiftçi, bunun bir kısmını lorda ayırmak ayrıca lordun adına çalışmak zorundaydı. Avrupa'da köylü çiftçinin hayatı tarlada çalışma, lordların artan lüks tüketimini karşılama arasında sıkışmıştı. Kendileri ürettikleri halde ancak karınlarını doyurabiliyor, bunun dışında bir zenginlik oluşturamıyorlardı. Yoksul ve mülksüz köylü çiftçiler sürekli ayaklanıyor ve sürekli baskı ile devam etme mecburiyetinde bırakılıyorlardı (Braudel 1996: 108).

15. yüzyılın başlarında kent meclisi denilen lord ile köylü çiftçi arası ilişkileri düzenleyen birtakım oluşumlar görüldü. Ancak kent meclisleri piyasa ve pazar ağlarının genişlemesi dışında yoksulluk ve köylü çiftçi sorunları için başarılı olamadı (Herman 2011: 159). Avrupa'yı sarsan veba, kıtlık gibi krizler Orta Doğu, Çin ya da eski Roma uygarlığını vuran krizlerden farklıydı. 15. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ekonomik iyileşme ve nüfusun yenilenmesi yavaş da olsa başlamıştı(Gimpel 2004: 183). Nüfus azalmış, ekilebilir alanlar daralmıştı. Ancak en verimli araziler ekime açıldığından yiyecek çıktısında az da olsa bir artış gözlendi (Geremek 1996: 78-9).

Lordların şehirlerde üretilen tüketim maddelerine olan talebi eskisinden daha fazlaydı. Lordların mallara olan talebi nakit paraya daha çok ihtiyaçları olması anlamına geliyordu. Bu parayı ise kendine bağımlı köylü çiftçinin ürettiği ürünün fazlasını satarak elde edebilirdi. Bu nedenle şehirlerdeki piyasanın ağırları her köylüyü ve her haneyi şehirlerin tacirine bağlayarak kırsal alanda pazar ağı etkisine neden oldu (Herman 2011: 160).

Feodal toplum pazar ağlarının genişlemesi tacirlerin az sayıda olsa da uluslar arası ticaret yapması ile geri dönülmez şekilde değişti. Ticaret hacmi ve yönünün değişmesi yanında, bu tacirlerin kral/lordlara finansör olmaları, savaşları finanse etmeleri ekonomik olduğu kadar siyasi olarak da güçlenmelerini sağladı (Hunt 2003: 12-13).

Lordlar bu bağlamda gelecek ve zenginliklerini eski yöntem olarak savaş, evlilik yolu ile toprak kazanmak ve bunların yanında yeni yöntem olarak ticaret kârlarına el koymak ya da bu kârların artmasına olanak sağlayarak var olabileceğini düşünüyorlardı. Bu nedenle, tacirleri yeni pazarlar ve hammadde bulabilecekleri uzun seferlere yolluyor, onları özel inşa edilmiş gemiler ile donatıyorlardı (Braudel 1996: 186-7).

Şehirli tacir grubu ise, kırsal alanda daha az refah içinde yaşayan köylü çiftçileri, endüstriyel zanaatlara teşvik ediyorlardı. Yani tacir üretim için gerekli hammaddeyi köylüye sağlıyor, köylü de tacirin verdiği ücreti kabul ederek kendi evinde hammaddeyi mamul ürüne dönüştürüyordu. Buna daha sonraları putting-out system ya da evde fason üretim sistemi denilecekti (Hunt 2005: 49). Bu küçük bir değişiklik gibi görünse de zaman içinde büyük sosyal değişimlere nedenolacaktı. O dönemde ihraç edilen İngiliz yün dokumalarının yüzde 96'sı bu sistemle üretiliyordu. Tacirler feodal lorda bağımlı olan kırsal işgücünün bir kısmına egemen olmuşlardı. Uzun dönemde köylü, lorda tümüyle emeğini ve ürününü teslim etmenin yerini, hammadde ve aletlerin temin edilerek tek tek köylünün ürettiği ürün karşılığında tam değerinden daha azını gönüllü olarak kabul etmeleri aldı (Herman 2011: 160-61).

Evde fason üretim sistemi tam anlamı ile kapitalist üretim biçimi ile olmasa da, gelişmiş kapitalizme doğru önemli bir adımdı. Tüccarın, lordun, köylünün sosyal sınıf olarak tanımını değiştirmiş oluyordu. Tüccar alma ve satmanın ötesinde ürünün üretimi konusuna dahil oluyor, köylü üretiminin bir kısmı kâr olarak tüccara gitmezse geçimini sağlayamıyor, lord ise elindeki parayı artırmanın yolu olarak topraklarını sabit kiralar karşılığı (rant), kullanıma veriyordu.

Üretim artıyor, yeni işler yapılıyor ya da ticaret hacmi artıyor olmasına rağmen yoksulun durumu 16. yüzyılın başlarında da pek değişmiyordu. Mülk sahibi olmayan yoksul ya feodal lorda bağımlı olarak çok az tayın ile babadan oğula çalışıyor ya da tüccarın verdiği fiyat üzerinden herhangi bir üretim ya da fiyat denetlemesi olmaksızın çalışıyordu.

İlksel sermaye birikiminin lord ve tacirin elinde toplandığı 16. yüzyıla kadar olan dönemde yoksul halk için olumlu denilebilecek bir durum üretici köylünün yeni üretim tekniklerini öğrenebilmiş olması idi. Tacir ya da lorda bağımlı olsa da, üretimin kendi elinden çıktığının farkındaydı. Bu değişmeler sonucu köylüler ile lord ve tacir arasında sürekli bir mücadele söz konusuydu.

1.2.1. İlk Kapitalistleşme Hareketlerinin Yoksulluk Söylemine Etkisi

15. yüzyıl modern anlamda kapitalizmin Avrupa'da belirginleştiği, coğrafi keşifler ile sosyal ve ekonomik hayatın geri dönülemez biçimde değiştiği dönemdir. Coğrafi keşiflerin başlangıcı sayılabilecek 15. yüzyıla kadar Avrupa'da bugünkü tanımladığımız anlamda bir ulus devlet yoktu. Dil birliği, ülkü birliği, vatan birliği gibi ulus devletin temel tanımlarından uzak, bir ya da birkaç lordun himayesindeki topraklar üzerinde hükümdar ya da krallar halkın dilini konuşmayabilir, hukuk kurallarını bilmeyebilirdi.

Bu durum Avrupa'nın önemli bir bölümünde 15. yüzyılda değişmeye başladı. Krallar büyük feodal lordlar karşısında güçlenmeye ve ulusal sınırlarını belirlemeye başladılar. Fransa ve İngiltere bu birlik kurma çabalarına başlayan ilk ülkeler oldular.

Yeni monarşilerinin aslında eski feodal düzenden tamamen koptuğunu söyleyememekle birlikte devlet diye tanımlayacağımız bir sistem için oldukça önemli bir adımdı (Gimpel 2004: 179).

Yeni oluşan monarşiler, gelişme halindeki orta sınıf toplumun, feodalizme karşı mücadelesi şeklinde kendini gösteriyor (Marx 2003: 75), feodalizm üzerine oturuyor ancak feodal lordların gücünü dengeleyecek yeni güçleri (devlet ya da ulus aygıtı gibi) kullanmayı hedefliyorlardı (Herman 2011: 178). Feodal düzen sosyal bakımdan, yani işlevsel olarak devam ediyor, ancak bunun yanına savaşlar ve sömürge yolu ile hammaddeler sağlamak, ticareti ve üretimi artırmak amaçları ekleniyordu.

Bu dönemki yoksulluğu önceki dönem yoksulluğundan farklılaştıran bir kaç unsur eklenmişti. Önceleri feodal lorda bağlı köylü üretici yoksullar ve mülksüz yoksullar (sakatlar, acizler ve diğerleri) ürün yetiştiremediklerinde (doğa ya da diğer unsurlar nedeniyle) ya da lordun payına düşen kısım arttığı takdirde yoksul kalmaktaydılar. Sonraki dönemde, bu tür yoksulluk azalmamakla birlikte, bunun yanına savaşlar ve keşifler nedeni ile yeni yoksul ve kölelerin eklenmesi, yiyecek maddeleri kıtlığı ve piyasa koşullarına bağlı (iş bulamamaktan ötürü) bir yoksulluk durumu ortaya çıktı.

Yeni monarşiler, feodal düzenin avantajlarını kullanarak (bağımlı köylü yetiştirici gibi), üretim ve ticaret artması için uzak diyarlara kâşifler yollayarak (Amerika'nın keşfi, Aztek ve İnka uygarlıklarının yok oluşu gibi) güçlerini ve zenginliklerini artırıyorlardı. Bu ekonomik amaçlarının yanına Hristiyanlığı yaymak ve olmayanları cezalandırmak düşüncesi de eklenmişti. Öyle ki, İspanyol hükümdarlar Granada'da Müslümanların daha önce diğer dinlerden olanlara yapmadığı eziyetleri yapıyorlardı. 900 yıldır Granada'da yaşayan Müslüman ve Yahudileri ya Hristiyan olmaya ya da ülkeden kaçmaya zorluyorlardı. Avrupa'nın ekonomik gelişmesi, ticaretini artırması sömürgecive zorbaydı.³

³ Konu ile ilgili Endülüs Müslümanlarının ve Yahudilerinin durumu için, Maalouf, A. "Afrikalı Leo" Çev: Sevim Raşa, YKY Yayınları, İstanbul. Şeyban, L. "Endülüslü Müslüman ve Yahudilerin Osmanlı'ya Göçleri" İz Yayıncılık.

Yeni monarşilerin güç ve para kazanma arzusu Avrupa'yı geri dönülmez biçimde sosyal ve ekonomik değişimlere uğratacaktı. 15. yüzyılın ikinci yarısından sonrası (1450'lerden sonra) ekonomi genel olarak şehirler lehine iyileşti. Tarımsal fiyatların durgun veya düşmekte olduğu bir zamanda yükselen endüstriyel fiyatlar şehirlerin kırsal kesimden daha hızlı büyümesine yardım etti. O zaman diliminde, şehir pazarlarının itici kuvvet olduğunu söylemek mümkündür. 16. yüzyılda ticaret, yeni coğrafi keşiflerin etkisi ile (Atlantik ticareti, Amerika'nın keşfi) daha karmaşık ve çok boyutlu hale geldi. Şehirlerdeki ticaret zenginleşmenin yolu iken, Atlantik ticareti ve büyük panayır/fuar ticareti sermaye birikiminin yolu haline geldi. Ticaret yoğun biçimde yapılıyor, bankacılık ve ilkel kredi sistemleri geliyordu (Braudel 1996: 36-7).

16. yüzyılı ifade ederken Merkantilist görüşün fikirlerine ve yoksulluğa bakış açısına bakmak faydalı olacaktır. Merkantilizm zenginlik peşinde koşmanın temel amaç edinildiği, Ortaçağ'ın sonları ile sanayi devrimi arasında kalan dönemin iktisadi görüşlerini ve sosyal durumunu ifade eder.

Dönemin ortak özelliklerinden biri üretim tekniğindeki önemli değişimdir. Ortaçağ'da tarımdaki üretim tekniğinin değişmesi ile tarımsal üretimde önemli bir artış yakalanmıştı. Üçlü tarla sistemi⁴ ile ürün bileşimi çeşitlenmiş, atları ve hayvanları daha fazla besleme olanağı artmış, iyi yetişmiş bu hayvanlar sayesinde ekilebilir alan genişlemişti. İnsanların, malların, teçhizatın sağlanması atlarla daha etkili yapılabiliyordu. Kırsal alanda daha az köylü çiftçi ile daha çok ürün elde edilebiliyordu. Bu durum kırsal alanda çiftçiliğin gözden düşmesine, şehirlerin nüfusunun artmasına neden oldu (Hunt 1978: 12-13).

Merkantilist döneme damgasını vuran iktisadi faaliyet türü olarak ticarete ortaya çıkan muazzam artış geçimlik tarımı yıktı ve tarımın piyasaya yönelik üretim yapmasına yol açtı. Ticaretteki devrim ayrıca tarım dışı üretim sürecine de egemen oldu. Böylece

4 Üçlü tarla sisteminde tarla eşit olarak üç eşit parçaya bölünür. Bir parçasına tahıl gibi sonbahar ekinleri sonbaharda, ilkbahar ekinleri ilkbaharda ekilir. Kalan üçüncü parça nadasa bırakılır. Bir dahaki sene geldiğinde, önceki sene nadasa bırakılmış kesim sonbaharda, sonbaharda ekilmiş kesim ise bu kez ilkbaharda ekilir, sonbaharda ekilmiş kesim nadasa bırakılır. Böylelikle bir rotasyon halinde, toprağın kısım kısım dinlendirilmesi sağlanır.

ev tipi üretim (putting-out sistemi) şeklinde başlayan sanayi kapitalizminin ilk biçimi ortaya çıktı. Tarımda ve sanayideki bu değişimler feodal iktisadi ve sosyal bağların çözülmesine yol açtı (Roll 1973: 54).

Kapitalist sistemin yükselişinin arkasında emek gücünün mülkiyet bağlarının çözülmesi ile soyut bir meta haline gelmesi ve alınıp satılabilir olması vardır. Bu süreci hareketlendiren ve daha 13. yüzyılda başlayan ve 18. yüzyıla kadar süren çitleme hareketidir. İngiliz yünü ve kumaşına yönelik duyulan şiddetli talep tarım topraklarının büyük bölümünde koyun beslenmesine ve kırsal kesimde emek gücü fazlalığına yol açtı (Çaklı 1998: 7).

Çitleme hareketi 16. yüzyılın en belirgin ve tarihe damgasını vuran, kırsal kesimden emek gücünü koparıp şehirlere akın etmesini yol açan ve sanayi devrimi için gerekli mülksüz işçi sınıfını ortaya çıkaran önemli bir gelişmedir. Çalışma gücünden başka hiçbir gücü olmayan emekçiler, şehirlerde yeni bir tür yoksulluğu ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda yoksulluğun en belirginleştiği ve artık doğanın ürün vermemesinde kaynaklı nedenlerin ötesinde sosyal ve siyasal bir sorun olarak ortaya çıktığı dönemler bu yüzyıldadır. Önceki dönem yoksulluk durumu toprağın verimsizliği, doğanın zor koşulları, çalışmama, üretmeme gibi nedenlerle ortaya çıkmışken, bunun sonrasında sermaye ve üretim araçlarının belirli bir grubun elinde toplanmasından ötürü mülksüzleşme ve topraktan koparılıp kentlere doğru sürülme nedeniyle oluşmuştur. Bu bakımdan 16. yüzyıl yoksulluk söyleminin değişmeye başladığı dönemdir.

Bu dönemde iktisadi meseleler ile ilgilenenler düşük ücretlerin varlığı ve devamı için nüfusun fazla olması gerektiğini savunmaktadırlar. Furniss'e göre, yoksulluk yararlıdır. Toplumun büyük bir kısmı yoksul olmalıdır. Emek gücünü satarak hayatını idame ettiren emekçiler fırsat verildiğinde tembel olur. Genel olarak ücretler daha aşağı kesimde yer alan emekçilerin ahlaki yönden bozulmalarına neden olacaktır (Furniss 1920: 116-9).

Bu bakış açısında olan diğer araştırmacılar, yoksulluğu tembellik ile ilişkilendirmişlerdir. Kendi işi ya da mülkü olmayan yoksullar çalıştırılmalıdır, aksi

takdirde tembelliğe ve ahlaki yönden kötü işlere bulacaklardır. Yoksul çocuklar ve yetimler maliyetine kamunun katlandığı okullara gönderilmemeli, erken yaşta işe konulmalıdır. Eğitim, ancak işleri gereği öğrenmesi gereken şeyleri olan insanlar için zorunludur. Halkın geçimi bu konulara dayanmadığı için yoksullar açısından eğitim gereksiz ve değersizdir (Furniss 1920:117). Okula gitme tembelliktir. Çocukların bu tür kolay geçen hayatları ne kadar uzun süreli olursa kendilerini çalışmaya adapte etmeleri o kadar zor olur (Ekelund 1990: 50-1).

16. yüzyıl iktisat düşünürler açısından, yoksulluk çalışmamakla ilgili bir meseledir. Eğer bir kimse sadece emek gücünü kullanarak geçimini sağlamayı amaçlıyorsa, devamlı çalışmak durumundadır. Tembellik yoksulluğu getirir. Bu dönemde yoksulluğun mülkiyetsizleşme, topraktan kopuş ile ilişkilendirildiğini söylemek mümkün değildir.

İktisat politikası olarak yoksulları ve işsizleri çalışkan olmaya sevk edecek kimi önlemler önerilmiştir. 1701’de John Law zenginlerin yapacağı tasarrufu ve yoksulların çalışkan olmalarını teşvik etmek için, tüketim üzerine vergi konulmasını önerdi. David Hume ise çalışmayı teşvik için ılımlı vergileri destekledi, aşırı vergilendirmenin teşvikleri yok edeceğini ve umutsuzluk yaratacağını düşündü. Bu yazarlar optimal düzeyde hayal kırıklığı yaratacak bir reel ücreti amaçlar görünüyorlardı: Lüks malları alabilmeyi umabilecek kadar yüksek, fakat onları elde edemeyecek kadar düşük bir reel ücret (Çaklı 1998: 9-10).

Bu döneme ait yazılan eserler, varlıklı kesimlerin topraklarını büyütmek için giriştikleri çabaların özellikle Batı Avrupa’da toprağın ticarileşmesi ve çitlemeler kanalıyla yoksul köylülerin geçim olanaklarında yol açtığı değişmeye dikkat çekiyor. Ekonomik koşullardaki herhangi bir olumsuz gelişme ya da değişme her zaman kırsal alanda yaşayanları şehirlilerden daha çok etkilemekte ve zaten geçim sıkıntısında yaşayan yoksul köylülerin geçim olanaklarını tamamen kaybetmelerine neden olmaktadır. Yani yoksulluk köylüleri şehirlilerden daha çok etkiliyor ve zor koşullar döneminde şehirler, köylüler için daha çekici hale geliyordu (Buğra 2011: 33).

Topraktan kopuş ile şehirlerin nüfusu iki katından fazla artmıştı. Bugünün büyük ve görkemli şehirlerinin (Roma, Paris, Madrid, Lizbon, Amsterdam gibi) temelleri o dönemde atılmıştı (Maddison, 2001: 248-54). 15 ve 16. yüzyıllardan çitleme hareketinin yarattığı tarımsal dönüşüm önemli olmakla birlikte, tarımdaki ilişkiler Avrupa'nın pek çok yerinde benzer gelişmelerden geçiyor ve insanlar topraktan kopup yollara dökülüyorlardı. Şehirlerde topraksız köylülerin oluşturduğu bir nüfus artışı vardı.

Şehirlerde meydana gelen muazzam büyüme ve üretim artışına karşın köylü-işçiler için hayat sürekli zordu. Şehirlerdeki işler tarımdan kopan nüfusun tamamını masetme kapasitesinde değildi. Ekonomik dalgalanmalar nedeniyle işsizlik sorunu sık sık gündemdeydi ve ücretler çoğunlukla geçim sınırının altında kalıyordu. Bu nedenlerden ötürü yoksulluk şehirlerin huzursuzluk yaratan ayrılmaz bir parçası oluyordu. Lyon'da 1529'da yoksul kitlelerin ambarları yağmalaması, 1530'da silahlı bir yoksul eylemi gibi olaylar sık sık yaşanıyordu (Geremek 1994: 115-16).

Avrupa yoksulluk tarihini ve yoksulluk düşüncesini ifade eden eserinde Geremek (1994) 16. yüzyılın yoksulluğa bakış açısında büyük bir dönüşüm geçirdiğini ifade eder. Bu dönem hem kentlerde topraksız köylünün oluşturduğu yoksulluğu, hem de bu yoksular hakkında bilgi ve istatistikî veri toplanmaya başlanılan dönem olarak ifade ediyor. Geremek ifadesinde istatistikî çabaları şöyle özetliyor:

16. yüzyılın ortalarında Lyon şehrindeki insanların %10'u yardımla yaşıyordu. Ayrıca yoksulları barındıran kurumların nüfusları üç katına çıkmıştı. Yine İngiltere nüfusunun %24'ü serseri ve dilencilerden oluşuyordu. Çalışanların çoğu kazandıkları ile geçinmiyor ve nüfusun %46'sının yoksulluk sınırı altında veya o sınıra yakın olduğu söyleniyordu. Bu ifadelerden anlaşılıyor ki, yoksulluk toplumun küçük bir kesimini ilgilendiren ikincil bir sorun olmaktan uzaktı (Geremek 1994: 39).

16. yüzyıl tarımdan kopan işçilerin kentlere iş bulma umuduyla geldiği, yoksulluğun önceki dönemlerden farklı olarak, mülksüzleşme ve insanın toplumsal niteliğini kaybedip yalnızca emek olarak istihdam edilmesi sürecinin belirginleştiği yüzyıldır. Bu nedenle yoksulluk söylemi önceki yüzyılların söyleminden (acizlikten,

dilencilik ve serserilikten) farklıdır. Bu dönemde şehirlere gelen mülksüz yoksullar sadaka, bağış gibi uygulamalar ile idare ediliyordu. Bu idarenin altında dini birtakım öğütlemeler olduğu gibi, yoksul kimselerin şehirlilerin huzurunu kaçırmaları korkusu da vardı. Çalışmayan yoksul kimse tehlikeli bir yabancı olarak görülüyordu.

Daha önceleri sadaka/bağış yöntemleri ile idare edilen köylüler idare edilemiyorlardı. Aç köylüleri şehre sokmama, şehirdeki serseri ve dilencileri ise şehrin dışına sürme gibi çabalar sıklıkla görülüyordu. Yüzyıllardır sadaka vermenin iyi bir dindarın görevi olduğu kabulü / fikri değişiyordu. Artık dilenci, serseri ve yoksullara hem ahlaki, hem kutsal, hem de kamu düzenini bozan tehlike olarak bakılıyordu. Serseri, dilenci ve yoksul kimseler çalışmaya zorlanmalı, eski alışkanlıklarına devam etmesi durumunda ise cezalandırılmalı idi (Buğra 2011: 37-8).

Bazı siyasi yönetici ve düşünürler ise yoksullar için zorlayıcı ve cezalandırıcı tedbirler almanın çözüm olmayacağını savunuyorlardı. Temel düşünceleri, siyasi yetkililerin yoksullarla ilgili olarak sorumluluklarının bulunduğu ve bu kimselerin yoksul olarak kalmalarının sistemin bir sonucu olduğu üzerineydi.

Yoksullar ile ilgili olarak yardımların siyasi bir temele oturtulması düşüncesi, yani siyasi sorumluluk anlayışı, yardım/sadaka yoluyla devam eden sistemden daha resmi bir sisteme geçilmesi gerektiği fikrinden beslenir. Bu fikirler doğrultusunda yoksulları çalıştırma, bir yerde tutma gibi uygulamalar görülmüştür.

Çalıştıklarında yoksulluğun getirdiği kötülüklerden ve toplumdan dışlanma durumundan uzak kalacakları düşünülmüştür. Ancak işsiz yoksulların bu çalıştırılma ya da bir yerde toplanma durumuna karşı direnç gösterdiklerini söylemek mümkündür. İngiltere'de yoksullar için "work-house" yani çalışma evleri / kampları bu döneme rastlar. 17. yüzyıla giriş, işte bu yoksullar için hak ve reform tartışmaları, yoksulların belirli yerlerde toplanması, tecrit edilmesi ve çalıştırılması konuları ile olmuştur.

1.2.2. Yoksulluğun Siyasi Platformda Tartışılması: Yoksul Yasaları

17. yüzyılın başlarında, büyük toprak sahipleri kendisi ile birlikte toprağın ürününü paylaşan kiracılara yol verdiğinde her şeyden önce canlı bir emek gücü topraktan koparak emek piyasasına itilmiş oldu. Bu kitle her türlü mülk ve hizmet işlerinden ayrılarak özgürleşmişti. Bu özgür emeğin ise, tek geçim kaynağı emek gücünü satması ya da dilencilik, serserilik gibi pek de tasvip edilmeyen yollara başvurması idi (Marx 1979: 325-7).

Şehirlere gelen bu yeni kitle iş bulabilirse şanslı idi. Bulamadığı durumlarda ise, serserilik ya da dilencilik yollarına başvuruyordu. Eski yoksul yasalarının temel düşüncesi yoksul / işsiz olan bu kesimi çalışır ya da çalışamaz olmaları durumuna göre ayırmak ve çalışabilir durumda olanları iş piyasalarına çekebilmektir. Çalışamaz durumda olan yoksulları ise her idare birimi (parish)⁵ topladığı vergiler ile yardımda bulunur.

Yoksullara yardım geleneği önceki dönemlere kadar gitse de, devlet tarafından yoksulluğun bir sorun olarak ele alınıp, siyasi platforma taşınması 1601 tarihli yoksul yasası ile olmuştur. Buna göre hak eden yoksul ve hak etmeyen yoksul tanımları getirilerek fiziksel bakımdan çalışamaz durumda olup olmadıklarına göre yoksullar ayrılmıştır. Bu ayrım sonucu, fiziksel olarak çalışamaz durumda olanlar gerçek yoksul olarak nitelendirilmiş ve yoksul yardımını hak eder olarak görülmüştür. Fiziksel olarak çalışmasında bir sakınca olmayanlar ise toplumsal yapı için tehlike arz eden gruptur ve bunların çalışması için önlemler alınmalıdır (Kovancı 2003: 258).

Buradan anlaşılıyor ki İngiltere'de en küçük idari birim olan parish'lerde yoksul yardımları, sadaka ya da iyi niyet ve dini öğütlemelerden çıkarak, kamu otoritesi düzeyine tartışılır olmuştur. Bu tartışma, yoksulluğun artık siyasal bir sorun olarak ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

⁵O dönem için İngiltere'deki en küçük idari birim. Nüfus hareketlerini ve emek düzenini kontrol ve yoksullarla ilgili uygulamalar devletin yetkisine bırakılmış. 1536'da çıkarılan ilk yoksul yasası ile bu en küçük idari birimlerde yoksul yardımı toplanması hususu belirtilmiştir (Güngör & Özügürlü 1997, Kovancı 2003).

Çıkarılan yoksul yasaları ise, yardım faaliyetini yerel ölçekte düzenliyordu. Her kilise kendi yetki alanındaki (parish) çalışabilir durumdaki mülksüzleri çalıştırmak, öksüz ve muhtaçların bakımını yapmak, engellilerin ve yaşlıların bakımını sağlamak ve cenaze kaldırmak ile yükümlüydü. Bu yardımların masrafları yerel ve zorunlu vergilerden karşılanıyordu (Güngör ve Özügür 1997: 5-6).

Yoksulluğun siyasal düzlemde dikkate alınması ve yerel düzeyde çözüme kavuşturulması düşüncesine iyimser bir yaklaşım olarak bakılabilir. Ancak her yerel idare biriminde yoksullara farklı olanaklar tanındığı için bir dönem sonra imkânların daha iyi olduğu bölgeler, yoksullar ile dolup taşmıştır. Yoksulların bir bölgeden diğerine geçişini önlemek amacıyla 1662’de Yerleşim Yasası çıkarıldı. Yerleşim yasası bir kasabaya yeni gelenler yoksul yardımı talep eder konumdaysa, kırk gün içinde geldikleri kasabaya zorunlu olarak gönderilmelerini talep ediyordu. Bu yöntem ile yerel birimler arası yardım farklılıklarından dolayı oluşan, yoksul göçü dalgası önlenmiş oluyordu.

Yoksul yardımlarının yönünü ve yapısını değiştiren temel yasa 1795’deki Speenhamland yasası olmuştur. Bu yasa İngiltere’nin Speenhamland kasabasında sulha yargıçlarının önerisi doğrultusunda oluşturulmuştur. Buna göre yoksul kimselere kazançlarından bağımsız olarak belirli bir asgari gelir sağlanması için, ekmek fiyatlarına göre düzenlenen bir ölçüte dayanıyordu (Akyüz 2008: 60-1)⁶.

Kapitalist sistemin gelişimi sanayi devrimi ile büyük bir hız kazanmıştır. Sanayi devriminden önce sistemin temellerini atan sermaye birikim süreci merkantilizm ile yani ticari kapitalizm ile başarıyla sonuçlanmıştır. Toprak sahiplerinin pazar için üretim yapması sonucu feodal bağların çözülmesi, önceleri bu topraklarda yaşayan çiftçileri “özgür emek” konumuna getirmiş ve mülksüzleştirmiştir. Mülksüzleşen bu çiftçi üreticiler, şehirlerde iş aramanın yollarına girişlerde, şartları pek kolay olmamıştır. Bu gelişmeler, tarlada çalışırken işsiz kalan çiftçinin yoksullaşması ile sonuçlanmıştır.

⁶Buğdayın fiyatı bir şilin olduğunda yoksul kişiye tek başına 3 şilin veriliyordu. Eğer karısı ve çocukları var ise bu oran çocuk sayısına göre artırılıyordu.

Speenhamland yasası bu sonuçlanmanın etkilerini azaltmak ve yoksula toplumsal düzeyde yardım eli uzatmak için yollar aramıştır. Bunun yolu olarak eski yoksul yasalarının (idare birimlerindeki yoksul yardımlarının) yetersiz olduğu ve daha fazlasının yapılması gerektiğini düşündüler. Yapılacak yardımların ise ekmek fiyatları ve hane halkının büyüklüğü göz önüne alınarak yapılmasına kanaat getirdiler.

Yoksulluğa karşı çıkarılan yasalar ya da yoksul yardımları, emek piyasasının ortaya çıkmasını engelliyordu. Özgür emek piyasası, 18. Yüzyılın başlarında henüz örgütlenmemiş bir piyasaydı. Özgür emek piyasasının ekonomik yararları, yol açtığı yıkımı (yoksulluk gibi) karşılayamıyordu. Emeği koruyacak yeni tip ancak piyasa mekanizmasının işleyişine uyacak düzenlemeler gerekliydi. İşte Speenhamland'da yoksula ekmek ve tahıl üzerinden nasıl yardımda bulunulacağı fikrinden hareketle ortaya çıkmıştı (Polanyi 2000: 126-7)

Speenhamland uygulamaları 19. yüzyıl sonlarına değin devam etmiştir. Speenhamland'ı eski yasalardan ayıran, çalışabilir olsun ya da olmasın aile geçimini sağlayamadığı her tür durumda verilmesidir. Yani aileler ücretlerinin yeterli gelmediği her durumda yardıma başvurabiliyordu. Bunun iki sonucundan biri sermaye sahibinin ücretleri çekebildiği en düşük seviyeye çekebilmesi, ikincisi ise emek gücünün verimliliğini düşürmesidir (Block 2003: 26-7).

Yoksulluğa karşı alınmış bu önlem uzunca bir süre toplumun her kesiminden olumlu görüşler aldı. Ana babalar çocuk bakma yükümlülüğünden kurtuluyor, işveren ücretleri dilediği gibi düşürebiliyor, yardım kaynağı olan vergi verenler bile yaşama hakkını savunan bu sistemi benimsiyorlardı. Ancak uzun dönemde sonuçlar geri dönülmeyecek şekilde yardım meselesini ve toplumu değiştirdi. Bir kere yardım alan hep alırdı ve yardımların yaygın etkileri kapitalizmin ilk dönemlerindeki insani ve sosyal çöküşü açıklıyordu. Yoksullar yasasının kötü uygulanışı kapitalist sistemin gerekliliği olan emek gücünü/piyasasını oluşturamıyordu. Yeni bir işveren sınıfı oluşmasına rağmen yeni bir işçi sınıfı oluşamıyordu. Ücretler kamu kaynaklarından desteklendiği sürece kapitalist sistemin işlemesi olanaksızdı (Polanyi 2000: 129-31).

Speenhamland'ın bir diğer özelliği yoksul yardımı alan işçilerin birleşmeleri ve sendika kurmaları durumunda ücretler üzerinde yapabileceği etkiydi. Bu nedenle yasa sendika kurmayı yasaklayan yasalar ile desteklenmişti. Tüm bu olumsuzluklarına rağmen yoksul yasalarının kaldırılması gibi bir girişim olmadı. Çünkü toplumda her insanın tam müreffeh olmasa bile yaşamaya hakkı olduğu yönünde derin bir inanç vardı. Liberallerin amacı ise yoksul yasalarını, emek gücünü piyasaya yöneltmenin bir aracı olarak kullanmak ve nüfus artış hızını frenlemektir. Yoksulluk sorununa akılcı yanıtlar sunan iktisat bilimi de liberallerin yanındaydı.

1834'e kadar İngiltere'de rekabetçi bir emek piyasası kurulamadı. Sosyal bir sistem olarak sanayi kapitalizminin bu tarihten önce var olduğu söylenemez. 19. yy sosyal tarihi içerisinde işçi sınıfının doğuşu üç temelle ilişkilendirilebilir. Birincisi Speenhamland yasasıdır. Bu yasa sosyal bilincimizin şekillendiği yasa olması bakımından önemlidir. Çünkü bu yasa ile insan aklındaki muhtaçlık kavramından yoksulluk kavramına yöneliş vardır. Daha önce hiç yaşanmamış gibi görüne yoksulluk durumunun siyasi ve sosyal alanda gözler önüne serilmesidir (Block 2003: 31).

Ancak bu yasa ulusal düzeyde bir emek piyasasının oluşmasına olanak sağlamadı. Ve 1834 yoksullar yasası reformu ile bu engel kaldırılmaya çalışıldı. Yeni yoksullar yasası ile yoksullara yönelik uygulanan tüm yardımlar kaldırılarak yalnız yoksullar evinin kalmasına indirgenmiş bir yoksulluk anlayışında söz edilir. Yoksul evleri ise yardım dağıtılması işlevlerini tümüyle yitirmiş ve çalışma evlerine (work house) dönüştürülmüştür.

Bu kısımda yeni yasaların etkileyicisi olarak J.Bentham ve T.Malthus gibi düşünürlerin fikirlerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Malthus'a göre (1798) nüfus artışı insanlığın önündeki en büyük tehlikedir. Bu bakımdan Malthus yardımların yiyecek artışına katkı sağlamaksızın, gelir düzeylerini artırarak nüfus artışına özendirme ve yoksulları yardımlara bağımlı hale gelerek çalışma ahlakını kaybetmesine neden olduğunu ifade etmektedir (Malthus 1798: 29-30).

Bu anlamda yoksulların yardımlardan mahrum edilerek çalışma evlerine yönlendirilmesinin ve yardım verilecekse bile bunların disiplin altında yapılmasının altını çiziyor. Yardımlar bu denli katı koşullara bağlanarak çalışma evlerinde verilirse gerçek ihtiyaç sahiplerine gidecektir (Kovancı 2005: 265).

Bentham ise toplumsal yaşamda yapılması gerekenleri haz ve acıya göre değerlendirerek insanın temel yaşam amacının acıdan kaçınma ve haz peşinde koşma olarak vurgulamıştır. Bireyler ise kendi menfaatlerini her zaman devletten daha iyi bileceklerinden devletin yardım müdahalesi çoğu zaman olumsuz etki yapar (Burns 2005: 17-8).

Bu bakış açısından devlet geçim araçlarının sağlanması, refahın sağlanması, eşitliğin ve güvenliğin sağlanmasında rol almalıdır. Yoksul yardımı ise muhtaç ve düşkünlerin asgari yaşam düzeyini garanti altına alarak hak biçiminde vurgulamakta ve emekçileri çalışkan olma amacından uzak tutmaktadır.

Bentham'ın yoksullar ile ilgili planında iki nokta önemlidir. Birincisi yardımın yalnız çalışma evlerinde yapılmasıdır. Bu sayede yoksul yardımları tek bir elden yönetilecek ve Speenhamland'ın çalışma evleri dışındaki her türlü yardımını ortadan kaldıracaktır. İkincisi hak eden yoksul ve hak etmeyen arasında kesin bir ayrıma ulaşma amacıdır. Bu noktada gerçek yoksula ulaşılması amaçlanmış kendini geçindirir durumda olan yoksul kimseler yardımların dışında tutulmuştur. Ayrıca Bentham'a göre çalışma evlerinin durumu normal bir emekçinin çalışma koşullarından iyi olmamalıdır. İyi olması durumunda bu yeni yoksulları yaratacaktır (Burns 2005: 21-2).

Adam Smith'in yoksul yardımlarının yeni yoksullar meydana getireceği ya da yardımların nüfus artışını harekete geçireceği yolunda bir beklentisi yoktur. Büyüyen bir ekonomi ve müreffeh bir gelecek içerisinde yoksulların refah düzeyi artışı onları tembel yapmaz aksine toplumun zenginleştiğini gösterir. Eski yasalara yönelik olan eleştirisi serbest mal ve emeğin dolaşımını engelleyen yerleşim yasalarına yöneliktir. İşte bu tür yasalar zenginliği engelleyici bir olgudur ve piyasa sisteminin önünde kaldırılması gereken bir engeldir (Smith 2011: 68-71).

1834 yeni yoksul yasaları bu anlayış etrafında şekillenmiştir. Yoksul yardımlarının standart hale gelmesi bakımından bu yardımların yalnız çalışma evlerinde yapılması kararlaştırılmıştır. Çalışma evlerinde ise kimlerin yardım alabileceği komisyonca belirlenecek ve çalışma evindeki işçinin dışarıda çalışma işçiden (yardımlar, koşullar ve fiziki şartlar olarak) daha iyi olmayacaktır.

Yeni yoksul yasası bu düzenlemelerle ücrete dayalı olan yaşamın ne kadar katlanılmaz olursa olsun, ahlaki bir değer taşıdığını savunmuştur. Bu çerçevede toplumun kabul edebileceği tek yoksul tipinin, çalışamaz durumda olan düşkünler ile sınırlandırıldığı görülmektedir. Reformcuların gözünde yeni düzenlemelerin hedefi şu şekle bürünmüştür: Emegin bağımsızlığını artırmak, yoksul yardımlarına bağımlılığı azaltmak, çalışan yoksulların demoralizasyonunu engellemek. Bu hedefler doğrultusunda gerçek yoksulları bulmak ve emek piyasasını liberal pazar koşullarına göre düzenlemek. İşte 1834 yeni yoksullar yasasının temeli budur (Kovancı 2003: 269-70).

Yeni yasaya göre şekillenen çalışma evlerinde yoksullar, yaşa ve cinsiyete göre ayrılıyor, erkek ve kadınlar ayrı tutuluyor, çocuklar 7 yaşına geldiklerinde ailelerinden koparılıyorlardı. Verilen hizmetin insani olduğu söylenemezdi. Burada insanlara sadece var olma hakkı veriliyor, ne üreme ne de insan gibi yaşama gibi temel haklardan mahrum ediliyorlardı. İnsanlara fazlalık olduğu hissi aşılanıyor ve bu eğilimde olanlara çalışma evleri ihtar niteliği taşıyordu (Güngör ve Özügurlu 1997: 15-16).

1.2.3. Yoksul Yasalarının Toplumsal ve Ekonomik Sonuçları

16. yüzyıl düşünürlerinden ve devlet adamlarından Thomas More Ütopya adlı eserinde toprak çitlemeleri ve tarım arazilerinin çitleme hareketi ile ilgili olarak zenginlerin para hırsından söz eder. Ütopya aslında o günkü toplumun yoksul ve düşkünlere olan bakış açısını net bir şekilde aktaran eserdir.

Geniş tarım topraklarının boşaltılması, doyuracak karınları paralarından çok olan köylüleri (çünkü tarım çok emek isteyen bir iştir), çoluk-çocuk, dul, yetim yollara

düşmeye zorlamıştır. Doğdukları yerden ayrılan bu insanlar ellerindeki her şeyi yok pahasına satar. Onlar da bitince ne kalır yapacak? Çalmak ve Tanrı buyruğuyla asılmak. Çalışmak istedikleri halde iş bulamazlar. Topraktan başka işten anladıkları da söylenemez. Eskiden yüzlerce kolun çalıştığı topraklarda, koyunları otlatmaya bir tek çoban yeter (More 2001: 18).

İngiliz kumaşına olan ilgi, önceleri tarım yapılan arazilerde koyun otlatılmasına, buradaki insanların ise topraklarından kopararak şehirlere akın etmesi ve yoksullaşmaları ile sonuçlandı. Mülkiyetten ve tarımdan kopan bu kimseler yeni tip yoksullardı. Bu kimseler insani ihtiyaçlarını dahi gidermekte güçlük çekince, hırsızlık gibi işlere bulaştılar. Bu dönemde çıkarılan hırsızlık yasaları ile çoğu ölüme mahkûm edildi.

Ütopya eseri bu anlamda yoksulluğun nedenlerini gerisindeki sosyal olaylarla açıklamaya çalışan, toplumsal bir eleştiri metnidir. Yoksulluk sorunu zenginlik ile birlikte toplumsal adalet kavramı ekseninde tartışılır. Toprak mülkiyetinin şeklinin değişmesi, ekilen tarım arazilerinin özel mülk haline gelmesi ve bunun sonucu yoksul köylülerin topraklarında barınamaz hale gelmesi ile sonuçlanmıştır.

16. yüzyıl düşünürlerinin, insanların kullanabileceklerinin ötesinde sınırsız mülk edinmeye çalışmaları anlamsız olduğu için herkese doğal olarak bir şeyler kalacağı fikri yoksulluk gibi bir sorunun olmayacağını savunur. Sonrasında ise tasarruf aracı olarak para kullanımının bu sınırları nasıl ortadan kaldırdığı tartışılır. Ancak sonuca ulaşılamaz. Yine de geçim hakkı siyasi bir toplumda korunur ve geçerliliğini korur. O halde yoksulluk, siyasi yetkililerin insanlara karşı sorumluluklarını yerine getiremediklerinin kanıtı olarak sistemin sorgulanmasına zemin hazırlayan bir problemdir. Mülk sahipleri, karşılığında yoksulların geçimini sağlayamadıkları takdirde kendi mülkiyet haklarının tanınmasını nasıl bekleyebilirler? (Buğra 2011: 51).

Aslında bu anlatım yoksulluğa bakışın neden siyasi çerçeveden olması gerektiği, dini bir öğretiyle yoksulluğa yaklaşılabileceği ancak çözümün siyasi arenada bulunabileceğini tam ve açık şekilde anlatır. Yoksulluğun 16. yüzyılda bile çok

boyutlu ve farklı nedenlerden kaynaklanan bir sorun olduğu kabulü vardı. Yoksulluk konusu üzerinde sıklıkla düşünmüş Thomas Paine hem düzeni eleştiriyor hem de pratikte alınabilecek çözüm önerilerini sıralıyor. Bu düşüncelere göre, yoksul yasaları insanlık için bir işkence yöntemidir. Yoksullardan başka kimsenin idam edildiğine pek şahit olmayız. Geniş halk kitleleri için işkence olan bu yöntem ve yasalar derhal kaldırılmalıdır. Sosyal yardım ise bir hak olarak insanlara sunulmalıdır. Yoksul yardımı ile çalışamayacak durumdakilere yaşamlarını insanca sürdürebilecek düzeyde barınma ve yeme içme imkânı sağlamak ilk basamaktır. Sonrasında ise yoksulluğu kökünden çözecek bir takım uygulamalar ve politikalar geliştirilmelidir (Paine 1945: 177-8).

Yoksulluk 16. yüzyıl çitleme hareketlerinden itibaren şehirlerde ve kırsal kesimde toplumsal huzuru zedeleyen, tek başına bir çözüm önerisi getirilemeyen bir problem halini almıştır. Yoksul yasaları ile bu istenmeyen durum giderilmeye çalışılsa da, kısa süreli çözümler üreten bu yasalar yoksulluğu daha da derin toplumsal izler bırakacak bir olgu haline getirmiştir. Victor Hugo'nun Sefiller'inde çizdiği karanlık tablo yoksulların durumunun edebi eserlere konu olduğunu gösterir: Jan Valjan ekmek çalmıştı ve sonunun neresi olacağı belliydi yoksul evleri... Buradaki odalar küçük, insan nasıl nefes alsın, nefes almak ancak başka bir hayatın hayalini kurmakla mümkün...(Hugo 2001: 18-26-31).

Yoksulluğun önlenemez boyutlardaki artışı, toplumları buna karşı müdahale etmeye zorladı. İşte ilk yoksul yasaları bu artışın sonucu çıkarıldı. Yoksul yasaları, yoksul yardımlarını her küçük idare birimindeki (parish) kilise tarafından karşılanmasını öngörüyordu. Bu yardımlar çalışamayacak durumda olan yoksullar içindi. Ancak bu durum yoksul yardımlarını siyasi arenadan çekerek iyi niyet ve dini öğretinin çözüm önerilerine bırakıyordu. Ve her idare biriminde yoksul yardımları farklılaştığı için yoksul göçü (Polanyi'nin ifadesi ile profesyonelleşmiş yoksullar), önlenemiyordu. Yerleşim yasası kanunu ile bir birimden diğerine göç etmenin önüne geçildi. Ancak bu yasa ile uzun vadede bir emek piyasası oluşması engellenmiş oldu.

1795 Speenhamland sisteminde ise yoksul yardımına ihtiyacı olsun ya da olmasın, ekmek (buğday) fiyatlarına bağlı olarak geçimini sağlayamayan kimselere

yardım yapılması öngörülüyordu. Bu sistemde her bir kimsenin yaşam hakkına saygı duyulması gerekliliği fikri üzerinde duruluyordu. Sonraları bu sistem artan işsizlik ve yoksulluğun nedeni olarak görülmeye başlandı. Speenhamland tembelliğe neden oluyor ve işgücünü çalışmaktan alıkoyuyordu. 1834'de yoksullar yasasında bazı değişiklikler yapıldı ve yeni yoksullar yasası çıkarıldı. Temel önermesi hak eden yoksul ve hak etmeyen yoksul kavramlarının net çizgilerini belirleyebilmek için yoksul evlerine ve yardımlarına standart getirmek üzerine şekillenmişti.

Engels ve Marx'a göre yeni yoksul yasası katı ve ihtarcı nitelikteydi. Öyle ki, yoksullar cinsiyete göre bölünüyor, çocukları yanlarından alınıyordu. Yoksullara yaşama hakkı tanınmıyordu. Bu dışarıda çalışan ve çalıştığı halde bakım evlerinde yaşamayı arzulayanlar için bir göz korkutma niteliğindeydi (Engels ve Marx 2008:5-6). Yeni yoksullar yasası insanlara ya çalışma evlerinde insanlık dışı şartlarda yaşamayı ya da tam olarak refah içinde olmasa da, piyasa ekonomisi şartlarında emek gücü olarak kalmayı seçenekleştiriyordu. Yoksul yardımının 1834 tarihli yeni düzenlemesi serbest emek piyasasının önündeki engelleri kaldırmış ve liberal anlayış doğrultusunda bir basamak olmuştur.

19. yüzyıl emek serbestliğinin tam olarak gerçekleşmesi bakımından önemlidir. Emek gücünün değişen sanayi üretim koşullarına uyum sağlaması bu yüzyılda gerçekleşmiştir. Çağın sanayi bölgeleri adeta binlerce göçmeni kendine çeken yeni bir ülkeye benziyordu. Bu şartlar altında ev tipi sanayi, kırsal kesim üretimi temelinden sarsılıyordu. Üretimin yapısında ve toplumda hızlı değişimlerin yaşandığı dönemdi. Tarihte ilk bağımsız sınıf hareketi, evrensel oy hakkı, sendikacılık gibi uygulama ve istekler bu döneme aittir.

İngiltere'de 1838-1850 arasında Çartizm (Chartism) hareketi olarak adlandırılan, işçi sınıfının ilk mücadele örneklerinden birinin ortaya çıkışı yine bu döneme rastlar. Çartizmin ortaya çıktığı dönem rastlantısal / kendiliğinden değildir. Sanayi devrimi ile başlayan toplumsal bozulma, yoksullaşma ve kötü çalışma koşullarına karşı ortaya çıkmış bir hal isteğidir. Bu hareket yoksul emekçiler birliğini oluşturmayı ve yoksullar için geleneksel yoksul yardımından tümüyle farklı bir yerde, sosyal hakları doğrudan

doğruya siyaset sahnesinde gerçekleştirmeyi amaç edinmiştir. Bu özelliği nedeniyle bu hareket yoksulluğu siyasal arenaya taşıyan niteliktedir (Güngör ve Özügurlu 1997: 21-2).

19. yüzyıl liberalleri, yeni yoksul yasaları ile Adam Smith ve ondan önceki politik iktisatçılardan ayrılmaya başlıyorlardı. Liberallere göre toplumda yoksulluk gerçeği inkâr edilemezdi. Ancak bunun ücret ya da bölüşüm gibi meselelerle ilgisi yoktu. Smith'e göre ücretlerin artması, çalışanların koşullarının iyileştirilmesi ulusal zenginliğin göstergesiydi. Yoksulluk ekonomik geri kalmışlığı yansıtıyordu. Ekonomiye mantıksız ve gereksiz müdahalelerin kalktığı akıllı bir iktisat politikası uygulamasıyla, ulusların zenginliğinin temelindeki işbölümü, toplumun tüm bireylerine yansıyan bir ekonomik gelişmeye yol açacak ve zengin bir toplumda yoksulluk sorununa yer kalmayacaktı. Ancak 19. yüzyılın koşulları bu iyimserlikten uzaktı (Buğra 201: 56-7).

Polanyi'ye göre (2000), 19. yüzyıl liberalleri, yoksulluğa hak temelli bir bakış açısından ziyade bir dizi duygusal değişkenle yaklaşılmaktaydı. Yoksullar zenginlerin dostluğunu kazanmak istediklerinde, zenginler hiçbir zaman yoksulların dertlerini dindirme gayretinden geri durmayacaklardır. Zenginliğin en üst aşamasına ulaşmanın bedeli yurttaşların büyük bölümünün yoksulluğun eşiğinde yaşamasıdır. Yoksullar olmasa anavatanın durumu ne olurdu? Zira aşağı sınıflar olmasa hakir görülen işleri kim yapardı ya da savaş alanlarında kim çarpıştırdı? Bu bakımdan yoksul yasaları yersiz ve anlamsızdı (Polanyi 2000: 177).

19. yüzyıl bir taraftan sanayinin ilerleyişi diğer taraftan yoksulların durumu ile sosyal politika ve sosyal hak bakımından önemli değişmelerin olduğu bir dönemdi. Hastalık, iş kazası, yaşlılık, engellilik sigortaları gibi uygulamalar ile sosyal yardım ve eğitim yoluyla yoksul kesimin güçlendirilmesi gibi politika uygulamalarına tanıklık ediyordu. Liberallerin yoksulluk sorununa bakışı politik ekseninde olmasa da, 19. yüzyılın sonlarında yoksulluğa karşı politik olarak çözüm önerileri getirilmesi fikri iyiden iyiye yaygınlaşmıştı.

Kapitalizm özgür emeği yani yaşayabilmek için emeğini satmak zorunda olan mülksüz insanı, bir sözleşme ilişkisi çerçevesinde çalıştırmaya dayanan ve değerler sisteminin merkezine temel değer olarak çalışmayı koyan bir toplum düzenidir (Buğra, 2001: 10). Özgür emeğin ortaya çıkma süreci uzun dönemlere yayılsa da, gelişimini 19. yüzyılda tamamlamıştır. Özgür emeğin ortaya çıkış süreci aynı zamanda mülkiyetten / topraktan koparılma sürecidir.

Nerede ve nasıl çalışacağına karar veren özgür emek, kimseye tâbi olmamak bakımından özgürdür. Özgür emek piyasa şartlarında istediği işi kabul ederek, ücret karşılığında çalışmak ya da çalışmamak haklarına sahiptir. Çalışmadığı dönemlerde geçinmenin yolunu hırsızlık ve dilencilikte bulması tasvip edilmeyen bir yoldur. Yoksulluk işte kapitalizmin özgür kıldığı bu emeğe özgü bir olgudur. Daha önceki dönemlerden farklı olarak bu yoksulluk türü mülkiyetten / topraktan kopmanın sonucudur.

Yoksulluğun kökleri insanlık tarihine kadar ulaşırsa da, bugünkü anlamda modern yoksulluk kapitalizmin ortaya çıkışı ile ilintilidir. Çalışmayı değer alan bir toplumda, işlerin düzensiz niteliğinden ve çalışarak asgari geçim düzeyinin sağlanamamasından, kişiler çalışmak isteseler de iş bulamayabilirler. Bu durum mülksüz insanları yoksul kalmaya mahkûm eder. Yoksul kalan bu kişiler geçinmenin onaylanmayan hırsızlık, yoksulluk gibi yollarını tercih edebilirler. Bu düşüncenin varlığı, yoksulların toplum içerisinde her an olaya çıkarabilecek, huzursuzluğa neden olabilecek potansiyeldeymiş gibi görünmelerine yol açabilir.

Yoksulluk olgusu yoksul olmayanda ciddi bir rahatsızlık yaratmaktadır. Yoksul olmayanlarda yoksullara karşı “toplumun başına bela olmamaları” koşullarını aramayı gerektirir. Bu anlamda yoksul olmayanlarda, yoksulların göz önünden kaldırılmasını istemek gibi bir içgüdü oluşabilir. Ancak bu içgüdüsel dileyiş yoksulların aynı zamanda işgücü olduğu gerçeği ve ekonominin ilerlemesi için gerekli oldukları gerçeği ile çelişir. Kapitalist toplum aynı zamanda ekonomik bir toplum olduğu için, yoksul olmayanların yoksullarla birlikte var olmayı kabul etmeleri gerekebilir (Buğra 2011: 10-11).

9. yüzyıl kapitalist sistemde yoksulun aynı zamanda işçi olduğu gerçeğinin anlaşıldığı dönemdir. Bu bakımdan bu dönemki yoksul yasaları ve yardımları yoksulların işgücü olduğu gerçeğinden hareketle hazırlanmıştır. Yani yoksul çalışabilecek durum da ise işgücüne katmak, sonrasında çalışamayacak durumdaki düşkünlere yardım etmek temel yardım amacıdır. Bu iyiniyetli yaklaşımda yoksulluğun politik ya da sosyal bir mesele olmaksızın çalışmama durumu ile ilişkilendirildiğini söylemek mümkündür. Yine bu dönemde çalışan işçinin de yoksulluğu tartışılmaya başlanmış ve yoksulluğun yardım ile çözülmesinin ötesinde hak temelli bir yaklaşımla ele alınması gerekliliği vurgulanmıştır.

Yoksul yasaları ve yardımları 16. yüzyılda başlayıp çeşitli uygulama değişiklikleri ve toplumsal olaylar ile 19. yüzyıla değin varlığını sürdürmüştür. Temel nokta, toprakta mülkiyetten kopan kesimin şehirlere gelerek iş bulamaması ve bunun şehir ekonomik ve sosyal hayatını olumsuz etkilemesidir. Bu nedenle yoksul yardımları çalışabilir olanlara iş bulmayı çalışamayacak olanlara ise yardım yapılmasını öngörür nitelikte düzenlenmiştir.

18. Yüzyıldaki değişikliklerle (Speenhamland Sistemi) yaşama hakkı kavramı ile çalışabilir durumda olan ya da olmayan tüm kişiler için buğday fiyatına dayalı bir yardım sistemi geliştirilmiştir. 19. Yüzyılın başında bu sistem emek piyasasının oluşmasını engellediği ve insanları tembelliğe sevk ettiği gerekçesi ile yeniden düzenlenmiş ve yoksul yasaları hak eden yoksul ve hak etmeyen yoksul kavramlarına dönüş yapmıştır. Buna göre yardımı hak eden yoksullar düşkünler evlerinde bakılacak ve yardım alacak olanlar, yardımı hak etmeyenler ise fiziki olarak çalışabilir durumda olanlardır. Bu ayrımın ardından, yoksul evlerine kabul edilenlerin durumunu tartışmak anlamlı olacaktır. Çünkü yoksul evlerinde aile hayatları parçalanıyor(çocuklar ana ve babalar farklı yerlerde kalıyorlar), yoksul insanların ellerinden üreme, yaşama gibi hakları alınıyordu. Bu anlayış yardımın ötesinde bir tecrit edilme durumu gibiydi ve çalışabilir durumdaki yoksullara tehdit niteliğindeydi.

Yoksul yardımlarının 16. Yüzyıl başlarına denk gelmesi bir rastlantı değildir. Bu dönemde değişen üretim ilişkilerinden ötürü yoksulluk artık göz ardı edilemeyecek

boyutlara ulaştığından çare olarak bu yardımlara başvurulmuştur. Ancak bu yardımlar uzun dönemde yoksulluğu çözmekte yetersiz kalmıştır. 19. Yüzyılın sonlarında ekonomik liberalizm düşüncesinin zirveye ulaştığı dönemlerde yoksulluğun yardımlarla çözülmeyecek derecede karmaşık bir sorun olduğu gerçeğinin farkına varılmış ve politik önlemlerin alınması gerekliliği fikri güçlenmeye başlamıştır.

1.3. Ekonomik Liberalizm, Sınıf Mücadeleleri ve Sermayenin Yeni Dünyası

Kapitalizm 20. Yüzyıla gelindiğinde Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da endüstri, taşımacılık ve tarımın her alanına yayılmıştı. Elektrik üretimi ve ampulün icadı çalışma sürelerini uzatmış, elektrik motoru kol gücünün yerini almış, yazı makinesi iş süreçlerini daha kapsamlı ve karmaşık hale getirmiştir.

Telgrafın icadı ve telefon, üretim ve savaşların uzaktan koordine edilmesine yol açmış ve insanların birbirleriyle temasını kolay hale getirmiştir. Fabrika sayısının muazzam artışı, demiryolu ağının yaygınlaşması en ücra köşeleri dahi şehirlerle temasa geçirmiştir. Yeni madenler ve enerji kaynaklarının bulunması fabrika ve üretim sürecini hızlandırmış, üretim enerji açığı ile birlikte sürekli genişleme göstermemiştir.

Tüm bu gelişmeler şehirlerin, maden kasabalarının, demir-çelik kasabalarının gelişmesine neden oldu. Bir sanayi dalındaki gelişme bir diğerini tetikliyordu. Üretim yapan bu insanları giydirmek, beslemek ve diğer işlemler tarımsal üretimin ve diğer üretim yöntemlerinin sanayileşmesine/kapitalistleşmesine yol açtı.

Şehirleşme daha önceki dönemlerde olmadığı ölçüde hızlandı. 1900'lerde Londra'da nüfusun üçte birinden fazlası şehre yeni gelenlerden oluşuyordu. Bu tarihlerde Britanya'da on kişiden biri geçimini tarım yoluyla elde ediyordu. Britanya uç bir örnekti. Almanya'da nüfusun üçte biri tarımda çalışıyor, Fransa'da halkın yüzde otuzu toprağı işliyor, ABD'de bu oran %38'lerde seyrediyordu. Bununla birlikte tüm bu ülkeler Britanya örneğini izleme yolundaydı (Herman 2011: 371).

1.3.1. Sınıf Mücadelelerinin Motivasyonu

Üretimin ve tüketimin ulaştığı boyutlar bir sorunu açığa çıkarıyordu. Kapitalist üretim süreci varlığını devam ettirmek için, işgücü teminini güvence altına almak durumundaydı. Bu amaçla kadın ve çocuk işgücünden sıklıkla faydalanılıyordu. Başlarda kadın ve çocuk emeğinden sıklıkla faydalanma bu durum onları sağlığından etse bile endişe yaratmıyordu. Ancak daha sonraları kadın ve çocuk emeğinin kullanımının yanlış ya da fazla olduğu düşüncesi toplumsal olarak bir takım patlamalara sebep oldu. İşçi ayaklanmaları nedeniyle işçinin fizik ve moral dayanıklılığını artırmak üzere parasız yemek gibi birtakım uygulamalar getirildi. Bu iyi niyet göstergesi işçilerin sosyal patlamalara sebebiyet vermesi ile kapitalist üretim sürecinin devamlılığı için duyulan endişeden kaynaklanıyordu (Jones 1972: 128).

20. yüzyılda kapitalist üretici Marx'ın mutlak artık değer dediği şeyi keşfetmişti. İşçiyi uzun saatler çalıştırarak, üretimi hiç durdurmadan iki üç vardiya ile sürdürme olanağını kullanarak artık değeri fazlalaştırma yoluna gitti. Bir işçinin ne kadar ürün ürettiği gibi verimlilik terimleri, modern işletmeciliğin nasıl hayata geçirileceği ve ilkelerinin neler olacağı, üretim sürecinde eğitimsel bir takım endişeleri imâ ediyordu.

Okuma-yazma, aritmetik, bilim, sanat ve edebiyat sanayi öncesi toplumlarda köylü çiftçiler için isteğe bağlı çoğu zamanda gereksiz görülen bir olguydu. Ancak kapitalist üretimin karmaşık etkileşim süreçleri en azından etiketleri okuyabilme, talimatları öğrenebilme için okuma-yazma bilmeye az da olsa aritmetik bilgisine ihtiyaç duyuyordu. İşgücünün eğitimi meselesinin temeli bu noktaya dayanır ve bu durum daha önceki üretim süreçlerinde bu kadar geçerli olmamıştır (Herman 2011: 374).

20. yüzyılı ortaya çıkan teknik ve bilimsel buluşlar, ekonomik yönelim ve toplumsal olaylar bakımından önceki yüzyıllardan farklı bir gözle değerlendirmemiz gerekmektedir. İnsanlık tarihinin en ilginç yüzyıllarından biri olan bu dönem, yoksulluk

açısından hem iyi olan bir takım önlem ve uygulamaları⁷ hem de kötü olan birtakım sosyal olayları⁸ bünyesinde barındırmaktadır.

1.3.2. Sermayenin Yeni Dünyası

Feodal ve mutlakıyetçi dönemlerin sonunun bebek kapitalizmi, 18. yüzyılın sonunda ve 19.yüzyılın başında gençlik yaşına ulaşmıştı. Kapitalizm 20. yüzyılın başına geldiğinde Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da yetişkinlik çağına giriyordu. Böylece bugün içinde yaşadığımız toplumun pek çok özelliğini sergiliyordu. Bunun sonuçlarından biri insanların bu özellikleri doğruymuş gibi kabul etmeleri idi. Sanayi devriminin başlarında insanlar kırsal hayattan sanayi çalışmasına geçince şaşkına dönmüşlerdi. Bu şaşkınlık duygusu 20. yüzyılın başlarında kaybolmuştu. İnsanlar otomobil ve elektrik gibi gelişmelerden hala etkilenebiliyorlardı. Ancak rekabet, zaman kullanımı ve hırs üzerine kurulu bir toplum onları artık şaşırtmıyordu. İnsanların bildikleri yalnızca kapitalist toplumdur. Onun tipik davranış biçimleri "insan doğası" gibi görünüyordu. İnsanlar artık kendi davranışlarının atalarına ne kadar tuhaf geleceğini idrak edemiyorlardı (Herman 2011: 375-6).

20. yüzyıl kapitalizmin evrensellik iddiası ile yeryüzüne yayılmış, doğadaki her şey ve insanlar bu sistemin tüm gereklerini yerine getirmeyi amaç edinmişlerdi. Emek adı altında insan, toprak adı altında doğa alını satılabilir bir mal / meta haline gelmişti. Her üretim faktörü var olduğu toplumsal ve sosyal çevreden bağımsız şekilde kendi piyasası içinde alınıp satılabiliyor, gelecekleri hakkında karar verilebiliyordu (Jones 1972: 132).

Ekonomik sistem mükemmel bir harmoni ile devam ediyormuş gibi görünse de, kendi kuralları ile işleyen piyasa sistemi yoksulluk gibi temel bir soruna çözüm bulmakta aciz kalıyordu. Piyasa ekonomisi kendi kuralları ile işleyiş haline bırakıldığında, sosyal ve toplumsal bir takım sorunlara yol açıyordu.

⁷ Sosyal politika, sosyal hak ve vatandaşlık kavramları, politik düzeyde yoksulların durumu, küresel düzeyde yoksulluğun tartışılması gibi.

⁸ İki kez yaşanan dünya savaşları, gelir dağılımı sorunları, servet eşitsizliği ve yoksulluğun derinleşmesi, üçüncü dünya ülkelerinin ve gelişmekte olan ülkelerin toplumsal ve ekonomik sorunları gibi.

1.3.3. Ekonomik Liberalizm ve Yoksulların Durumu

Ekonomik liberalizm Batı Avrupa'da 15. ve 18. yüzyıllar arası iktisadi hayata yön veren müdahaleci merkantilist yaklaşıma tepki olarak doğan, her alanda özgürlüğü ve kişisel davranışların serbestliğini savunan ekonomik yaklaşımdır. Liberalizm zaman içerisinde, klasik, Neo Klasikiktisat gibi ayrımlara uğrasa da, özünde kapitalist üretimin gelişme gereklerine uygun ilkeleri belirler (Önür 2009: 9).

Ekonomik liberalizm başlangıçta bürokratik olmayan yöntemlere doğru bir eğilim olarak doğmuş ve kendi kurallarına göre işleyen piyasada insanın dünyevi kurtuluşunu bulan gerçek bir inanç biçiminde gerçekleşmişti(Polanyi 2000:196). Bu ekonomik algılayış piyasa sisteminin insana dair tüm nesneleri çözebileceği ilkesi çerçevesinde şekillenmişti.

Liberalizm üç temel ilke üzerinde gerçekleşmiştir. Emeğin fiyatının piyasada belirlenmesi, paranın otomatik bir mekanizma yardımıyla yaratılması, malların engellenmeden ve ayrıcalık tanınmadan ülkeler arasında özgürce hareket edebilmesi. Bir diğer ifade ile emek piyasası, altın standardı ve serbest ticaret (Polanyi 2000: 196).

Bu ilkelerin belirlenmesinin ardındaki temel nedenlerden biri yoksul yardımı, iskân yasası gibi yardım ve toplum düzenleyici yasaların özgür emek piyasasının oluşmasına engel oluşuydu. Başlangıçta yeni sanayicilere göre yoksul yasaları üretim için bir engel teşkil etmiyordu. Hatta sanayi üretimi için tarımdan koparak gelen bu hazır emeğin ücretler konusunda faydası da dokunuyordu. Ancak bu sanayiciler, yoksul emeğin bir yerden bir yere hareketini kısıtlayan iskân yasasına bu sanayiciler kesinlikle karşı çıkmışlardı. Yoksul yasası ve diğer düzenleyici önlemler emeğin özgürlüğünü kısıtlıyor ve liberal düşüncenin temel kurallarına ters düşüyordu.

Bu dönemdeki iktisat düşünürleri de yoksul yasaları ve yardımlarına ve diğer idari düzenlemelere şüphe ile bakıyorlardı. Malthus ve Bentham yoksullar yardımı ve idari düzenlemelere şiddetle karşı çıkıyor bunun ekonominin önünde, ekonominin gelişmesinde engel olacağını vurguluyorlardı. Klasik iktisadın bir diğer önemli ismi ve

Ricardo, Vergilemenin İlkeleri eserinde yardım sisteminin kaldırılması gerekliliğinden söz ediyor ancak bunun yavaş yavaş gerçekleşmesi gerektiğini savunuyorlardı. Ekonomik liberalizmi savunan ancak yoksullar ile ilgili başka düşünceleri olan Smith, zenginliğin tüm toplum kademelerinde paylaşıldıkça artacağından söz ediyordu. Bu bakımdan Smith liberalizm ve piyasa sistemi aracılığıyla oluşturulacak zenginliğin yoksul kesimlere sızacağını düşünüyordu.

Bu görüşler ekseninde liberal akım piyasa sisteminin işleyişi için gerekli gördüğü atılımı yaptı ve yoksullar yasasını 1832'de kaldırdı. Bu artık liberal düşüncenin önünde durulmayacak ve uzlaşmaya yer vermeyecek şekilde bir akışın içerisine girmesi demektir.

Ekonomik liberalizmin bir diğer temel ilkesi paranın altın standardı ilkesine bağlı olması idi. Temel amaç parayı devlet müdahalesinden bağımsız hale getirmektir. Bu nedenle belirli miktar altın ağırlığıyla tanımlanınca, nasıl devlet bir uzunluk ölçüsünü değiştiremezse, bu ağırlığı da değiştiremez ve böylece paranın bağımsızlığı korunabilir. Paranın tutarı ya da miktarı, mübadelelerin sayısını ve önemini belirlemez, fakat mübadelelerin sayısı ihtiyaç duyulan para miktarını belirler. Dolanımdaki para miktarı kendiliğinden piyasanın ihtiyaçlarına uyar; devletin paraya müdahalesi gereksizdir. Bu kendiliğinden rahat işleyebilmesi, paranın bağımsız, nötr ve sağlam olmasını gerektirir; altına bağlanması ihtiyacı doğurur (Kazgan 2004: 100).

Ekonomik liberalizmin üçüncü ilkesi olan serbest dış ticaret, ülkeler arası serbest mal mübadelesinin her iki ülke açısından da kazanç olacağı varsayımını savunur. Öte yandan bireysel çıkarların daima uyduğu tezinin ülkeler arası ticarete uygulanmasıdır.

Ekonomik liberalizm bu üç ilke ile birlikte ve tam uygulandığında anlamlı hale gelir. Yani emek serbestliği, altın standardı ve serbest dış ticaret ancak bir arada uygulandığında anlamlıdır. Liberalizm çok sayıda insanın en büyük mutluluk düzeyine ulaşması için uygulanması gereken sosyal bir projedir. Bu proje ulusların bir bütün halinde mülksüzleşmesine, toplumların sefalet altında ezilmesine yol açmıştır.

Liberal iktisadi düşünce bakımından yoksulluk, toplumda bölüşüm gibi bir meseleden değil bireylerin yanlış tercihlerinden ötürü ortaya çıkar. Ekonomik kararların tamamen özgürce ve kişisel çıkara göre alındığı bir toplumda sosyal refah sağlamak ya da yoksulluğu azaltmak gibi söylemler anlamsızdır. Toplumun genel refahı bireylerin refahından ileri gelir. Piyasa sistemi kıt kaynakları en verimli şekilde kullanıp toplumda bölüştüreceğinden yoksullar lehine bir sonuç ortaya çıkaracaktır. Liberal ekonomi anlayışında yoksulluğun nedeni sorusu sıklıkla sorulmuş ancak karşılığındaki cevaplar toplumsal olarak ekonomik düzenden ve mülkiyet ilişkilerinden bağımsız olarak verilmiştir. Bireyler yoksulluktan kurtulmak için çaba sarf etmelidir, tembellik yoksulluk getirir (Polanyi 2000: 67).

Ekonomik liberalizm içerisinde çözüme kavuşturulamamış bir sorun olarak yoksulluk gerilim unsuru oluşturuyordu. Ekonomik liberalizm savunucuları, farklı yaklaşımlarla birlikte geçimlik yaşam hakkının sosyal düzenin güvenliği açısından gerekli olduğu ve bunun toplumun, yoksulların refahını sağlayacak bir artış yaratması ile sağlanabileceği yaklaşımı içindedir. Ancak kapitalist ekonominin gelişme süreci bu beklentinin iyimser olduğunu gösterdi. 19. yüzyılda kapitalistleşen ülkelerde zenginlik artarken, giderek artan bir yoksullar kitlesi oluştu (Şenses 2001: 33). Bu anlamda ekonomik liberalizm yoksulluğu çözmekte yetersiz, ancak kapitalist ekonominin gelişme gerekleri bakımından tam uyumlu bir düşünce sistemidir.

Ekonomik liberalizmin ortaya koyduğu çalışma yolu ile zenginlik sağlanacağı ya da yoksulluğun tembellikle ilişkilendirilmesi düşüncesi 1929 ekonomik bunalımı ile buhar olup uçmuş gibi görünüyordu. Ortaya çıkan kriz, gittikçe büyüyen yoksullar kitlesinin varlığı, sistemin sorgulanmasına neden oluyordu. Bu bağlamda ortaya çıkan uygulamalarda görev devlete düşüyordu. Refah devleti olarak adlandırılan bu dönem ekonomik sistemin işlemeyen noktalarında ve alanlarında devlet eliyle bir iyileştirme yapılabileceğini savunuyordu.

1.4. Ekonomik Liberalizme Bir Ara, Yoksullar İçin Bir Umut: Refah Devleti

Refah devleti ilk kez Almanya’da 18. yüzyılın sonunda sosyal güvenlik alanında alınan önlemler nedeniyle kullanılmaya başlanmıştır. Refah devleti, toplumsal düzenin daha adil hale getirilmesi için devletin ekonomiye müdahale ederek refahı getirme çabasıdır. Başka bir tanıma göre refah devleti, müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı bir devlettir. Refah devleti modelinde yoksulluk, adil ve eşitlikçi toplum anlayışının, toplumsal adaletin ve birliğin, yaşam hakkının ve insanonuruna uygun bir yaşam sürme hakkının ihlali olarak görülmüş ve sosyal politika alanının merkezine yerleşmiştir (Güler 2005: 131).

Refah devleti klasik liberalizme alternatif bir kavram ve model önerisi olarak ortaya çıkarak 20. yüzyılın başlarında oldukça geniş bir tartışma ve uygulama alanı bulmuştur (Spicker 2002: 24). Refah devleti temel olarak bireyin yaşamının tüm yönleri ile ilgilenen, bireylere ekonomik ve sosyal imkânlarla ulaşmada eşit şans tanıyan, vatandaşlarına asgari bir yaşam standardını sağlayan devleti ifade etmektedir (Eser, Memişoğlu ve Özdamar 2011: 204). Bu bakımdan refah devletini ekonomik ve sosyal süreçlere politika ve uygulamalar yolu ile müdahil olan model olarak tanımlamak mümkündür.

Refah devleti, özünde liberalizmin ekonomik yansıması olarak ortaya çıkan kapitalist toplumda, üretim süreçleri ve ekonomik krizler ile yaşanan sıkıntıların aşılmasında devletin aktif rol aldığı, tüm toplumun yaşam standartlarının iyileştirildiği sınıflar üstü bir devleti ifade etmektedir. Refah devleti toplumun sosyal fayda ve çıkarlarını önemsemekle birlikte piyasa dinamikleri üzerine kurulmuş bir devlet anlayışıdır (Durdu 2009: 42).

Refah devletinin temel belirleyicisi, kişilerin barınma, sağlık, eğitim ve istihdam gibi günlük yaşamlarının en temel fonksiyonlarının ağırlanmasının devletin görevleri arasında olmasıdır. Bununla birlikte refah devletini sosyalist bir devlet gibi algılamak yanlış olacaktır. Refah devleti piyasa mekanizmaları ile özel mülkiyet esası üzerine tesis edilmiş bir devlet sistemini ifade etmektedir. Refah devletinde toplumun sosyal

ihtiyaçlarının sağlanması için kamu kaynakları etkin bir şekilde kullanılır. Bazı durumlarda devlet söz konusu sosyal hizmetleri kendi kurduğu kurumlar ile aracısız olarak sağlar (Eser, Memişoğlu ve zdamar 2011: 206).

Refah devleti yoksullar için tasarlanmış, yoksulluğu ortadan kaldırmayı amaç edinmiş devlet değildir. Temel amacı toplumda yoksul kesim öncelikli olmak kaydıyla her kesim için sosyal anlamda koruma sağlamaktır(Spicker 2002: 16). Refah devleti, kapitalist ekonomilerde sanayileşme ile ortaya çıkan sorunlar, artan eşitizlik ve güvensizlik karşısında siyasal hakların gelişmesiyle devletin süreç karşısında seyirci kalamayacağı ve müdahale etmesi düşüncesinden hareketle gelişmiştir. Refah devleti şahıslara ve ailelere asgari bir gelir güvencesi veren, onları toplumsal tehlikelere karşı koruyan, sosyal güvenlik olanağı sağlayan, toplumsal konumları ne olursa olsun tüm yurttaşlara eğitim, sağlık, barınma gibi sosyal hizmetler alanında belli bir standart getiren devlettir (Durdu 2009: 41).

Refahın kapitalist toplumda yer alıp almayacağı ve refah temelli devletin ortaya çıkış kaynakları üzerine sorulan sorular uzun dönemdir tartışma konusu olagelmiştir. Bu sorulara iktisadi ekoller farklı cevaplar verse de, tümünün temel araştırma alanları piyasa ve devlet ile ilişkilidir. Esping Andersen'in "Refah Kapitalizminin  Dünyası" isimli çalışmasında refah devletinin çıkış noktaları ve refah devleti tanımları şu şekildedir:

Liberal anlamda refah devleti yoksullar için evrensel olmayan, mal varlığını sorgulayan yardımlar yapar. Korporatist refah devleti liberal devletten daha fazla yardım yapar. Bu yardım, nüfusun bazı bölümlerini çıkararak, kalanlara sosyal sigorta programı sunmak şeklindeyir. Sosyal demokrat refah devleti ise, vatandaşlarına evrensel programlar sunar, yardımlar sağlar ve piyasadaki çalışamayan, yoksul, işsiz için hizmet sağlar (Esping Andersen 1990: 26-28).

Andersen'in ifade ettiği çerçevede refah devleti, sosyal yardımlar ve yoksulluk karşısındaki tutumu ile tarihsel süreçte dönüşüme uğramıştır. Bu bağlamda, 20. yüzyılın ilk başlarından itibaren piyasanın ekonomide refahı sağlayamayacağı düşüncesi

yerleşmiş, devletin piyasanın çözümleyemediği sorunlara dahil olması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Devletin vatandaşları için, yaşama, barınma, yoksulluğa çözüm, hastalık, işsizlik gibi konularda sorumluluğu olduğu düşüncesi I. ve II. Dünya savaşları süresince sıklıkla tartışılan ve kabul gören bir düşünce olmuştur.

İşte bu düşünce, özellikle II. Dünya Savaşından sonra ekonomik anlamda Keynes'in kapitalizm ve piyasa hakkındaki görüşlerinden de etkilenecek tüm dünyada toplumsal refahın kamu eliyle oluşturulması gerekliliği, sosyal harcama ve yardımların artması, devletin etki alanının genişlemesi ve son olarak refah devletinin krizi ile sonuçlanmıştır. Bu ifadelerden önce insanlık tarihinin yaşadığı dünya savaşlarını ve bu tarihlerde yoksulların durumunu incelememiz refah devletinin ortaya çıkış ve genişleme sürecini anlamamıza yardımcı olacaktır.

1.4.1. Dünya Savaşları ve Refah Devletinin Temelleri

1914 yılında I. Dünya Savaşı başladığında, savaşa katılan ülkeler, savaşın derhal sonuçlanacağı gibi bir fikre kapılmışlardı. Savaşın başlamasının arkasında uzunca bir dönemdir devam eden, kapitalist ülkelerin sorunlarını sınırlarını genişleterek çözmeye çalışmasından kaynaklanan bir takım nedenler vardı. Ekonomik gelişme ve ilerlemenin kaçınılmazlığını vurgulayan emperyalizm birçok ülkeyi gerisinde çok sayıda yaşlı, hasta, dul, yetim ve yoksul bırakacak bir çatışmaya sürüklemişti (Herman 2011: 393).

II. Dünya Savaşı da aynı bir takım nedenlerden hareketle ortaya çıkmıştı. Ekonomik gelişme ve ilerleme bir noktada tıkanıyor ve bu durum insanları savaşa sürüklüyor gibiydi. Savaş sonucu, ülkeler kazansa da, kaybetse de bir çıkmaza giriyor; geride yoksul, perişan ve umutsuz bir halk yığını kalıyordu (Spicker 2002: 49-50).

Savaşların devam ettiği dönemde ve sonrasında kapitalist ülkelerde devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesi artmıştır. Savaşın getirdiği şartlar bu durumun böyle olmasına yol açmış ve sonrasında kalan insanlar için sosyal çözüm önerileri bulmak görevi devlete düşmüştür. Savaşa katılan tüm ülkelerde, savaş borçlarının ödenmesi, savaşın yol açtığı tahribatın giderilmesi, savaştan etkilenen çok sayıda

insanın yaşama, barınma, yeme-içme, hastalık, yoksulluk gibi sorunların piyasa kanalı ile çözülemeyeceği fikri yaygınlaşmıştır (Metin 2012: 124).

Dünya savaşları ve sonrasında meydana gelen toplumsal olaylar devletin yardım ve sosyal politika anlamında daha fazla rol üstlenmesi gerektiği fikrini pekiştirmiştir. Bunun yanında 1929 ekonomik krizi, piyasa ekonomisinin tek başına bırakıldığında (herhangi bir müdahale olmaksızın) ekonomik ve sosyal problemleri çözemediği kanısı, refah devleti fikrinin daha da güçlenmesine yol açmıştır.

J.M. Keynes'in düşünceleri, kapitalist ekonominin kapitalist niteliği yok edilmeksizin, diğer bir deyişle, üretim ilişkilerinde bir değişme yaşanmaksızın nasıl yönetilebileceğinin yolunu açmıştır. Keynesyen devrim olarak ifade edilen bu süreç iktisadi etkinlik, bireysel özgürlük ve sosyal adalet fikri üzerine şekillenmiştir (Phelps 2007: 6-9).

1929 krizi Amerika Birleşik Devletlerinden (ABD) başlayarak tüm Avrupa'yı etkisi altına alan ciddi birekonomik ve toplumsal buhrana dönüşünce, dönemin hükümetleri bir çözüm arayışına girmiş ve ilk ciddi adımı ABD Başkanı Roosevelt atmıştır. Geliştirilen "New Deal" politikaları ile buhranın etkilerine karşı bir çözüm arayışına girilmiştir. Buna karşın ilgi çekici öneri Keynes tarafından ortaya atılmıştır. Keynes; devletin uygulayacağı politikalarla, yatırım ve tüketimi etkileyerek ekonomide karşılaşılan iktisadi sorunları çözümleyebileceğini ve devletin özellikle maliye politikası uygulamalarıyla tam istihdamı sağlayabileceğini ifade ederek devlet müdahalesini birfelsefe haline getirmiştir (Alp 2009: 267).

New Deal daha sonradan refah devleti uygulamalarını gerçekleştirecek olan ülkeler için de örnek teşkil etmiştir. Bu yasa ile geniş ölçekli bir sosyal güvenlik programı oluşturulmuştur. Öncelikli olarak yoksul, hasta, bakıma muhtaç kimseler ile yaşlılar koruma kapsamına alınmış sonrasında yardım ve sosyal güvenlik toplumun tüm kesimlerine ulaşacak şekilde genişletilmiştir (Hangsen ve Papadimitriou 2009: 13).

Genel olarak, iki Dünya Savaşı arasındaki dönemde, devletin, esasen sosyal-ekonomik olaylar karşısında kararsız kaldığı, harekete geçtiği zamansa tereddütlü ve çelişkili davrandığı, değişen koşullara kolay ayak uyduramadığı görülmüştür. Devlet sosyal-ekonomik gelişmeleri geriden takip etmiş; ancak, hemen müdahale gerektiren acil durumlar karşısında çalışma şartlarını düzenlemek, fiyat ve kazançları düzenlemek, büyük kazançları vergilendirmek, işsizlere iş bulmak üzere harekete geçmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde “sosyal yardım” devleti anlayışının giderek benimsendiği ve yaygınlaştığı görülmüştür sosyal yardım devletinde, sorunları önleyici bir tedbir alınmadığı gibi sonradan alınan önlemler de sorunları tedavi edici ve ortadan kaldırııcı değil, ancak dış belirtileri gidermeye ve olumsuz sonuçları hafifletmeye yönelik olmuştur. Bu dönemde devletin sosyal ve ekonomik hayata müdahaleleri planlı ve kapsamlı değil, istisnai bir nitelik taşımış; yapılan müdahaleler beklenen sonuçları doğurmayınca yeni ve değişik müdahaleler yoluna gidilmiştir (Aktan ve Özkıvrak 2003: 36).

1.4.2. Refah Devletin Etki Alanının Genişlemesi:1945-1970

II. Dünya Savaşı'nın acıları/kötü etkileri insanları güvenli ve sosyal yarar sağlayacak hükümetleri seçmeye zorlamış, böylece ulusal ve toplumsal dayanışmaya yönelik politik taahhüt ortaya çıkmıştır. Özellikle vergiler, transfer harcamaları ve çeşitli yasal düzenlemelerle vatandaşların sosyal haklarını sağlayan mekanizmalar sağlanmış, nihayetinde tam istihdamı sağlayıcı ekonomik ve sosyal faktörler belirginleşmiştir (Gökbunar, Özdemir ve Uğur 2008: 162).

Savaşın getirdiği fikir ve tutumlara bağlı olarak, savaş sonrasında yeni sosyal, politik ve ekonomik düzen şu çerçevede oluşturulmuştur: Yurt içinde tam istihdamı ve ekonomik büyümeyi sağlamada Keynesyen ekonomi politikaları, piyasa ekonomisine verilen ağırlığa bağlı olarak daha az ya da daha çok kurumsal refah devleti kabulü, emek ve sermaye arasında piyasa ekonomisi ile refah devleti temelinde bu kesimlerin çıkarlarının uyumlaştırılması şeklinde ifade edilebilir (Aktan ve Özkıvrak 2003: 38-9).

II. Dünya Savaşından sonra devletin ekonomiye müdahalesi, savaş sonrası toplumların sosyo-ekonomik koşullarına göre yeni bir boyut ve nitelik kazanmıştır. Özel sektörün faaliyet alanı daraltılarak kamu kesimi bu faaliyet alanlarında yer almaya başlamıştır. Bu anlayışa göre devlet, ülkenin tüm üretim kaynakları, maddi ve beşeri kaynakları üzerinde söz sahibi olacak, bu kaynakları toplumun refahı ve ekonomik gelişmesi için en akılcı şekilde kullanacaktır.

Sosyal devlet düşüncesi ile ilgili olarak dönemin ilgi çekici yaklaşımlarından biri Kurumcu İktisadın ABD’de öncü isimlerinden biri olan J.K. Galbraith’dan gelmiştir. Galbraith 1958 yılında yayınladığı Bolluk Toplumu (Affluent Society) adlı kitabında devletin ekonomide bulunmasının zorunluluğunu “toplumsal denge” teorisi ile açıklamaya çalışmıştır. Ona göre toplum üretilmesi gereken mallar için muazzam bir üretim kapasitesine sahip olmasına ve üretilip sattığı mallar açısından bir “bolluk toplumu” izlenimi vermesine rağmen, kamu hizmetleri çok yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle piyasanın genellikle başarısız olduğu bu gibi alanlarda da devletin etkin olarak bulunması elzemdir. Galbraith bu anlamda piyasada üretilen mal ve hizmetlerin ortaya çıkardığı ya da değişik sebeplerden dolayı ortaya çıkan bu türden “toplumsal dengesizliklerin” giderilmesi için kamusal hizmetlerin artırılmasını önermiştir. Tüm bu gelişmelerin ışığında refah devletinin varlığı ile ilgili tartışmalar artık bir yana bırakılmış ve daha çok uzandığı boyutlarla ilgili tartışmalar yapılmıştır (Galbraith 1999: 186–209 aktaran: Alp, 2009: 168).

Dönemin şartları nedeniyle 1945-1970 yılları arasında devlet ekonomide daha önce olmadığı kadar müdahaleci bir yaklaşım benimsemiştir. Savaş sonrasında uluslar arası alanında uygunluğu nedeniyle ülkelerde ekonomik büyüme ve istihdam sağlama amaçları gerçekleşmiştir. Sosyal harcamalar artmış, eğitim, sağlık alanlarında devlet eliyle politikalar üretilmiş, yoksulluk, hastalık, işsizlik gibi istenmeyen durumlar için sosyal yardımlar yapılmıştır. Refah devleti özünde sosyal güvenlik ve sosyal adaleti sağlamaya yönelik uygulamalar ile 1945-1970 yılları arasında altın çağını (en fazla genişlediği dönemi) yaşamıştır (Taşgın 2010: 36; Özdemir 2007: 54-5).

Refah devleti bu dönemde en fazla etki alanı ve sosyal politika uygulamaları ile karşımıza çıkmaktadır. İngiltere, Almanya gibi ilk kapitalistleşen ülkelerde devletin ekonomiye müdahalesi daha erken dönemlerde görülmüş, daha sonra bu müdahale yöntemi, gelişmekte olan ya da geç kapitalistleşen ülkelerde hem sosyal adalet ve güvenliği sağlamak için hem de kalkınma ve büyümenin itici gücü olarak kullanılmıştır. Refah devleti hakkında yapılan çalışmalarda 1970 stagflasyon krizinin bu müdahaleci tutumun sonucu olduğuna varılmıştır.

Ancak şunu belirtmek gerekir ki, liberal söylemin devlet müdahalesi hakkındaki şüpheli yaklaşımı sosyal yardımlar ve müdahaleler yapılırken de devam etmiştir. Ancak genel ekonomik ve sosyal kanı devletin sosyal yardım ve politikalarda daha aktif rol üstlenmesi şeklinde olduğundan liberal düşünceler pasif kalmıştır. 1960'lara gelindiğinde neredeyse Batı'nın tüm gelişmiş ülkelerinde, devletin tüm sosyal sorunlar ve sosyal işler için en uygun hareket edici olduğu görüşü, bir doktrin haline gelmiştir (Buğra 2011: 43).

1960'lı yıllardan başlayarak refah devleti ve uygulamalarının eleştirildiğini söylemek mümkündür. Refah devleti işçi ve kapitalist arasında bir üçüncü yol şeklinde uzlaşma sağlamış gibi gözükse de, iki taraftan da farklı açılardan eleştiri alıyordu. 1970 stagflasyon krizinin Friedman, Lucas gibi iktisatçılar tarafından refah devleti uygulama ve politikalarına bağlı olarak ortaya çıktığı düşüncesi ile açıklanınca refah devleti çözülme sürecine girdi.

20. yüzyıl devletin görevleri ve etki alanının özellikle II. Dünya savaşıdan sonra büyük değişime uğradığı bir yüzyıl olmuştur. Bu süreç 19. yüzyılın son yarısında başlamış ve 1980'lere değin süregelmiştir. Sanayi devrimi ile yeni bir sınıfın doğuşu ve bu sınıfın çıkarları ile kapitalist üreticinin çıkarlarının çatışması toplumda bir takım problemlere yol açmıştır. Kapitalizmin dünya ülkelerinde hızla yayılması bu sorunların küresel ölçekte farklı zaman dilimleri içinde olsa da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bakımdan inceleme alanımız olan yoksulluk evrensel bir sorun olagelmıştır.

Yoksulluk, iş kazası, hastalık, işsizlik gibi problemlere çözüm olmak, savaşın getirdiği acıları azaltmak, piyasanın çözemediği problemleri çözmek görevi devlete verilmiştir. Refah devletinin sosyal güvenlik ve hak sağlamadaki etkisi, uygulanan politikalar günümüz sosyal politika alanını ortaya çıkarmış ve vatandaşın sosyal haklarının güvence altına alınması gerekliliği vurgulanmıştır. Refah devleti tüm problemleri çözememiş, devlete çok fazla maliyet yüklemiş olabilir. Ancak sosyal hak ve güvenlik kavramlarına getirdiği yeni bakış ve deneyim bakımından oldukça önemli gelişmeleri içerisinde barındıran bir süreci ifade etmektedir.

1.4.3. Refah Devletinin Bunalım Yılları ve Yoksulluk: 1970 ve Sonrası

Stagflasyon krizi refah devletinin uygulama ve politikalarına gölge düşürmüştü. Ekonomik kriz nedeni olarak, devletin ekonomiye aşırı müdahalesi, serbest piyasanın işlerliğini yitirmesi, artan sosyal yardım harcamalarının maliyeti gösterilmişti. Bu bakımdan liberal politikalara dönüş yapılmalı, piyasaya işlerlik kazandırılmalı ve sosyal harcamalarda kesintiye gidilmeliydi.

Refah devleti ve sosyal politika önlemlerinin beklenen sonuçları gerçekleştiremediği öne sürülmüştür. Eleştiriler, sosyal harcamaların ülkelerin ulusal gelirleri içindeki paylarının çok önemli miktarlara ulaşmasına karşın, tüm bireyler yönünden yoksulluk, işsizlik, güvencesizlik sorunlarının aşılamadığı, eşitliğin sağlanamadığı, devletin bireyin yaşamına pek çok yönden müdahale ettiği, hantal bir kamubürokrasisine neden olduğu, refah devleti harcamalarının yüksek maliyetinintaşınamaz düzeylere ulaştığı ve harcamalarda etkinliğin sağlanamadığı noktalarındayığılaşmıştır (Alp 2009: 269).

1970'lerin ikinci yarısından itibaren iktisat politikaları neo-liberal değerler doğrultusunda yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Buna göre piyasaların kendiliğinden çalışması için her türlü düzenlemeden kaçınılması gerektiği düşüncesi yaygınlık kazanırken, ticaretin serbestleşmesi, sermayehareketleri önündeki engellerin kalkması, kamu harcamalarının kısılması ön plana çıkmıştır (Eser, Memişoğlu ve Özdamar 2011: 207).

Neo-liberalizm 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında Keynesyen İktisat politikalarına alternatif üretmek amacı taşıyan, özünde klasik liberalizmden farklı olmayan yaklaşımdır. Refah devleti uygulamalarına karşı çıkararak, devletin küçültülmesi, özelleştirme, insan haklarının korunması, demokrasi ve özgürlüklerin geliştirilmesi gibi tezlerle gündeme gelmiştir. Bu düşünceleri bakımından refah devletinin artan harcamaları ve sosyal uygulamaları neo liberalizme ters düşmektedir. 1980'li yıllara gelindiğinde refah devleti uygulamalarının gözden düştüğü, Amerika'da Reagan, İngiltere'de Thatcher yönetimlerinin liberal politikalara ağırlık vermesi ile küresel ölçekte gözle görülür hale gelmiştir.

20. yüzyılın son dönemlerine gelindiğinde, yoksulluk küresel ölçekte bir sorun haline gelmiş, yoksulluk ile ilgili sosyal bilinç artmış ve yoksulluğun sadece devlet eli ile ya da sadece yardımlar yolu ile çözülemeyeceği bilinci oluşmuştur. Bu bakımdan kapitalizmin küresel ölçekte yayılması sürecine (küreselleşme) ve bu yayılma sürecini kontrol eden Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB) gibi kuruluşların yoksulluğa bakış açılarındaki değişime bakmak 21. yüzyıl başında yoksulluğun kazandığı boyutu görmek ve süreci anlamak bakımından anlamlı olacaktır.

1.5. Uluslararası Kuruluşlar ve Yoksulluk

II. Dünya Savaşı sonrası Dünya Bankası, savaştan kötü şekilde etkilenmiş Avrupa devletlerinin yeniden inşası için bir kalkınma kurumu olarak kuruldu. Dünya Bankası yoksulluk sorununa karşı zaman içinde farklı yaklaşımlar geliştirdi. 20. yüzyılın son dönemleri ve 21. yüzyılda DB'nin yoksulluğa bakış açısı, buna karşı uygulanacak politika ve önlemleri köklü şekilde etkilemiş ve yön vermiştir.

1970'li yıllardan itibaren, refah devletinin çözülmesi ile birlikte neo liberal politika ve uygulamalar sosyal ve ekonomik arenada yerini aldı. 1980'li yıllara gelindiğinde gelişme düşüncesi, ekonomik olarak piyasa ekonomisinin işler olduğu durumda toplumsal olarak bir başarı ve refah sağlanacağı üzerineydi. Buna göre, piyasa tüm ekonomik kararları en akılcı yöntemle ele alıyordu. II. Dünya Savaşından sonra

kapitalizmin devamlılığını ve kalkınma sorunlarının çözümünü amaçlayan DB ve IMF kuruluşları da öncelikle kapitalizmin işlerlik kazanmasını sağlayacak, sonrasında yoksulluk gibi sorunlara yönelecekti (Paloni ve Zanardi 2006: 46).

DB'nin yoksulluğa bakış açısındaki değişim 1970'li, 1980'li ve 1990'lı yıllar olmak üzere üç dönemde incelenebilir (Şenses 2001: 39; Metin 2013: 212). Onar yıllık dönemler itibari ile DB 'sı değişen ekonomik ve sosyal şartlara göre karar alma ve politika uygulama süreçlerinde farklılığa gitmek mecburiyetinde kalmıştır.

DB 1970'li yıllarda, ekonomi politikalarının ana ekseninin neo liberalizme kayması, refah devletinin yüklediği maliyetlerden kurtulma, geç kapitalistleşen ya da az gelişmiş olarak kalan eski sömürge yeni ulus devletlerdeki piyasa sisteminin gereklerinin sağlanması gibi konularda IMF ile hareket etmiştir. 1980'li yılların başından itibaren DB'sı neo liberal yapısal uyum programlarının uygulanması için önlemler almıştır (Coudoel, Dani ve Paternastro 2006: 225).

DB ve IMF desteğiyle uygulama alanı genişleyen neo liberal politikaların uygulandığı ülkelerde, işsizlik oranının artması, gelir dağılımının bozulması, yoksulluk sorununun derinleşmesi gibi nedenlerle uluslar arası kuruluşlara olan güven sarsılmaya, neo liberal uygulamaların meşruiyeti sorgulanmaya başlandı (Şenses 2001: 49; Metin 2013: 213). 1980'li yıllar bu bakımdan yoksulluk gibi diğer kalkınma ve gelişmişlik sorunlarının bir kenara itildiği, ekonomide sadece parasal değişimlerle ilgilenildiği dönem olmuştur.

DB'nin yoksulluk konusundaki düşünceleri 1990 Kalkınma Raporu ile daha önce olmadığı biçimde değişmiştir. DB bu raporla yoksulluk konusuna geri dönüş yapmış, neo liberal yapısal uyum politikalarının olumsuz etkilerinin uzun bir süre göz ardı edildiğini itiraf ederek, yoksulluğu kalkınmanın önündeki en büyük engel olarak tanımlamıştır. Yoksulluğun azaltılmasını, ekonomik kalkınma ile özdeşleştirerek hiç bir amacın bundan daha önemli olamayacağını ve bunun DB açısından en önde gelen amaç olduğunu ifade etmiştir (Şenses 2001: 51).

1980'li yıllarda neo liberal yapısal uyum programlar ile az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hızlı sermaye birikimi ve büyüme yolu ile zenginlik yaratılacağı, oluşturulan bu zenginliğin toplum katmanları arasına sızarak yoksulluk gibi sosyal problemleri ortadan kaldırılacağına inanılıyordu (Paloni ve Zanardi 2006: 79). Fakat 1990'lı yıllara gelindiğinde derinleşen yoksulluk, gelir dağılımı gibi problemler çözülmeden ekonomik gelişmenin sağlanamayacağına kanaat getirildi (Metin 2013: 217). Bu nedenle DB'nın yoksulluk sorununa bakış açısındaki değişimi incelemek, yoksulluk sorunun anlamamıza yardımcı olacaktır.

1.5.1. 1990 Kalkınma Raporu ve Yoksulluğa Değişen Bakış Açısı

1990 kalkınma raporu daha ilk giriş kısmında yoksullukla ilgili değişen görüşlerini şöyle ifade ediyor:

Geçtiğimiz otuz yılda (1960'dan beri), gelişmiş, gelişmekte olan, gelişmemiş ülkelerde dahil olmak üzere müthiş bir yenilik ve gelişme süreci görüldü. Yaşam beklentisi arttı, çocuk ölümleri azaldı, eğitim seviyesi yükseldi, piyasa sisteminin gerekli koşulları yerleşti. Hem gelir, hem de tüketim artışı gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde; gelişmiş ülkelere daha fazla arttı. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, yoksulluk utanç verici bir biçimde ülkelere ayrılmaz bir sorun olarak kaldı. Bu bakımdan bu rapor tümüyle yoksulluğu anlama ve çözme ile ilişkilidir. Yoksulluk sorunu çok yönlü ve karmaşık yapısı nedeniyle, özellikli bir alan olarak incelenmeli ve yoksulluğu önleyici özellikli politikalar üretilmelidir (Dünya Bankası 1990: 1-2).

DB niyetini raporun adında (Dünya Bankası 1990 Raporu: Yoksulluk) ve yukarıda ifade edilen giriş kısmında ortaya koymuştur. Rapora göre, 1980 raporunda piyasa güçlerini harekete geçirme yolu ile büyüme ve kalkınmanın gerçekleşeceği ve bunun bir dönem sonra toplumun alt tabakalarına sızarak yoksulluğu ortadan kaldıracağı savunulmuştur. Fakat 1990 raporu göstermiştir ki, piyasa mekanizması gerekleri sağlansa da, yoksulluk ülkelerin yakasını bırakmayan bir sorun olarak kalmıştır.

DB 1990 raporu yoksullukla ilgili çok sayıda bilgi, araştırma, inceleme, gözlem ve bulguyu içerir. DB'nın bir kurum olarak yoksullukla ilgilenmesi, yoksulluğun artık küresel anlamda bir sorun olması ve yoksulluk sorununun bir ülkede dahi çözülmesi bile, tüm ülkeleri etkileyebildiğini gösterir. Yoksullukla mücadele bu anlamda DB için temel görevdir.

1990 raporu bu anlamda yoksulluğu azaltmak üzere bir takım stratejiler geliştirmiş ve önermeler getirmiştir. Buna göre, yoksul kesimin üretkenliğinin artırılması, yoksulların çalışabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması ve yoksullara yönelik ayrımcılığın önlenmesi gereklidir. Bu bakımdan yoksulların beşeri sermayelerini artıracak eğitim yatırımları, beşeri yatırımlar oldukça önemlidir. Yoksul kesime yönelik temel sosyal yatırımların (beslenme, eğitim ve diğer temel ihtiyaçlar) yapılması, bu kesimin topluma kazandırılmasında önemli adımdır. Ayrıca toplumun en düşkün kesimine yönelik, hedef kitlesi belli, iyi belirlenmiş sosyal yardım transferleri ve sosyal güvenlik ağı oluşturulmalıdır (Dünya Bankası 1990: 1-2).

1990 raporu, refah devletine doğru bir dönüş mü var sorusunu akıllara getirebilir. Bu husus, yani devletin yoksulluğu çözmede ve kalkınmanın neresinde yer alacağı hususu, devletin bu aşamada aktör değil; ortak, kolaylaştırıcı ve düzenleyici olacağıyla cevaplanmıştır (Vetterlein 2008: 3). Bu anlamda 1990 yılından sonra yoksulluğu önlemek üzerine geliştirilen politikalar devletin ve toplumun ortak hareketliliği üzerine kurulu kapsayıcı ve yenilikçi bir kalkınma çevresini ifade etmektedir (Metin 2013: 221, Paloni ve Zanardi 2006: 123, Vetterlein 2008: 18).

20. yüzyılın son on yılı, yoksulluğun ekonomik, siyasi ve sosyal yönleri ile ele alınması gerektiğinin farkına varılmış, yeni politika önerileri getirilmiş ve yoksulluk ülkelerin temel kalkınma sorunu olarak görülmüştür. Bu bakımdan 1990'lı yıllar yoksulluğu tanımlama, algılama ve problemi ortaya koyma dönemi olarak adlandırılabilir. 1990'lı yıllar boyunca kurumsal olarak yoksulluğun çözümü ile ilgilenen DB, ekonomik kalkınmanın yoksulluk sorunu çözülmeksizin başaramayacağı üzerinde durmuştur. Yeni binyılın başında yayınlanan 2000/2001 Raporu: Yoksulluğa Hücum

(2000/2001 Report Attacking Poverty) artık problemin ortaya konulduğunun ve uygulamaya geçme döneminin başladığının habercisidir.

1.5.2. 2000/2001 Raporu: Yoksulluğa Saldırı

2000/2001 DB kalkınma raporunun başında, misyon olarak tutku ve geçmişten gelen profesyonellikle, yoksullukla savaşılabacağı ve bunun banka açısından temel görev addedildiği ifade edilir. Bu rapor temelde yoksulluğa karşı derhal çözüm önerisi getirmek amacı taşımaktadır.

2000 / 2001 raporu temelde doğru stratejilerle yoksulluğu zaman içerisinde azaltılabileceğinin mümkün olduğunu vurgular. Bu bakımdan ülkelerin makro ekonomik göstergelerini iyileştirmesi, hızlı büyüme rakamlarını yakalaması yoksulluğu azaltmak için gerekli, ancak yeterli değildir. Yoksulluğa saldırı için üç temel alanda adım atılmalıdır. Bunlar:

Yoksullar için fırsatları desteklemek, yoksulların siyasi süreçlere katılımını sağlamak, yoksulları ekonomik ve sosyal anlamda korumak şeklindedir. Bu bakımdan yoksulluğa karşı harekete geçmenin beş anahtarı şu şekilde tanımlanabilir:

- Zengin ülkeler finansal istikrarın ve piyasanın gelişmesi için fakir ülkelere tarım sanayi ve hizmet malları alışverişini başlatmalıdır.
- Teknoloji ve bilgi yolu ile tüm dünya insanların birbirine bağlanması sağlanmalıdır.
- Özellikle temel yiyecek ve temel sağlık ürünlerinde, finansal olan ve olmayan tüm kaynaklar yoksul ülkelerin yararına olacak şekilde sağlanmalıdır.
- Kalkınma stratejisinin temeline, yoksulluğu azaltmak için, içsel kaynaklar ve dışsal kaynaklar birlikte yerleştirilmelidir.
- Küresel olarak fakir ülkelerin sesini duyurmak için toplantılar düzenlenmeli ve uluslararası bağlar kurulmalıdır. (Dünya Bankası, 2000/2001 Raporu 5-6).

DB ve IMF temel yoksulluk stratejisini belirlemek üzere raporlar yayınlamasının yanında, ülke özelliklerini içeren yoksulluğu azaltma strateji belgeleri de (poverty

reduction strategy paper) yayınlamaktadır. Bu belgeler, genel raporun yanında onu destekleyici ve ülkeler için özellikli çözüm önerileri getiren belgelerdir. Bu yolla DB yoksulluğun ülke olarak içsel özelliklerini keşfetmiş ve buna uygun çözüm önerileri getirmiş olmaktadır.

Yoksulluğu azaltma strateji belgelerine (Poverty Reduction Papers)göre, yoksulluğu azaltma süreci dört temel üzerine kurulu olmalıdır:

- Fakir ülkelerin yararına olmak üzere dış yardım ve desteklerin sağlanması,
- Yoksulluğun çok boyutlu ve karmaşık yapısının ortaya konması,
- Yoksulluğu yenmede çok taraflı bir süreç izlenmesi ve kalkınma partnerinin belirlenmesi,
- Orta ve uzun vadeli planlar ile yoksulluğu azaltma yoluna gidilmesi şeklinde ifade edilmiştir.

Yoksulluğu azaltma strateji belgeleri, kapsayıcı kalkınma stratejilerine bağlı olarak, yoksulluğu azaltmada özellikli metotlar geliştirmek üzere yayınlanma amacı taşımaktadır. Bu anlamda yoksulluğu azaltmadaki stratejiler ülkece yönetilecek nitelikte olmalı, ülke önderliğinde uygulama ve sonuçların takibinde katılımcı süreçlere dayalı olmalıdır. Stratejiler sonuç odaklı, yoksulların faydası merkezde olmak üzere geliştirilmelidir. Stratejiler, yoksulluğun çok boyutlu yapısını dikkate alan kapsayıcı nitelikte olmalıdır. Çok taraflı ülke kalkınma stratejilerini desteklemeli ve koordineli bir temele dayalı olmalıdır. Uygulanacak stratejiler, sürdürülebilir biçimde yoksulluğun azaltılmasının bir gecede olmayacağı kabulünden hareketle, orta ve uzun dönemli bir perspektifle olmalıdır (Levinson 2003: 9-10).

Yoksulluğu azaltma strateji belgeleri araştırmacılar tarafından yoksulluğu yenmede güçlü yönleri olan belgeler olarak ifade edilmiştir. Yoksulluğu azaltma strateji belgeleri, yoksulluğu ele alış biçimi, yoksullara yaklaşımı, sivil toplum, devleti ve yoksulluk ilişkisini ifadesi nedenleri ile güçlü belgelerdir. Bu belgeler ilgili ülke tarafından hazırlanmakta, niteliksel olarak yoksulları geliştirmeyi, iş süreçlerine katmayı ve bu yolla yoksulluğu zaman içinde azaltmayı hedeflemektedir (Eastrly, 2009: 36). Yoksulluğu azaltma strateji belgelerinin endişe yaratabilecek yetersiz yönleri

ülkelerde tüm yoksulları kapsayıp kapsamayacağı, ülkenin kapasite sorununun nasıl çözüleceği şeklindedir (Uzun 2003: 9).

1990'lı ve 2000'li yılların başları, yoksulluğa karşı yeni reçetelerin getirildiği, yoksulluğun karmaşık ve çok yönlü yapısının ortaya konulduğu yıllar olmuştur. Akademik ve küresel kuruluşların ilgisinin yoksulluk üzerinde odaklandığı bu dönemde her araştırmacı ve kurum, yoksulluk ile ilgili fikir, bilgi, yöntem ve çözüm önerileri sunmuştur. Yoksulluğu tanımak, insanların bu zor durumdan kurtulmasını sağlamak siyasi, ekonomik ve sosyal boyutları olan bir süreçtir. Bu nedenle her türden yapılan çalışma yoksulluğu anlamakta ve çözmekte küçük de olsa bir adım atmış olmayı sağlayacaktır.

Uluslararası kuruluşlar, özellikle DB, yoksulluğu yenme amacını tüm kalkınma raporlarında, bildirilerinde açıkça ifade etmiştir. Bu bakımdan bu kurumun küresel ölçekte yoksulluğu yenmedeki çabalarını görmezden gelemeyiz. Bu anlamda yayınlanan raporların temel düşüncesi, yoksulluğu yenmek için sürdürülebilir büyümenin sağlanması, makro ekonomik dengesizliklerin en az seviyeye indirilmesi, yoksullar için seçici ve özellikli politikalar uygulanması, sosyal anlamda yoksulların önündeki engellerin kaldırılması şeklindedir.

Düşük oranlı büyüme, makro ekonomik çöküşler ve dengesizlikler, zayıf sermaye ve yatırım temeli, kamusal eğitimin sınırlı kaynaklarla yürütülmesi, adalet sisteminin işlememesi ve sosyal yardım politikalarının yetersizliği ülkede kalıcı bir yoksulluğa neden olacaktır (Uzun 2003:9). Bu bağlamda küresel kuruluşlar her ülkenin kendi içsel şartları doğrultusunda kalkınma yolu (development path) geliştireceklerini savunmakta, tüm dünya ülkeleri için ise binyıl kalkınma hedefi denilen kalkınma hedefi koymaktadırlar. Bu anlamda Birleşmiş Milletler (BM) Binyıl Kalkınma Hedefleri ve ülkemizin yoksulluk ile ilgili almış olduğu kararları ve kalkınma yolunu ortaya koymak anlamlı olacaktır.

1.5.3. Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Türkiye

1.5.3.1. Binyıl Kalkınma Hedefleri Nedir?

Yoksulluğa olan küresel kurum düzeyinde ilgi, 1990 yılından itibaren büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Daha önceki dönemlerde hızlı sermaye birikimi, hızlı büyüme oranları ile ülkenin zenginleşeceği, bu zenginliği toplumun tüm kesimlerine yayılacağı düşüncesi hâkim iken, 1990 yılına gelindiğinde bu durumun sağlanamadığı yoksulluğun ülkelerin yakasından düşmeyen bir sorun olarak kaldığı görüldü. Yoksulluğun neo liberal politika uygulamaları ile azaltılamaması küresel kuruluşların oldukça dikkatini çekmiş ve yoksulluğa karşı önlem alma tutumlarına sebep olmuştur. Bu kurumların başında DB gelmektedir. Yayınladığı raporlar ile yoksulluk sorununu ortaya koymakta başarılı olan DB'nın ardından gelen kurum ise Birleşmiş Milletlerdir. Birleşmiş Milletler 1990 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile yoksulluk ve kalkınma sorununa dikkat çekmiştir.

Bir ülkede milli gelir artışının yüksek oluşu o ülkenin gelişmiş bir ülke olarak adlandırılabilmesi için yeterli değildir. Ekonomik açıdan kalkınmış birçok ülkede sosyal sorunların çözülemediğinin görülmesi üzerine ekonomik büyüme ve insani gelişme arasındaki ilişkinin daha iyi kurulması gereği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, ülkelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin de ortaya konduğu İnsani Gelişme Endeksi (İGE), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ilk kez 1990 yılında yayımlanan İnsani Gelişme Raporu (İGR) ile her yıl yayınlanmaya başlanmıştır (Demir 2006: 7). Bu anlamda BM kurum olarak kalkınma sürecinin niceliksel verilerinin (kaç kişi yoksul, yoksulluk sınırı, açlık sınırı gibi) yanında yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımı, bölgesel dengesizlikler gibi niteliksel (sosyal) verilerin de önemine dikkat çekmiştir.

Bu anlamda BM sekiz temel kalkınma hedefi belirleyerek bunları üye ülkeleri için 2015 yılına kadar derhal çözülmesi gereken sorunlar olarak ortaya koymuştur. Binyıl kalkınma hedefleri denilen bu hedefler, 2000 yılının Eylül ayında Birleşmiş Milletlerin Binyıl Zirvesi (Milenyum Zirvesi) toplantısında resmileştirilmiştir. Binyıl

kalkınma zirvesi toplantısında yer alan üye ülkeler, Binyıl Bildirgesinde, yeni binyılın başında daha barışçı, daha müreffeh ve adil bir dünya amacıyla bir araya geldiklerini ifade etmişlerdir. İnsan onuru, eşitlik ve adalet için küresel düzeyde sorumluluk almak gerektiğini ifade eden bildiri de, ulusların birbirlerine karşı giderek daha bağlı hale geldiklerinden söz edilmektedir. Bu nedenle siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda tüm ulusların birbirlerine saygılı olması uluslararası sorunların çözümünde kilit rol oynayacaktır (Binyıl Kalkınma Zirvesi 2000: 4-5).

Binyıl kalkınma zirvesi küreselleşme olgusunun bir yandan ülkeler için fırsatlar sağladığını savunurken, diğer yandan sağladığı yararların çok dengesiz biçimde paylaşıldığını ifade etmektedir. Bir diğer ifade ile gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler küreselleşmenin getirdiği karmaşa ile başa çıkamamaktadırlar. Bu anlamda küreselleşme süreci herkesi kapsayan, adil, ortak bir gelecek kurmaya yönelik bir sürece dönüştürülmelidir. Söz konusu çabalar, gelişmekte olan ülkelerin ve geçiş sürecindeki ülkelerin ihtiyaçlarına cevap veren ve onların etkin katılımı ile formüle edilip uygulanan küresel ölçekli politika ve önlemleri içermelidir (Binyıl Kalkınma Zirvesi 2000: 5).

Özgürlük, eşitlik, dayanışma, hoşgörü, doğaya saygı, ortak sorumluluk gibi değerler tüm insanlığın 21. yüzyılın başında ortak değerleridir. Bu ortak değerleri hayata geçirmek için bir takım kilit hedefler şu şekilde açıklanabilir:

- Barışın tüm ülkelerde sağlanması için silahsızlanma ve terörizmin sona erdirilmesi,
- Kalkınmanın sağlanması ve yoksullukla mücadele için uygun koşulların sağlanması, uygun politikaların alınması,
- Ortak çevrenin korunması amacıyla adımlar atılması,
- İnsan hakları ve demokrasinin tüm ülkelerde geliştirilmesi,
- Güçsüz kesimlerin korunması,
- Birleşmiş milletler oluşumunun güçlendirilmesi şeklindedir.

Bu kilit hedeflerin yanından BM Binyıl Zirvesinde 8 temel amaç belirlenmiş ve bu amaçların 2015 yılına kadar sağlanması hedeflenmiştir. Bu amaçlar:

- Aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak

- Herkes için evrensel ilköğretim sağlamak
- Cinsiyet eşitliği ve kadının güçlendirilmesi
- Çocuk ölümlerini azaltmak
- Anne sağlığını iyileştirmek
- HIV /AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele
- Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak
- Kalkınma için küresel ortaklık kurmak şeklinde tanımlanmıştır (Binyıl Kalkınma Zirvesi 2000:7-9).

Kısa bir şekilde açıklamaya çalıştığımız Birleşmiş Milletler Binyıl Zirvesi kalkınma ve yoksulluk problemine uluslararası nitelikte bir bakış açısı kazandırmış, 21. yüzyılın başında tüm üye ülkeler için ortak bir hedef ortaya koymuştur. Küreselleşmenin dengesiz niteliğinden bahsederek, bu durumun gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için olumsuz bir nitelik arz edebileceğini ifade etmiştir. Bu anlamda küreselleşme ile ilgili olarak, gelişmekte olan ülkelerin ve geçiş sürecindeki ülkelerin ihtiyaçlarına cevap veren ve onların etkin katılımı ile formüle edilip uygulanan küresel ölçekli politika ve önlemleri içermesi gerektiğini vurgulamıştır.

Binyıl zirvesi, barış, silahsızlanma, kalkınmanın sağlanması ve yoksullukla mücadele, doğal hayatın korunması, insan hakları ve demokrasinin geliştirilmesi, güçsüz kesimlerin korunması gibi kilit alanlar belirlemiş ve bunlara ulaşmada sekiz temel amaç belirlemiştir. Bu amaçlar 2000-2015 yılları için tüm üye ülkelerde ulaşılması amaçlanan temel bir takım sosyal ve ekonomik değişimleri ifade etmektedir.

Ortak iyi amaçları sağlamak hususunda 2005, 2008 ve 2010 yıllarında toplantılar yenilenmiş, her yıl için Binyıl Kalkınma Hedefleri raporları yayınlanmış ve ülke özelinde amaçları gerçekleştirme hususunda çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada Binyıl Kalkınma Zirvesinden sonra Türkiye'de yapılan çalışmalar bu raporlar etrafında açıklanacak ve yoksulluğun Türkiye'deki görünümü üzerine çıkarımlar yapılacaktır.

1.5.3.2. Binyıl Kalkınma Hedefleri: 2005 Türkiye Raporu⁹

BM'in Binyıl Kalkınma hedefleri doğrultusunda Türkiye'de ilk olarak 2005 yılında bir rapor hazırlanmış ve amaçlara uyumlu olmak üzere alınan kararlar ifade edilmiştir. 2005 Türkiye Raporunun sunuşunda ülke raporlarının Binyıl Kalkınma Amaçlarını gerçekleştirmek bakımından mevcut durumu gözler önüne serdiği ifade edilmiştir. Ayrıca ulusal kalkınma aracı olarak kullandığımız uzun ve orta vadeli stratejilerin, 8. beş yıllık kalkınma planının, Binyıl Kalkınma hedefleri ile uyumlu olduğu vurgulanmıştır. Bunlar aracılığıyla 2015 yılında amaçların gerçekleştirileceği düşünülmektedir (BM Türkiye Raporu 2005: 4).

Raporun Birleşmiş Milletler sözcüsü tarafından yazılan kısmında, Türkiye'nin evrensel Binyıl Bildirgesine bağlı kalarak, 2015 yılında amaçlara, hatta bunun ötesine geçebileceği düşünülmektedir. Binyıl hedefleri içerisinde birinci amaç olan, yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması; üçüncü amaç olan, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması; dördüncü amaç olan, çocuk ölümlerinin azaltılması tüm Türk halkı için önemli ve derhal çözülmesi gereken problemlerdir (BM Türkiye Raporu 2005: 5). Binyıl Kalkınma amaçlarından ilki olan yoksulluğu ve açlığı yok etmek amacının iki temel hedefi vardır:

Bunlardan birincisi 1990-2015 yılları arasında günlük geliri 1 doların altında olan nüfusu yarı yarıya indirmektir. Bu hedef için kullanılan göstergeler, satın alma gücü paritesine göre günlük geliri 1 doların altında olan nüfusun oranı, yoksulluk açığı oranı ve en yoksul yüzde 20'lik nüfusun toplam tüketimden aldığı pay şeklindedir.

Yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak için ulaşılabilecek ikinci hedef, 1990-2015 yılları arasında açlıkla karşı karşıya olan nüfusun oranını yarı yarıya indirmektir. Bu hedef için kullanılan göstergeler, beş yaşın altındaki çocuklar arasında düşük kilodaki (ağırlıktaki) çocuk oranı ve asgari besleyici enerji tüketiminin altında kalan nüfus oranı şeklindedir.

⁹ Bu kısımda, güncel durumu görmek bakımından, ağırlıklı olarak Başbakanlık tarafından hazırlanan Binyıl Kalkınma Raporu Türkiye: 2005'den yararlanılmıştır.

1990 yılı dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yoksulluk ve sosyal problemlere karşı önlemler alınması gerektiği farkındalığının arttığı yıl olmuştur. Bu anlamda istatistikî verilerin 1990 yılından sonra daha detaylı ve yıllar itibariyle kayda alındığını, Hane Halkı Bütçe Araştırması, Gelir ve Yaşam koşulları anketleri düzenlendiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda mutlak yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırma amacı için 2005 raporunda temel iki hedef, bu hedeflere ulaşma göstergesi olarak beş oran dikkate alınmıştır. Bunları bir tablo halinde sunmak gerekirse şu şekilde ifade edebiliriz:

Tablo 1.1: Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri 2005: Hedef -1 Göstergeleri

Amaç: Yoksulluk ve Açlığı Ortadan Kaldırmak					
Hedef 1: Günlük Geliri 1 Doların Altında Olan Nüfusu Yarı Yarıya İndirmek					
Göstergeler	Günlük Geliri 1 Doların Altında Olan Nüfusun Oranı	Gıda Yoksulluğu Oranı	Yoksulluk Açığı Oranı	En Yoksul Yüzde 20'lik Nüfusun Toplam Tüketimden Aldığı Pay	En Zengin Yüzde 20'lik Nüfusun Toplam Tüketimden Aldığı Pay
Yıllar					
1994	%1,1	%2,90	1,54	4,9	40,5
2002	%0,20	%1,35	0,26	5,3	38,2
2003	%0,01	%1,29	0,23	6,0	39,8

Kaynak: Başbakanlık 2005 Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu.

Tablo 1.1'de ifade edilen veriler ışığında, Türkiye'de günlük geliri bir doların altında olan nüfusun oranı ve gıda yoksulluk oranı birlikte ele alıp incelendiğinde, satın alma gücü paritesine göre aşırı bir yoksulluk oranı bulunmamakla birlikte nüfusun önemli bir kısmı gıda yoksulluk sınırına çok yakın yaşamaktadır.

İkinci bir göstergemiz olan yoksulluk açığı göstergemize göre, 1994 yoksulluk açığı oranı 1,54 ile oldukça yüksek bir değerdedir. Ancak 2002'de bu oran 0,26'ya, 2003'de 0,23'e düşerek önemli bir gelişme kaydedilmiştir. Bu rakamlar ile yoksulların küçük bir transfer ile yoksulluktan kurtulabilecekleri görülmektedir.

En yoksul yüzde 20'lik kesimin tüketimden aldığı pay konusunda 1994-2003 döneminde en yoksul kesimin gelirden aldığı pay da bir artış olmakla birlikte, en zengin yüzde 20'lik kesimin tüketim düzeyi en yoksul yüzde 20'nin 4-5 katı olmaya devam etmektedir. Bu durum üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır.

Tablo 1.2: Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri 2005: Hedef -2 Göstergeleriyle Binyıl Kalkınma Hedefleri 2005: Hedef -2 Göstergeleri

Amaç: Yoksulluk ve Açlığı Ortadan Kaldırmak Hedef 2: 1990-2015 Yılları arasında Açlıkla Karşı Karşıya olan Nüfusun Oranını Yarı Yarıya İndirmek		
Göstergeler	5 Yaşın altındaki çocuklarda düşük	Asgari besleyici enerji tüketiminin altında
Yıllar	kilodaki çocuk oranı	kalan nüfus oranı
1994	%8,3	%2,9
2002	---	%1,35
2003	%3,9	%1,29

Kaynak: Başbakanlık 2005 Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu.

Türkiye Binyıl Kalkınma Raporu 2005'e göre, Türkiye açlık sorunu ile karşı karşıya olan bir ülke değildir. Bununla beraber, yoksulluktan kaynaklanan, özellikle çocukların karşı karşıya oldukları yetersiz beslenme sorunu ile mücadele etmektedir. Tablo 1.2'de ifade edildiği üzere düşük ağırlıklı olan çocukların oranında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. İkinci göstergemiz olan asgari enerji tüketimini karşılamayan nüfusun diğer adıyla gıda yoksulluğu verileridir. Bu verilere göre 1994'de nüfusun yüzde 2,9'u asgari gıda maliyetini karşılayamamaktadır. 2002 yılında bu oran yüzde 1,29'a kadar gerilemiştir.

Rakamlara bakıldığında Türkiye 2005 raporuna göre, aşırı açlıkla başa çıkabilmiş, ancak gelir dağılımı ve en yoksul ile en zengin kesim arasındaki farkı azaltamamıştır. Bu bakımdan uygulanacak stratejilerde gelir dağılımının iyileştirilmesi başlığı önem arz etmektedir. Bu amaç doğrultusunda 8. Beş Yıllık Kalkınma Planında gelir dağılımının iyileştirilerek, yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilir bir büyüme hızı ile toplumun yoksul kesimlerinin ortalama refah düzeylerine getirilmesi, gelir transfer sisteminin yoksulların yararına yeniden yapılandırılması, bölgesel farklılıkları azaltma politikalarının etkin şekilde uygulanması temel hedef olarak belirlenmiştir.

2005 raporuna göre Türkiye'de yoksullukla ilgilenen kurum ve kuruluşlar arasındaki eşgüdüm eksikliği, ortak norm eksikliği gibi nedenlerle yoksullara yönelik etkili bir sosyal koruma sistemi oluşturulamamıştır. Bu anlamda yeni yoksulluk mücadele stratejisi mevcut sosyal koruma sisteminin geliştirilmesi ve yeni istihdam alanlarının oluşturulması alanlarında odaklanacaktır.

2005 raporu yoksulluğa ilişkin durum değerlendirmesi, yoksulluk ile ilgili ölçütlerin özellikle 2002 yılından sonra uluslararası standartlara sahip olması ve yoksulluğu azaltmaya yönelik uygulanması gereken adımları ifade ettikten sonra bu durumu zorlaştırabilecek bir takım kısıtları da ifade etmiştir. Buna göre, yoksulluğu azaltmada uygulanacak politikaların önünde üç çeşit kısıt bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi makro ekonomik ortamdan kaynaklanan kısıtlardır. Yeni binyılın başında Türkiye tüm enerjisini 25 yıldır devam eden yüksek enflasyon problemine çözüm bulmaya vakfetmiştir. Yüksek enflasyon nedeniyle en düşük gelire sahip nüfusun satın alma gücünde önemli bir azalma olmuş, enflasyon gelir dağılımının kötüleşmesinde başat rol üstlenmiştir. Yüksek enflasyon, ekonominin geleceğinin belirsizliği ve risk nedeniyle faizleri yükseltmiş, sonuçta kamu finansmanındaki ortaya çıkan dengesizlikler gelir dağılımını iyileştirici politikalar üzerinde ciddi kısıtlayıcı etki yapmıştır. 2001 yılında yaşanan ciddi ekonomik kriz gelir dağılımı gibi problemlerin bir yana bırakılmasına yol açmıştır. Yoksulluğu azaltmada karşılaşılan diğer bir makro ekonomik güçlük Türkiye'de istihdam yapısının sorunlu karakteri ile ilişkilidir. Buna göre, Avrupa Birliğinde işgücüne katılım oranı %70 gibi bir seviyede iken, Türkiye'de bu oran %48 düzeylerinde kalmaktadır. İşgücüne katılımın yetersizliği yoksulluğun önemli nedenlerinden birisidir (BM Türkiye Raporu 2005: 17).

Türkiye için yoksulluğu azaltmadaki bir diğer kısıt 2005 rapouruna göre, bölge, gelir ve cinsiyet farklılıklarının varlığıdır. Buna göre yapılan istatistikî araştırmalara göre, bölgeler arasında gelir dağılımında önemli farklılıklar görülmektedir. Türkiye'nin batısı daha yüksek bir gelir düzeyine sahipken, doğusu daha düşük bir gelir düzeyi seviyesindedir. Gelir dağılımı bölgeler arasında hatta bölge içersinde bile farklılık arz etmektedir. Bu farklılaşma yoksulluğu azalma amacında önemli bir zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Tek başına bölge ve gelir farklılıklarının yanında cinsiyete yönelik bir farklılaşmanın olduğunu da söylemek gerekir. Kadın yoksulluğu Türkiye için yoksulluğu yenmede önemli bir sorundur. 2005 raporuna göre, kadın yoksulluğu 2002'de %27,2 iken; 2003'de %28,3'e yükselmiştir.

Yoksulluğu azaltmadaki üçüncü kısıt ise yoksullukla mücadelede kurumsal kapasite eksikliğidir. Yoksullukla mücadelede politikaları yürütmekle sorumlu kurumlardaki uyum ve kapasite eksikliği aşılması gereken bir problemdir. Bunun yanında sosyal hizmet ve yardımların sınırlı kapsamı yine yoksulluğu çözmede bir engel teşkil etmektedir.

Binyıl hedeflerinde gelinen noktayı açığa çıkarmak için hazırlanan 2005 Binyıl Kalkınma Hedefleri Türkiye Raporu yoksullukla ilgili mücadelede mevcut durumu, hedeflenen politikaları ve bunların uygulanmasındaki kısıtları ifade eder niteliktedir. Yoksulluk Binyıl Kalkınma Hedeflerinin ortadan kaldırmayı amaçladığı ilk hedefidir. Çünkü yoksulluk herkes için eğitim, eşit ve adil bir dünya, bebek ve anne ölümlerinin azaltılması gibi diğer kalkınma amaçları ile de yakından ilişkili bir süreci ifade etmektedir. Bu bakımdan 2005 raporu 2015 hedefleri doğrultusunda Türkiye'nin zorlu da olsa (kısıtlar nedeniyle) bir rota çizdiğini göstermektedir. 2010 yılında çıkarılan ikinci durum raporu ve ara raporlar 2015 hedeflerine ulaşıp ulaşamayacağını ve Türkiye'nin yoksullukla başa çıkmada nasıl ve ne kadar yol kat ettiğini gösterecektir.

1.5.3.3. Binyıl Kalkınma Hedefleri: 2010 Türkiye Raporu¹⁰

Türkiye için Binyıl Kalkınma Hedefleri ile ilgili olarak durum değerlendirmesi içeren bir diğer önemli rapor 2010 yılında yayınlanmıştır. Binyıl kalkınma zirvesi 2000 yılında gerçekleştirilmiş ve sekiz alanda temel amaçlar belirlenmiştir. Amaçların belirlenmesinin üzerinden on yıl geçmiş ve varış noktasına (2015) beş yıl kalmıştır. Bu bağlamda 2010 raporu yoksulluk ve diğer alanlarda gerçekleştirilen uygulama sonuçlarını görmek, geleceğin nasıl şekilleneceğini kestirmek bakımından oldukça önem arz etmektedir.

Raporun Türkçe sunuş kısmında, tüm dünya halkları için, barış ve istikrar içinde müreffeh bir şekilde, yoksulluktan uzak, kadın-erkek eşitliğinin sağlandığı, çevrenin korunduğu, eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin birer "hak" olarak sunulduğu bir dünya

¹⁰ Bu kısımda, mevcut durumu görmek bakımından, ağırlıklı olarak Başbakanlık tarafından hazırlanan Binyıl Kalkınma Raporu Türkiye: 2010'dan yararlanılmıştır.

dileği vardır. Binyıl kalkınma hedefleri böyle bir dünya için tüm ülkelerin gayretlerini bir araya getirmektedir. Binyıl kalkınma hedefleri somut hedefler ve izlenilebilir göstergeler üzerine kuruludur. Bu bakımdan 2005 yılında hazırlanan Binyıl Kalkınma Hedefleri raporu kalkınma politikalarının oluşturulmasında yol gösterici olmuştur. Binyıl kalkınma hedefleri raporu her ülke için, sosyal kalkınma açısından karşılaştırılabilir somut bir durum ortaya koymaktadır.

Binyıl Kalkınma Raporu 2010'un BM temsilcisi tarafından hazırlanan sunuşunda dünyadaki tüm halkların refahı, barış içinde yaşaması, yoksulluğun ortadan kaldırılması için raporların öneminden bahsediliyor, nihai hedeflerimize ulaşmada hâlâ ciddi bir yol kat edilmesi gerektiğine dikkat çekiliyor. Türkiye'nin hedeflerin gerçekleştirilmesinde ciddi ilerlemeler kaydettiği, uluslararası kalkınma işbirliği alanında önemli roller üstlendiği ifade ediliyor. Bu ilerlemelere karşın, bölgesel, gelir ve cinsiyet farklılıklarının aşılmasında sorunların olduğu vurgulanıyor. Bu anlamda raporun sunacağı veriler bu sorunların aza indirilmesinde önemli özellik arz etmektedir.

Binyıl Kalkınma amaçlarından ilki olan yoksulluğu ve açlığı yok etmek amacının üç temel hedef ve bunlardaki durumu ifade eden sekiz gösterge bulunmaktadır:

Bunlardan birincisi 1990-2015 yılları arasında günlük geliri 1 doların altında olan nüfusu yarı yarıya indirmektir. Bu hedef için kullanılan göstergeler, satın alma gücü paritesine göre günlük geliri 1 doların altında olan nüfusun oranı, yoksulluk açığı oranı ve en yoksul yüzde 20'lik nüfusun toplam tüketimden aldığı pay şeklindedir.

Yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak için ulaşılabilecek ikinci hedef, kadınlar ve gençler de dahil olmak üzere, herkes için insan onuruna yaraşır iş yaratmak, tam ve verimli istihdama ulaşmaktır. Bu hedef için kullanılacak göstergeler, İstihdam edilen kişi başına gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYH) büyüme hızı, istihdamın nüfusa oranı, kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçilerinin toplam istihdamın içindeki payı şeklindedir.

Yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak için ulaşılabilecek üçüncü hedef, 1990-2015 yılları arasında açlıkla karşı karşıya olan nüfusun oranını yarı yarıya indirmektir. Bu hedef için kullanılan göstergeler, beş yaşın altındaki çocuklar arasında düşük kilodaki(ağırlıktaki) çocuk oranı ve asgari besleyici enerji tüketiminin altında kalan nüfus oranı şeklindedir.

Tablo 1.3: Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri 2010: Hedef 1-A Göstergeleri

Amaç: Yoksulluk ve Açlığı Ortadan Kaldırmak					
Hedef 1-A: Günlük Geliri 1 Doların Altında Olan Nüfusu Yarı Yarıya İndirmek					
Göstergeler	Günlük Geliri 1 Doların Altında Olan Nüfusun Oranı (%)	Gıda Yoksulluğu Oranı (%)	Yoksulluk Açığı Oranı (%)	En Yoksul Yüzde 20'lik Nüfusun Toplam Tüketimden Aldığı Pay (%)	En Zengin Yüzde 20'lik Nüfusun Toplam Tüketimden Aldığı Pay (%)
Yıllar					
1994	1,1	2,90	1,54	4,9	40,5
2002	0,20	1,35	0,26	5,3	38,2
2003	0,01	1,29	0,23	6,0	39,8
2004	0,02	1,29	0,17	9,1	38,0
2005	0,0	0,87	0,14	9,2	37,5
2006	0	0,74	0,15	9,2	36,7
2007	0	0,48	0,23	9,1	36,3
2008	0	0,54	0,21	9,1	36,7

Kaynak: Başbakanlık 2010 Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu.

Tablo 1.3'den elde edilen veriler ışığında Türkiye'de günlük 1 doların altında gelire sahip olan nüfus oranı 2006 yılı itibariyle sıfırlanmıştır. Bu demektir ki, ülkemizde aşırı açlık ve yoksulluk durumu yok edilmiştir. Gıda yoksulluğu oranlarına bakılacak olursa, 1994 yılında 1,54 gibi yüksek bir değer olarak görünmektedir. Raporda 1994 ve 2002'de uygulanan istatistikî yöntemlerin farklılığından söz edilmiştir. Bu nedenle yoksulluk açığı ile ilgili veriler 2002 sonrasında incelemek daha anlamlıdır. Buna göre yoksulluk açığı belirgin bir azalışla 2008'de 0,21 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlar rapora göre, yoksulların büyük bölümünün yoksulluk sınırına yakın olduklarını dolayısıyla küçük bir gelir transferi ile kurtulabileceklerini gösterir. Yine rapora göre, Türkiye'de yoksullara yönelik sosyal transferlerin etkinliği henüz istenilen düzeyde değildir.

Nüfusun en yoksul ve en zengin yüzde 20'sinin tüketimden aldığı pay oranlarına bakacak olursak, en yoksul için bu oran 2006 yılına kadar artış, sonrasında ise düşüş göstermiştir. En yoksul yüzde 20'nin durumu 1994'e göre daha iyi görünebilir ancak hala en zengin yüzde 20'lik kesimin tüketimi ile aralarında dört kat fark vardır.

Tablo 1.4: Türkiye’de Yüzde 20’lik Hane Halkı Dilimlerine Göre Yıllık Kullanılabilir Kişisel Gelirlerin Dağılımı (%)

Hane halkı	1987	1994	2002	2003	2004	2005	2006	2007
En düşük % 20	5,2	4,9	5,3	6,0	6,0	6,1	5,1	5,8
İkinci %20	9,6	8,6	9,8	10,3	10,7	11,1	9,9	10,6
Üçüncü %20	14,1	12,6	14,0	14,5	15,2	15,8	14,8	15,2
Dördüncü %20	21,2	19,0	20,8	20,9	21,9	22,6	21,9	21,5
En yüksek %20	49,9	54,9	50,1	48,3	44,4	44,4	48,4	46,9
Gini Katsayısı	0,43	0,49	0,44	0,42	0,40	0,38	0,43	0,41

Kaynak: Başbakanlık 2010 Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu.

Gelir dağılımına ait veriler uzun soluklu bir süreçte incelendiğinde en zengin yüzde 20'lik kesiminin toplam gelirden aldığı pay da bir düşüş, en yoksul kesimin ise bir yükseliş eğilimde olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte hala gelir dağılımı açısından bu iki kesim arasında büyük fark bulunmaktadır. Eşitsizliği ölçen Gini katsayısı bakımından Türkiye 0,38 ile 0,41 değerleri arasında bir oran vardır. Avrupa Birliği ülkelerinde Gini Katsayısı ortalama 0,30 dolayında olduğundan bu oranı yakalamak temel amaç olmalıdır.

2010 yılı raporunda açlık ve yoksulluğu ortadan kaldırmak için ulaşılabilecek ikinci hedef, kadınlar ve gençler de dâhil olmak üzere, herkes için insan onuruna yaraşır iş yaratmak, tam ve verimli istihdama ulaşmaktır. Bu hedef için kullanılacak göstergeler, İstihdam edilen kişi başına gayri safi yurtiçi hâsılanın (GSYH) büyüme hızı, istihdamın nüfusa oranı, kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçilerinin toplam istihdamın içindeki payı şeklindedir. Bu verileri bir tablo oluşturarak inceleyelim:

Tablo 1.5: Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri 2010: Hedef 1-B Göstergeleri

Amaç: Yoksulluk ve Açlığı Ortadan Kaldırmak			
Hedef 1-B: Kadınlar ve gençler de dâhil olmak üzere, herkes için insan onuruna yaraşır iş yaratmak, tam ve verimli istihdama ulaşmak			
Göstergeler	İstihdam edilen kişi başına gayri safi yurtiçi hâsılanın (GSYH) büyüme hızı (%)	İstihdamın nüfusa oranı (%)	Kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçilerinin toplam istihdamın içindeki payı (%)
Yıllar			
1994	-12,6	0,34	53,6
2002	-5,4	0,32	44,7
2003	7	0,32	44,4
2004	6,3	0,29	40,4
2005	6,1	0,29	37,5
2006	5	0,29	35,4
2007	3,1	0,30	33,8
2008	5,1	0,29	33,1

Kaynak: Başbakanlık 2010 Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu.

Tablo 1.5'de görüldüğü üzere yoksulluk ve açlığı ortadan kaldırmak amacı için koyulan ikinci hedef olan kadınlar ve gençler de dâhil olmak üzere, herkes için insan onuruna yaraşır iş yaratmak, tam ve verimli istihdama ulaşmak hedefinin birinci göstergesi İstihdam edilen kişi başına gayri safi yurtiçi hâsılanın (GSYH) büyüme hızıdır. Yıllar içerisinde istihdam edilen kişi başına büyüme hızında dalgalanmalar yaşanmış negatif değerler ortaya çıkmıştır. Bu değerleri yaşandığı dönemleri ekonomik krizlerin ve küresel dalgalanmaların olduğu dönemler olarak ifade etmemiz mümkündür.

İkinci göstergemiz olan nüfus içerisinde istihdamın oranında ise 1990 yılında 0,34 gibi bir değer yakalanmışken yıllar içerisinde bu oran 0,29'a kadar gerilemiştir. Bunun temel nedeni, İstihdamın toplam nüfus içindeki payının azalması istihdam artışının nüfus artışının gerisinde kalmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumun oluşmasında ise özellikle ekonomik büyümenin yeterince istihdam yaratamaması ve tarımda yaşanan yapısal çözülme etkilidir. Bununla birlikte, istihdamın toplam nüfus içindeki payının özellikle kriz dönemlerinde de azalma gösterdiği gözlenmektedir. İstihdamın kırılgan yapısı nedeniyle işgücü piyasasına yönelik, işgücü maliyetlerini azaltıcı, kadınların ve engelli bireylerin istihdamını artırıcı, aktif işgücü programlarını geliştirici, işsizlik ödeneklerini artırıcı birtakım uygulamalar yapılmaktadır.

Üçüncü hedefimiz olan istihdamın içerisinde kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçilerinin oranında yıllar içerisinde ciddi bir azalma görülmektedir. Rapora göre bu oranın azalmasında tarım kesiminde yaşanan yapısal çözümlerin etkisi büyüktür. Çünkü tarımda çalışan bireyler genellikle ücretsiz aile bireyleridir. Tarımsal faaliyetlerle uğraşanların kırdan kente göçü, bu oranın azalmasına yol açmıştır.

2010 raporuna göre yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmanın üçüncü hedefi, 1990-2015 yılları arasında açlıkla karşı karşıya olan nüfusun oranını yarı yarıya indirmek şeklindedir. Bu nedenle hedefin göstergelerini incelemek anlamlıdır.

Tablo 1.6: Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri 2005: Hedef 1-C Göstergeleri

Amaç: Yoksulluk ve Açlığı Ortadan Kaldırmak Hedef 1-C: 1990-2015 Yılları arasında Açlıkla Karşı Karşıya olan Nüfusun Oranını Yarı Yarıya İndirmek		
Göstergeler	5 Yaşın altındaki çocuklarda düşük kilodaki çocuk oranı (%)	Asgari besleyici enerji tüketiminin altında kalan nüfus oranı (%)
Yıllar		
1998	8,3	2,9
2003	3,9	1,29
2008	2,8	0,54

Kaynak: Başbakanlık 2010 Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu.

Tablo 1.6'da ilk göstergeye bakıldığında Türkiye açlık sorunu ile karşı karşıya olan bir ülke olmamasına rağmen, yoksulluktan en çok etkilenen kesimin çocuklar olduğu gerçeği ile karşılaşılır. Yoksulluk nedeniyle hane halkının harcama düzeyi azaldığında, çocuk için elzem olan harcamalar bile yapılamayabilir. 5 yaşın altında düşük ağırlıkta olan çocuk sayısı azalma göstererek, 2,8'e gerilemiştir. Asgari gıda tüketiminin altında kalan nüfusun oranında da bir gerileme vardır. Günlük geliri 1 doların altında olan nüfus olmamasına rağmen halen gıda yoksulluğu devam etmektedir.

1.5.4. Son Dönem Yoksulluk ile İlgili Gelişmeler ve Türkiye

Yoksulluk birçok bilim alanının araştırma konusu içinde olabilen, sayısal yöntemler ile keşfedilmesi biraz güç ancak, gözlem yoluyla derhal algılanabilen, ölçüm, tanım ve belirleyicileri konusunda ortak bir görüşün olmadığı, çok yönlü ve çok boyutlu bir kavramdır. İnsanlık tarihinde bazı tüketim ihtiyaçlarından ya da yaşam düzeyini

yükseltecek bazı olanaklardan yoksun kalmışlık, sıklıkla rastlanılan bir durum olsa da, modern anlamda yoksulluk kapitalizmin gelişmesi ile ortaya çıkmıştır.

Birinci bölümde kapitalizmin gelişim süreçlerinde yoksulluğun durumunu incelemeye çalıştık. Bu inceleme de, kapitalizmin mülkiyet ilişkileri nedeniyle yoksulluk açığa çıkaran bir sistem olduğu sonucuna ulaştık. Ancak bazı düzenlemeler ile yoksulluğun engellenebileceği, dünya halkları için daha müreffeh, barış ve adaletin sağlandığı bir dünyanın mümkün olabileceği fikrine eriştik. Bu anlamda birinci kısmın son başlıklarını küresel kuruluşlarda değişen yoksulluk algısına ve uygulamalarına ayırdık. Kendi ülkemiz içinse küresel hedeflerden yola çıkarak hazırlanmış raporları, yoksulluk açısından değerlendirdik.

Türkiye'nin yoksulluk sürecinde 2010 yılından sonra neler değiştiğine bakmak ve daha sonra BM kalkınma programı çerçevesinde geliştirilen 2015'ten beklentiler kısmını incelemek son dönem gelişmeleri görmek açısından anlamlı olacaktır..

Türkiye özellikle 2000 yılından sonra acil müdahale planları ile yoksulluk konusunu çözmeye çalışmıştır. Bunun nedeni büyüme ve kalkınma hedeflerinin sürdürülmesinin önündeki en büyük engelin yoksulluk olmasıdır. Yani Türkiye'de 2000 yılından sonra sadece neo liberal politikalar yolu ile kalkınma ve büyümenin gerçekleşemeyeceği, bunun ancak toplumun tüm kesimleri ortak bir payda da içerildiğinde gerçekleşeceği bilinci yerleşmiştir (Buğra, 2010:220). Bunun yanında Türkiye'nin 2001 krizi nedeniyle ortaya çıkan sosyal maliyetin yüksek oluşu (işten çıkarmalar, işyeri iflasları, borç batağındaki haneler) yoksulluğu da kapsayan bir sosyal politika anlayışına şiddetle ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Oktik, 2008: 17).

Türkiye yoğun bir şekilde 2001 yılından sonra yoksulluk sorununu çözmek üzere, küresel kurumlarla yakından işbirliği içerisine girmiş ve yeni politikalar üretmeye başlamıştır. BM ve Kalkınma Bakanlığının ortak yürüttüğü bir araştırma sonucunda Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi ilkeleri ifade edilmeye çalışılmıştır. Buna göre, Türkiye'de istihdamın yapısında son elli yılda az da olsa bir değişim yaşanmıştır. Ancak bu değişim planlı bir özellik arz etmediğinden, yoksulluğu yenmede bir araç olarak

kullanılamamıştır. Tarımda istihdam edilen kesim, ekonomik anlamda bazı şehirlerin dengesiz büyümesi gibi nedenlerle hızla çözülme eğilimine girmiştir. Bu nedenle yaşanan göç dalgaları şehirlerde istihdam alanlarında tıkanmaya, gelen kimselerin daha düşük ücretlerle çalışmalarına yol açmıştır (Keyder & Buğra, 2003: 20).

Bu bakımdan istihdamın düzensiz niteliği, Türkiye'nin yoksulluğu çözme yolunda önlem alması gereken konulardan olmuştur. Öte yandan önceki dönemlerde yoksulluk sadece belirli gelir ya da tüketim düzeylerine göre belirlenirken, yeni yüzyılın başında bu göstergelerin yanına bir takım göstergelerin daha eklenmesi gerekmiştir. Ortaya çıkan bu kavram yeni yoksulluk olarak adlandırılmıştır.

Yeni yoksulluk kavramı ile ilgili olarak sayısal ölçüm yöntemlerinin yanında sosyal bir takım değişkenler de ilave edilerek bir açıklama getiriliyor. Buna göre, yoksulluk kavramı üç nitelikte tezahür eder. Bunlar, toplumsal dışlanma, alt sınıf ve kenardalık kavramlarıdır. Kenardalık daha çok Latin Amerika toplumlarına özgü sisteme entegre olamamışlığı belirten bir kavramdır. Bu insanlar sistemden hiçbir şey beklemeden yaşayan kesimlerdir. Alt sınıf kavramı ise, ABD bağlamında tartışılıyor ve bireylerin sistem dönüşümleri ya da sosyal özellikleri (ırk gibi) dolayısıyla toplumsal bir sınıf değil alt sınıf olarak görülmesinden ortaya çıkmaktadır. Alt sınıf, toplumdaki sınıflar altı bir tabaka olarak kendi yerleşim çevrelerinde (getto) yaşamlarını sürdürmeyi ifade eden bir kavramdır. Toplumsal dışlanma kavramı ise AB ülkelerinde kullanılan bir kavramdır. Bu kavramda, toplumsal bütünleşmenin sağlanamadığı kesimler ile sosyal politika araçları yolu ile bütünleşmenin sağlanacağı ifade ediliyor. Dışlanma problemi ise tedavi edilebilir bir hastalık olarak değerlendiriliyor (Keyder ve Buğra 2008: 21).

Bu kavramlar ile anlatılmak istenen toplumsal yapıların bir dönüşümden geçtiği, yoksulluğa çare bulmak için de bu dönüşümlerin anlaşılmasının zorunlu olduğudur. Yeni yoksulluk ile anlatılmak istenen, toplumda dışlanmış, kenarda kalmış, sistem ile bütünleşememiş insanları ifade eder bir kavramdır. Türkiye'de uygulanmak istenen politikalarda (özellikle 2008 yılından sonra) yeni yoksulluk kavramına uygun şartlar içermesi amaçlanmaktadır (BM Kalkınma Raporu Türkiye 2008: 36).

2015 yılı BM ve üye ülkeler için "yoksulluğu sonlandırabiliriz" amacının gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin ortaya çıkacağı yıl olacaktır. BM kalkınma programı ve Kalkınma Bakanlığının ortak yürüttüğü 2015 yılı için yayınlanan raporlarda, yoksulluğu yok etmek ve ekonomiyi sürdürülebilir bir kalkınma yoluna sokmak amacı vardır. Bu amaç yolunda Binyıl Kalkınma Hedeflerine uygun şekilde açlık yok edilmiş, 2000 yılına göre yoksulluk oranları azaltılmış, çocuk ölümlerinde düşüşler yaşanmıştır. Türkiye bu temel göstergelerde iyileşme yaşanmasının ardında ekonomide temel beş başlık olarak ifade edilecek dönüşümleri sağlamak zorundadır. Bunları şu şekilde ifade edebiliriz:

- Yoksulluk ile ilgili olarak hiçbir vatandaş (hangi ırktan, soydan, gruptan olursa olsun) ayırım gözetmeksizin dışarıda ya da arkada bırakılmamalıdır.
- Sürdürülebilir kalkınmanın gerekleri toplumsal ve ekonomik problemleri çözmede merkezde olmalıdır.
- Ekonomiler iş olanaklarını artıracak ve sürdürülebilir büyümeyi sağlayacak şekilde dönüşüme uğramalıdır.
- Herkesin barış içinde yaşayacağı bir toplum için açık ve şeffaf kurumların varlığı gereklidir.
- Yeni ve etkili küresel ortaklıklar oluşturmak gereklidir (BM 2013: 6-8).

2015 yılı vizyonu bu amaçlar etrafında şekillenecektir. BM ve Türkiye ortak yaptığı çalışmalarda, yoksulluğu azaltmak öncelikli amaç olarak belirtmiş, 2015 vizyonu içinse sürdürülebilir kalkınma yolu ile refah seviyesinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma yoluna girilmesi için 2015 vizyon raporunda, eşitsizliklerin giderilmesi, bireysel özgürlüklerin artması, eğitim olanaklarının artırılması, istihdamın yapısının düzenlenmesi ve istihdam alanlarının genişletilmesi, cinsiyet ve bölge eşitsizliklerinin en aza indirilmesi, ekonomideki kırılganlıkların azaltılması gibi alanlarda iyileştirilmeler yapılması gerektiği ifade edilmektedir.

II. BÖLÜM

2. ESKİ ve YENİ KURUMSAL İKTİSADİ DÜŞÜNCEDE YOKSULLUK

2.1. Kurumsal İktisat Okulunun Tarihsel Arka Planı: Alman Tarihçi Okulu

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra, liberal düşünceye ve klasik iktisadın yöntemlerine karşı çıkmış bu ekolün ilk temsilcileri W.Roscher, B.Hildebrand ve K.Knies olarak gösterilir. Alman tarihçi okulun temel anlayışı iktisat teorisinin gerçeklere dayanmadığı sürece ütopya olmaktan kurtulamayacağı üzerinedir. Bu bakımdan iktisadın diğer bilimlerle olan ilişkisi kurulmalı, tarih analiz edilmeli ve toplumlar birbirleri ile karşılıklı olarak değerlendirilmelidir(Kazgan 2004:185). Tarihçi okul genel olarak ekonomiyi, toplumsal ilişkilerin tarih içindeki gelişimi yoluyla incelemeyi amaç edinmiş bir okul olarak tanımlanabilir. Bu görüş toplumsal yapının yapı taşlarının kurumlar olduğunu ve kurumların zaman içindeki değişimlerinin esasen evrimsel nitelik taşıdığı (zaman ve mekâna göre uyum gösteren) fikirleri ile birleşimi öncü kurumsalcılığın temelini oluşturur (Yıldırım 2009: 22).

Tarihçi okul klasik okulun / politik iktisadın tümdengelimci, soyutlayıcı bakış açısına, tarihsel olay akışlarının her toplum için farklılık göstereceğini, bu nedenle genel geçer bir iktisat teorisi kurmanın mümkün olmayacağını söyleyerek karşı çıkmıştır. Tarihçi okulun bu düşüncesi Almanya ve İngiltere'de destekçi bulmuştur. Bu iki okul arasında fikir alışverişi olmamasına rağmen, her ikisi de ana akım iktisadi düşünceye karşı eleştirel bir tutum sergilemişlerdir. Ancak Alman tarihçi okulu, İngiliz tarihçi okulundan daha fazla etkili olmuştur. Bunun nedenleri, Almanya'da iktisat eğitiminin hukuk eğitimi içerisinde daha sağlam bir zemine oturması, Alman tarihçi okulunun dönem üniversitelerinde etkili ve önemli bir alan olarak araştırma alanı içerisinde

bulunması, İngiliz tarihçi okulunun etkileri ve çalışmalarının marjinal olarak kalması ve bir literatür oluşturmamasıdır (Tribe 2003: 217).

Alman tarihçi okulun W. Roscher'in 1843'de yayınladığı "Tarihçi Metoda Göre İktisat Politikası Dersleri" adı altında yayınladığı eserile başladığı kabul edilir. W. Roscher, B. Hildebrand, K. Knies birinci kuşak, eski okul olarak kabul edilir. M. Weber, W.Sombart, ve G. Schmoller ise ikinci kuşak, genç okul olarak adlandırılır.

Alman tarihçi okulun ilk kurucusu sayılan W. Roscher 1843'deki eserinde ne ulusların zenginlik yolu ne de büyüme ile ilgilenmişti bunun yerine şunları ifade ediyordu: Ekonomik öngörü insanların neyi düşündüklerini, neyi beklediklerini ve hissettiklerini ve bunları gerçekleştirmek için hangi çabaları sarf ettiklerini sorgulamalıdır (Roscher 1843: 19 aktaran: Tribe 2003: 219).

Bu ifade iktisadın bir zenginlik bilimi ya da servet biriktirme yollarını arayan bir bilim olmasının ötesinde bir takım anlamlar taşımaktadır. Tarihçi okul, klasik okulun mekanik toplum anlayışına karşı, bireyin sosyal hayat ile birliktelik kurduğu organik bir yaklaşımı benimsemiştir. Sosyal hayat teori ve formüller ile anlaşılmayacak kadar karmaşıktır. Bu bakımdan tüm toplumlar için genel geçer teoremler üretmek anlamsızdır. İktisat önceki sosyal ve kültürel değişimleri içeren sosyal bir bilimdir. İnsanlar sadece bugünü yaşayan öncesiz varlıklar değildir. Bu anlamda tarihsel bir bakış açısı olmaksızın iktisat anlamlı bir araştırma alanı olmaktan uzaktır.

Roscher'in çizdiği bu çerçevede, Alman tarihçi okul iktisadi olaylara bakış açısını tümdengelimci yöntemden kaçınarak tarihsel ve istatistikî incelemeler yapmak, iktisadın değişmez yasalar ile her an her yerde geçerli politikalar üretmeyeceğini kabul etmek, kurumlar ve teorilerin karşılıklı bağlı olduğu gerçeğini göz önüne alarak belirlemektedir (Tribe 2003: 219).

Eski ve genç tarihçi ekoller arasında temel ilkelere uyma konusunda farklılıklar yaşansa da, Alman tarihçi okulun fikirleri kurumsal iktisadı ve neo liberal iktisada eleştirel tavır geliştiren diğer düşünceleri derinden etkilemiştir. Alman tarihçi okulun

tümevarımsal bir yöntem izlemesi, toplumun sadece çıkarlarını düşünen bireylerin ötesinde bir organizma olarak düşünülmesi ve iktisadi olayların tarihsel olarak da izlenmesi şeklindedir (Yıldırım 2009: 15).

19. yüzyılın ortalarından itibaren tarihçi okula mensup düşünürler klasik ve Neo Klasik öğretinin tümdengelimci, soyutlayıcı ve tekdüzeleştirici yöntemlerine karşı çıkmışlardır. Tarihçi okul toplumsal kavramların zaman ve mekân içinde değişik dolayısıyla iktisat teorisinin genel geçer değil, ancak göreceli olabileceğini söylemektedirler. Bu nedenle evrensel geçerliliği iddia eden yasalar yerine, geniş iktisat tarihi araştırmaları ile toplumun değişen yapısını ortaya koymak daha önemlidir (Kazgan 2004:186).

Tarihçi okul, iktisadın değişmez kanunları olduğunu kabul etmez. Toplumsal kurumların zaman ve mekâna bağlı olduğunu savunur. Bu nedenle mantiken tutarlı olsa bile, evrensel geçerliliği olmayan kanunlar üretmek yerine iktisadi tarihin incelenmesini daha doğru bulmaktadır. Bununla birlikte, birey çıkarlarının toplum çıkarları ile uyacağı ilkesini reddetmişlerdir. Bunun yanında doğal düzen anlayışını reddetmesinden dolayı dış ticarete ülkeler arası menfaat birliğini de kabul etmez (Erim 2011: 110).

Tarihçi okul dört temel ilke üzerine şekillenmiştir. Bunlar iktisatta evrimci yaklaşım, devletin olumlu iktisadi yönü, tümevarımcı / tarihsel yaklaşım ve muhafazakâr reformlar şeklindedir. Evrimci yaklaşıma göre, toplumun incelenmesinde dinamik ve evrimci bir yaklaşım benimsenmelidir. Bu nedenle kalkınma ve büyüme süreçleri zaman içinde yol alan, kazanımlarını yığarak biriktiren süreçlerdir. Sosyal organizma olan toplum sürekli değişim halinde olduğundan, bir ülke için uygun iktisadi görüş diğeri için uygun olmayabilir. Bu nedenle ülkelere özgü iktisat politikaları üretilmelidir. Tarihçi okula göre sanayileşme ve iktisadi büyümeye hayat veren güç devletten gelir. Bu nedenle devletin iktisadi süreçteki rolü oldukça önemlidir. Tarihçi okula mensup düşünürler, sosyal bilim dallarını birbirine entegre bir bütünün parçası olarak kabul ederler. Bu nedenle tarih araştırmaları, iktisatta oldukça önemli yer tutmaktadır. Son olarak politik iktisat, sadece iktisadi faaliyetlere yol açan etkenleri

incelememekle kalmamalı, iktisadi faaliyetlerin ve sonuçların toplum açısından ahlaki üstünlüklerini de, tartıp karşılaştırmalıdır (Bocutoğlu 2012: 146-7).

2.2. Kurumsal İktisadın Felsefi Arka Planı: Evrimci Düşünce, Deneycilik ve Pragmatizm

2.2.1. Evrimci Düşünce ve Kurumsal İktisat

İktisat biliminin temelinde Newton fiziği ve Öklid matematiğinin izlerini görmek mümkündür. Newton'un kozmos olarak nitelendirilen dünyayı, bilimsel olarak açıkladığı (1687: kütle çekim kanunu, integral, diferansiyel hesapları, optik...) dönemden sonra, bu akımdan etkilenen iktisatçılar ekonomik olayları ve hayatı da, bir düzen kavramı içinde şekillendirmek için uğraştılar. Bu anlamda oluşturulan "piyasa düzeni" temelde Newton'un açıkladığı doğal dünya düzeninin, ekonomideki yansıması olarak addediliyordu.

Piyasa sistemi işleyişinde rasyonel, akılcı bireyler kendi özgür seçme hakları ile üretim, tüketim tercihlerini piyasada beliren doğal fiyatlar aracılığıyla yapacaklar ve ekonomideki tüm aktörler için denge üretim, tüketim düzeyi sağlanmış olacaktır. Oluşturulan iktisat teorileri de, buna uygun zaman ve mekândan bağımsız, tarihi olmayan (ahistorik), organik olmayan bir toplum için oluşturulmuş teoriler olmaktadır (Boschma 2009: 8).

Evrimsel kavramı, zaman içinde gerçekleşen küçük ve sürekli değişimleri tanımlamaktadır (TDK Büyük Sözlük). Neo Klasik iktisat ekonomide tıpkı doğa yasaları gibi yasalar olabileceğini ve bu yasaların zaman ve mekândan bağımsız her toplum için geçerli olabileceğini savunmuştur. Oysa evrimsel düşüncesinde her durum ve olay zamana göre değişkenlik gösterir. Kurumsal İktisat da bu düşünceden hareketle iktisadi olay ve durumların evrimci bir yönü olduğunu savunmuştur.

İktisat teorisinin evrimci bir yolda ilerleyebilmesinin önünü açan en önemli iktisatçılardan biri Amerikan kurumcu iktisadının kurucusu Veblen'dir. Evrim fikrinden etkilenen ve Neo Klasik iktisadın mekanik analogiler etrafında kurduğu denge merkezli çözümlemesini eleştiren Veblen'e göre iktisat teorisi; tarihsel, iktisadi, siyasal ve sosyal olayların içgüdüsel alışkanlıklara bağlı insan davranışları tarafından biçimlenen grup özellikleri tarafından belirlenir ve bu nedenle sosyal bir evrim kuramı, sosyal ve iktisadi olgularla ilgilenirken değişimi anlamak için en uygun araçları sunmaktadır (Demir 1996: 94).

Kurumsal İktisat, Neo Klasik iktisadın tarihten uzak, mekanik ve dengeye dayanan temellerini eleştirmektedir. İktisadi sistemler de dâhil olmak üzere tüm sistemler Neo Klasik iktisadın algıladığından daha karmaşıktır. Tarihsel süreç, sosyal sistemin parçaları arasındaki etkileşim göz önüne alınmadan açıklanamayan özellikleri içlerinde barındırır (Yıldırım 2009: 13).

Evrimeci görüşün kurumsal iktisadi şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Hatta Veblen'in kurumları, "belirli ilişkilere, bireyin ve topluluğun belirli fonksiyonlarına bağlı süregelen düşünce alışkanlıklarıdır" olarak tanımlaması insan alışkanlıklarının kurumları ortaya çıkardığına ve bunun o toplumun bünyesinde birikmiş nedensellik oluşturacağına şüphe yoktur. Birikimli nedensellik, o toplumun tüm varlık alanı ve düşünce anlayışı içerisinde oluşturduğu sosyal ve ekonomik işlemleri tanımlar. Bu bakımdan Neo Klasik teorisinin ifadesi gibi tek merkezli, rasyonel seçim ve davranışlara bağlı bir genel geçer ekonomi teorisi kurmak anlamsızdır. Bunun yerine toplumun evrimsel dönüşümünü, alışkanlıklarını, kurallarını ve kurumsal yapısını analiz etmek gereklidir (Hodgson 1998: 6).

2.2.2. Deneycilik (Empirizm) Düşüncesi ve Kurumsal İktisat

Kurumcu Okulun felsefi dayanağı, Deneyci (Empirizm) felsefeye dayanan pragmatizmdir. Pragmatizm somut yaşamın ve pratiğin her şeyin ölçüsü olduğunu öne sürdüğünde, deneycilik felsefesinin epistemolojik konumundan kalkış yapmaktadır (Yıldırım 2009: 26). Deneyci düşünce pragmatizme temel teşkil ederek kurumsal

iktisadı etkilemiştir. Bu nedenle deneyci düşüncenin temel önermelerini ortaya koymak kurumsal iktisadın felsefi arka planını anlamamıza yardımcı olacaktır.

Deneyci düşünceye göre, bilginin kaynağında tecrübe ve deney bulunur. Tüm bilgilerimizin kaynağı deney ve alışkanlıklardır (Locke 2002: 83). Akılcı düşüncenin (rasyonalizm), bilginin akıl yoluyla elde edilebileceği savına karşı çıkan bu görüş, bilginin duyum ve deneyimler sayesinde kazanılabileceğini ifade etmektedir.

Deneycilik düşüncesini sistematik hale getiren düşünür John Locke'dur. Bilgi düzeyinde Locke'a göre, doğuştan gelen ya da deneyimden önce var olan herhangi bir bilgi ya da önsel ilke söz konusu değildir. Aksine bütün bilgiler, düşünce ve kavramlar deneyden ileri gelmektedir, çünkü zihinde herhangi bir duyumla bağlantılı olmayan hiçbir düşünce mevcut değildir. Daha önceden mevcut olduğu varsayılan kavram ve ilkeler ise, başka insanların kendi deneylerinden çıkarıp doğru ve geçerli saymış olmalarından ileri gelmektedir. John Locke İnsan Anlığı Üzerine Deneme adlı kitabında felsefesini açıklar. İnsan zihninin dünyaya geldiğinde bir tabula rasa (boş levha) olduğunu teorik bir önerme olarak ileri sürer. Böylece bilgi ve bilginin dayandırıldığı bütün kavramların deneyle kazanıldığı tezi öne sürülür. Zihnimiz, deney ve gözlemlerin sonucu ortaya çıkan izlenimlerle zaman içinde dolar (Kılıç 2014: 6).

Deneyci felsefi görüşü savunan düşünürler, D. Hume, T. Hobbes, F. Bacon, J.S. Mill, G. Berkeley olarak sıralanabilir. Bu düşünürlerde ortak nokta bilginin kaynağı sorunsalında, bilginin kaynağının deney ve duyumlar olması, gözlem ve olguların toplanması ile bunlar üzerinden sonuca gidilebileceği şeklindedir.

Deneyci felsefe, akılcı düşüncenin akıl yoluyla ulaştığı modellemeleri ve çizdiği dünya görüşünü kabul etmez. Çünkü insan aklı deney ve duyumlar yolu ile her yerde her an değişikliğe uğramıştır. Ekonomik olarak böyle bir düşünceyi temel alan Kurumsal İktisat ise, insanların toplumsal anlamda bir ilişkiler bütünü olduğunu ve bu toplumsal ilişkiler algılanmaksızın ekonomik olayları algılamamanın mümkün olmadığını savunur.

2.2.3. Pragmatizm (Faydacılık) Düşüncesi ve Kurumsal İktisat

Kurumsal iktisadın üçüncü felsefi dayanağı pragmatizm düşüncesidir. Pragmatizm 19. yüzyılın sonlarında öncülüğünü C. Peirce, W. James ve J. Dewey'in yaptığı, meta fiziği reddeden, bilginin yalnızca olguların dünyasının incelenmesinden elde edilebileceğini belirten düşünce akımıdır. Gerçeğe ve eyleme doğru, pratik sonuçlara yönelik düşünmektir. Hem iyunin teorisi hem de doğrunun teorisidir. İyunin teorisi olarak faydacılık refahı ortaya çıkarma peşindedir. İyi, en fazla faydayı sağlayandır. Bir doğru teorisi olarak ise faydacılık sonuç odaklıdır. Eğer bir bilgi günlük hayatta işe yarıyorsa o bilgi doğrudur, yaramıyorsa yanlıştır (Commons 1931: 655).

Pragmatizmde, bilgi ve uygulamanın iki ayrı küme olduğu varsayımı reddedilmiştir. Sorgulama ve inceleme sadece organizmanın çevrelerini algıladıkları araçlara bağlı olduğu görüşü savunulmuştur. Burada aynı zamanda bireyin organik özellikleri de devreye girmektedir. Bireyin özellikle algılama düzeyinde sahip olduğu yetenekleri, yaşantılarından elde ettiği düşünce alışkanlıklarına bağlıdır. Bu bağlamda Kurumsal İktisat pragmatizmi felsefi temel olarak kabul etmekte hiçbir zorluk çekmemiştir (Yıldırım 2009: 16). Bu düşünceye göre, iktisat teorileri soyut ve farazi değil, gerçek durumlara karşılık gelen kavramlara dayalı olarak geliştirilmelidir (Demir 1996:145). Pragmatizm duyu ve olguların varlığını reddederek, yalnızca akılla doğrulama yönteminin gerçekçi olmadığını ifade eder. Gözlem ve olguların varlığı bilimsel doğruyu bulmakta önemli birer araçtır.

Bu yargıdan yola çıkarak, bilimin bir süreç olduğu ve bir sürecin incelenmesi için geçmişe ait verilerin önemli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Sosyal bilimlerde ise bu yöntem tarihsel yol izlenerek gerçekleştirilebilir. Bir diğer önemli mesele pragmatizm düşüncesinde her bireyin, kendi toplumsal yaşamına yönelik bir algı ve gözlem dünyasının olacağı, herkes için ortak bir değerler sisteminin kurulamayacağıdır.

2.3. Eski Kurumsal İktisat: T. Veblen, J.R. Commons, W.C. Mitchell

Kurumsal İktisat kavramının kullanışı 20. yüzyılın başında 1919'da, Walton Hamilton tarafından American Economic Association toplantısına uzanır. Kurumların ekonomideki yeri ve önemi üzerine bu tarihten önce yapılmış katkılar olmasına rağmen, bu anlayışa bir isim verilmesi bu dönemde olmuştur. Eski kurumsal okul olarak bilinen akımın öncüleri ise T. Veblen, J.R. Commons ve W.C. Mitchell şeklindedir (Hodgson 2000: 317).

Kurumsal İktisat, Neo Klasik iktisadın ortaya koyduğu gibi, nokta-zamanlı denge çözümleri ortaya koymamasına rağmen, insan davranışlarını, toplumların değişen yapısını, kurumlar üzerine kurulu süreç-zamanlı bir ekonomik anlayış ile ele alması bakımından, farklı özellikler arz etmektedir (Chavence 2009: 17-18).

Kurumsal İktisat yazınında, Neo Klasik iktisada olan eleştiriler üç noktada yoğunlaşmaktadır: Birincisi Kurumsal İktisat düşünürleri Neo Klasik iktisadın zaman ve mekândan bağımsız soyutlamacı yaklaşımına karşı çıkmaktadırlar. İkincisi Kurumsal İktisat düşünürleri, Neo Klasik iktisadın insanı izole eden, ekonomik davranış kalıplarından ayıran, tek düzeleştirici görüşünden rahatsızlık duymaktadırlar. Üçüncüsü ise Neo Klasik iktisadın tümünden gelimci tarihten, toplumdan ve diğer bilimlerden kopuk teorilerine olan karşı duruşudur (Hodgson 1998: 167, Mitchell 1935: 636, Kızılkaya 2001: 12).

Kurumsal İktisat kendi içerisinde oldukça karmaşık ve alternatif çok sayıda düşünceyi barındırmasına rağmen, çalışmaları, bireysel eylemden ziyade toplumsal eylemi yansıtmaya, ekonomiye evrimsel bir düşünce ile bakmaya, deneysel ve tarihsel gözlemlere ağırlık verme gibi bazı ortak noktalarda yoğunlaşmıştır (Ata 2009: 11, Demirtaş 2006: 44). Kurumsal İktisat denildiğinde akla ilk gelen ortak kanı, iktisadi süreçlerin, toplumsal ve sosyal olayların bir alt dalı olarak görülmesi, kurumların ve kurumsal yapının iktisadi süreçlerin temelini teşkil etmesi şeklindedir. Ayrıca insan temelli bir ekonomi yaklaşımından değil, kurum temelli bir ekonomi yaklaşımından söz etmek daha anlamlıdır (Demir 1996: 65).

Hodgson (2000) "Kurumsal İktisadın Özü Nedir?" isimli çalışmasında kurumsal iktisadın beş ana unsurdan oluşan yönteminin şu şekilde açıklanması gerektiğini ifade etmektedir:

- Kurumsal İktisatçılar pratik teorilerini ortaya koymak için istekli olmalarına rağmen, önerileri politik açıdan tanımlanamamıştır.
- Kurumsal İktisat, kurumlar ve insan davranışları üzerine daha zengin bir analiz geliştirmek için, psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi diğer bilim alanlarının çalışmalarını da araştırır.
- Kurumlar her ekonominin anahtar elemanı olması sebebiyle, iktisatçıların en önemli meselesi, kurumların yenilik ve değişim süreçlerinin izlenmesi olmalıdır.
- Ekonomi açık ve gelişen bir sistem olduğu için, teknolojik değişimlerden etkilenen sosyal, kültürel, politik değişimleri ve güçlü toplumsal ilişkileri çok iyi şekilde açıklamak gereklidir.
- Bireysel çıkarların ve fayda maksimizasyonunun yetersiz ya da hatalı olduğu kabul edilir. Kurumsal düşünce bireysel analizde bulunmaz. Dolayısıyla bireyler, kurumları bilerek (ya da bilmeyerek) oluşturmaz. Kurumlar "yeniden aşağı nedensellik" (reconstituted downward causation) bağı ile bireyi etkiler ve şekillendirir (Hodgson 2000: 318).

Kurumsal iktisadın temel fikirleri beş ana unsurla ifade edilen bu çerçevede gelişmiştir. Bu çerçeve geçerli olmak üzere Veblen, Commons ve Mitchell farklı kurum tanımları ve önerileri geliştirmişlerdir. Ancak kurumsal iktisadın temelinde ve belki de en önemli noktasında bireysel eylemin değil, kurumsal eylemin yer alması bulunur. Öyle ki, Hodgson'ın daha sonrasında aşağı doğru birikimli nedensellik dediği süreç, bazı ülkelerin neden zengin iken bazılarının fakir, bazı ülkelerin yoksullukla başa çıkmada neden başarılı iken bazılarının başarısız olduğunu ortaya koyacak kadar anlamlıdır.

Kurumsal iktisadın bakış açısı dört temel üzerine şekillenmiştir:

- Kapitalizmin değişen kurumsal yapısının analizi
- Neo Klasik iktisadın eleştirel analizi
- Sosyal ve ekonomik sorunların çözümü için yeni araçların geliştirilmesi

- Matematik modellemelere karşı çıkan deneysel yöntemlerin oluşturulabilmesi (Fusfeld 2000: 257).

Kurumsal İktisat bu bakış açısından hareketle, Neo Klasik iktisadın çözümlemelerinden farklı çözümlemeleri konu edinmiştir. Toplum, davranış ve alışkanlıklar, birikimli nedensellik, tarihsel koşullar gibi Neo Klasik iktisatta yer almayan kavramları araştırma alanının içine dahil etmiştir.

Kurumsal İktisat, bir kontrol ve değişim modeli olarak kurumların faaliyetlerinin ve kurumsal uyumun analizini içeren bir sosyal değişim ve kontrol teorisidir ve bu teorinin an az üç yönü vardır: Her şeyden önce Kurumsal İktisat, bir bilgi külliyatı oluşturmaktadır. Buna göre; bu düşünce akımının temel çalışma alanı, belirlenen sistem içerisinde yalnızca kaynakların tahsisi, gelir dağılımı, fiyatların, istihdamın ve çıktıların belirlenmesi değil, bir bütün olarak kurumların evrimi ve ekonominin kontrolüdür. Bunun neticesinde kurumsalcılar kendilerini yerleşik iktisatçıların başvurdıklarından daha geniş bir değişken alanı ile problemlere yaklaşmakta görmekte ve bir bilgi külliyatı oluşturdıklarını iddia etmektedirler. İkinci olarak Kurumsal İktisat, bir problem çözme yaklaşımıdır. Buna göre; Kurumsal İktisatçılar, kendi çalışmalarının problemlerin çözümünü desteklemek için oluşturulan politika analizi teknikleri, kavrayış ve bilgileri de içeren uygulamadaki problemlerin süregelen çözümleri için bir yaklaşım oluşturduğuna inanırlar. Üçüncü olarak da Kurumsal İktisat, bir protesto hareketidir. Kurumsal İktisatçılar hem kurulu piyasa ekonomisine hem de mevcut kurumsal düzenlemelere çok yakın bir şekilde bağlı olarak gördükleri Ortodoks teorinin mevcut yapısına karşı bir protesto hareketi yürütmektedirler (Samuels 1995: 569-70 aktaran: Ata 2009: 13).

Kurumsal İktisat bu protesto hareketini yeniden modellemeler, teoriler ve soyutlamalarla yapmamaktadır. Kurumsal iktisadın yöntemi insan davranışları ve alışkanlıklarının toplumsal, kültürel ve ekonomik süreçler içerisinde birikimli bir nedenselliğe sebep olduğu yönündedir. Kurumları anlamaksızın ekonomik olayları ve süreçleri ifade etmek anlamsızdır. Kurumsal iktisadın çalışma alanı, insanların memnuniyeti için, insan ilişkilerinin nasıl ve ne yönde geliştirilebileceği ile ilişkilidir

(Kapp, 1976: 212). Kurumsal İktisat teknik entelektüel sorunların çözümüyle pek fazla ilgilenmemekte somut ekonomilerin incelenmesini amaçlamaktadır. Kurumsal iktisadın politik önermeleri somut ekonomi üzerinde ön plana çıkmaktadır (Demir 1996: 70).

2.3.1. T. Veblen'in Kurumsal İktisada Katkısı

Veblen Neo Klasikteoriye şiddetle karşı çıkan iktisatçılar arasındadır. Veblen'in düşünceleri daha sonra Neo Klasikteoriye karşı çıkan heterodoks iktisatçılar tarafından benimsenmiş ve Kurumsal İktisat olarak adlandırılan iktisadi düşüncenin kurucusu sayılmıştır (Savaş 2000: 648).

Veblen'in iktisadi analizini oluşturan temel ve en önemli kavramlardan birisi kurum kavramıdır. Veblen kurum kavramını, "belirli bir dönemde yaygın olarak kabul edilen düşünce ve davranış alışkanlıkları olarak tanımlamaktadır (Veblen 2014: 82). Veblen'in analizinde kurumlar, geçmişten devralınan düşünce alışkanlıklarının bir toplamını yansıtmakta ve bireylerin eğilimlerini, tercihlerini ve değerlerini biçimlendiren önemli bir unsur olarak ele alınmaktadır (Dinar 2013: 47).

Veblen kurumsal yapının iktisadi faaliyetler üzerindeki etkilerini, bunun yanında sosyal kurumların temelini ve gelişim seyirlerini detaylı bir şekilde incelemiştir. İnsan davranışlarının şekillenmesinde kurumsal yapının önemi ve rolü üzerinde araştırmalar yapmış, bireysel davranış güdüsü olarak kişisel çıkarın gösterilmesine karşı çıkmıştır (Aktan 2006: 6).

Veblen'e göre, insan davranışlarının gerisinde düşünce alışkanlıkları, alışkanlıkların gerisinde ise içgüdüler bulunmaktadır. Veblen'in, düşünce alışkanlıkları olarak ifade ettiği durum, kurumlardan başka bir şey değildir. Yani insan davranışlarını kurumlar yönlendirmektedir. Kurumların gerisinde ise içgüdüler yer almaktadır. İçgüdülerden ilki ustalık içgüdüsüdür ve insanın çalışma ve üretme duygularını ifade eder. İkincisi ebeveynlik içgüdüsüdür ve buna göre insanlar hiçbir karşılık beklemeden gelecek kuşakları koruma çabası içerisindeyler. Üçüncü içgüdü ise, merak

içgüdüdür. İnsanda bulunan merak yeni bilgiler peşinde koşmaya ve ustalık içgüdüğü ile yeni teoriler üretmeye sevk etmektedir (Demir 1996: 95).

Veblen ne Marxist iktisatçıların ne de Neo Klasik iktisatçıların ekonomik önermelerini kabullenmeyip, alternatif bir takım önermelerde bulunmuştur. Veblen Neo Klasik iktisadın ifade ettiği haz peşinde koşan rasyonel birey ile ilgilenmemiştir (Köse, 2003: 284). Veblen'e göre bireyin istekleri, amaçları ve faaliyetleri oldukça karmaşık olan kurumsal yapı tarafından belirlenmektedir. Burada mevcut kurumsal yapı bireylerin faaliyetlerini hem biçimlendirmekte hem de kısıtlamaktadır. Aynı şekilde, birey yeni toplumsal alışkanlıklar oluşturarak, kurumsal yapıyı değiştirme olanağına da sahiptir. Bu süreçte gelenek veya kanunların yanı sıra insan doğası da önemli değişimler geçirmektedir. Bir başka deyişle, değişen alışkanlıklar, insan davranışlarını değiştirmekle kalmamakta, aynı zamanda insan doğasında da bazı değişimlere yol açmaktadır (Dinar 2011: 16).

İnsan davranış ve düşünce alışkanlıkları ile kurumların nasıl değişeceği olgusunun cevabını Veblen teknoloji olarak ifade etmiştir. Buna göre, kurumlar insanların gereksinimlerine uyum sağlayacak yapıda, teknoloji aracılığıyla değişime uğrayacaktır. Bu değişim sürecinin bir anda gerçekleşmesi beklenmemelidir. Teknolojik değişim ve kurumların değişim süreci yavaş, ancak kararlı bir süreçtir. Toplumsal yapının organik oluşu, bir dizi kültürel değişimi ve birikimli çalışmayı içerir. Bu nedenle, iktisatçılar, insan davranışı ve faaliyeti ile ilgili temel bir teori üretmekten vazgeçmelidirler. Bunun yerine insan davranışı ve toplumun birikimli yapısını anlayacak çalışmalar ortaya koyulmalıdır (Veblen 1898: 14).

Veblen'in temel çerçevesi, kurumsal değişimin en önemli ögesi olarak yol-bağımlılık (path dependance) ve birikimli nedensellik (cumulative causation) süreçlerinin, teknolojik değişim ile birlikte kurumsal değişime yol açacağı üzerineydi. Bu kurumlar ise, insan davranış ve düşüncelerinden başka bir şey değildi. Kurumsal davranışlar Veblen ve diğer Kurumsal İktisatçılar için, bireysel davranışlardan daha önemli idi. Kurumsal davranış ve düşünce kalıpları, bireylerin nasıl düşüneceğini ve davranacağını öz olarak belirleyen şeydi. Veblen bu noktada gösteriş tüketimi

kavramını açıklayarak, bu tüketimin finans piyasaları ve şirketleri kontrol edeceğini, finansal strateji, reklam ve iş yöneticilerini etkileyerek iş dalgalanmalarına yol açacağını vurgulamıştır (Rutherford 2001: 174).

Gösteriş tüketimi Veblen'in üzerinde önemle durduğu bir noktadır. Veblen'e göre tüketim bireylerin hayatlarını sürdürmeleri açısından yararlı ve toplum açısından üretken bir faaliyettir. Ancak tüketim hayatta kalma boyutundan daha ileri bir noktaya gidiyorsa toplumsal bir sorun olarak ele alınmalıdır. Zenginliğin toplum yararına kullanmak yerine, israfa yönlendirilmesi ve bu davranışın toplumun tüm kesimleri tarafından taklit edilmesi toplumu amaçsızlaştıracaktır (Veblen 1899: 398).

Veblen, bireysel davranışın niyetli ve amaç yönlü özelliklerine vurgu yaparak, bireylerin amaçlarını en iyi gerçekleştirecek yolların aranmasında zekâlarını kullandıklarını kabul etmektedir. Veblen'e göre bireyler maksimizasyon peşinde koşmamakla birlikte alışkanlıklarını ve rutinlerini zamanla daha iyi alternatifler ortaya çıkaracak şekilde ayarlarlar. Veblen'e göre bireyler aynı zamanda belirli düşünce kalıpları içinde sosyal ve ekonomik çevreleri tarafından da koşullandırılmışlardır. Dolayısıyla, Veblen'in analizinde birey hem rasyonel hem de sosyal bir varlık olarak ele alınmaktadır (Dinar 2013: 52).

Bireysel davranış ve güdüler her toplumda farklı olarak ele alınabilir ve farklı sonuçlara ulaşmak mümkündür. Bu nedenle her toplum içinde oluşan düşünce kalıplarını ve kurumsal değişimi incelemek daha iyi alternatif teoriler, firmalar, politikalar ortaya koymamıza neden olabilir (Hodgson 1998: 172).

Veblen'in kurumlar, içgüdü, davranış ve alışkanlıklar gibi Neo Klasik iktisatta yeri olmayan kavramları 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında ortaya koyması, kendisi ve sonrasında gelen araştırmacıların bu kavramları anlamalarına, eklemeler yapmalarına ve bu yol ile yeni fikirler üretmelerine neden olmuştur. Veblen ekonominin insandan, onun alışkanlıklarından, davranışlarından ve içgüdülerinden kopuk bir durum almasına karşı çıkmıştır. Ona göre kurumlar, insan davranış ve alışkanlıklarının

bütünüdür. Bu bakımdan her toplum için kurumsal yapı anlaşılıp analiz edilmediği takdirde ekonomi politikası ortaya koymak anlamlı olmayacaktır.

2.3.2. J. R. Commons'ın Kurumsal İktisada Katkısı

John R. Commons 20. yüzyıla sosyal bilimler, iş güvenliği ve iş mevzuatı, ekonomi teorisi alanlarında ve düşünceleri yoluyla büyük katkıda bulunmuş, kendinden sonraki araştırmacıları etkilemiş bir araştırmacıdır (Barbash 2005: 44). Commons üniversite çalışmalarının yanında hükümetler, sendika ve siyasi partiler için yaptığı çalışmalarla, özellikle çalışma ekonomisi ve işçi yasaları üzerindeki çalışmaları ile tanınır. Commons'un politika alanında etkili ve bilgili oluşu, kurumsal iktisada politik bir boyut ve önem kazandırmasına neden olmuştur.

Commons'a göre kurum, "bireysel eylemlerin kontrolünde olan toplumsal eylem" olarak tanımlanabilir. Veblen Kurumsal İktisat literatürüne nasıl ki Darwinci evrim anlayışını getirdiyse, Commons'da davranışsal psikolojiden ödünç alınmış, davranışsal ekonomi (behavioral economics) kavramını ilave etmiştir (Hodgson 1998: 167). Commons'a göre bir toplumda öğrenilmiş yetenekler özünde alışkanlıklarda gömülüdür. Alışkanlıklar, sosyal kültürün ya da sosyal gurubun bir parçası olduğunda bu alışkanlıklar rutin ve geleneklere dönüşür (Commons 1934: 45). Kurumlar, gelenek ve rutinlerin, sağlam, bütünleşmiş vekarmaşık (durable, integrated and complex) bir biçimi olarak karşımıza çıkar. Alışkanlık ve rutinler, sözsüz bilgiler kurumların aktarım mekanizması gibi zaman içerisinde hareket ederler (Hodgson 1998: 168).

Commons'a göre kurumlar, davranış, düşünce ve eylem alışkanlıkları sosyal uyumu etkiler. Bu cümlemin ifade ettiği şey, toplumda ekonomik ve sosyal anlamda ifadesini bulacak davranış ve anlamların (politik, sosyal ya da ekonomik politikalar gibi) bireylerin hareketlerinin kurum davranışlarını, kurumların ise bilgi yoluyla insan davranışlarını etkilemesidir. Kurumlar, nesilden nesile aktarılacak ve her bireyi şekillendiren ortak ilişkilerin açık ve kabul görmüş biçimleridir (Commons 1934: 49).

Commons'a göre ekonomik işlemler, bireylerin, yasaların ve özel mülkiyetin durumuna bağlı olarak kurumsal yapıyı analiz etmemize yarar. Bunun anlamı, işlem (transaction), çalışma kuralları (working rules) ve var olan kurumlar (ongoing institutions) arasında sözleşmesel bir ilişkinin olmasıdır. Tüm ekonomik işlemler bu üç yapı üzerinden şekillenir ve bu yapılarda meydana gelen iyileşmeler (alışkanlık ve rutinlerdeki iyileşmeler) sosyal eylemin (social action) daha iyi yapılmasına olanak tanır. Bu üç alanda gözlenen yenilikler toplumda gelirin kazanılması ve yeniden dağıtımı (bölüşüm), konusunda ilerlemeye yol açacaktır (Ollila 2009: 13).

Commons'a göre, kurum kavramının tanımı ve kapsamı konusunda tam bir uzlaşa sağlanamamıştır. Ona göre, kurum, bazen bireylerin topluluk halinde yaşamalarına olanak sağlayan yasalar veya doğal hakların bir çerçevesi, bazen de topluluk halinde yaşayan bu insanların bilfiil bu davranışları olarak tanımlanmaktadır. Commons'a göre, kurumcu tamlaması, bazen klasik ya da hazcı iktisatta olmayan ve yahut da bu görüşleri eleştiren herhangi bir fikri tanımlamak için de kullanılmaktadır. Bazen statik yerine dinamik, meta yerine süreç, duygular yerine faaliyet veya bireysel davranış yerine grup davranışı, denge yerine yönetim, bırakınız yapsınlar yerine denetim durumlarını benimseyen görüşler, kurumcu iktisat olarak tanımlanmaktadır (Commons 1931: 648, Aktaran: Ata 2009: 16).

J.R. Commons kurumsal iktisadi davranışsal ekonomi, alışkanlıklar, rutinler ve bunların sosyal ve ekonomik yapıya etkisi gibi düşünceleri ile etkilemiştir. Ekonomide bir düzenin kurulması gerekliliğini ve bu düzeni kuracak şey'lerin insan davranışlarını belirleyen kurumlar olduğunu ifade etmiştir. Emeğin organize edilmesi, yatırımcının en uygun alanlarda yatırım yapabilmesi, işsizliğin ve yoksulluğun önlenmesi, gelir dağılımı adaleti gibi konuların tümü denetim ve organizasyon ile çözümlenebilir. Commons bu bakış açısı ile kurumlara (ve devlete) Neo Klasik iktisadın atfettiği değerden daha fazlasını atfederek, ekonomik ve sosyal işlemleri düzenleyici, örgütleyici ve yeniden dağıtıcı görevler yüklemiştir.

2.3.3. W. C. Mitchell'in Kurumsal İktisada Katkısı

Mitchell inceleme alanı olarak ekonomide parasal alan ile ilgili çalışmalar yapmış, 1910 yılında "Ekonomik Aktivitenin Rasyonalitesi" (Rationality of Economic Activity) isimli iki bölümlü çalışması ile kurumsal iktisada katkıda bulunmuştur. Mitchell insan davranışlarının açıklanmasında rasyonel birey kavramını reddetmiş, bunun yerine ekonomiyi açıklamakta içgüdü ve alışkanlık kavramlarını kullanmıştır. Mitchell'e göre ekonomi insan davranışlarını inceleyen bilim dalıdır.

Araştırmalarında Kurumsal İktisatçılar gibi tümdengelsel yöntemleri eleştirmiştir. Bunun yerine tümevarımsal bir yöntem olarak istatistik analizi ön plana çıkarmıştır. Bütün çalışmaların temeli olan bir deneysel yaklaşım ile NBER'in (National Bureau of Economic Research) kurulmasındaki etkisi büyük olmuştur. Bu kuruluş ekonomideki dalgalanmayı ve bunun için istatistikî veriler toplamayı ve geliştirmeyi amaç edinmiştir. Daha sonra kuruluş inceleme konusunu genişletmişse de araştırmaları hala deneysel bir yaklaşım göstermektedir (Yıldırım 2009: 28).

Mitchell kurum kavramını, geniş kabul gören iyi düzeyde standartlaşmış sosyal alışkanlıklar şeklinde tanımlamıştır. Mitchell kriz ve konjonktür dalgalanmalarının istatistiki analiziyle yakından ilgilenmiş, her bir konjonktür döneminin kendine has özellikleri olduğunu tespit etmiştir. Mitchell yaptığı analizleri tarihsel ve teorik bulgulara dayandırmıştır (Aktan 2006: 11).

Mitchell'e göre, insan davranışının psikolojisini ekonomi bilimine dahil eden çok az sayıda araştırmacı vardır. İnsan doğasının, davranışlarının ve alışkanlıklarının ekonomi çalışmalarına dahil edilmesi oldukça tutarlı bir yaklaşımdır. İnsan doğasını bir kaç teoriye, ya da rasyonel birey gibi tek düze bir hale getirmek ise, tamamen sosyal olgudan kopuk teorilerin ortaya çıkmasına neden olur (Mitchell 1910: 97).

Mitchell'e göre, sosyal kurumların özü, sosyal kavramlardır. Alışkanlıklar ve genel kabul göre normlar, bir süre sonra sosyal kavramları ortaya çıkarır. Sosyal kavramlar kesinlikle bireysel olanın üstündedir. Bu ilksel ekonomilerde olduğu gibi

para ekonomilerinde de geçerlidir. Toplumun en güçlü kurumu, ortaya çıkardığı kültürüdür. Gerçek şu ki insan doğası, benzer olaylara benzer tepkiler vermek üzerine ve ideali doğruyu, iyiyi ve güzeli ortaya çıkarmak üzerinedir (Hodgson 2000: 324).

Mitchell'in makro ekonomi ve para üzerine yaptığı deneysel çalışmalar ulusal milli gelir hesaplarının anlaşılmasına yol açtı. Mitchell'in ulusal gelir hesapları üzerine yaptığı çalışmalar Keynes'i oldukça etkilemiştir. Bu bakımdan kurumsalcılık ve Post Keynesyen makro ekonomik anlayış arasında benzeşim bulunmaktadır. Ancak Mitchell makro ekonominin mikro temellerinden ziyade, mikro ekonominin makro temelleri olduğuna kanaat getirmiştir (Hodgson 1998: 172).

2.4. Eski Kurumsal Düşüncede Yoksulluğun İzleri

Eski Kurumsal İktisat Neo Klasik ve Marksist iktisadın görüşlerine alternatifler ortaya koymak, iktisat bilimini disiplinler arası bir bilim olarak açıklamak, insan doğası, davranışlar, rutin, alışkanlık gibi yerleşik iktisatta olmayan tanımlamalar getirmek suretiyle alanında oldukça farklı bir çerçeve çizmektedir. Bunun ötesinde kurumsal iktisadın ilgi alanları içerisinde yer alan piyasa yapısı, mülkiyet hakları, teknoloji gibi kavramların da ekonomi için oldukça önemli olduğunu ifade etmektedir.

Eski kurumsal iktisadın kurum kavramı ile ilgili olarak genel bir teori ortaya koyamaması, kurumsal iktisadın bakış açısını örtük (gizli) hale getirmiştir. Kurumsal iktisadın üretim, tüketim, bölüşüm gibi temel ekonomik olaylara ve gelir dağılımı adaletsizliği, işsizlik, yoksulluk gibi ekonomik sorunlara nasıl bir bakış açısı getirdiği bu örtük bakış açısını yorumlamaktan geçmektedir. Bu bakımdan kurumsal iktisadın temel özelliklerini sıralamak ve bu noktalardan hareketle, temel meselemiz olan yoksulluk sorununa açıklama getirmek anlamlı olacaktır.

Eski kurumsal iktisadın açık ve tüm araştırmacıların üzerinde durduğu noktaları belirlemek pek mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte ortak kanaat getirilmiş bir kaç nokta şu şekilde saptanabilir:

- İktisadi meselenin esas konusunu insan ve grup davranışları oluşturur. İktisadi meselenin ne olacağını belirleyen ya da belirleyecek olan şey insan davranışlarıdır. İnsan davranışları ise zaman, mekân ve coğrafyaya göre değişmekte olduğu için genel geçer teoriler öne sürmek anlamsızdır.
- Ekonomide esas olan değişim ve süreçtir. Statik ve nokta zamanlı bir denge anlayışından söz edilemez. Bunun yerine bu değişimi algılayacak dinamik çözümlemeler getirilmelidir.
- Kurumsal İktisatçılara göre ekonomik davranış, ekonomik faaliyetin meydana geldiği kurumsal çevreye kuvvetli bir şekilde bağlıdır. Ayrıca ekonomik davranış, eş zamanlı bir şekilde kurumsal çevrenin yapısını da etkilemektedir.
- Kurumsal İktisatçılara göre, ekonomik konuların merkezinde kurumların fonksiyonları ve evrimi yer almalıdır. Kurumların zaman ve mekân değişimi dikkate alınmalıdır (Aktan 2006: 12-13).
- Kurumsal İktisatçılar için kurum sadece bir binadan, devlet dairesinden ibaret bir yer değildir. Aynı zamanda kurum bir kültürün ve birikmişliğin sonucunu yansıtır. Bu nedenle kurum denildiğinde gelenekler, alışkanlıklar, düşünce yapısı, yaşam biçimi gibi kavramlar hatırlanmalıdır.
- Kurumsal iktisadın yöntemi insan davranışları ve alışkanlıklarının toplumsal, kültürel ve ekonomik süreçler içerisinde birikimli bir nedenselliğe sebep olduğu yönündedir. Kurumları anlamaksızın ekonomik olayları ve süreçleri ifade etmek anlamsızdır (Kapp 1976: 212).
- Ekonomi açık ve gelişen bir sistem olduğu için, teknolojik değişimlerden etkilenen sosyal, kültürel, politik değişimleri ve güçlü toplumsal ilişkileri çok iyi şekilde açıklamak gereklidir. Bireysel çıkarların ve fayda maksimizasyonunun yetersiz ya da hatalı olduğu kabul edilir. Kurumsal düşünce bireysel analizde bulunmaz. Dolayısıyla bireyler, kurumları bilerek (ya da bilmeyerek) oluşturmaz. Kurumlar "yeniden aşağı nedensellik" bağı ile bireyi etkiler ve şekillendirir (Hodgson 2000: 318).

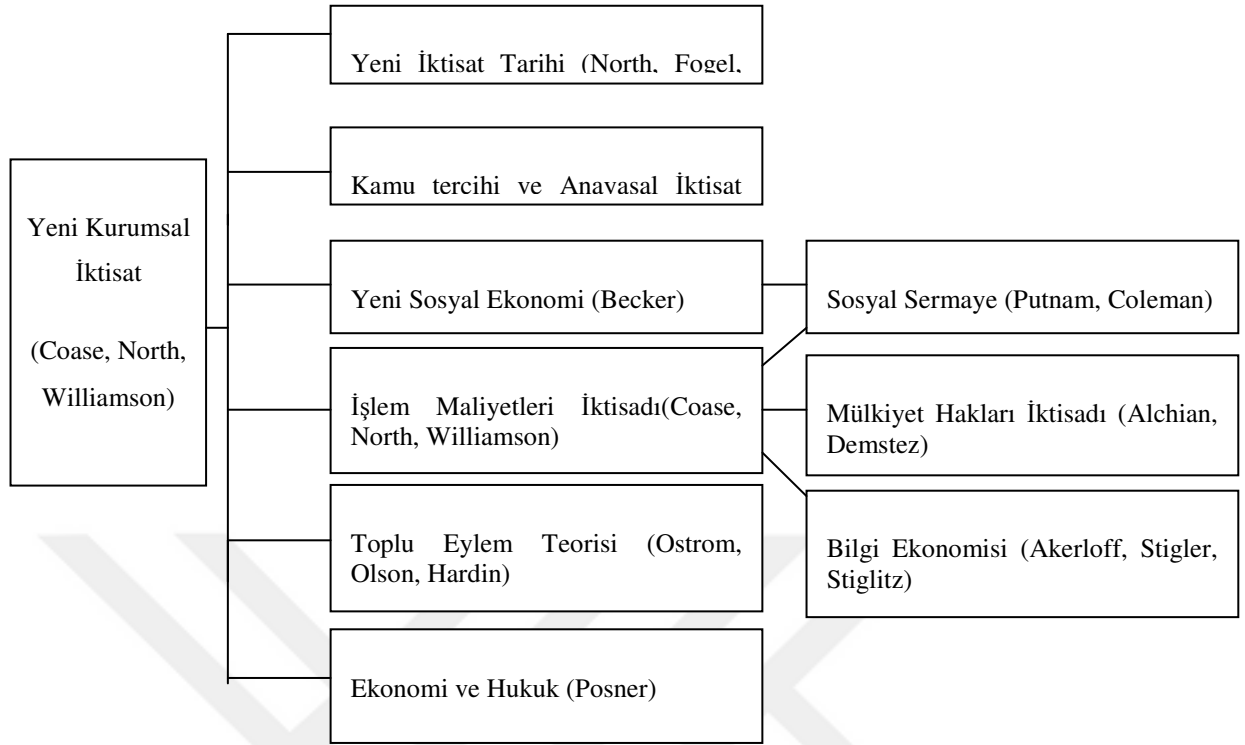
Bu açıklamalar ışığında ifade edebiliriz ki yoksulluk gibi bir sorun Kurumsal İktisat açısından örgütlenme, düzenleme ve denetim mekanizmalarında ortaya çıkan ekonomik bir problemdir. Birikimli nedensellik ve yol bağımlılık kavramından yola

çıkarsak, bir ülkede iyi yerleşmiş, güçlü, etkin işleyen kurumlar yoksa bu ülkenin yoksulluk gibi bir sorunu çözmesi olanaksız gözükmektedir.

Birikimli nedensellik toplumun uzun yıllar sonucu ortaya koyduğu kurumsal düzenini, insanların mutluluğu için hangi alışkanlık ve düşünceleri geliştirdiklerini, sosyal ve ekonomik bağlarını, teknolojik gelişme ve yenilik süreçlerini (Fujita, 2004:2), bir diğer deyişle nasıl daha iyi yaşanır sorusunun cevabını ortaya koyar. Bu bakımdan birikimli nedensellik Veblen'in ve diğer Kurumsal İktisatçıların kurumları ve kurumsal değişmeyi açıklamakta sıklıkla kullandığı bir kavramdır.

Yol bağımlılık kavramı ise bir toplumun geçtiği yol güzergâhını ifade etmede kullanılabilir. Buna göre her toplum kendine özgü tarihsel, sosyal ve ekonomik bir yoldan gelir. Bir toplumun yolu bir diğerine kesinlikle benzemez. Bu nedenle her toplum için genel geçer yoksulluk, büyüme, kalkınma problemleri çözümü ortaya koymak mümkün değildir (Boschma 2009: 16). Yoksulluk, büyüme, kalkınma ve diğer problemlerin çözümünde izlenecek politikalar o toplumun düşüncelerine, yaşam tarzına, geleneklerine uygun olmak durumundadır.

Eski kurumsal iktisadın yoksulluk ile ilgili bir tanımı, açıklaması ya da çözüm önerisi olmamasına rağmen, getirdiği yeni kavramların yoksulluğu çözmede ve politika önerisi oluşturmada başarılı olabileceği kanaati içerisindeyiz. Yoksulluk bir ülke için, tarihsel, sosyal ve ekonomik bağları olan bir sorunu ifade etmektedir. Yoksulluk algısı da toplumun inanç, düşünce yapısı ve gelenekleri ile ilişkilidir. Eğer bir toplumda yoksulluğu yok edecek yeterli düşünce yapısı mevcut ise ve bu durum kurumsal boyutta tartışılıyor ise belirli düzenleme, organizasyon ve denetlemelerle bu sorunun üstesinden gelinebilir. Ancak yoksulluk sorununa yaklaşım, kurumların daha etkin çalışarak yoksulluğu ortadan kaldıracakları üzerine değil, kurumların yoksullukla mücadelede yapısal değişimi veya bakış açısının yoksullukla mücadeleyi temele koyacak şekilde değişimi üzerine olmalıdır.

Şekil 2. 1: Yeni Kurumsal İktisadın Dalları

Kaynak: (Kirsten & Kherallah, 2001: 7).

Yeni kurumsal iktisadın bu geniş çalışma alanı nedeniyle tek bir teorisinden söz etmek çok mümkün değildir. Bununla birlikte araştırma yapılan dallarda birtakım ortak özellikler şu şekildedir:

Eski Kurumsal İktisat gibi Yeni Kurumsal İktisatta, kurumların ekonomik davranışlarda önemli bir role sahip olduğunu savunur. Kurumların bu rolünü kavrayamayan Neo Klasik iktisadın gerçekçi olmayan varsayımları (tam bilgi, sıfır işlem maliyeti, tam rasyonalite gibi) daha anlaşılabilir düzeylerde tanımlanmalıdır. Neo Klasik iktisadın varsayımlarını tam kabul etmese de, bu varsayımların biraz esnetilerek kullanılabileceğini savunur.

Kurumsal İktisat, bireylerin gözlemlenemez olaylar ve belirsizlik karşısında sınırlı zihinsel kapasiteye sahip olduğunu, bu nedenle olayların gelişimi hakkında tam bilgiye sahip olamayacaklarını savunur. Neo Klasik İktisat ise tam karşıt bir görüş sunarak hayatın her yönüyle öngörülebilir olduğunu kabul eder. Başka bir ifade ile

geleceğin değerlendirilmesinde tüm yapıyı tahmin etmenin mümkün olduğu üzerinde durmaktadır (Kama 2011: 186).

Yeni kurumsal iktisadın çalışma alanını belirleyen bir yaklaşıma göre, eski kurumsalcıların temel problemi ekonomik teori olmaksızın kurumların öneminden bahsetmeleridir, Yeni Kurumsal İktisat ise hem ekonomik teoriyi ortaya koyar hem de kurumlara hak ettiği değeri verir (Kirsten ve Kherallah 2001: 5). Aynı durumu yeni kurumsal iktisadın kurucularından Coase'de şöyle belirtiyor: Eski kurumsal iktisadın tarihsel ve felsefi arka planında yer alan bilgi ve deneyimler bizlere kurumların nasıl hayati önemde olduklarını gösteriyor. Eski kurumsal iktisadın pozitif bir teoriye ulaşamamış olması, kurumsal iktisadın başarısız olmasına yol açmıştır. Geleneksel teoriye ise (Neo Klasik teori) son derece düşmanca yaklaşıyor olması bu başarısızlığı devam ettirmiştir (Coase 1984: 230).

Yeni Kurumsal İktisat yaklaşımı, kurumlar, kurallar ve organizasyonlar üzerine işlem maliyetleri, sınırlı rasyonalite, mülkiyet hakları, eksik sözleşmeler ve fırsatçılık gibi yeni bir terminolojiyle farklı bir metodolojik perspektif sunmayı başarmış ve böylece, iktisadi faaliyetin kurumsal temellerini pozitif araştırmanın merkezine taşıyarak, günümüzde en canlı ve dinamik iktisat disiplini haline gelmiştir (Çetin 2012: 43).

Kurumların ortaya çıkışı hususunda eski kurumsal iktisada göre, birey davranışları, bireyin içerisinde bulunduğu kurumsal yapının bir ürünü olarak ortaya çıkmakta ve ekonomik ve toplumsal yapıyı etkilemektedir. Yeni kurumsal iktisada göre ise, alışkanlık, düşünce ve gelenekler bireyin davranışlarını bu davranışlar ise kurumsal yapıyı şekillendirmektedir (Hodgson 2007: 327). Görüldüğü üzere kurumların ortaya çıkışı hususu iki ekolde farklı ele alınmıştır. Eski Kurumsal İktisat var olan kurumların insan davranışlarını şekillendirdiğini söylerken, yeni kurumsal iktisadın, kurumların ortaya çıkma sürecini birey temelli ele aldığını söylemek mümkündür.

Eski ve Yeni Kurumsal İktisatçılar arasında kurumların ortaya çıkış sürecindeki farklılık kurumların nasıl değiştiği sorusunun cevabında da farklılaşmaktadır. Buna

göre; eski Kurumsal İktisatçılara göre kurumsal değişimin anahtar faktörü, teknolojidir. Teknoloji geliştikçe yeni sosyal yapı biçimleri ortaya çıkacaktır. Bu yeni sosyal yapı içerisinde, sosyal değerler ile bireysel değerler arasındaki çelişkilerin çözümü, uzlaştırıcı kural oluşturmaya doğru bir gelişmenin gerçekleştiği ölçüde sağlanacaktır (Demir 1996: 205).

Teknoloji, kurumsal bir yapının ögesi olduğu için bir anlamda değişim, bireysel güdelerle değil toplu eylemin yansıması sonucu gerçekleşmektedir. Oysa Yeni Kurumsal İktisatçılar değişimi, bireysel eylemin yansıması olarak yorumlamaktadırlar. Bu ise göreceli fiyat yapısının değişimi ile gerçekleşmektedir. Göreceli fiyat yapısı, bireysel zevk ve tercihleri değiştirerek, ekonomik ve sosyal kurumsal yapının da değişimini sağlamaktadır (Ata 2009: 42).

Yeni Kurumsal İktisat özünde, kurumların ekonomideki rolünün yadsınmaması gerektiğini ifade etmektedir. Bu rol ise disiplinler arası bir incelemeyi gerektirdiğinden, Yeni Kurumsal İktisat orijiniinde birçok yeni görüş ve alan tanımlanmıştır. Yeni kurumsal iktisadı özgünleştiren savlarından en önemlisi ise, Neo Klasik iktisattaki tam bilgi, sıfır işlem maliyeti, tam rasyonalite, iki taraflı tam bilgi gibi varsayımlarının esnekleştirilerek, ekonomide işlem maliyetleri, sınırlı rasyonalite, mülkiyet hakları, eksik sözleşmeler ve fırsatçılık gibi kavramların bulunduğu ifadesidir. Bu ekonomik gelişmelerin tümü ise sosyal ve ekonomik kurumlar aracılığıyla yapılmaktadır.

Yeni Kurumsal İktisat hem kurumların belirleyicilerini ve zaman içindeki evrimini, hem de kurumların ekonomik büyüme, etkinlik ve bölüşüm üzerindeki etkisini ortaya çıkarır. Ekonomik büyüme ve kurumlar arasında iki yönlü bir nedensellik vardır. Birincisi, kurumlar ekonomik büyümeyi derinden etkiler, ikincisi ekonomik büyüme ve kalkınma süreci genellikle kurumların değişmesine neden olur. Örneğin, uluslararası ticaretin büyümesi ve küreselleşme hareketini başlatmak için, resmi ve uluslararası bir standart ve yönetime ihtiyaç vardır. Bununa birlikte, her kurumsal değişim faydalı olmayabilir. Hatta kurumların işlem maliyetleri ve yönetim problemleri ekonomik büyümeyi geciktirebilir (Kirsten ve Kherallah 2001: 2).

Kurumlar genel kabul edilen görüşe göre, formel ve informal kurallardan oluşur. Bunlar aracılığıyla oluşa kurumların tümü toplumda oynanan oyunun kurallarını belirler. Formel kurallar, kanun, sözleşme, örgütlenme, piyasa, politik sistem gibi üst makamlarca çizilen çerçevenin içeriğini oluşturur. İnformel kurallar ise, toplumdaki değerler, gelenekler, din, alışkanlıklar, sosyolojik eğilimler çerçevesini ifade eder. İnformel kurallar birey ya da grupların kamu işleri ve yönetim ile olan ilişkisini anlamayı kolaylaştırır. Kurumlar insan davranışlarının daha belirgin bir hâl almasını sağlar. Kurumlar insan davranışlarını etkilemesi sebebiyle ekonomik etkinliği, büyümeyi ve kalkınma sürecini yakından ilgilendirir (North 1990: 42).

Bu noktada dikkatle üzerinde durulması gereken nokta yeni kurumsal iktisadın makro ve mikro düzeyde bir anlayışının olmasıdır. Makro anlayış kurumsal çerçeve ile ya da bir diğer deyişle oyunun kuralları ile ilişkilidir. Kurumsal çerçeve yani oyunun kuralları, ekonomik aktörlerin etkinliğini ve davranışlarını bu yolla ise örgüt biçimlerini ve işlemleri etkiler Bir ekonomide politik, sosyal ve hukuksal çerçeve üretimin, ticaretin ve bölüşümün temelini oluşturur (Williamson 1985: 19). Yeni kurumsal iktisadın mikro düzeyde analizi ise, yönetişimi inşa etmek üzere kurumsal düzenlemeleri içerir. Kurumsal düzenlemeler, daha fazla sayıda kimseyi yönetmek için ekonomik birimlerde alınan kararları ifade eder (Williamson 2000: 42)

2.5.1. Yeni İktisat Tarihi

Yeni iktisat tarihi ya da Klimetri (Cliometri) olarak adlandırılan ekol, 1950'lerin ikinci yarısından sonra, ekonomi tarihinde matematiksel modelleme ve istatistiksel verilerin kullanılabileceğini, bu yolla hem teorik hem de tarihsel olarak toplumsal gerçeğin ortaya konulacağını savunan yaklaşımdır (Scheiber 1967: 385).

Yeni iktisat tarihi yaklaşımı, ekonomilerin zaman içerisinde nasıl evrildiğini açıklamayı amaçlar. Bu düşünce, Yeni Kurumsal İktisat okuluna kalkınma ve büyüme süreçlerinde bazı ülkelerin kurumsal değişimler yolu ile nasıl farklılaştığı konusuna açıklık getirmektedir. Ekonomik kurumlar düşük işlem maliyetleri ile ekonomide etkinliği sağlayacak yönde evrimleşmelidir. Bu kurumsal evrim sürecini de en iyi

açıklayacak olan alanlar iktisat tarihi ve yol bağımlılık süreçlerini anlatacak olan yeni iktisat tarihi yaklaşımıdır. Kurumların etkin ve etkin işlemleri sorunu büyüme olacak mı olmayacak mı sorununa yol açar. Bu nedenle yeni iktisat tarihinin bu kurumsal dönüşümü iyi açıklaması gereklidir (Kirsten ve Kherallah 2001: 8).

Yeni iktisat tarihi ile ilgili olarak Uzun (2001) ekolün çalışmalarının üç dönemde farklılaştığını vurgulamıştır. Buna göre, ilk dönemde (1965-75), ekolün çalışmaları temel düzeyde tarih çalışmalarından ibarettir. İkinci dönemde (1975-85), yeni iktisat tarihi bizzat kendi düşünce yapısını ortaya koymuştur. Üçüncü dönemde ise yeni iktisat tarihi ekolü, bugünü geçmiş yardımıyla açıklama anlayışına sahiptir. Düşük verimlilik, gelir eşitsizliği, ekonomik etkinlik gibi sorunlar bu bakış açısından incelenmeye başlamıştır. Ekolün bu çabası bir hayli önemlidir. Çünkü geçmişle geleceğin birçok şekilde birbirine bağlı olduğu, geçmişin çeşitli şekillerde geleceğe yön verdiği bilinen bir gerçektir (Uzun 2001: 83).

North ve Fogel yeni iktisat tarihi (klimetri) çalışmaları ile ekonomi alanında Nobel ödülüne layık görülmüşlerdir. Aslında iktisat tarihi bir iktisadi ekol olarak uzun dönemdir araştırma alanının bir parçasıdır. Yeni iktisat tarihini farklılaştıran unsur, toplumda anayasa, kanun, norm, devletin yapısı, davranış ve alışkanlıklar, din gibi beşeri faktörleri analize dâhil edebilmeleri ve analizlerinde modellemelere gidebilmeleridir (Greif 1997: 400). Burada zor olan, kurumsal değişimin dinamikleri ile bu yapı ve kurumların herkesin iyiliği için nasıl değişeceğiyle ilgilidir. Ekolün gelecekteki çalışmalarının konusunu bunlar oluşturacaktır. Entelektüel bir hareket olarak ekol, geçmiş ekonomilerin iktisat teorisi ve kantitatif analizler ışığında incelenmesini sağlamış ve hem iktisat teorisini teşvik etmek hem de uzun dönemli ekonomik büyüme hakkındaki bilgilerimizi geliştirmek amacıyla tarihi zenginliğin kullanılmasına imkan vermiştir (Uzun 2001: 86).

Tarihsel olarak toplumun geçtiği yolun izlenmesi ve bu izlenme sürecinin veri ve sayısal bilgiler ile gözler önüne serilmesi yeni iktisat tarihi akımının önemini göstermektedir. Her ne kadar 1980'li yılların ortalarına doğru ekolün çalışmalarında bir

gerileme görülse de North'a göre bunun nedeni bu akımın düşüncelerinin yeni kurumsal akım içerisinde temel teşkil etmesidir.

2.5.2. Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat

Kamu tercihi ve anayasal iktisat ekolü Buchanan ve Tullock'un politik sistemin ve karar mekanizmalarının ekonomik etkisi üzerine çalışmaları (1962) üzerinden şekillenmiştir. Daha sonrasında, Bates (1981) ve Olson (1971) rant arama, çıkar grupları davranışları gibi kavramları inceleyerek kamu tercihi ve anayasal iktisat yazınında etkili olmuşlardır.

Kamu tercihi teorisi politika biliminin ekonomik analizi olarak tanımlanabilir. Bu teori, siyaset biliminin temel konularını iktisat biliminin araçları ve teknikleri yardımıyla analiz etmektedir. Kamu tercihi teorisi, esas olarak ekonomi teorisinde oldukça ayrıntılı analizler için geliştirilmiş araç ve metotları almakta ve bunları politik sürece ve kamu sektörüne uygulamaktadır. Kamu tercihi, siyasal karar alma sürecinde rol alan kimselerin; örneğin seçmenlerin, politikacıların ve bürokratların davranışlarını gözlemlediğimiz veya gözlemleyeceğimiz sonuçların bileşimi ile ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Burada ekonomi bilimi çerçevesinde geliştirilmiş araç ve metotların siyasal karar alma sürecine uygulanması söz konusudur. Bu süreç içinde alınan her türlü kararın iktisadi araçlar yoluyla analizi yapılmaktadır (Aktan 2002: 3).

Teori, iktisadi yaşamda kamu kesiminin sınırlarını ve kamuyu oluşturan kesimlerin birbirleriyle olan etkileşimlerini iktisat ve siyaset kapsamında incelemekte olup, kamudaki politik ve bürokratik karar süreçleri, iktisadi bulgular vasıtasıyla analize tabi tutulmaktadır. Kamudaki politik, bürokratik-idari süreçlerin ise iktisaden etkinsiz ve verimsiz olduğu, bu süreçlerin işleyişi ortaya konularak açıklanmaya çalışılmaktadır (Dura 2006: 108).

Yeni Kurumsal İktisat ekolüne göre kurumların ekonomideki önemini tartışmasız kabul etmemiz gerekir. Kamu tercihi ve anayasal iktisat yaklaşımında bu kabulle birlikte devletin sınırlarının çizilmesi arzulanmaktadır. Çünkü sosyal düzeni

belirleyen kurallar ve kurumlar bireyin tercihleri doğrultusunda ve birey tarafından oluşturulmalıdır (Hill 1999: 2).

Oyunun kuralları öncelikle anayasal düzende belirlenmelidir. Her bir dönem değişen kuralların, kuralsızlıktan farkı yoktur. Ekonomik hayat kurallar ve normların üzerine şekillendiği sürece, ülkeler büyüme ve kalkınma süreçlerine girebilirler. Kurallar ve kurumlar toplumda belirsizliği azaltır, iktidarı sınırlandırır. Kamu tercihi ve anayasal iktisat yaklaşımında, devlet iyi bir toplum için gerekli olan mal ve hizmetleri üretmelidir. Ancak devlet bütün bu yetkilerini, anayasal çerçevede kullanmalıdır. Yani devletin sınırsız yetkisi olmamalıdır (Aktan 2006: 31).

2.5.3. Yeni Sosyal Ekonomi

Yeni sosyal ekonomi ya da yeni hane halkı ekonomisi (new household economy), hane halkının aldığı tüketim, iş gücü temini gibi konuları araştıran ve bu kararların bireysel değil, hane halkının tüm üyeleri tarafından ortaklaşa alındığını ifade eden yaklaşımdır. Gary Becker ve Jacob Mincer 1960'lı yıllarda hane halkları üzerine ayrıntılı araştırmalar yapmışlardır. Bu araştırmalar tüketimin nedenleri ve yönü, iş gücü temininde yapılan tercihler, kadın işgücünün sorunları üzerine görüşler şeklindedir (Kirsten ve Kherallah 2001: 9, Pollak 2002: 4).

Yeni sosyal ekonomi hane halkı temelli karar süreçlerini ekonomi teorilerine dahil etmeyi amaçlar. Ekonomik analizlerde bireyden ziyade, birbirine daha bağlı olan ve ekonomik kararları birlikte alan hane halkı tercihleri kullanılmalıdır. Firma ve devlet için hane halkı temelli çözüm önerileri, hane halkının ekonomik anlamda iyi konuma gelmesine ve ekonominin canlanmasına yol açar. İlk olarak ekonomik analizlerin özüne hane halkı kararları (tüketim, yatırım, işgücü temini gibi) yerleştirilmelidir. İkinci olarak ise doğum, yaşam beklentisi, kadın işgücü ve çocukların bakımı gibi alanlarda hane halkı gözlemlenmeli ve bu durumlarda yaşanan kötüleşmenin hane halkı ekonomik kararlarına etkisi analiz edilmelidir (O'hara 1999: 2).

Toplumun en büyük zenginliği elindeki zamandır. Zamanını doğru kullanmayan toplumların kalkınma, büyüme problemlerini çözmeleri zorlaşmaktadır. Ancak bu zamanı en iyi değerlendirmenin yolu hane halkının yatırım, tüketim ve işgücü temini konularını en iyi şekilde çözmüş olmalarından geçer. Ekonomik kararlarının ötesinde hane halkı, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan toplumu en iyi yansıtan kurumsal oluşumdur. Bu nedenle yeni sosyal ekonomi hane halkının kararlarını daha yakından incelemelidir (Chiappori ve Lewbel 2014: 6).

Yeni sosyal ekonominin ilk varsayımı hane halkının sabit tercihleri olduğu yönündedir. Yani bireysel bir rasyonalite yoktur. Aslında hane halkları kendi kültür, grup ve yaşam şekline göre ekonomik karar alırlar. İkinci varsayımı ise, tüm ekonomik kararların aile biriminde gerçekleştiği üzerinedir. Bir diğer deyişle bireysel karar vericilik değil, hane halkı karar vericiliğinden söz etmek gereklidir (O'hara 1999: 3).

2.5.4. İşlem Maliyetleri İktisadı

Yeni kurumsal iktisadın en fazla tartışılan ve üzerine söz söylenen alt dalı işlem maliyeti iktisadıdır. Son yıllarda bu alan yeni kurumsal iktisadın tanımlayıcı özelliği olarak anılmaktadır.

Yeni kurumsal iktisadın temel bağ noktası, kurumsal yapının zaman içerisinde değişerek, işlem maliyetlerini en aza indireceği üzerinedir. Bu görüşün öncü ismi Coase ve onun 1937'deki Firmanın Doğası isimli çalışmasıdır. Coase bu çalışmada, işlem maliyetlerinin firma ve diğer kurumlar üzerinde yapacağı etkinin altını çizmektedir. İşlem maliyetleri, bilgi, görüşme, izleme, koordinasyon maliyetleri ile sözleşmelerin uygulanması süreçlerini içerir. Firmaların işlem maliyetlerindeki tasarruf, piyasada (ve firmada) dikey yönde bir hareketliliğe (firmanın büyümesi) yol açacaktır (Coase 1937: 18).

İşlem maliyetleri, mülkiyetin transferi, korunması ve elde edilmesi ile ilgili maliyetler olarak tanımlanabilir. İşlem maliyetleri ekonomik faaliyet içerisinde, üç şekilde görülmektedir. Bunlar arama maliyetleri, pazarlık maliyetleri ve toplumsal

düzen ve sözleşmelerin gereklerinin yerine getirilmesini sağlamanın maliyetidir. Arama ve pazarlık maliyetleri piyasadaki malların sayısı ile ilgilidir. Piyasada mevcut malın eşi olmadığına arama maliyeti yüksek, aksi durumda düşük olacaktır. İşlem maliyetleri toplumsal düzen ve sözleşme gereklerinin yerine getirilmesi maliyetlerini de kapsar. Bu konuda devlet piyasaya istikrarlı bir para sürmeli, ekonomik istikrarı ve güven ortamını sağlamalıdır (Aktan 2006: 34).

Coase, Neo Klasik iktisadın, fiyat yolu ile piyasa dengesini sağladığı, firmanın bu şartlar altında pek de anlamlı bir organizasyon olmadığı örtük varsayımına karşı çıkmıştır. Ancak gerçekte, üretim firma tarafından yapılmakta ve sistem firma yapısına (kurumuna) ihtiyaç duymaktadır. Fiyat mekanizması tam bilgi kavramının yanlışlığı nedeniyle maliyet yaratıcı niteliktedir ve bu maliyetler firma aracılığıyla içselleştirilebilir (Coase 2000: 31).

Williamson, 1975'te "Market and Hierarchies" (Piyasalar ve Hiyerarşiler) adlı kitabını yayınlamış ve Coase'nin yaptığı ayrımın anlaşılmasına katkıda bulunmakla birlikte işlem maliyeti iktisadı adı altında bir akımın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Williamson firmayı işlem maliyetlerinin en düşük maliyetli hale getirilmesi amacıyla oluşturulan bir örgütlenme biçimi olarak tanımlar (Williamson, 2000: 36). Bu bakımdan bu kurumsal yapıda işlem maliyetlerinin en aza indirilmesi demek, firmanın yatırımlarının karlılığını artıracak ve ekonomik büyüme ve kalkınmada itici güç olacaktır.

Tüm ekonomik olguları açıklamak için kullanılsa da, işlem maliyeti fikri, iktisatçıların firma hakkındaki görüşlerini değiştirmiştir. Neo Klasik teori, firmayı makineler, teknoloji, stok, işçiler ve sermayenin toplamı olarak değerlendirmektedir. Bu girdileri bir kara kutuya atıp karıştırıldığında; ürün ve kâr çıktısı elde edilir. Günümüzde teori firmayı daha çok bir yönetim yapısı olarak görmektedir. Eğer yöneticiler firmanın aktivitelerini başarılı şekilde koordine ederlerse firma başarılı olur, eğer yöneticiler etkin olarak insan ve girdileri var olan teknoloji ve piyasalarla eşleyemezlerse ve koordinasyon sağlayamazlarsa başarısız olur. Firmanın tepesinde firmanın hissesinin

sahipleri ve üst yöneticiler arasındaki ilişkiler vardır. Eğer bu ilişkiler işlemiyorsa firma büyük olasılıkla başarısız olacaktır (Yıldırım 2009: 50).

İşlem maliyetleri teorisi firmayı bir yapı olarak ele alması ve Neo Klasikiktisadın cevap veremediği üretim dışı maliyetlerin (işlem maliyetlerinin) nasıl içselleştirilebileceğini ya da en az hale getirilebileceğini ifade etmesi, firmaları ekonominin önemli bir kurumu olarak görmesi bakımından önem arz eder. Firmaların karlılığının artması, ekonomik büyüme ve kalkınmayı beraberinde getirecek, yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımı problemleri bu yolla elimine edilecektir.

2.5.5. Mülkiyet Hakları İktisadı

Mülkiyet hakları, sermayeyi merkezine almış, sonsuz ihtiyaçları sınırlı kaynaklar ile karşılamayı amaç edinmiş iktisat biliminin önemli konularından birisidir. Kaynakların kime ait olduğu sorunsalı, bu kaynakların dağılımında önemli bir aşamayı oluşturur. Mülkiyet hakları fiziki mal ya da hizmet ile ilişkilidir ancak, piyasadaki mübadelede fiyatını belirleyen mülkiyet hakkının ne olduğu, yani değeridir. Robinson Cruso'nun ekonomisinde mülkiyet haklarının rolü yoktur. Mülkiyet hakları belirsizliğin, eksik bilginin var olduğu ekonomilerde önem taşır. Bir diğer deyişle, işlem maliyeti ve dışsallıkların olmadığı bir durumda, üretim faktörlerinin sahibi tarafından mı kullanıldığı ya da başkası tarafından mı kullanıldığı önem taşımaz (Demsetz 1967: 348).

Mülkiyet hakları Yeni Kurumsal İktisat içerisinde önemli bir tartışma alanını oluşturur. Coase'ye göre, mülkiyet hakları iyi yerleşmiş bir ekonomide dışsallıklar¹¹ içsel hale getirilebilir. Mülkiyet hakları iyi yerleşmiş, işlem maliyetlerinin olmadığı bir durumda dışsallıklar, iki firma arasında pazarlık ve görüşmeler sırasında içselleştirilebilir. Coase'nin bu fikri, Pigou'nun vergilerin negatif dışsallıklara yol açtığını gösteren çalışması ile aynı düşüncüyü paylaşıyordu. Coase, mülkiyet haklarının iyi yerleştiği bir ekonomide devletin herhangi bir işlevinin olmadığını savunuyordu.

¹¹ Dışsallıklar, bir ekonomik birimin kendi faydasını arttırmak için aldığı kararın, aslında hiçbir organik bağı olmayan başka bir ekonomik birimin aldığı kararının sonuçlarını dolaylı ya da dolaysız etkilediği durumlarda ortaya çıkan bir kavramdır. Buna göre bir ekonomik birimin seçimleri, diğer birime fayda ya da zarar olarak etki edebilir.

Ayrıca mülkiyet hakkının kimde olduğuna bakılmaksızın etkinliğin sağlanabileceğini ifade ediyordu (Kirsten ve Kherallah 2001: 14).

Mülkiyet hakları ve işlem maliyeti iktisadı, Neo Klasik iktisadın firma teorisine duyulan rahatsızlığın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu rahatsızlık yeni kurumsal iktisadın üretkenliğini artırabilmek ve firmayı daha açık hale getirebilmek için kullanılmıştır. Neo Klasik ekonomi firmayı görmezden gelerek, tüm ekonomik işlemlerin görünmez bir el aracılığıyla piyasada gerçekleşeceğini savunmuş ve firmayı ve onun kurumsal kimliğini tümüyle reddetmiştir. Bu anlamda öncülüğünü Coase'nin yaptığı bir anlayışta firmanın doğası incelenmiş, işlem maliyetleri, dışsallıklar konusu açıklanmıştır. Bu düşünceye göre, eğer mülkiyet hakları etkin bir şekilde korunuyorsa, işlem maliyeti ve dışsallıklar önlenabilir. Bu nedenle mülkiyet hakları, kıt kaynakların dağılımı ve ekonomik davranışları çözümleme konusunda önemli bir anahtardır (Kim ve Mahoney 2005: 225).

Yeni Kurumsal İktisat düşünürleri mülkiyet haklarının iyi şekilde korunduğu ve organize edildiği toplumlarda, ekonomik etkinliği sağlamaya doğru bir süreç başlayacağını savunmaktadırlar. Firmanın gerçekleştirdiği üretimin kurumsal kimliği, yani firmanın kurumsal kimliği mülkiyet hakları sıkı korunduğu takdirde ortaya çıkacak (Libecap 1999: 4). Bu durum başka bir ifade ile firmanın etkinlik alanının genişlemesiyle sonuçlanacaktır.

2.5.6. Toplu Eylem Teorisi

Toplu eylem teorisi, Olson'un çalışmalarına dayanan, bireylerin toplu halde nasıl davrandıklarını inceleyen alandır. Bireyler farklı amaçlar nedeniyle işbirliği içerisine girebilirler. Toplu davranış teorisi bedavacılık sorununun çok fazla olduğu kamu malları ve diğer toplu tüketilen malların kullanımında ortaya çıkan dışsallıkları ve bunlar karşısında bireylerin nasıl davranış sergilediğini inceler (Kirsten ve Kherallah 2001: 10). Toplu davranış teorisi bireylerin üyesi oldukları topluluktaki herkes için yarar sağlayacak bir davranışı gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceklerini ve bunu nelerin etkilediği ile ilgilenir (Yıldırım 2009: 58).

Olson'un 1965 yılında yayımladığı *Logic of Collective Action* isimli çalışmasına göre toplu eylem teorisinin başarıya ulaşmasının belirleyicisi, grubun büyüklüğü, grup amacının varlığı ve homojen olması şeklindedir. Bundan önceki dönemde, toplumsal bir grubun ortak amacı belirlenir ve bireysel çıkarların bu ortak amaca uyumlaştırılması istenirdi. Ancak bu durum grup küçük değilse, bireyler kendi rasyonel çıkarlarına uymadığı düşüncesi ile grup çıkarlarına uygun hareket etmeyebilirler. Bu bakımdan büyük grupların çıkarlarının uyumlaştırılması, ekonomi ve siyasette, kamusal mallar ve siyasi çıkar grupları sorunlarının çözülmesine olanak sağlar (Olson 1965: 2).

Toplu eylem teorisi yaklaşımının savunucuları devletin bir aktör olarak, toplu davranışın olduğu temel alanı temsil ettiğini ifade etmektedirler. Bu bakımdan toplu eylem teorisi ekonomik ve siyasi olarak kamusal alanda bedavacılık ve siyasi alanda çıkar gruplarının davranışları ile ilgilenir (Reuben 2003: 7). Toplu eylem teorisi kamusal mallarda bedavacılık sorununa yönelik nasıl bir davranış geliştirilerek, piyasanın ve dolayısıyla kurumların aksayan bu mekanizmasının düzeltilebileceğine yorum getirmeyi amaçlamıştır.

Toplu eylem teorisi gruptaki tüm bireylerin, ortak bir amacı arttırmak için davranışta bulunacağı yargısını kabul etmez. Ancak bunun anlamı bireylerin hiç bir şekilde toplu davranış içerisinde olmayacakları değildir. Toplu eylem teorisi özellikle bireylerin kamu malları üzerinde nasıl bir eylem gerçekleştireceklerini inceler. Hardin *Ortak Malların Trajedisi* (Tragedy of the Commons) isimli çalışmasında özellikle bu konu üzerinde durmuş ve kamu malları üzerinde toplu davranışın nasıl ortaya çıktığını incelemiştir. Kamusal malların kullanılmasında, dışlanmazlık ve birlikte tüketilebilirlik özelliği nedeniyle malın kullanımındaki fayda, malın sağlanmasında katkısı olan ya da olmayan herkes tarafından kullanılabilir. Eğer bireylerin ortak mallar üzerindeki kullanımıyla ilgili, bir düzenleme (regulation) yoksa grup çıkarına uygun davranmayabilirler. Bu nedenle kamusal mallar üzerinde kurumsal düzeyde bir düzenleme gereklidir (Hardin 1968: 1244).

2.5.7. Ekonomi ve Hukuk

Ekonomik analizde düzenleme ve hukuk kurallarının etkisi ve varlığı ekonomi ve hukuk ilişkisini araştıran bir alanın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu alanda Posner'in katkıları oldukça önemlidir. Daha sonraki dönemlerde yapılan araştırmalar Posner'in çizdiği çerçeve üzerinden şekillenmiştir. Posner ekonomi teorisinden yola çıkılarak, yasal kararların, düzenlemelerin ve yönetmeliklerin incelenebileceğini ifade etmiştir. Hukuk sistemi içerisindeki aktörler getirisini maksimize etmeye çalışan rasyonel bireyler olarak görülmeli ve buna uygun karar alınmalıdır.

Mülkiyet hakları, sözleşmeler, yürütmelik ve hukuki sorumluluklar bir toplum içerisinde tüm bireyleri, kurumları, devleti ve firmaları ilgilendiren; onların ekonomik kararlarını etkileyen süreçlerdir. Bu bakımdan hukuk ve ekonomik ilişkilerin birbirinden bağımsız ele alınması oldukça anlamsızdır. Hukuk ve ekonomi birbirini tümleyen yapıda olduğu için, hukuki yaptırımların ekonomik sonuçları hesaba katılmalı ve ekonomik kalkınma ve gelişmenin önündeki hukuki engeller kaldırılmalıdır (Kaplov ve Shavell, 1999: 8).

Ekonomik anlamda düzenlemelerin (yürütmelik, kararname vb. hukuki işlemler) ilk teorilerde maliyetsiz olarak yapıldığı varsayılmıştır. Ancak hukuki düzenleme ve işlemler gerçekte maliyetlidir. Bu bakımdan herhangi bir ekonomik karar alırken, ortaya çıkaracağı ekonomik maliyet hesaba katılmalıdır (Posner 1974: 6). Ekonomi ve hukuk dallarının bir arada birbirini tamamlayıcı nitelikte olması ekonomik kalkınma ve refah için önemli bir unsurdur.

Hukuk, ekonomik sistem içindeki bireyler, kurumlar, devlet gibi ekonomik aktörlerin etkinliklerini belirleyen ve yönlendiren çok sayıda düzenlemeyi kapsamaktadır. Kanun, kararname, yönetmelik ve talimatname gibi kurallar bütünü oluşturarak hukuk, bazı eylemleri men, bazılarını da kabul ederek ekonomik oluşumu şekillendirmektedir. Bu bağlamda hukukun ekonomideki rolü, piyasanın düzen içinde işlemlerini ve gelişmesini sağlayıp sürdüreceği kural ve kurumların yasal çerçevesini belirlemektir (Baykal 2008: 3).

2.5.8. Bilgi Ekonomisi

Bilgi ekonomisi literatürü, işlem maliyetleri iktisadı literatürü ile karşılıklı bağlı ve birbiri içerisine geçmiş düşünceleri barındırır. Bilgi ekonomisi, Akerlof, Stigler ve Stiglitz'in 1960'lı yıllarda başlayan çalışmaları ile şekillenmiştir. Bilgi ekonomisi çalışmalarına göre, geçtiğimiz bir kaç yüzyılda sosyal değişimlere yol açan, çok önemli temel ekonomik değişimler yaşanmıştır. Sanayi devrimi, ekonomiyi tarımdan sanayiye doğru değiştirmiştir. Bununla birlikte sadece insanlığın yaşam kalitesi yükselmemiş, aynı zamanda kırsal toplumdan metropol kentlere doğru bir sosyal değişim ortaya çıkmıştır. Bilimsel keşifler ve yenilikler toplumsal hayatı geri dönülmez biçimde değiştirmiştir. Bilgi dünyasında hızla ve kümülatif şekilde yaşanan ilerlemeler ekonomik olgular içerisinde bilginin de açıklanması ve yer alması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Bilgi bir mal olarak düşünüldüğünde, diğer mallardan farklı bir özellik arz etmektedir. Bilgi tıpkı bir kamusal mal gibi ortaya çıktığında, tüketiminde dışlanamazlık ya da bedavacılık gibi sorunlarla karşılaşılır. Bu nedenle bilgi ekonomisi, mülkiyet hakları ile desteklenerek ekonomik işlem maliyetlerini en aza indirmeyi amaçlamaktadır (Stiglitz 1999: 3).

Bilginin doğası ve sermaye piyasasının işleyişi ile ilgili olarak önemli saptamaları bulunan Stigler ise, piyasa koşullarında bilginin maliyetsiz olmadığını, piyasada fiyatların bu maliyet nedeniyle farklılaştığını ve sermaye piyasalarının kusurlu olduğunu vurgulamıştır. Bilgiye ulaşmak maliyetli bir yöntemdir. Bu nedenle piyasalarda asimetrik bilgi ortaya çıkar ve bu durum piyasa etkinliğini bozar. Bilgi ekonomisi bilginin kaynağını, özelliklerini açıklamakla birlikte, bilgi ekonomisinin kontrol edilmedikçe, piyasa aksayışını bozduğunu ortaya çıkarmıştır. Bilginin kontrolü noktasında ise ortaya çıkan bağlantı, mülkiyet haklarının iyi korunduğu kurumsal bir yapının varlığıdır (Stigler 1967: 288).

Bilgi asimetrisi ile ilgili görüşlerden bir diğer önemlisi ise Akerlof'a aittir. 1970 yılında kaleme aldığı makalesi daha sonraları "limon teorisi" olarak adlandırılmıştır. Bu

isimin verilmesi, ikinci el piyasada satın alınan ve sonra ciddi sorunları olduğu anlaşılan otomobile verilen isimden gelmektedir. İkinci el otomobil almak isteyen biri, otomobilin durumunu doğru olarak değerlendiremez ve ortalama bir fiyat teklif eder. Satıcı ise otomobilin gerçek durumunu bilir ve gerçek fiyatını ister. Bu durumda iyi otomobillerin satışı sınırlanır. Piyasada bilgi asimetrisi nedeniyle yanlış seçimler yapılır (Akerlof 1970: 488). Akerlof bu örneği ile ekonomide bilginin doğru şekilde korunarak / kullanılarak kalite garantisi, saygınlık ve dürüstlüğü ortaya çıkaracağını savunur. Bir diğer ifade ile tam ve doğru bilgi piyasaların doğru şekilde işlemesi için en önemli araçtır.

Bilgi ekonomisi, yeni kurumsal iktisadın Neo Klasikpiyasa araçlarının düzenlenerek, ekonomik etkinlik, büyüme, gelir dağılımı, yoksulluk ve kalkınma gibi problemlere çözüm bulunacağı iddiasını destekler niteliktedir. Tam bilginin gerçekte olmadığı kabulünden hareketle, piyasalarda asimetrik bilginin ortaya çıkacağını bunun mal satın alma ya da satmada ters seçime (adverse selection) yol açacağını ve bu durumun ahlaki bir tehlike (moral hazard) sonuçlanacağını vurgulamaktadır. Önerdiği yöntem bilginin, mülkiyet hakları ile güvence altına alınması, doğru ve tam şekilde piyasalara yansıtılması şeklindedir.

2.5.9. Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye, son yıllarda üzerinde durulmaya başlanan ve birçok farklı araştırma alanında kullanılan bir olgudur. Sosyal sermayenin ele alındığı başlıca alanlar eğitim, ekonomik kalkınma, demokrasi, aile, göç, işgücü piyasası, girişimcilik, yaratıcılık, sosyal dışlanma, sosyal hareketler ve sağlık olarak sayılabilir. Sosyal sermaye kişiler arası ilişkiler, bu ilişkilerin güven, karşılıklılık özellikleri ve normlar gibi sosyal yapı özellikleri olarak sayılabilecek olan birçok açıdan değerlendirilebildiği ve makro, topluluk ve birey gibi değişik düzeylerde ele alındığı için anlaşılması güçleşmektedir (Seçer 2009: 104). Bu anlam fazlalığına rağmen, sosyal sermaye toplumların ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkilerini etkileyen, yönlendiren özelliği nedeniyle oldukça önemlidir.

Sosyal sermaye bir toplumun elinde var olan ekonomik, sosyal ve siyasi kapasitesi ve koşullarını ifade eden, çalışma ilişkilerinden, girişimci ve yenilik ilişkisine, siyasal seçim ve özgürlüklerden, gelenek ve kültürel davranışlara kadar topluma ait olan tüm süreçlerin karşılıklı bağımlılığını ve ilişkisini ifade eden bir kavramdır. Sosyal sermaye beşeri ve fiziki sermayeyi içerisine alan, bu iki sermaye arasındaki bağlantıyı ortaya çıkaran bir üst yapı / çerçeve ya da kurum olarak düşünülebilir (Bexley 2007: 19).

Sosyal sermaye; kurum ve kuruluşlara ortak amaçları, hedefleri başarmada yardımcı olan normlar ve güven olarak görülmektedir. Ekonomik açıklamalar ve yorumlar daha çok kurumlara, yönetim kurallarına, mikro ve makro düzeydeki ekonomik işlemlere vurgu yapmaktadır. Sosyal sermaye genel anlamda bireysel mülkiyetten çok, kamusal mal içerişi olarak anlaşılmaktadır. Sosyal sermaye, bir toplumun üretkenliğini ve sağlıklı olmasını etkileyen normlar, sosyal aşlar ve insanlar arası itibar, güven ve inanabilirlik olarak da tanımlanabilir. Bu bakımdan sosyal sermaye sosyal gruplar içindeki ilişki, bağlantı dizisinin kalitesine ve özelliğine bağlıdır. Bireysel mülkiyetten ya da nitelikten kaynaklanmaz. Daha çok grubun duygularını dile getirmesi yeteneğinden yaygın olarak paylaşılan ve herkesin katıldığı iletişim kapasitelerinden meydana gelmektedir (ESAM 2005: 9).

Sosyal sermaye ile ilgili olarak J. S. Coleman, R. Putnam ve P. Bourdieu'nun çalışmaları öncü çalışma olarak kabul edilmektedir. Bu araştırmacıların sosyal sermaye tanım ve yaklaşımları, diğer araştırmacılara yol gösterici nitelikte olmuştur.

Bourdieu toplumun neden dönüştürülemediğini ve egemen sınıfların nasıl olup da egemen kalabildiklerini merak etmiştir. Bourdieu'ya göre bu durum sadece ekonomik koşullar göz önüne alınarak açıklanamaz. Bu açıklamayı yapabilmek için kültürel bilgiye, daha doğrusu toplumun kültürel sermayesine ve bu sermayenin hiyerarşik düzenine bakılmalıdır. Sosyal sermayeyi elinde tutan aktörleri bu durumun karşılığı olarak ifade etmiştir. Buna göre, sosyal sermaye tanımında sosyal ilişkilerden doğan ve çeşitli avantajlar sağlayan fırsatlar vurgulanmıştır (Bourdieu, 1986: 249). Bourdieu'ya göre, sosyal sermaye kişinin ya da aktörün özel malı olarak, sonradan geliştirilebilir

nitelikte diğer aktörler ile ilişkilerden doğar. Sosyal sermayenin oluşmasındaki en önemli erken aktörler arasındaki güven olarak tanımlanmaktadır (Özen ve Aslan 2006: 134).

Coleman için ise sosyal sermaye bir kültürün karşılıklı bağılılığı sonucu ortaya çıkan, tümüyle topluluğun içerisinde oluşmuş, topluma ait olan bir kavramdır. Coleman'a göre, sosyal sermaye fiziki ve beşeri sermayenin üstünde, tüm topluma ait ve sadece toplumun bir kısmına fayda sağlayan bir unsur olarak değil, toplumda yaşayan herkese fayda sağlayacak niteliktedir. Sosyal sermaye aktörler arasındaki yapısal ilişkiyi içselleştirerek tüm toplum için iyi olanı ortaya çıkarır (Coleman 1988: 98).

Putnam'a göre (1993), sosyal sermaye kavramı üç bileşenden oluşur. Bunlar; ahlaki yükümlülükler, kurallar (norm) ve sosyal değerler (özellikle güven) şeklindedir. Putnam'ın düşüncelerinin temelinde, iyi şekilde işleyen ekonomik sistem, yüksek seviyede toplumla içselleşmiş politik sistemin sosyal sermayeyi, bilgi ağları ve karşılıklı güven bağı ile ortaya çıkaracağı üzerinedir. Putnam'ın sosyal sermaye kavramında esas olan güven unsurudur (Putnam 1993: 123). Toplumun her kesimi (aktörü) birbirine karşılıklı bağlı olur ve güven duyarsa, siyasi ve ekonomik süreçler iyi şekilde organize olursa, hukuki sistem ve yaptırımlar hızlı, adil yaptırımlar uygularsa bir ülkede sosyal sermayenin varlığından söz edilebilir. Sosyal sermaye beşeri ve fiziki sermayenin ötesinde, onları kapsayan bir üst yapı niteliğindedir. Kalkınma, büyüme, işsizlik, yoksulluk gibi problemlerin çözülmesinde sosyal yapının varlığı oldukça önemlidir (Siisiainen 2000: 5).

Sosyal sermaye, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra sıklıkla tartışılmış bir kavramdır. İçerisinde o topluma ait ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal bir takım değişimleri taşımaktadır. Bu anlamda bir toplumun iyi işleyen ekonomik sistemi, iyi yerleşmiş siyasal sistemi, kültürel olarak birbirine güven duygusu varsa o toplumun sorunları çözmedeki başarısı diğer toplumlardan daha fazla olacaktır. Sosyal sermaye sadece ekonomik gelişmeleri değil, bütüncül bir yaklaşımla toplumdaki tüm değişimleri ele aldığından disiplinler arası bir çalışmayı ve algılamayı gerektirir. Sosyal sermaye

kurulu yapının üzerinde üstsel bir çerçeve çizdiğinden yeni kurumsal iktisadın önemli çalışma alanlarından biridir.

2.6. Eski ve Yeni Kurumsal İktisadın Benzer ve Farklı Yönleri

Eski ve Yeni Kurumsal İktisat birbirinin devamı iki çalışma alanı gibi gözüktse de, ontolojik ve epistemolojik (var oluş ve bilgi kuramı) olarak birbirinden farklıdır. Bir diğer deyişle yeni ve eski kurumsal iktisadın dayandığı araştırma felsefesi ve araştırma nesnesi birbirinden farklıdır (Dequech 2002: 565). Eski Kurumsal İktisat normatif düşüncenin bilimsel değerini kabul etmesine karşın, Yeni Kurumsal İktisat pozitivist tutumu ile ön plana çıkmaktadır (Tarhan 2001: 81).

Eski ve yeni kurumsal iktisadın kurum, toplum, birey tanımları birbirinden farklılaştığı için araştırma yöntemleri de farklılaşmıştır. Eski kurumsal iktisada göre kurum, bireylerin düşünce ve alışkanlıklardan ortaya çıkar. Bu anlayış bütüncül bir bakış açısının ürünüdür. Daha açık ifade ile bireyler kurumları, kurumlar ise bireyleri etkiler ve şekillendirir. Toplum sürekli bir değişim içerisinde evrimci bir karakter sergiler (Parada 2002: 43). Eski Kurumsal İktisatta birey davranışları kurum çerçevesinde açıklanır. Yeni Kurumsal İktisatta ise kurumların ekonomik anlamda etkisi yadsınmamasına rağmen, geleneksel bir veri olarak kabul edilir (Rutherford 2001:178). Kurumlar bireylerin davranışlarıyla açıklanmaya çalışılır (Aktan 2006: 22).

Eski Kurumsal İktisat Neo Klasik İktisadın tahlil ve yöntemlerine tümüyle karşı çıkmakta ve reddetmektedir. Yeni Kurumsal İktisat ise, Neo Klasik yöntem ve araçların biraz esnetilerek (örneğin tam bilgi yerine sınırlı bilgi varsayımı, rasyonel birey yerine sınırlı rasyonellik varsayımı gibi) kullanılabileceğini savunur (Parada 2002: 45).

Eski kurumsal iktisadın teorik olmayan ancak politik ve söylemsel temeline karşın Yeni Kurumsal İktisat veri toplama, istatistik, gibi teorik temel oluşturmaya yönelik araçları sıklıkla kullanmıştır. Bu bakımdan eski kurumsal iktisadın teori oluşturma amacı sıklıkla dile getirilmese de, yeni kurumsal iktisadın teorik temel

oluşturma amacı sıklıkla ifade edilir (Hodgson 2000: 132). Eski ve yeni kurumsal iktisadın yayılım alanlarının boyutu da birbirinden farklıdır. Eski Kurumsal İktisat dar bir alanda araştırma alanı oluşturmasına karşın, Yeni Kurumsal İktisat firma teorisi, mülkiyet hakları, hukuk, sosyal sermaye, bilgi ekonomisi gibi geniş bir alanı araştırma alanı olarak kabul etmiştir.

Eski ve Yeni Kurumsal İktisat ekonomide kurumların önemini ve varlığını kabul etmiş olmalarına rağmen, yöntemsel önemli farklılıkları bulunmaktadır. Eski Kurumsal İktisat ekonomiyi bütüncül bir bakış açısından, sürekli değişen, bireyleri etkileyen ve bireyler tarafından etkilenen bir yapı olarak ele almaktadır.

Eski ve yeni kurumsal iktisadın devlet'e olan bakış açısı da farklıdır. Eski Kurumsal İktisatta devlet kurumsal yapının inşası, devamlılığı ve başarısı için üst bir otorite ya da uygulayıcı olarak kabul edilirken, Yeni Kurumsal İktisatta devlet kamu malları ve bedavacılık problemler ile uğraşan, mülkiyet haklarını koruyan, bir tür koruma bandı (kemer) olarak düşünülmektedir (Dequech 2002: 570). Bir diğer ifade ile devlet iki okulda da kurumsal bir yapı olarak düşünülmüş ancak, devlete ait olması düşünülen görev ve sorumluluklar farklılaşmıştır.

Eski ve Yeni Kurumsal İktisat büyük oranda farklılık göstermesine rağmen, birtakım ortak noktalara da sahiptir. Öncelikle her iki okul da ekonomi biliminin disiplinler arası çalışmalar olmadan (tarih, antropoloji, sosyoloji, felsefe gibi) tam olarak açıklanamayacağını ifade eder. İnsan davranışlarının kurumlardan oldukça etkilendiğini ve insan davranışlarını anlamaksızın kurumların anlaşılamayacağını vurgular (Aktan 2006: 22).

İki yaklaşım arasındaki bir diğer benzerlik ise, eski ve Yeni Kurumsal İktisat okulunun, iktisadi olayları ele alış biçiminde nokta zamanlı değil, süreç zamanlı, dinamik çözümlemeler yapmaya çalışmasıdır. Buna göre iki okul için de iktisat bilimi, tarihsel bir süreç içerisinde, ele alınmalıdır.

Eski ve yeni iktisat okulu 20. yüzyıl ve günümüz iktisat araştırma alanına değişik bir soluk ve farklı yaklaşımlar getirmiştir. İktisadi süreçlerin toplumsal süreçler içerisinden koparılamayacağını ifade eden bu iki ekolün çalışma alanları gün geçtikçe fazlalaşmaktadır.

2.7. Yeni Kurumsal İktisatta Yoksulluk Düşüncesi

Yeni Kurumsal İktisat, bireysel davranışların var olan kurumları, kurumların ise ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerinin toplumda değişime yol açacağını savunur. Bu savunusunu Neo Klasik iktisadın tahlil araçlarının (tam bilgi yerine eksik bilgi, tam rasyonalite yerine sınırlı rasyonalite, kamu malları ve bedavacılık, dışsallıklar, mülkiyet hakları ve işlem maliyetleri gibi) esnetilerek kullanılması aracılığıyla gerçekleştireceğini öne sürer.

Kurumsal değişim süreci, yeni kurumsal iktisada göre, bir insan ömrünü aşan sürelerde gerçekleşse bile (Samuels 1980:167), ekonomik anlamda etkileri yadsınamaz ve göz ardı edilemez. Yeni Kurumsal İktisat alanında yapılan araştırmalar, kurumların toplum üzerindeki sosyal, ekonomik ve kültürel etkilerini sıklıkla incelemiştir. Bu çalışmada ise kurumsal iktisadın ekonomik anlamdaki araştırmalarına yönelik bir inceleme söz konusudur. Bu bakımdan Yeni Kurumsal İktisat pek çok alanla (sosyoloji, antropoloji, psikoloji gibi) ilişki olsa da, ekonomik yaklaşımına değinilmiştir.

Yeni kurumsal iktisadın yoksulluk, gelir dağılımı ve diğer ekonomik problemlere karşı doğrudan bir söylemi olmamasına karşın, kurumların büyüme ve kalkınma sürecine etkisi ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Yeni kurumsal iktisadın yoksulluk üzerine olan örtük düşüncelerini, bu çalışmalardan yola çıkarak açıklamak anlamlı olacaktır. Yeni Kurumsal İktisat alanında, ekonomik büyüme, kalkınma ve kurumlar arasında ilişkilendirme yapılırken, kurumsal kapasitenin ekonomik büyüme ve kalkınma süreçlerine destek ve yardımcı olduğu, hatta bazı araştırmacıların kurumsal kapasite yoksa kalkınma süreci devam etmez şeklindeki sonuçlara ulaştığı görülmüştür. (Acemoğlu ve Robinson: 2010, Acemoğlu, Johnson ve Robinson: 2004, Avellaneda:

2006, Chang: 2005/2011, García-Quero ve Castellano: 2011, Glaeser vd: 2004, Lal: 1998, Milo: 2007, North: 1992,).

Yeni Kurumsal İktisat 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısından sonra etkili bir çalışma alanı haline gelmiştir. Kurumların varlığı ve ekonomik büyüme, kalkınma süreçleri üzerindeki etkisi ise 20. yüzyılın sonlarından itibaren sorgulanmaya başlamıştır. Yeni kurumsal iktisadın kurumsal kapasite arttırıldığında ya da iyileştirildiğinde ekonomik büyüme ve kalkınma sağlanacaktır gibi bir önerisi yoktur. Yapılan çalışmalarda kurumsal kapasitenin arttırılmasından öte, ekonomik büyüme ve kalkınma süreçlerini algılayacak, uyum sağlayacak ve kapsayacak kurumsal yapının varlığından söz edilir (Karakayalı ve Yanıkkaya 2006: 139). Bir diğer ifade ile kalkınma ve büyüme süreçlerini gerçekleştiren, sürdürebilen, toplumsal refahı sağlamış ülkelerin arkasında yatan sır, uygun kurumsal yapının var olmasıdır.

Kurumsal kapasitenin arttırılmasına yönelik çabalar (mülkiyet haklarının korunması, fikir haklarının korunması, hukukun işlerliği, demokrasinin varlığı, teknoloji ve bilgiye erişimin sorunsuz gerçekleştirilmesi, devletin etkin ve şeffaf çalışması gibi), bir dönem sonra, diğer bir ifade ile uzun dönemde kalkınma ve büyüme sürecine etki eder. Bu nedenle bugün kalkınma ve büyümeye yönelik yapılan kurumsal katkı ve çabalar uzun süreli bir politika uygulamasının sonucu olarak karşımıza çıkacaktır (Acemoğlu ve Robinson 2010: 12).

North (1992), bir toplumun sahip olduğu ekonomik ve siyasi kurumların, ekonomik performans (büyüme ve kalkınma) sürecinde en önemli etken olduğunu belirtmektedir (North 1992: 5). Neo Klasik söylem ve onun büyüme, kalkınma teorileri ülkelerin fiziki sermayeleri ile beşeri sermayeleri toplamından oluşan, doğrusal bir büyüme ve kalkınma süreçleri olacağını vurgulamaktadır. Ancak ifade edilebilir ki, toplum ve ekonomi bundan daha fazlasını bünyesinde barındırmaktadır. Toplumun kurumları anlaşılma-sızın ekonomik büyüme ve kalkınma süreçleri anlaşılması mümkün görünmemektedir (Milo 2007: 18).

Kurumlar, insan davranışlarını merkezine alarak, ekonomik, sosyal ve siyasal bir takım kararları alır ve uygular. Bu bakımdan bazı ülkelerin neden zengin, bazılarının ise neden fakir olduğu gibi temel bir soruna ya da zengin ve fakir ülkeler arasında bir yakınsama olur mu sorununa verilecek en iyi cevap kurumsal yapı ile ilişkilidir. Bunun yanında kurumsal yapı her topluma göre farklılık göstereceğinden, tek bir büyüme teorisi tüm ülkeler için asla geçerli olmaz. Büyümenin niceliksel göstergeleri fiziki sermaye ve niteliksel göstergeleri beşeri sermaye her ülke için farklı özellikler göstermese de, bunları harekete geçirecek kurumsal yapı ülkelerin zenginlik açısından farklılaşmasına yol açmıştır (Acemoğlu, Johnson ve Robinson 2004: 4-5).

Yeni kurumsal iktisadın kurumlara bakış açısı ve getirdiği yorumlar, ekonomide kurumların büyüme ve kalkınma üzerinde hayati öneme sahip olduğunu göstermiştir. Bu bakımdan yoksulluk üzerine de aynı düşüncelere sahip olunabilir. Her ülkenin kendi izlediği bir yolu, kültürü, tarihi, kurumları vardır. Yoksulluk sorunu da evrensel anlamda bir sorun olsa da, ülkeler arasında şiddeti ve derecesi farklılık arz edebilir. Bu nedenle yoksulluğa karşı geliştirilecek müdahale önlemleri ve politikalarında ülkelerin geldiği yolu ve kurumsal düşünce temellerini hesaba katmak gerekir.

Her toplum, kendi mevcut durum analizi sonucu güçlü ve zayıf yönlerini belirlemelidir. Yoksulluğa karşı mücadele başlatan her toplum, mevcut hukuki, politik, ekonomik durumunu gerçekçi şekilde izledikten sonra yoksulluk politikalarını şekillendirmelidir. Toplumsal anlamda yoksulluğa karşı bakış açısı ortaya konmadıkça ve kurumsal anlamda yoksulluğa karşı kapsayıcı önlemler alınmadıkça sorunun giderilmesi mümkün olmayacaktır.

2.8. Yeni Kurumsal İktisadın Geleceği

Yeni kurumsal iktisadın gelecekte nasıl bir şekil alacağı, hangi konuları işleyeceği ve teorik ya da deneysel düzeydeki çalışmalarının neler olacağı hususu Coase, Samuels ve Hodgson gibi önemli Kurumsal İktisatçılar tarafından sorgulanmıştır. Genel kanı, yeni kurumsal iktisadın tek bir anlayış olmanın ötesinde,

kullandığı kanıt ve gelişmelerin yeni araştırma alanları açacağı, iktisat bilimini diğer bilimlerle daha iç içe bir duruma getireceği ve yeni kurumsal iktisadın sınırlarının olmayacağı üzerinedir.

Samuels 1969 yılında kaleme aldığı "Kurumsal İktisadın Geleceği Üzerine" isimli çalışmasında kurumsal iktisadın, iktisadi düşünce ve sosyal değişimler, tarih, kültür, siyaset gibi alanlar ile iç içe olacağını ifade etmiştir. Bu nedenle, Yeni Kurumsal İktisat, Neo Klasik teoriye (ortodoks) teoriye alternatif (heteredoks), onun eksiklerini gideren ve dünyaya yeni bakış açısı ile bakmamızı sağlayan bir değişim içerisinde olacağını savunmuştur (Samuels 1969: 67-8).

Samuels aradan geçen otuz yılın ardından 2000 yılında kaleme aldığı "Bir Yüzyıl Sonra Kurumsal İktisat" isimli çalışmasında ise farklı noktalara vurgu yapmıştır. Kurumsal iktisadın başlangıcını 20. yüzyıl olarak ele alındığında, bu alanda çalışma yapan herkesin Kurumsal İktisatta bir takım önemli değişimleri fark ettiğini ifade etmiştir. Kurumsal iktisadın son yüzyıl içinde Neo Klasik teoriye doğru bir benzeme eğilimi içerisine girdiğini (ekonomiyi ve toplumu açıklamada kullandığı tahlil araçları, ekonomide bireyin davranışlarına daha fazla oranda önem verilmesi gibi) vurgulamıştır. Ayrıca bu geçen süre boyunca Kurumsal İktisat alanında çalışma yapanların gerçek ekonomik sorunlara odaklanmak yerine, sadece kurumları açıklamak üzerine yoğunlaştıklarını, epistemolojik olarak çalışmaların zayıflığını ve gerçek dünyadan kopukluğunu dile getirmiştir. Bu durumun hayal kırıklığı yarattığını ifade eden Samuels, yeni kurumsal iktisadın gerçek sorun(lar)a ışık tutmak yerine sorunun sadece çevresini aydınlatmakla yetindiğini belirtmiştir (Samuels 2000: 308-9).

Tüm bu hayal kırıklığına sebep olan problemlerin yanında, Kurumsal İktisat için yeni umutların yeşerdiğini de dile getirmek gerekir. Bu umudun bağlandığı şey ise, kurumsal iktisadın miyop bakış açısından kurtularak, teori oluşturmaya yönelik çabalarıdır. Diğer önemli gelişme özcü kurumsal iktisadın ötesinde bu alanda çalışma yapan, yapmaya başlayan araştırmacı sayısının artmış olmasıdır. Yeni kurumsal iktisadın bir geleceği olması için, geçmiş çalışmaların sınırlarını ortaya koymak,

ekonomik, siyasi, ve kültürel kavramları detaylandırarak analize dahil etmek ve mevcut gündem için bir reform çabasına girmek gereklidir (Samuels 2000: 312-3).

Coase yeni kurumsal iktisadın geleceğinden oldukça umutludur. Samuels'in karamsarlıklarına rağmen, Coase kurumsal iktisadın, toplumsal olarak ekonomik sorunlarda çözüme ulaşmak için Neo Klasik teoriye alternatif, onun eksiklerini gideren bir bakış açısının olduğunu vurgulamıştır (Menard ve Shirley 2012: 32-3).

Hodgson ise kurumsal iktisadın evrimci köklerinden kopmadığı, teknoloji ve kurumları iyi algıladığı durumlarda bir geleceğinin olabileceğinden söz etmektedir. Hodgson'un temel önerisi, Veblen ve diğer öncü Kurumsal İktisatçıların çizdiği çerçeveye bağlı kalarak toplumu ve ekonomik olayları açıklamak üzerinedir. Kurumların insanları, insan davranışlarının ise kurumları etkilediği karşılıklı etkileşim sürecinin bir parçası olmaksızın kurumsal iktisadın geleceği öngörülemez (Hodgson ve Stoelhorst, 2014: 19).

Kurumsal iktisadın geleceği konusunda araştırmacılar farklı noktalardan yaklaşırlar da hem iyimser hem de kötümser görüşleri vardır. Öncelikle kurumsal iktisadın zorlandığı ya da çıkmaza girdiği önemli konulardan biri kurumsal bir teoriyi ortaya koymanın güçlüğü ve kurumları ekonomi teorisine nasıl ekleyeceği üzerinedir.

Bu güçlük ile ilgili yapılan çalışmalarda çeşitli endekslerin kullanılması güçlüğü önlemiştir. Diğer bir önemli konu ise her araştırmacının kurumları kendi algısı doğrultusunda yorumlaması ve analiz etmesidir. Bu durumun bir kavram kargaşasından öte zengin bir literatür ortaya koyacağını (Menard ve Shirley 2012: 35) düşünmektedirler. Bu çıkmazların ötesinde kurumsal iktisadın çeşitli dallara ayrılarak ekonomiyi, toplumu ve siyaseti içine alan zengin bir çalışma alanı olduğuna dair kanılar oldukça güçlüdür.

III. BÖLÜM

3. YOKSULLUK İLE İLGİLİ GÖSTERGELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Yoksulluk Sorununa Getirilen Çözümlerin Değerlendirmesi

Neo Klasik iktisat uygulamalarının dünya genelinde yaygınlaşmasının ardından, politika uygulamalarının ekonomilerde yoksulluk sorununa ilişkin bir çözüm üretememe sorunu, hem bu politikaların hem de Neo Klasik İktisadın sorgulanmasına yol açmıştır (Varoufakis 2012: 19). Ekonomik gelişme eğilimleri ile ilgili çalışmalar (özellikle az gelişmiş ülkeleri kapsayacak şekilde) İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sıklıkla ortaya konmuştur (Şenses 2001: 113).

Ekonomik gelişme eğilimleri, yoksulluk, gelir eşitsizliği gibi sorunlar üzerinde yapılan değerlendirmelerin ortak noktası Neo Klasik İktisadın sorunları çözmede yetersiz kaldığı şeklindedir (Ahluwalia: 1976, Davis ve Sanchez-Martinez: 2014, Solmaz: 2008, Şenses: 2001/2004,). Özellikle 1990 yılı ve sonrasında Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (DB) gibi kuruluşların yoksulluk problemine bakış açılarındaki değişim, Neo Klasik politika uygulamalarının sonuçlarını araştırmayı gerektirmiştir. Bu bağlamda araştırmacılar özellikle 1990 yılından sonra; gelir dağılımı, yoksulluk oranı, günlük 1 dolar altında yaşayan nüfus, kaliteli suya erişim, temel gıda ve harcama miktarları gibi göstergeler ile politikaların başarısını değerlendirme yoluna gitmişlerdir (Martinez 2014: 26, DB 1990: 22, DB 2000/2001: 6).

Bu araştırmalardan yola çıkarak, çalışmada kurumlar ve yoksulluk arasında bir nedensellik olup olmadığı sorusunu sorgulamadan önce, uygulanan neo klasik politikaların ülke örneklerinde bazı veriler yolu ile yoksulluğu çözüp çözmedeki durumu değerlendirilecektir.

3.1.1. Ülkelerin Yoksulluk Eğilimleri

Yoksulluk ile ilgili bir genel tanım yapmanın zorluğunun yanında, yoksulluğu ölçmenin de zorluklarını ifade etmemiz gerekir. Ancak araştırmalarda ve veri tabanlarında sıklıkla kullanılan yoksulluk oranı ve yoksul insan sayısı, yoksulluk eğilimi ile ilgili açıklayıcı bilgiler içermektedir.

Tablo 3.1: Dünyanın Bazı Bölgelerinde Yoksulluk Eğilimi

Bölge	Yoksul Sayısı (*)		Yoksulluk Oranı (**)		
	1990	1998	1990	1998	2010
Doğu Asya ve Pasifik	452,4	278,3	27.6	15.3	14,0
Batı Avrupa / Orta Asya	7,1	24,0	1.6	5.1	4.0
Latin Amerika/ Karayip	73,8	78,2	16.8	15.6	6.0
Orta Doğu/ Kuzey Afrika	5,7	5,5	2.4	1.9	1.0
Güney Asya	495,1	522,0	44.0	40.0	30.0
Sahra Altı Afrika	242,3	290,9	47.7	46.3	48.0

(*):Günlük 1 doların altında yaşayan kişi sayısı (milyon)

(**):Günlük 1 doların altında yaşayan kişi sayısının toplam nüfusa oranı (%)

Kaynak: Dünya Bankası 2000/2001 Raporu:23, Dünya Bankası Milenyum Hedefleri Raporu 2014: 8.

Dünya Bankasının aşırı yoksulluk tanımı içerisinde yer alan günlük 1 doların altında gelire yaşayan insan sayısının toplam nüfus içerisindeki yüzdesi, diğer bir deyişle yoksulluk oranı, yıllar içerisinde dünyanın seçili bazı bölgelerinde azalmakla birlikte halen 1 doların altında gelire yaşayan insan sayısı azımsanmayacak düzeydedir. Tablo 3.2'de görüleceği üzere içerisinde Angola, Güney Afrika, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Cibuti, Çad Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Eritre, Etyopya, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Kamerun, Kenya, Komorlar Birliği, Kongo Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Lesotho, Liberya, Madagaskar, Malavi, Mali, Mauritius, Moritanya, Mozambik, Namibya, Nijer, Nijerya Federal Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Sao Tome ve Principe, Senegal, Seyşeller, Sierra Leone, Somali, Sudan, Svaziland, Tanzania, Togo, Uganda, Yeşil Burun, Zambiya Zimbabve ülkeleri bulunan 850 milyon üzerinde nüfusa sahip (T.C.Dışişleri Bakanlığı) Sahra Altı Afrika ülkelerinde yoksulluk oranı, yani günde 1 doların altında yaşayan nüfus toplam nüfusun %48'ini oluşturmaktadır. Bu oldukça ürkütücü, gelecek ile ilgili endişe uyandırıcı bir durum, olup acil müdahale önlemlerine karşın (özellikle Birleşmiş Milletlerin) azaltılamamıştır.

Sahra Altı Afrika ülkelerinde yaşanan yoksulluğu açıklayan çalışmalar makro ekonomik istikrarsızlık, eğitim, sağlık gibi kurumların yetersizliği, altyapı yetersizliği ve finansman problemleri, dış ticaret ve piyasa sisteminin eksik yapıda oluşu, ilksel ürünlerin üretilmesi, iç savaş ve sosyal infialler gibi (Alpay: 2007, Şaul: 2013, Memiş, Kara ve Tayfur: 2010) nedenleri saymaktadırlar. Bunun ötesinde hangi nedenle olursa olsun Sahra Altı Afrika ülkeleri dünyanın en yoksul 10 ülkesini içerisinde barındırmaktadır.

Tablo 3.2: Dünyanın En Yoksul 10 Ülkesi (Sahra Altı Afrika)

Ülke	Yoksulluk Oranı (%)
Çad Cumhuriyeti	80
Haiti	80
Liberya	80
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	71
Sierra Leone	70,2
Nijerya	70
Surinam	70
Svaziland	69
Burundi	68
Zimbabve	68

Kaynak: Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) Fact Book, 2012.

Sahra Altı Afrika ülkelerinin ardından yoksulluk oranının en fazla olduğu ikinci bölge içerisinde Afganistan, Bangladeş, Butan, Hindistan, İran, Maldivler, Nepal, Pakistan, Sri Lanka ülkelerinin yer aldığı, dünya nüfusunun yaklaşık dörtte birine sahip Güney Asya'dır. Dünyanın bu bölgesinin nüfustaki ciddi artışın gelecekte temel ihtiyaçları giderme düzeyinde (su, enerji, gıda) büyük sorunlara yol açacağını düşünen araştırmacılar aynı zamanda yoksulluk probleminin de şiddetinin artacağını savunmaktadırlar (Chronic Poverty Report: 2004-05). Tablo 3.1'de görüleceği üzere Güney Asya ülkelerindeki nüfusun %40'ı günlük 1 doların altında bir gelirle yaşamaktadır. Güney Asya'daki yoksulluğun süregelen, geçmeyen şekilde olduğunu ifade eden Kronik Yoksulluk Raporu, bu bölgede yoksulluğun çalışan ve kırsal kesimde daha şiddetli geçtiği, şehirlerde ise belirli bir ücret düzeyini devam ettirebilenlerin yine yoksulluk sınırı altında (günde 2 dolar gibi) kaldığını bulgulamıştır (Chronic Poverty Report: 2004-05). Tablo 3.3'de Güney Asya ülkelerinin her biri için hesaplanmış yoksulluk oranları verilmiştir. Buna göre Güney Asya bölgesindeki yoksulluk çemberi kırılabilmiş değildir.

Tablo 3.3: Güney Asya Ülkelerinde Yoksulluk Oranı

Ülke	Yoksulluk Oranı (%)
Afganistan	36
Bangladeş	31,51
Butan	23,2
Hindistan	29,8
İran	18,7
Maldivler	16
Nepal	25,2
Pakistan	22,3
Sri Lanka	8,9

Kaynak: Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) Fact Book, 2012.

Tablo 3.1'de görüleceği üzere Sahra Altı Afrika ve Güney Asya'dan sonra yoksulluk oranı sıralamasındaki üçüncü bölge, içerisinde Kamboçya, Çin, Fiji Adaları, Endonezya, Laos Demokratik Cumhuriyeti, Malezya, Moğolistan, Myanmar, Papua Yeni Gine, Filipinler, Güney ve Kuzey Pasifik Adaları, Solomon Adaları, Tayland, Doğu Timor, Vietnam ülkelerinin bulunduğu Doğu Asya ve Pasifik Bölgesidir. Bu bölge için Tablo 3.4'de, 1990'ların başında %27 gibi yoksulluk oranına sahipken, 2010 yılında bu oranın %14'e kadar gerilediği görülmektedir. Dünya Bankasının 2014 yılı Kasım ayında yayınladığı Doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri Ekonomik Gelişme Raporunda yoksulluğu azaltmalarının en önemli nedeni olarak dışa açılma ve turizm gösterilmektedir. Küresel dünya ticaretine dahil olma ve turizm faaliyetlerinin çarşıtlenmesi yoksulluğun azalmasına yol açmıştır. Raporun adı "Belirsiz Bir Dünyada Rekabetçiliğin Geliştirilmesi" olarak belirlenmiştir. Bu belirleyişin ardında, Doğu Asya ve Pasifik ülkeleri için, rekabet edebilir alanlarda üretim yapılması öngörülmektedir. Turizm ve dışa açık ticaretin ötesinde zenginleşmek için en önemli adım olarak rekabetçilik gösterilmektedir. Hedef yoksulluğu sadece azaltmak değil, yeni yoksullar kitlesi oluşturmamaktır. Rapor bu sorunun (yoksulluğun Doğu Asya ve Pasifikte tekrar ortaya çıkacağı endişesi) rekabetçi üretim alanları oluşturularak çözülebileceğini ifade etmektedir (Dünya Bankası Doğu Asya ve Pasifik Raporu 2014: 7-12).

Tablo 3.4: Doğu Asya ve Pasifik Ülkelerinde Yoksulluk Oranı

Ülke	Yoksulluk Oranı (%)
Kamboçya	31
Çin	13,4
Fiji Adaları	31
Endonezya	12,5
Laos Demokratik Cumhuriyeti	26
Malezya	3,8
Moğolistan	39,2
Tayland	1,6
Papua Yeni Gine	37
Vietnam	--
Filipinler	26,5
Doğu Timor	41
Güney ve Kuzey Pasifik Adaları	26,7

Kaynak: Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) Fact Book, 2012.

Dünya üzerindeki bölgeleri iki gruba ayırmak gerekirse en yoksul üç bölge (günlük 1 dolar paritesine göre) Sahra Altı Afrika, Güney Asya, Doğu Asya ve Pasifik olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha az yoksul üç bölge ise, Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Batı Avrupa ve Orta Asya, Latin Amerika ve Karayipler şeklindedir. Tablo 3.1'de görüleceği üzere bu ikinci grup bölgemizden, yoksulluk oranı en fazla olan, içerisinde Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Guetamala, Honduras, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Uruguay, Venezuela ülkelerinin yer aldığı Latin Amerika ve Karayip Bölgesidir.

Tablo 3.5'de görüleceği üzere, bölgede 1 doların altında yaşayan nüfus %6 düzeyindedir. Diğer bölgelere bakıldığında bu oldukça düşük bir rakam olmasına karşın, nüfus içerisindeki zengin ve fakir %20'lik nüfus kesimleri arasında yaklaşık 11 kat fark vardır. Bu fark neticesinde yoksulluk sorunu çözülemediği gibi, sosyal çatışmalara da sebebiyet vermektedir (BM Kalkınma Programı 2014: 10).

Tablo 3.5: Latin Amerika ve Karayip Ülkelerinde Yoksulluk Oranı

Ülke	Yoksulluk Oranı (%)
Arjantin	30
Bolivya	51,3
Brezilya	21,4
Dominik Cumhuriyeti	34,4
Ekvador	28,6
El Salvador	36,5
Guatemala	54
Honduras	60
Kolombiya	37,2
Kosta Rika	24,2
Meksika	51,3
Nikaragua	46,2
Panama	29
Peru	31,3
Şili	15,1
Venezuela	27,4
Paraguay	34,7
Uruguay	18,6

Kaynak: Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) Fact Book, 2012.

Bölge genelinde 1 doların altında yaşayan nüfusun oranı düşük iken ülkeler nezdinde bu oranın oldukça yüksek olduğunu Tablo 3.5'de görmekteyiz. Latin Amerika ülkelerinin enerji sorunları, dış ticaret politikası uygulamalarındaki aksaklıklar, ekonominin zayıf / kırılgan yapısı ve piyasa sisteminin yerleşmemesi gibi sorunlar yoksulluk oranlarının yüksek olmasına gerekçe olarak gösterilmektedir (BM Kalkınma Programı 2014: 12).

Batı Avrupa ve Orta Asya Bölgesinde yer alan ülkeler; Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Belarus, Bosna-Hersek, Kıbrıs, Hırvatistan, Gürcistan, Kazakistan, Kosova, Kırgızistan, Karadağ, Romanya, Sırbistan, Makedonya, Türkiye, Letonya, Moldova, Özbekistan, Polonya, Rusya Federasyonu, Tacikistan ve Ukrayna şeklinde ifade edilmiştir. Bu ülkelerde günde 1 doların altında gelire yaşayan insanların sayısı ortalama yüzde 4 olarak ortaya çıkmış ve dünyada en az ikinci yoksulluk oranına sahip (günde 1 dolar paritesine göre) ülke grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma programının Batı Avrupa ve Orta Asya 2014 raporuna göre bölgenin en önemli özelliği kıtalar arası konumu, kültürel ve tarihi birikimi ile sosyal değerleridir. Bölgedeki yoksulluk, gelir dağılımı problemleri ve büyüme trendinin yakalanamamış olması (sürekli değişen büyüme rakamları) önemli sorunlar olarak gözükmektedir. Kalkınma raporuna göre, bölgedeki yoksulluk ifade edilirken 1

dolar paritesine göre değil günlük 4 dolar paritesine göre değerlendirmek gereklidir (UNDP Europe and Central Asia Report 2014: 4-8).

Bu bölgenin bir diğer özelliği de Sovyetler Birliğinden ayrılmış ülkelerin, araştırmalarda genellikle liberal ekonomiye "geçiş ekonomileri" olarak değerlendirilmesidir. Çalışmalarda yoksulluk ve diğer problemler açıklanırken geçiş ekonomileri özellikleri gösterdiklerini (devletin yatırımlardaki finansman rolü, piyasa sistemindeki başarısızlıklar vb.) ifade etmektedirler (Bezemer: 2006, Gassman: 2011, Schneider, Buehn ve Montenegro: 2010, UNECE: 2004/2005,). Bu durumun yanı sıra Birleşmiş Milletler Türkiye için ayrı bir alan açarak, Türkiye'nin kendi şartları ile (Sovyetler Birliğinde yer almayıp kendine özgü bir piyasa ve üretim biçimi olduğuna dair) değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (UNDP Europe and Central Asia Report 2014: 9).

Tablo 3.6: Batı Avrupa ve Orta Asya Ülkelerinde Yoksulluk Oranı

Ülke	Yoksulluk Oranı (%)	Yoksulluk Oranı (%)
Arnavutluk	12,3	46,8 (2008)
Azerbaycan	11,0	34,0 (2008)
Belarus	27,1	1,0 (2010)
Bosna-Hersek	18,6	5,0 (2008)
Bulgaristan	21,8	42,0 (2008)
Ermenistan	35,8	76,0 (2010)
Gürcistan	9,7	74,0 (2010)
Hırvatistan	18,0	40,0 (2008)
Karadağ	6,6	7,0 (2010)
Kazakistan,	8,2	30,0 (2010)
Kırgızistan,	33,7	70,0 (2010)
Makedonya	30,9	27,0 (2008)
Moldova	21,9	38,0 (2010)
Özbekistan	26,0	--
Polonya	17,0	4,3(2010)
Romanya	21,1	16,9(2010)
Rusya Federasyonu	13,1	5,3 (2010)
Sırbistan	9,2	9,0 (2010)
Tacikistan	46,7	79,0 (2010)
Türkiye	16,9	24,0 (2010)
Ukrayna	3,5	3,0 (2010)

Kaynak: Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) Fact Book, 2012, World Bank Poverty Data POVcal, 2010.

Tablo 3.6'da görüleceği üzere Batı Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde günde 1 dolar ve günde 4 dolar ile geçinen insanların nüfus içerisindeki yüzdeleri oldukça fazladır. Örneğin Orta Asya'da yer alan Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Tacikistan,

Kırgızistan gibi ülkelerde halkın ortalama %60'ı günde 4 doların altında bir gelirle geçinmektedir. Batı Avrupa'da yer alan Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya, Romanya ülkelerinde 4 doların altında yaşayan halkın oranı %33 düzeyindedir. Belarus, Bosna-Hersek, Karadağ, Polonya, Rusya Federasyonu, Sırbistan ve Ukrayna'da ortalama %4,9 civarında kişi 4 doların altında yaşamaktadır. Bölgedeki diğer ülkelere bakıldığında bu oran başarılı gözükmemektedir ancak düşük de olsa yoksulluk devam eden bir problemdir.

Tablo 3.1'de görüleceği üzere günde 1 doların altında bir gelirle geçinen nüfusun oranının en az olduğu bölge, içerisinde Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn, Filistin, Irak, İsrail, Katar, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Umman (Oman), Suriye, Suudi Arabistan, Ürdün, Yemen, Cezayir, Fas, Libya, Tunus ülkelerinin yer aldığı Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesidir. Bu bölgede %1 dolayında kişi günde 1 doların altında bir gelirle geçinmektedir. Ki bu oran diğer bölgelere bakıldığında, son derece az bir rakamdır.

Bölgenin ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve yoksulluk dinamiklerini inceleyen bir çalışmada, bölgenin dış ticaret ve turizm merkezli bir ekonomik büyüme sürecinden geçtiği belirtiliyor. Bölgede 1 doların altında yaşayan kesimin sayısı az olmasına karşın kırsal ve kentsel alanda gelir dağılımının kırsal alanların aleyhinde bozulduğu vurgulanıyor. Bölgede eşitsizliği gösteren Gini Katsayısı 0,78 dolaylarında ve bu durum bölgenin yoksullukla ilgili mücadelesinde daha aktif politikalar uygulanması gerektiğini ortaya koymaktadır (Ncube, Anyanwu ve Hausken 2013: 15).

Tablo 3.7: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinde Yoksulluk

Ülke	Yoksulluk Oranı (%) (1 Dolar Paritesi)	Yoksulluk Oranı (%) (4 Dolar Paritesi)
Birleşik Arap Emirlikleri	19,6	60,0
Cezayir	23,0	--
Fas	15,0	16,2
Filistin	38,0	9,9
Irak	25,0	76,1
İsrail	14,2	26,50
Mısır	20,0	71,6
Suriye	11,9	60,0
Tunus	3,8	26,3
Yemen	45,2	82,0

Kaynak: Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) Fact Book, 2012, World Bank Poverty Data POVcal, 2010.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde günde 1 doların ve günde 4 doların altında yaşayan insanların yüzdesi Tablo 3.7’de gösterilmiştir. Bölgenin genel yoksulluk oranı %1 olarak verilse de ülkeler nezdinde yaşanan yoksulluk oranı daha yüksektir. Günde 1 doların altında geçinen kişilerin yüzdesi diğer bölgelere göre az olsa da, 4 dolar paritesine göre halkın çoğunluğu yoksul durumdadır.

Yoksulluk her ülke için genel geçer tanımlar koyamamak da, günde 1 dolar / günde 4 dolar ile geçinme paritesi ortalama bir değerlendirme sunmaktadır. Birleşmiş Milletlerin 2015 yılı Milenyum Hedefleri olarak ele aldığı en önemli unsur, aşırı yoksulluğun (1 doların altında yaşayan insan sayısı) ortadan kaldırılmasıdır. Ancak analizlerden gördüğümüz kadarıyla bu amaç yerine tam olarak getirilememiştir. Bu noktada tartışılacak husus, yoksulluğa yönelik politika önlemlerinin yetersiz oluşudur.

3.1.2. Gelir Dağılımı ve Harcama Bakımından Yoksulluk

Yoksulluk sorununun çözülüp çözülmediğine ya da durumuna ilişkin diğer bir gösterge gelir dağılımının toplumda nasıl gerçekleştiği ve harcama düzeylerinin ne olduğudur. Bu iki gösterge bireylerin temel tüketim yöntemlerinde bir gelişme olup olmadığını ortaya çıkaracak niteliktedir. Bu bağlamda öncelikle ülkeler nezdinde gelir dağılımı ve harcama göstergelerine bakılacaktır.

Tablo 3.8: Gelir Dağılımı Bakımından Doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri

Ülkeler	En Yoksul %20'lik Kesim	İkinci %20'lik Kesim	Üçüncü %20'lik Kesim	Dördüncü %20'lik Kesim	En zengin %20'lik Kesim
Kamboçya	9	12,5	16,1	21,2	41,2
Çin	4,7	9,7	15,3	23,2	47,1
Fiji Adaları	6,2	9,9	14,1	20,3	49,6
Endonezya	7,6	11,3	15,6	21,8	43,7
Malezya	4,5	8,7	13,7	21,6	51,5
Filipinler	5,9	9,4	13,9	21,2	49,7
Tayland	6,8	10,5	14,6	21,5	46,7
Vietnam	7	11,6	16,1	22,2	43

Kaynak: WorldBank Poverty &Equity Database (26.03.2015).

Gelirin toplam ülke nüfusunun en yoksuldan en zengine %20'lik dilimler halinde incelendiği Tablo 3.8'deki dağılıma göre, Doğu Asya ve Pasifik bölgesi ülkelerinde zengin ve yoksul kesim arasında ortalama sekiz kat fark vardır. Buna göre, bu ülkelerde en yoksul 1 birim gelir elde ettiği durumda en zengin 8 birim gelir elde etmektedir. Diğer bir husus bölge ülkelerinde orta kesim olarak adlandırılan, ikinci ve üçüncü %20'lik kesim ile en yoksul kesim arasında önemli bir fark yokken(yoksulluğa yakın iken), zengin kesim ile aralarında önemli fark bulunmaktadır.

Tablo 3.9: Doğu Asya ve Pasifik Ülkelerinde Gini Katsayısı

Yıllar Ülkeler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Malezya	--	--	37,9	--	--	46,0	--	46,2	--	46,1
Kamboçya	--	--	35,5	--	--	41,3	35,2	34,7	33,6	31,8
Çin	42,6	--	--	42,5	--	--	42,6	--	42,1	37,0
Fiji Adaları	--	46,8	--	--	--	--	--	42,8	--	42,6
Endonezya	29,7	--	--	34,0	--	--	34,1	--	35,6	38,1
Filipinler	--	44,5	--	--	44,0	--	--	43,0	--	43,0
Tayland	42,0	--	--	--	42,4	--	40,5	--	39,4	39,4
Vietnam	37,6	--	36,8	--	35,8	--	35,6	--	39,3	35,6

Kaynak: WorldBank Poverty &Equity Database.

Gelir dağılımı ve eşitliğe ilişkin önemli bir gösterge olan Gini Katsayısı bakımından Doğu Asya ve Pasifik ülkeleri ortalama olarak 39,6 seviyesinde seyretmektedir. Eşitsizlik bu ülkelerde uç noktalarda değildir. Dünya Bankası'nın Doğu Asya ve Pasifik ülkeleri için 2015 görüş güncellemesinde, bu ülkelerin hızlı büyüme oranlarını sürdürebilmeleri halinde, yoksulluk oranlarının da azalacağı yönünde güçlü beklentiler söz konusudur.

Tablo 3.10: Gelir Dağılımı Bakımından Batı Avrupa ve Orta Asya Ülkeleri

Ülkeler	En Yoksul %20'lik Kesim	İkinci %20'lik Kesim	Üçüncü %20'lik Kesim	Dördüncü %20'lik Kesim	En zengin %20'lik Kesim
Arnavutluk	8,9	13,2	17,3	22,8	37,8
Azerbaycan	8,1	12,3	16,2	21,9	41,4
Bulgaristan	6,4	12,7	17,1	22,7	41,1
Gürcistan	5,3	10,2	15,2	22,2	47,1
Kazakistan	9,5	13,4	16,9	22,1	38,3
Polonya	7,9	12,3	16,6	22,4	40,9
Rusya	6,5	10,6	14,8	21,2	47,0
Tacikistan	8,4	12,9	17,2	22,9	39,3
Türkiye	5,8	10,6	15,2	21,9	46,5
Ukrayna	10,2	14,3	17,9	22,4	35,2

Kaynak: WorldBank Poverty&Equity Database (26.03.2015).

Batı Avrupa ve Orta Asya bölgesindeki ülkelerde en zengin ve en yoksul kesim arasındaki gelir farkı ortalama olarak 6 kat olarak gözükmektedir. Nüfusun en yoksul kesimi gelirin çok azına sahip olurken dördüncü ve beşinci yüzdeler kesimlerde gelirin büyük kısmına sahip olunmaktadır. Diğer bir husus bölgede ikinci ve üçüncü yüzdeler kesimlerin benzer bir gelir oranına sahip olmasıdır.

Tablo 3.11: Batı Avrupa ve Orta Asya Ülkelerinde Gini Katsayısı

Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ülkeler										
Arnavutluk	31,7	--	--	31,7	--	--	30,0	--	--	29,0
Azerbaycan	18,8	16,2	16,6	--	--	33,0	--	--	--	--
Bulgaristan	--	28,9	--	--	--	28,1	33,6	--	35,8	34,3
Gürcistan	39,6	39,5	39,8	40,3	40,1	40,6	40,6	41,7	42,1	41,6
Kazakistan	32,8	31,6	30,3	26,8	30,0	29,6	29,1	--	28,6	--
Moldova	35,6	34,7	34,7	36,3	35,4	34,4	34,7	32,9	32,1	30,6
Polonya	34,1	--	35,4	34,5	33,7	33,5	33,7	33,6	33,2	32,8
Rusya	37,3	38,3	40,8	38,3	38,7	3,3	34,1	39,7	39,7	--

Kaynak: WorldBank Poverty&Equity Database.

Batı Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde eşitsizliği ifade eden Gini Katsayısı değerlerine bakıldığında, ortalama aralığın 39,6 düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu katsayı 1'e yaklaştıkça eşitsizliğin artacağını ifade etmektedir. Dünyanın en gelişmiş yirmi ülkesinde ortalama Gini Katsayısı 26,8 dolayındadır (WorldBank Data). Bu katsayı ile diğeri karşılaştırıldığında henüz eşitliğin tam sağlanamadığı ancak yaklaşıldığı ifade edilebilir.

Tablo 3.12: Gelir Dağılımı Bakımından Latin Amerika ve Karayip Ülkeleri

Ülkeler	En Yoksul % 20'lik Kesim	İkinci % 20'lik Kesim	Üçüncü % 20'lik Kesim	Dördüncü % 20'lik Kesim	En zengin % 20'lik Kesim
Arjantin	4,6	9,6	14,8	22,4	48,7
Bolivya	3,3	9	14,6	22,7	50,5
Brezilya	3,4	7,7	12,4	19,3	57,2
Şili	4,5	8,2	11,9	18,4	57
Kolombiya	3,3	7,3	11,9	19,7	57,9
Kosta Rika	4,2	8,4	12,9	20,6	53,9
Dominik	5	9,2	13,6	20,7	51,6
Ekvator	4,3	9	13,9	21,2	51,6
El Salvador	5,7	10,2	14,7	21,3	48,1
Guatemala	3,9	7,8	12	19,2	57,2
Honduras	2,6	6,5	11,1	18,6	61,2
Meksika	4,9	8,8	12,8	19,5	54,1
Nikaragua	4,6	9,3	13,9	21,1	54,1
Panama	3,2	7,8	13,9	21,1	51,1
Paraguay	4,1	8,7	13,8	20,7	52,7
Peru	4,2	9,2	14,5	21,9	50,1
Uruguay	5,2	10	15,1	22,8	46,9
Venezuela	4,2	9,6	14,6	22,1	49,5

Kaynak: WorldBank Poverty&Equity Database (26.03.2015).

Tablo 3.12'de görüleceği üzere gelirin nüfusun yüzde 20'lik kesimleri arasında dağılımına göre, Latin Amerika ve Karayip bölgesi ülkelerinde en zengin ile en yoksul kesimin gelirden aldığı paylarda ortalama 14 kat fark vardır. Bu bölge ülkelerinde özellikle 1980'lı yıllardan beri uygulanan Neo Klasik ekonomi politikaları uygulamaları yoksulluk ve gelir dağılımı problemlerini çözmede yetersiz kalmıştır. Ülkede orta gelir grubundaki nüfusunda gelir dağılımından pay alarak, yoksulluk çemberinden çıkabildiği söylenemez (Çil 2010: 19).

Tablo 3.13: Latin Amerika ve Karayip Bölgesi Ülkelerinde Gini Katsayısı

Yıllar	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ülkeler										
Arjantin	53,3	53,8	53,5	50,2	49,3	48,3	47,4	46,3	45,3	44,5
Bolivya	58,9	60,2	--	55,0	58,5	56,9	55,4	51,4	49,7	46,3
Brezilya	59,3	58,6	58,0	56,9	56,7	55,9	55,2	54,4	53,9	53,9
Kolombiya	57,8	57,5	54,4	56,1	55,1	58,7	58,9	56,1	55,9	55,5
Kosta Rika	51,1	50,9	49,9	48,9	47,8	49,3	49,5	49,1	51	48,1
Dominik	50,4	50,1	52,1	52,0	50,0	51,9	48,7	49,0	48,9	47,2
Ekvator	--	--	55,0	54,1	54,1	53,2	54,3	50,6	49,3	49,3
El Salvador	53,6	52,7	50,7	47,4	47,9	45,5	45,3	46,6	45,9	44,5
Guatemala	--	56,9	54,1	50,7	54,9	--	--	--	52,4	52,4
Honduras	54,1	58,8	58,7	58,4	59,5	57,4	56,2	55,7	51,6	53,4
Meksika	--	49,7	--	46,1	51,1	48,1	--	48,3	--	47,2
Panama	--	56,6	56,4	54,0	55,1	53,0	52,6	52,0	51,9	51,8
Paraguay	54,8	57,3	55,6	52,6	51,4	53,6	52,1	51,0	49,7	51,8
Peru	51,9	54,1	53,8	48,7	49,3	49,1	49,6	46,9	46,2	44,9
Uruguay	46,2	46,7	46,2	47,1	45,9	47,2	47,6	46,3	46,3	45,3
Venezuela	47,2	49,0	48,1	47,5	49,5	44,8	43,6	46,4	--	47,5

Kaynak: World Bank Poverty&Equity Databank.

Tablo 3.13'de Latin Amerika ve Karayip ülkeleri için eşitsizlik katsayısı olarak ifade edilen Gini Katsayılarına bakıldığında, ortalama değerin 49,8 olarak yüksek bir seviyede seyrettiği görülmektedir. Hem gelirin yüzdelik dilimler arasındaki eşitsiz dağılımı, hem de Gini katsayısının yüksekliği nedeniyle, bu bölgede yoksulluk aşılabilmiş bir problem olmaktan uzakta görünmektedir.

Tablo 3.14: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinde Gelir Dağılımı

Ülkeler	En Yoksul % 20'lik Kesim	İkinci %20'lik Kesim	Üçüncü %20'lik Kesim	Dördüncü %20'lik Kesim	En zengin % 20'lik Kesim
Mısır	9,3	13	16,4	21	40,3
Irak	8,8	13,1	17,1	22,5	38,5
İsrail	8,2	12	16	21,5	42,3
Fas	6,5	10,5	14,5	20,6	47,9
Tunus	6,8	11,5	16,2	22,6	42,9
Gazze	7,7	11,9	15,9	21,9	42,6
Yemen	7,8	11,7	15,5	20,9	44,2

Kaynak: World Bank Poverty&Equity Databank (26.03.2015).

Tablo 3.14'de Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde gelirin nüfusun yüzde 20'lik dilimleri halinde dağılımı görülmektedir. Buna göre bu bölgede ortalama olarak en zengin ile en yoksul kesimin geliri arasında 6 kat fark bulunmaktadır. Diğer bölgelere göre düşük seyretmesine rağmen önemli bir fark olarak ele alınmalıdır.

Tablo 3.15: Orta Asya ve Kuzey Afrika Ülkelerinde Gini Katsayısı

Yıllar	2000	2001	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ülkeler										
Mısır	32,8	--	--	--	32,1	--	--	30,8	31,2	--
Fas	--	40,6	--	--	--	40,9	--	--	--	40,9
Tunus	40,8	--	--	--	37,7	--	--	--	--	35,8
Gazze	--	--	--	34,0	--	--	38,7	--	--	34,5

Kaynak: World Bank Poverty&Equity Databank.

Tablo 3.15'de Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesindeki ülkelerin eşitsizlik katsayıları verilmiştir. Bölgede ortalama eşitsizlik katsayısı 39,0 dolaylarındadır. Gelir dağılımı bakımından, yoksul ile zengin arasında (diğer bölgelere göre) daha az fark bulunmaktadır.

Tablo 3.16: Güney Asya Ülkelerinde Gelir Dağılımı

Ülkeler	En Yoksul %20'lik Kesim	İkinci %20'lik Kesim	Üçüncü %20'lik Kesim	Dördüncü %20'lik Kesim	En zengin %20'lik Kesim
Bangladeş	8,9	12,4	16,1	21,3	41,4
Butan	6,8	10,8	15,1	21,4	46
Hindistan	8,5	12,1	15,7	20,8	42,8
Maldivler	6,5	10,9	15,7	22,7	44,2
Nepal	8,3	12,2	16,2	21,9	41,5
Pakistan	9,6	13,1	16,5	21,3	39,5
Sri Lanka	7,7	11,4	15,3	21	44,6

Kaynak: World Bank Poverty&Equity Databank (26.03.2015).

Güney Asya ülkelerinde gelirin yüzde 20'lik dilimler halinde nasıl dağıldığı Tablo 3.16'de gösterilmiştir. Buna göre en zengin ile en yoksul kesim arasındaki gelir farkı ortalama 7,5 kattır. Gelirin önemli bir kısmının (ortalama %41'i) en zengin kesim tarafından harcanmakta iken, kalan kısmı dört kesim arasında paylaşılmaktadır. Gelir dağılımı açısından yoksulluğa engel olacak bir dağılım Güney Asya bölgesi için henüz geçerli değildir.

Tablo 3.17: Güney Asya Ülkelerinde Gini Katsayısı

Yıllar	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ülkeler										
Bangladeş	33,5	--	--	--	33,2	--	--	--	--	32,1
Butan	--	--	46,8	--	--	--	38,1	--	--	38,7
Hindistan	--	--	--	--	33,4	--	--	--	33,9	33,6
Maldivler	--	--	--	37,4	--	--	--	--	--	37,4
Nepal	--	--	43,8	--	--	--	--	--	--	32,8
Pakistan	--	30,4	--	--	31,2	32,7	--	30,0	--	29,6
Sri Lanka	--	41,1	--	--	--	--	40,3	--	--	36,4

Kaynak: World Bank Poverty&Equity Databank.

Güney Asya bölgesi ülkeleri için eşitsizliği ifade eden Gini Katsayısı değerleri Tablo 3.17'de verilmiştir. Son yıllarda dahi, bu değerlerin hesaplanmamış olması değerlendirme yapmayı zorlaştırmasına rağmen, ülke örneklerinde ortalama 39,1 seviyelerindeki Gini katsayısı, eşitsizliğin giderilemediğini göstermektedir.

Tablo 3.18: Sahra Altı Afrika Ülkelerinde Gelir Dağılımı

Ülkeler	En Yoksul %20'lik Kesim	İkinci %20'lik Kesim	Üçüncü %20'lik Kesim	Dördüncü %20'lik Kesim	En zengin %20'lik Kesim
Angola	5,4	9,6	14,5	21,8	48,6
BurkinaFaso	6,7	10,6	14,8	20,9	47
Burundi	9	11,9	15,4	21,0	42,8
Kamerun	6,4	10	14,5	21,4	47,7
Orta Afrika	3,4	6,9	11,1	18,0	60,6
Kongo	8	12,4	16,3	21,6	41,9
Etiyopya	8	12,4	16,3	21,6	41,9
Gabon	5,9	9,9	14,5	21,1	48,6
Gana	5,2	9,8	14,7	21,6	48,6
Gine	7,6	12,1	16,5	22,3	41,6
Liberya	6,4	11,4	15,7	21,6	45,0
Madagaskar	6,5	10,7	14,6	20,3	48,0
Malavi	5,4	9,1	13,4	19,9	52,2
Mali	8,0	12,0	16,3	22,4	41,3
Moritanya	6,0	10,4	15,1	21,5	47,0
Mozambik	5,2	9,5	13,7	20,1	51,5
Nijer	9,0	12,7	16,4	21,4	40,5
Nijerya	5,4	9,6	14,5	21,6	48,9
Ruanda	5,2	8,3	11,9	17,8	56,8
Senegal	6,0	10,3	15,0	21,8	46,9
Güney Afrika	2,5	4,3	7,7	15,7	69,9
Tanzanya	7,4	11,0	15,0	20,8	45,7

Kaynak: World Bank Poverty&Equity Databank (26.03.2015).

Dünyanın en yoksul ülkelerini (Bknz: Tablo 3.2) içerisinde barındıran Sahra Altı Afrika ülkelerinde gelirin yüzde 20'lik dilimler halinde dağılımı Tablo 3.18'de gösterilmiştir. Bu ülkelerde en zengin ile en yoksul kesimin geliri arasındaki fark 12 kat civarındadır. Halkının ortalama %70'i günde 1 doların altında yaşayan (BM 2014 Raporu) Sahra Altı Afrika ülkelerinde yoksulluk önemli sorunların başında gelmektedir. İkinci ve üçüncü yüzdeler kesim ile en zengin kesim arasında dahi ortalama 5 kat gelir farkı bulunmaktadır. Bu durum Sahra Altı Afrika ülkelerinde başta yoksulluk olmak üzere, önemli ekonomik ve toplumsal sorunlar olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 3.19: Sahra Altı Afrika Ülkelerinde Gini Katsayısı

Yıllar	2000	2001	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ülkeler										
BurkinaFaso	--	--	43,2	--	--	--	--	--	--	39,8
Burundi	--	--	--	--	33,3	--	--	--	--	33,3
Kamerun	--	42,1	--	--	--	--	--	--	--	40,7
Orta Afrika	--	--	43,6	--	--	--	--	58,2	--	56,3
Kongo	--	--	--	--	47,3	--	--	--	--	40,2
Etiyopya	30	--	--	--	29,8	--	--	--	--	33,6
Gana	--	--	--	--	--	--	--	--	--	42,8
Gine	--	--	40,3	--	--	--	39,4	--	--	33,7
Madagaskar	--	47,5	--	--	38,9	--	--	--	--	40,6
Malavi	--	--	--	--	39,9	--	--	--	--	46,2
Mali	--	40	--	--	--	--	39,0	--	--	33,0
Moritanya	39,0	--	--	41,3	--	--	--	40,5	--	--
Mozambik	--	--	47,1	--	--	--	--	--	--	45,7
Nijer	--	--	--	--	46,3	--	--	34,6	--	31,2
Nijerya	--	--	--	40,0	--	--	--	--	--	43,0

Kaynak: World Bank Poverty&Equity Databank.

Sahra Altı Afrika ülkelerinde eşitsizliği gösteren Gini Katsayıları Tablo 3.19'da verilmiştir. Eşitliğe yönelik katsayıların tahmini her yıl yapılmamasına rağmen, eldeki veriler ortalama katsayı değerinin 49,5 dolayında olduğunu göstermektedir. Bu rakam incelenen diğer bölgeler içerisinde en yüksek değeri / en fazla eşitsizliği göstermektedir. Ekonomi politikaların yoksulluğu / eşitsizliği çözemediğinin diğer bir ifadesi olarak Gini katsayısı önemli ipuçlarını göstermektedir.

Tablo 3.20: Dünyanın En Gelişmiş 8 Ülkesi ve Gelir Dağılımı

Ülkeler	En Yoksul % 20'lik Kesim	İkinci % 20'lik Kesim	Üçüncü % 20'lik Kesim	Dördüncü % 20'lik Kesim	En zengin % 20'lik Kesim
ABD	4,7	23,1	15,77	10,4	46,03
Birleşik Krallık	5,77	22,58	16,19	11,38	44,0
Japonya	7,37	22,72	17,32	12,88	39,71
Almanya	8,29	22,44	17,06	13,07	39,14
Fransa	7,81	22,63	17,03	12,79	39,74
İtalya	6,07	23,15	17,02	12,01	41,75
Kanada	7,1	22,74	16,79	12,39	40,98
Rusya	6,46	21,21	14,76	10,58	46,99

Kaynak: World Bank Poverty&Equity Databank (26.03.2015).

Gelir dağılımının, ekonomi geliştikçe ve büyüme sağlandıkça, iyileşeceği öngörüsü çalışmalarda sıklıkla üzerinde durulmuştur (Dağdemir: 1998, Derviş: 2007, Kuştepe ve Halaç: 2006). Ekonomik büyüme sağlandıkça, bunun etkilerinin toplumun her kesimine sızacağı düşüncesi Neo Klasik bir anlayıştır. Bu anlayışın temelinde Solow'un yakınsama, yakalama (catch-up) tezleri yer almaktadır (Doğan 2014: 369).

Ancak dünyanın en gelişmiş sekiz ülkesinde gelir dağılımına baktığımızda, bu gelişmişliğin yansımaları görmemiz mümkün değildir. Bu ülkelerde en zengin ile en yoksul arasındaki gelir farkı ortalama 10 kattır. Bu noktadan hareketle gelişmiş ülkelerde dahi, gelir dağılımı probleminin çözüldüğünü söylemek çok mümkün olmamaktadır. Gelir dağılımı ve yoksullukla ilgili çözüm önerilerinin farklı bir bakış açısıyla ele alınması gerekliliği kendini göstermektedir.

Tablo 3.21: Dünyanın En Gelişmiş 8 Ülkesinde Gini Katsayısı

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ülkeler											
ABD	40,2	--	--	--	40,6	--	--	41,6	--	--	41,1
Birleşik Krallık	--	--	--	--	37,6	--	--	38,1	--	--	38,0
Japonya	--	--	--	--	--	--	--	--	32,0	--	--
Almanya	29,4	--	--	--	31,5	--	--	--	31,8	--	30,6
Fransa	31,2	--	--	--	--	31,7	--	--	--	--	--
İtalya	36,0	--	--	--	37,3	--	--	--	35,5	--	35,5
Kanada	33,7	--	--	--	33,9	--	--	33,9	--	--	33,7
Rusya	39,6	37,3	38,3	40,8	38,3	38,7	39,3	34,1	--	39,7	39,7

Kaynak: World Bank Poverty&Equity Databank.

Dünyanın en gelişmiş 8 ülkesinde eşitsizliği ifade eden Gini Katsayısı oranları Tablo 3.21'de verilmiştir. Bu ülkelerde ortalama değer 39,3 dolayındadır. Bu değer dünyanın diğer bölgelerindeki eşitsizlik değerinden çok uzakta değildir. Gelişmiş ülkeler de dahi, eşitsizliğin giderilemediği, gelir dağılımı meselesinin çözülemediği şartlar altında, yoksulluğa bakış açısının ve uygulanacak politika önlemlerinin tümünden farklı bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Gelir dağılımı ve Gini katsayısı ülkelerin yoksulluk sorunu ile başa çıkmada nasıl bir durumda oldukları hakkında fikir vermektedir. Daha açıklayıcı bir örnek olması açısından yıllar itibarıyla hane halklarının et ve temel tüketim miktarlarındaki değişmeye bakılarak, harcama bakımından bir değişikliğin olup olmadığı sorusuna cevap aramak, yoksulluğu açıklamakta anlamlı olacaktır. Bu nedenle gelişmekte olan, az gelişmiş ve gelişmiş ülke örneklerinde (Dünya Bankasının yaptığı ayrıma göre) harcama miktarlarındaki değişime bakılacaktır. Bu bakış açısındaki temel amaç, tüketim düzeylerinin ne kadar arttığı ya da azaldığından ziyade, tüketim harcamalarının yönünde nüfus artışını aşan bir değişme olup olmadığını ortaya koymaktır.

Tablo 3.22: Doğu Asya ve Pasifik Ülkelerinde Et Tüketimi ve Temel Tüketim Harcaması

Ülke	Et Tüketimi (*)				Temel Tüketim Harcaması (milyar dolar)(**)			
	1970	1980	1990	2002	1980	1990	2000	2013
Çin	9	14,6	25,8	52,4	97	180	553	3,2
Endonezya	3,6	4,5	8,0	8,2	41	65	101	484
Fiji Adaları	18,7	28,7	44,0	39,1	716 bin	974 bin	959 bin	--
Filipinler	15,3	16,1	18,1	31,1	20	32	58	199
Kamboçya	10,8	3,7	11,9	13,9	--	3	3,5	12
Laos Dem. Cum.	11,9	9,6	10,8	15	1,2	--	2	7,3
Malezya	15,7	23,2	38,8	50,09	12	23	42	159
Tayland	18,9	18,4	21,7	27,9	22	48	69	210
Vietnam	10,1	9,4	16,1	28,6	--	6	20	111

(*)**Kaynak:** FAO Agriculture&Food Data. Kişi başına düşen yıllık kilogram miktarıdır.

(**)**Kaynak:** WorldBank Final Consumption Expenditure Index/Data.

Dünya Tarım Örgütü (FAO) ve Dünya Bankasının veri tabanından elde edilen Doğu Asya ve Pasifik ülkelerindeki et tüketimi ve tüketim harcamalarındaki değişim Tablo 3.22'de gösterilmiştir. Bu değişimler incelendiğinde, bölge ülkelerinde yıllar itibariyle et ve temel tüketim harcamalarında bir değişim (kişi başına düşen miktarda bir artış) gözlenmemektedir. Bu ülkelerin et ve temel harcama eğilimleri nüfus ile birlikte artış göstermesine rağmen, toplumsal düzeyde bir iyileşme yaşanmamıştır.

Tablo 3.23: Avrupa ve Orta Asya Ülkelerinde Et Tüketimi ve Temel Tüketim Harcaması

Ülke	Et Tüketimi (*)				Temel Tüketim Harcaması (milyar dolar) (**)			
	1970	1980	1990	2002	1980	1990	2000	2013
Arnavutluk	14,6	15,6	17,8	38,2	--	1,2	2,4	10
Azerbaycan	--	--	18,3	15,9	--	5	4	30
Bulgaristan	40,3	60,3	81,4	69,4	11	12	9	34
Gürcistan	--	--	23,6	26,0	--	5	3	11
Kazakistan	--	--	74,2	44,8	--	16	11	117
Litvanya	--	--	92,3	45,7	--	4	5	17
Moldova	--	--	46,8	22,7	--	1	1,2	7,4
Polonya	57	78	75,4	78,1	--	30	109	320
Rusya	--	--	61,3	51	--	252	119	1,1trilyon
Tacikistan	--	--	15	8,7	--	2	749 bin	9,5
Türkiye	15,7	14,7	20,2	19,3	42	103	187	582
Ukrayna	--	--	62,6	32,3	--	46	17	128

(*) **Kaynak:** FAO Agriculture&Food Data. Kişi başına düşen yıllık kilogram miktarıdır.

(**) **Kaynak:** WorldBank Final Consumption Expenditure Index/Data.

Batı Avrupa ve Orta Asya bölgesinde et ve temel tüketim harcamalarındaki değişim Tablo 3.23'de görülmektedir. Buna göre, yıllar itibari ile bu ülkelerde et ve temel tüketim maddelerinde artış olmasına karşın kişi başına düşen ortalama et ya da tüketim miktarında bir değişim yaşanmamıştır.

Tablo 3.24: Latin Amerika ve Karayip Ülkelerinde Et Tüketimi ve Temel Tüketim Harcaması

Ülke	Et Tüketimi(*)				Temel Tüketim Harcaması (milyardolar)(**)			
	1970	1980	1990	2002	1980	1990	2000	2013
Brezilya	30,8	41,7	50,2	82,4	163	273	414	1,4
Şili	34,1	32	38,7	66,4	20	19	51	177
Kolombiya	23,9	28	34	33,9	23	26	69	230
Kosta Rika	20,6	30,2	40	40	3	5	11	31
Dominik	28	20	60	67	5	6	18	45
Ekvator	18,8	20,8	24,7	45	10	10	11	56
El Salvador	9,7	12,7	13,9	21,4	3	4,2	12	22
Guatemala	12,3	13,4	14,9	23,8	6	--	16	47
Honduras	11,7	13,1	14,9	24,7	2	2	5	15
Meksika	24,4	37,5	35,8	58,6	126	182	484	868
Nikaragua	23,1	18,4	12,2	14,9	--	3	4	10
Panama	31,8	38,4	43	54,5	2	3	7	22
Paraguay	66,6	67,2	55,1	70,3	--	4	5	20
Peru	21,4	20,4	23,6	34,5	10	20	37	124
Uruguay	123,6	101,5	81,3	98,6	8	7	17	36
Venezuela	32,6	47	37,7	56,6	37	29	60	225

(*)**Kaynak:** FAO Agriculture&Food Data. Kişi başına düşen yıllık kilogram miktarıdır.

(**)**Kaynak:** World Bank Final Consumption Expenditure Index/Data

Latin Amerika ve Karayip ülkelerinde et tüketimi ve temel tüketim harcamaları Tablo 3.24'de gösterilmiştir. Yıllar içerisinde bakıldığında, et ve temel tüketim maddeleri miktarı değişikliği hemen hemen benzer bir artış trendinde gözükmektedir. Ortalama olarak insanlar aynı tüketim seviyesini yıllardır devam ettirmektedirler.

Tablo 3.25: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinde Et Tüketimi ve Temel Tüketim Harcaması

Ülke	Et Tüketimi(*)				Temel Tüketim Harcaması (milyar dolar)(**)			
	1970	1980	1990	2002	1980	1990	2000	2013
Mısır	10,9	13	15,4	22,5	15	30	76	221
İsrail	14,3	23,3	31	29,8	3	3	7	27
Fas	13,1	12,4	18,4	20,6	13	17	22	62
Tunus	10,6	15,6	19,4	25,5	5	8	13	32
Gazze	--	--	--	--	--	3	4	10
Yemen	6,5	13,6	11,5	14,7	--	4	6	--

(*)**Kaynak:** FAO Agriculture&Food Data. Kişi başına düşen yıllık kilogram miktarıdır.

(**)**Kaynak:** WorldBank Final Consumption Expenditure Index/Data

Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde et ve temel tüketim miktarındaki durum Tablo 3.25'de verilmiştir. Bölgede bazı ülkeler için yeterli veri olmamasına rağmen,

tüketim seviyesindeki eğilimin benzer şekilde devam ettiğini (artmadığını) söylemek mümkündür.

Tablo 3.26: Güney Asya Ülkelerinde Et Tüketimi ve Temel Tüketim Harcaması

Ülke	Et Tüketimi(*)				Temel Tüketim Harcaması (milyar dolar)(**)			
	1970	1980	1990	2002	1980	1990	2000	2013
Afganistan	--	--	--	--	--	--	6,5	16
Bangladeş	3,7	2,4	2,8	3,1	17	25	37	109
Bhutan	3,8	4,1	4,2	3	--	--	2	1
Hindistan	3,6	3,7	4,6	5,2	150	222	307	1trilyon
Maldivler	4	3,8	5,9	16,6	--	--	--	--
Nepal	6,7	8,6	10	10	2	3	4	15
Pakistan	7,5	8,8	11,9	12,3	20	30	55	188
Sri Lanka	4,5	3,6	3,3	6,6	--	--	14	44

(*)**Kaynak:** FAO Agriculture&Food Data. Kişi başına düşen yıllık kilogram miktarıdır.

(**)**Kaynak:** WorldBank Final Consumption Expenditure Index/Data

Güney Asya ülkelerinde et ve temel tüketim miktarındaki durum Tablo 3.26'da verilmiştir. Bölgede bazı ülkeler için yeterli veri olmamasına rağmen, temel tüketim seviyelerinin et ve diğer ürünler için, çok düşük miktarda olan seviyesi (dünya geneline göre), artmadan devam etmektedir. Bu bölgelerde temel tüketim maddeleri yoksulluğu şiddetli şekilde görülmektedir. Bölge için Dünya Tarım Örgütünün (FAO), bölge için yayınladığı temel ürünlerin güvence altına alınması ile ilgili raporlarda bu durumun endişe verici olduğu ifade edilmektedir.

Tablo 3.27: Sahra Altı Afrika Ülkelerinde Et Tüketimi ve Temel Tüketim Harcaması

Ülke	Et Tüketimi(*)				Temel Tüketim Harcaması (milyar dolar)(**)			
	1970	1980	1990	2002	1980	1990	2000	2013
Angola	11,2	15,4	15,1	19	--	4	5	62
Burundi	4,5	5,4	5,4	3,5	840bin	1	803bin	1
Orta Afrika	12,4	15,5	21,7	28	746bin	1	809bin	2
Kongo	12,8	12,3	12	13,3	12	7	17	23
Etiyopya	18,5	14,7	12,3	7,9	5	8	6	34
Gana	10,3	10,4	10,3	9,9	3	5	5	28
Moritanya	31,3	31,6	30,9	29,9	412bin	705bin	881bin	2
Mozambik	6,2	5,8	6,3	5,6	4	3	3	10
Nijer	17,9	17,5	13	11,2	2	2	1	5
Nijerya	8,6	11,7	8,7	8,6	33	19	25	376
Ruanda	3,9	5,1	4,6	4,4	1	2	2	6
Güney Afrika	33,2	35,6	40,8	39	41	26	83	213
Tanzanya	10,8	9,5	10,3	10	--	4	8	22

(*)**Kaynak:** FAO Agriculture&Food Data. Kişi başına düşen yıllık kilogram miktarıdır.

(**)**Kaynak:** WorldBank Final Consumption Expenditure Index/Data.

Dünyanın en yoksul ülkelerini içinde barındıran Sahra Altı Afrika bölgesi için, et ve tüketim miktarları Tablo 3.27'de verilmiştir. Bu ülkelerin fazla nüfusuna rağmen, tüketim miktarlarında benzer trend kendisini göstermektedir. Dünya Tarım Örgütüne (FAO) göre, bölgede tarımsal ve hayvansal üretim ile temel tüketim maddeleri üretimini garanti altına alacak bir takım düzenlemeler, iyileştirmeler yapılması elzemdir (FAO 2005: 26). FAO 2014 yılını Dünya Aile Çiftçiliği yılı ilan etmiştir. Buna göre, tarımın giderek kapitalist şirketlerce yönetiliyor olması başta tarım teknolojisinden yoksun Sahra altı ülkeleri olmak üzere, tüm tarımsal üretimi etkilemektedir. FAO'ya göre, su ve diğer kaynakların kıtlığı nedeniyle gelecekte tarımsal ürün arzında büyük sıkıntılar dünya ülkelerini beklemektedir (FAO 2009:22-23).

Tablo 3.28: Dünyanın En Gelişmiş Sekiz Ülkesinde Et Tüketimi ve Temel Tüketim Harcaması

Ülke	Et Tüketimi(*)				Temel Tüketim Harcaması (milyar dolar)(**)			
	1970	1980	1990	2002	1980	1990	2000	2013
ABD	105,9	108,1	112,8	124,8	2trilyon	3trilyon	6trilyon	12trilyon
Birleşik Krallık	73	71	71,8	79,6	323	646	1trilyon	1trilyon
Japonya	17,8	30,6	38,8	44,7	594	2trilyon	2trilyon	3trilyon
Almanya	78,1	95,9	83,5	96,1	560	998	1trilyon	2trilyon
Fransa	86,4	101,6	99,8	101,1	390	708	745	1trilyon
İtalya	53,9	75	86,1	90,4	284	682	691	1trilyon
Kanada	96,5	100,9	95,9	108,1	145	330	402	1trilyon
Rusya	--	--	61,3	51	--	252	119	1trilyon

(*)**Kaynak:** FAO Agriculture&Food Data. Kişi başına düşen yıllık kilogram miktarıdır.

(**)**Kaynak:** WorldBank Final Consumption Expenditure Index/Data.

Dünyanın en gelişmiş sekiz ülkesinde et ve tüketim miktarları Tablo 3.28'de verilmiştir. Neo klasik iktisat, ekonomi geliştikçe, büyüdükçe zenginliğin tüm toplum kesimlerine sızacağını vurgulamaktadır. Bu anlayış Solow'un büyüme modelinde açıkça görülebilir. Solow modelinin yakınsama (catch-up) analizi zenginliğin önce ülke düzeyinde (durağan durum), sonrasında ise ülkeler arasında yayılacağına dair düşüncesi mevcuttur. Ancak Tablo 3.28'de görülüyor ki, en gelişmiş ekonomiler olmasına rağmen tüketim miktarları yıllar itibariyle nüfusu aşan bir trend içerisinde değildir. Diğer bir deyişle, tüketim bakımından bireylerin durumunda bir iyileşme yıllar içerisinde gözlenmemektedir.

Temel tüketim maddeleri harcamalarının, dünya genelinde uzun yılladır aynı bir seviyede devam ettiğini, dünyanın çeşitli bölgelerindeki ülkelere bakarak söylememiz mümkündür. Tüketim yoksulluğu gelişmiş, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülke fark etmeksizin dünya genelinde aynı seviyeleri koruyarak bugüne ulaşmıştır. Bu anlamda Neo Klasik politikaların yoksulluğa karşı önlemler sunduğunu harcama bakımından da söyleyememekteyiz.

3.1.3. Gelir Dışı Gösterge ve İnsani Gelişme Bakımından Yoksulluk

Yoksulluk sadece belirli bir miktar gelirin altında gelir elde edenler, belirli bir tüketim düzeyini sağlayanlar gibi ölçütlerle değerlendirilmemektedir. Özellikle 1990 yılı ve sonrasında gelir ve tüketim göstergelerinin yanında, gelir dışı göstergeler ile de yoksulluk açıklanmaya çalışılmıştır. Yaşam şartları, sağlık ve eğitim durumu gibi göstergeler bakımından, bireylerin yaşam seviyesinin ne olduğunu ortaya koymak daha kapsamlı ve açıklayıcı bir yaklaşımdır (Alkire ve Foster 2011: 6-8).

Bu bağlamda İnsani Gelişme Endeksi (İGE / HDI) verilerinden yola çıkarak ülkelerin gelir dışı göstergelerindeki değişmeyi incelemek, bu alanlar ile ilgili uygulanan politikaların anlamlılığını ortaya koymak bakımından açıklayıcı olacaktır. İnsani Gelişme Endeksi 1990 yılından beri Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı tarafından her yıl yayınlanmaktadır. Bu raporlarda, insani gelişme ve yoksulluk kavramı, kişi başına gelir ve tüketim miktarı hesaplarından öteye, yaşam standartları ile açıklanmaktadır (Hamzaçebi 2001: 3).

Tablo 3.29: İnsani Gelişme Endeksi Trendinde Yüksek İnsani Gelişmede İlk 10 Ülke

Ülke	1980	1990	2000	2010	2013
Norveç	0,793	0,841	0,910	0,939	0,944
Avustralya	0,841	0,866	0,898	0,926	0,933
İsviçre	0,806	0,829	0,886	0,915	0,917
Hollanda	0,783	0,826	0,874	0,904	0,915
ABD	0,825	0,858	0,897	0,915	0,915
Almanya	0,739	0,782	0,854	0,904	0,911
Yeni Zelanda	0,793	0,821	0,873	0,903	0,910
Kanada	0,809	0,848	0,867	0,896	0,902
Singapur	--	0,744	0,800	0,894	0,901
Danimarka	0,781	0,806	0,859	0,898	0,900

Kaynak: UNDP Human Development Index, Data Source.

Tablo 3.29'da görüldüğü üzere 1'e yakın olan değerler yüksek insani gelişmişlik seviyesini ifade etmektedir. Buna göre, beklenildiği üzere yoksulluk oranının düşük olduğu gelişmiş ülkelerde, yüksek insani gelişmişlik seviyesi yakalanmıştır. Duruma diğer açıdan bakmak için, en düşük insani gelişmişlik seviyesine sahip 10 ülkeyi sıralayalım:

Tablo 3.30: İnsani Gelişme İndeksi Trendinde İnsani Gelişmede Son 10 Ülke

Ülke	1980	1990	2000	2010	2013
Afganistan	0,230	0,296	0,341	0,453	0,468
Etiyopya	--	--	0,284	0,409	0,435
Malavi	0,270	0,283	0,341	0,406	0,414
Mali	0,208	0,232	0,309	0,398	0,407
Mozambik	0,246	0,216	0,285	0,380	0,393
Sierra Leone	0,276	0,263	0,297	0,353	0,374
Çad	--	--	0,301	0,349	0,372
Orta Afrika	0,295	0,310	0,314	0,355	0,365
Kongo	0,336	0,319	0,274	0,319	0,338
Nijer	0,191	0,218	0,262	0,323	0,335

Kaynak: UNDP Human Development Index, Data Source.

Tablo 3.30'da görüleceği üzere, en az gelişmişlik seviyesine sahip ülkelerin sıfıra yakın endeks değerleri, bu ülkelerde gelir dışında da yoksulluğun (eğitim, sağlık, yaşam beklentisi gibi) devam ettiğini göstermektedir. Bu değerlerin yıllar itibarı ile de büyük miktarlarda değiştiğini söylemek mümkün değildir. Ülke grupları bağlamında insani gelişme endeksi değerleri gelişme seviyelerini anlamaya yardımcı olacaktır:

Tablo 3.31: İnsani Gelişme İndeksi Trendinde İnsani Gelişme Ülke Grupları Ortalaması

	En Yüksek Düzey İnsani Gelişme Seviyesindeki Ülkeler	Yüksek Düzey İnsani Gelişme Seviyesindeki Ülkeler	Orta Düzey İnsani Gelişme Seviyesindeki Ülkeler	Düşük İnsani Gelişme Seviyesindeki Ülkeler
1980	0,757	0,534	0,420	0,345
1990	0,798	0,593	0,474	0,367
2000	0,849	0,643	0,528	0,403
2010	0,885	0,723	0,601	0,79
2013	0,890	0,732	0,614	0,493

Kaynak: UNDP Human Development Index, Data Source

Tablo 3.31'de dört grup halinde ifade edilen gelişmişlik seviyesindeki ülkeler verilmiştir. Buna göre insani gelişmişlik bakımından en düşük ve en yüksek seviyedeki grup arasında 2,5 kat fark bulunmaktadır. Bu rakam ciddi bir ölçüttür. İçerisinde 2,5 yıl eğitim süresi, 44 yıl yaşam beklentisi, 690 dolar kişi başına gelir (Çad Cumhuriyeti

2010 değerleri) ile 17,5 yıl eğitim süresi, 80 yıl yaşam beklentisi, 47 bin dolar kişi başına düşen gelir (Norveç'in 2010 değerleri) farklılığını barındırır (UNDP /HDI Report Chad/Norway 2010: 22). Bu durum insani gelişme açısından da yoksulluğun çözülemediğinin göstergesidir.

3.2. Yoksulluğa Karşı Uygulanan Politikaların Değerlendirilmesi

Değişik mücadele önlemlerine karşın, gittikçe karmaşılaşan ve derinleşen (Oktik 2008: 22) yoksulluk sorununa kesin bir çözüm geliştirilememiştir. Bu bakımdan bu çalışmanın yönü, yoksulluğa karşı bakış açısında tümden bir değişime gidilmesi yönündedir. Kurumsal bir yapı değişimi ile yoksulluğun önlenebileceği, yoksulluk çemberinin kırılabilineceği düşünülmektedir. Bu düşünceyi sınamadan önce, yoksulluk problemine karşı alınan politika önlemleri ve uygulamalarını genel olarak değerlendirmek anlamlı olacaktır.

3.2.1. Gelir Yardımı ile Yoksulluğun Azaltılması

Gelir desteği ile yoksulluk problemini azaltma düşüncesi en eski uygulamalardan birisidir ve bu uygulama genel anlamda devam etmektedir. 16. yüzyılda İngiltere'de sadaka reformu ile başlayan süreç, sonraki dönemde belirli bir düzey gelir ölçüsünü yakalayamayan bireyler için aile yardımı, gelir desteği gibi başlıklar altında sunulmuştur.

Geleneksel sadaka yöntemlerinin ötesinde, toplumda bütüncül şekilde muhtaç, düşkün ve yoksullara sağlanan gelir yardımı düşüncesi yoksulluğun azaltılmasında bir adım gibi görünse de, bu gelir desteğinin dışında, herhangi bir artı değer oluşturamayan bu kimselerin sorunlarını tümüyle çözmeden uzaktır (Gül ve Sallan Gül 2008: 368). Bu anlamda yoksulluk gelir desteği ile çözülebilecek bir problem olmaktan öte, yoksul insanların topluma dâhil edilmesi ile çözüme kavuşturulmalıdır.

Dünyada ve Türkiye'de gelir yardımı uygulamaları tartışılmakla birlikte, sıklıkla uygulanmaktadır. Avrupa Birliği 1990 yılından sonra yaptığı toplantılarda yoksulluğun yalnızca gelir yardımı ile aşılamayacağını yoksulların sosyal anlamda topluma dâhil edilerek, aktif işgücü politikaları yolu ile giderilebileceğini savunmuştur (Bildirici 2011: 59).

Gelir yardımı ile ilgili bir diğer önemli gelişme son dönemde tartışılan temel gelir ya da vatandaşlık geliri konusudur. Temel gelir ya da vatandaşlık geliri bir toplumda bireye yönelik, çalışma durumuna bakılmaksızın, sadece toplumun ferdi olduğu için ödenen nakit geliri ifade etmektedir. Temel gelir, bir asgari gelir garantisi biçimidir ve bazı Avrupa ülkelerindeki mevcut uygulamalardan üç şekilde farklılaşmaktadır. Birinci farklılık, temel gelirin hane halkına değil bireylere ödenmesidir. İkincisi, başka gelir kaynaklarına sahip olup olmamayı dikkate almadan ödenmesidir. Son olarak da temel gelir ödemesinin herhangi bir işte çalışmayı gerektirmemesidir (Metin 2012: 125).

Sosyal transferlerin yoksulluk riskini azalttığı görüşü üzerine yapılan araştırmalarda (Arpacıoğlu ve Yıldırım: 2011, Yıldırım, Doğan ve Topcuoğlu: 2011,) bu düşüncüyü doğrular bulgular elde edilmiştir. Dünya Bankası Kalkınma Fonu çalışmalarında da gelir desteğinin yoksulluğu azaltmada önemli bir araç olarak kullanılabileceği düşüncesi vurgulanmaktadır (UNDP: 2010). Bu düşüncenin yanında yoksulluğu azaltacak önlemlerin hak temelli bir yaklaşımla ele alınması gerekliliği vardır. Diğer bir ifade ile birey sadece o toplumun bireyi olduğu için işgücünde olsun ya da olmasın, belirli düzeyde gelir elde etmelidir. Bu bakış yoksulu toplumsal anlamda içerecek bir bakış açısı olup, dışlanma riskini azaltarak sağduyuyu güçlendirecektir (Buğra 2011: 168).

Bu bağlamda ülkemizde son dönemde gelir desteği sağlanan proje "Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) kapsamında gerçekleştirilen şartlı nakit transferidir. Bu uygulama yoksulluk nedeniyle çocuklarını okula kaydettiremeyen, gönderemeyen veya okuldan almak zorunda kalan, okul öncesi çocuklarını düzenli sağlık kontrollerine

götüremeyen ailelerin ya da düzenli sağlık kontrollerini yaptıramayan anne adaylarının ekonomik yönden desteklenmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Esenyel 2009: 14).

Gelir destekli yoksulluğu azaltma projeleri oldukça önemli ve etkilidir. Bu yolla hem yoksul bireylerin toplum ile bağlantısı kesilmemekte, hem de yoksulluğun derinleşmesinin önüne geçilmektedir. Bununla beraber, gelir yardımı araştırmalarda çoğunlukla geçici bir önlem olarak görülmekte, yoksulluk için kalıcı önlemler ortaya koyamayacağı savunulmaktadır.

3.2.2. İş Kazandırma ve Girişimcilik Yolu ile Yoksulluğun Azaltılması

Bir işi, geliri olmayan ancak çalışabilir durumda olan muhtaç ve düşkünlerin çalışma yolu ile yoksulluğun ortadan kaldırılacağı ya da azaltılacağı fikri 18. yüzyılda İngiltere'de çalışma evleri (work-house / parish) oluşumundan beri düşünülmüş ve uygulanmış bir yöntemdir. Ancak bu düşünce 1990'lı yıllardan itibaren değişmeye, çalışabilir durumda olan yoksullara, iş kazandırma ve girişimcilik yolu ile yaşam şartlarını değiştirme uygulamalarına dönüşmüştür.

Kadın girişimcilere yönelik ekonomik özgürlüklerini kazanmaları için verilen kredi ve destekler bu uygulamaların en önemli örneklerindendir. Kadın yoksulluğu üzerinde duran, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) 2009 raporu, kadının güçlendirilmesi ve ekonomiye katılmasının, yoksulluğu azaltacak en önemli faktör olarak görmektedir. Bu nedenle iş kurmak isteyen kadınlara yönelik hibe ve kredi programları yüzde 65 oranında artırılmıştır (OECD 2009: 26).

Girişimcilik ve iş kazandırma yolu ile bireylere gelir ve yoksulluktan kurtulma olanağı, temel düşünce aynı kalmakla birlikte; ülkeler bazında değişik yollar ile uygulama imkânı bulmuştur. Vietnam ve Haiti'de iş kazandırma eğitimleri, iş başı eğitimi ve iş yeri kurma olarak uygulanan politikalara rastlanırken (OECD 2006: 24, OECD 2003: 18), Nijerya'da kamu otoritesi yolu ile iş kazandırma ve hibe politikalarına rastlanır (Garba 2012:8). Avrupa Birliği ülkelerinde iş kazandırma ve girişimcilik yoluyla yoksulluğun azaltılması sürecine olumlu yaklaşmaktadır. Avrupa Birliği 2010

yılını yoksulluk ve yoksulların sosyal anlamda dışlanma sorunları ile mücadele yılı ilan etmiştir. Aynı yıl yayınlanan raporda, yoksullukla mücadelenin tüm toplumu kapsayacak ve bilinçlendirecek şekilde sürdürülmesi gerekliliği üzerinde durulmuş, bireysel etkinliğin artırılarak yoksulluk çemberinin ortaklaşa kırılabileceği vurgulanmıştır (AB 2010: 9-10).

Ülkemizde de girişimciliğin desteklenerek, yoksulluk çemberinden çıkılabileceğine yönelik uygulamalar mevcuttur. Bunların başta geleni, mikro kredi uygulaması şeklindedir. Mikro kredi uygulaması sivil toplum kuruluşları ve toplum örgütleri tarafından, yetenekli olup imkanı olmayan özellikle yoksullar, kadınlar ve el işçileri için hazırlanmış destek proje ve uygulamalardır (Akgül 2011: 10, Gür 2012: 94, Güzel 2011: 83). Bu uygulamanın yıllar itibari ile birçok dar gelirli ve yoksula yardım ederek işgücüne katılım sağladığı, yoksulluk sorununu çözmekte bir araç olarak kullanıldığı araştırmalarda bulgulanmıştır (Güneş 2009: 114, Gür 2012: 102).

İş kazandırma ve girişimciliğe yönelik yapılan uygulamalar çalışabilir yoksulu hedeflemektedir. Bu bağlamda bakış açısı hak temelli bir yoksulluk yaklaşımından ziyade, piyasa temelli bir yaklaşımdır. Diğer açıdan, bu tür bir iş kazandırma eğitime katılabilecek yoksul miktarı oldukça sınırlıdır. Bu nedenle iş kazandırma yolu ile yoksulluğu çözmek kısa vadede tam bekleneni veremeyebilir. Dünya Bankası 2013 raporunun ana başlığı "İş (Jobs)" şeklindedir. Bu rapora göre dünyada yoksulluk, eşitsizlik gibi problemlerin yegâne çözümü iş sayesinde olacaktır. İşlerin kalitesi, niteliği ve üretkenliği arttıkça problemler daha kolay çözülecektir. 2014 raporu ise "Risk ve Fırsatlar (Risk and Opportunity)" olarak başlık bulmuş ve yoksulların iş sürecine dahil olsalar da, dış dünyaya karşı savunmasız (vulnerable) olduklarını, bu nedenle sosyal bir korumaya ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir (World Bank 2013 / 2014 Raporu).

3.2.3. Yapısal Politikalar ile Yoksulluğun Azaltılması

Yapısal politika, bir ülke ekonomisi, siyaseti ve toplumunda uygulana gelen bir takım kural, düşünce ve davranış tarzında değişiklikler, yenilikler yapılması ya da daha

radikal biçimde bunların tamamen kaldırılması olarak tanımlanabilir. Yapısal politikalar makro ekonomik, hukuki ya da sosyal politikaları içerir. Toplumsal bakış açısını değiştiren politika uygulamaları olması nedeniyle en köklü değişiklikleri ortaya çıkaran uygulamalardır (Schwellnus 2011: 26).

Yoksulluk konusu ile ilgili yapısal politikalar denildiğinde, yoksulluğa ve yoksula bakış açısında ve uygulamalardaki değişim anlaşılmalıdır. Bir diğer deyişle, 1601 yoksullar yasasından günümüze yoksul ve yoksulluk konusu hakkında toplumun ve kurumların nasıl bir yol izlediği alınan önlemlerin boyutu yapısal boyutu ifade eder (OECD 2005).

Yoksulluk ile ilgili yapısal politikaların neler olduğu konusunda özellikli bir politika uygulamasından ziyade, bir anlayıştan söz etmek anlamlıdır. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi uluslar arası kuruluşların yol haritalarından önce, yoksulluk ülke içerisinde bakılan bir sorun yumağı, bir sermaye yetersizliği problemi ve ekonomik ilişkileri olmayan bir sorun olarak algılanmıştır (Metin 2013: 122). 1980’li yıllar boyunca şiddetli yoksulluk oranları ve küresel çapta yaşanan yoksulluk nedeniyle, 1990 yılı ile birlikte yoksulluğa karşı ortak önlemleri içeren bir anlayış ortaya koyulmuştur (BM 1990 Raporu). Birleşmiş Milletlerin, Binyıl Kalkınma amaçlarında aşırı yoksulluğu azaltmak gibi çok temel bir anlayışı olması yoksulluk ile ilgili yapısal değişimin en önemli göstergesidir. Bu bağlamda yapısal süreci analiz etmek ve yoksula bakış açısının değişimini anlamak temelde yoksulluğa karşı politikaları da anlamamıza yol açar.

Türkiye’de yoksulluğa karşı altyapı politikaları, kendini çalışan yoksula yardım (aile ödenekleri, gelir yardımı, yakacak-yiyecek yardımı) şeklinde göstermiştir. Ulusal bir sosyal güvenlik ağının oluşturulması (Sosyal Sigortalar Kurumu, Bağ-Kur, emekli Sandığı) bu yaklaşımın sonucudur. Diğer taraftan sadece çalışan yoksula yönelik değil, çalışamayan yoksul için uygulanan Yeşil Kart, Fakir Fukara Fonu uygulamaları, yoksulluğa karşı yapısal önlemlerin alındığını gösterir (Talas 1992: 53). 1990’lı yıllardan sonra ise bakanlıklar düzeyinde yoksulluğa karşı ortadan kaldırıcı bir takım önlemler geliştirilmeye çalışılmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çatısı altında,

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Müdürlüğü yoksulluğa karşı önlemler almaktadır (SYDV Kuruluş Amaçları).

Yapısal uygulamalar ile yoksulluğun azaltılması ve bireylerin yoksulluk çemberini kırmaları daha etkili olmaktadır. Bu bağlamda uygulanan politikaların sosyal ve ekonomik boyutları ile ele alınması ve değerlendirilmesi önemli hale gelmektedir.

IV. BÖLÜM

4. KURUMLAR ve YOKSULLUK İLİŞKİSİNİN AMPİRİK ANALİZİ

4.1. Araştırmanın Amacı Ve Kapsamı

Neo Klasik Ve Neo Kurumsal İktisat Okulları Kapsamında Yoksulluğun Ekonomi Politigi ismini verdiğimiz çalışmanın nihai amacı, kurumsal kapasite ile yoksulluk arasında bir ilişkinin bulunup bulunmadığını ortaya koymaktır. Bu anlamda, bakış açımız, Yeni Kurumsal İktisadın yoksulluk sorununa yeni çözüm önerileri getirebileceği yönündedir (Aktan: 2006, Hodgson: 1998/2000, North: 1990, Samuels: 2000).

Ortaya çıkan bu düşünceler doğrultusunda kurumsal kapasite ile yoksulluk arasında nasıl bir açıklayıcılık ilişkisi olduğunu sorgulamanın, anlamlı olduğu kanaati oluşmuştur. Kurumsal kapasite ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir takım göstergeler seçilerek, ülkeler bazında, bu iki alan arasında bir nedensellik olup olmadığı ortaya çıkarılacaktır. Bu ortaya çıkarıştan beklenen; kurumsal yapı ile yoksulluk arasında bir nedenselliğin olduğu, yoksulluğu azaltmak ya da önlemenin yolunun kurumların yapısal ve yoksullukla mücadeleyi merkeze koyacak bir değişimden geçmesi gerektiği şeklindedir.

4.2. Kurumlar Ve Yoksulluk İlişkisinin Dayanağı

Etkin çalışan kurumların ülkelerin ekonomik büyümesi üzerinde olumlu etkiye sahip olacağı birçok araştırmacı tarafından incelenmiş ve ortaya konulmuştur

(Acemoğlu ve Robinson: 2004, Acemoğlu, Johnson ve Robinson: 2010, Avellaneda: 2006, Boyer: 2008, Burchi ve Tridico vd: 2010, Chang: 2005/2011, Milo: 2007, García-Quero & Castellano: 2011, North: 1992, Glaeser vd: 2004, Lal: 1998, Yanıkkaya ve Karakayalı: 2006). Etkin işleyen kurumların yoksulluk üzerindeki etkisi ise çalışmalarda dolaylı şekilde değinilmiştir.

Bazı ülkeler zenginken, bazıları neden değil sorusuna cevap arayan Acemoğlu ve Robinson (2010) bunun soru olarak basit, ancak cevap olarak karmaşık bir karşılığının olduğunu savunuyor. Buna göre, bazı ülkelerin sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel kurumları eş güdüm içerisinde hareket ettiği için, bu ülkelerde büyüme ve kalkınma sorunları ortadan kalkmakta, yoksulluk, gelir dağılımı adaletsizliği gibi sorunlar daha az görülmektedir. Bunun yanında bir ülkede işler durumda olan, kurumsal yapı ve reformlar, bir başka ülkede uygulanmaya ya da oluşturulmaya çalışıldığında genellikle aynı etkiler elde edilemiyor. Bunun nedeni siyasi, sosyal ve kültürel yapının ve birikimin benzersiz (unique) olduğu, tek bir uygulamanın tüm ülkelere uyum sağlamayacağı (one size can't fit all) yönündedir (Acemoğlu ve Robinson 2010: 2).

Boyer (2008) ise, kurumlar ve yoksulluğa karşı alınan politika uygulamalarının eş zamanlı olarak ülkenin büyüme kapasitesi üzerinde olumlu etkiler yapacağını vurgulamaktadır. Bu savının kapitalist ekonomilerde gerçekleşmesi için, piyasa, hukuk, yenilik ve siyaset gibi alanlarda uygun kurumsal yapının var olması gerektiğinin altını çizmektedir. Diğer bir deyişle Boyer (2008) kurumsal tamamlayıcılık hipotezi (The Institutional Complementarity Hypothesis) dediği kavramın içerisine kapitalist ekonominin devamlılığını sağlayacak uygun kurumsal yapıyı eklemektedir. Örneğin iyi makro ekonomik temele sahip ülkelerde uygulanacak yoksulluğu azaltma politikaları beklendiği üzere daha etkili olacaktır. Ancak aynı yoksulluğu azaltma politikaları, iyi makro ekonomik temele sahip olmayan bir ülkede daha az etkili olacak ya da hiç etkili olmayacaktır (Boyer 2008: 2-3).

Chang (2005) "Kurumlar ve Ekonomik Kalkınma Arasındaki İlişkiyi Anlamak" isimli çalışmasında, 21.yüzyılın başında ülkelerin en önemli görevinin, kurumsal yapı ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi anlamak ve bunların süjelerini harekete

geçirmek olduğunu vurgulamaktadır. Bu ilişkinin oldukça karmaşık olduğunu ifade eden Chang (2005), temel bir takım tanımlamalar ile kurumlar ve ekonomi arasındaki pozitif yönlü ilişkiyi açıklamaktadır (Chang 2005: 5-7).

Chang (2011) altı yıl sonra, kurumlar ve ekonomik kalkınma ilişkisinin oldukça ortodoks bir anlayışla ele alındığını vurgulamış ve kurumsal yapının varlığını kabul etmenin bile bir heteredoks yöntem olduğunu altını çizmiştir. Her ülke için farklılık arz eden kurumsal yapının, tek bir büyüme ve kalkınma teorisinin her ülkeye uyacağını söyleyen ortodoks bir yaklaşımla ele alınamayacağını ifade etmiştir (Chang 2011: 2-3).

Kurumsal yapının yoksulluğu açıklayıp açıklamadığı konusunda araştırmacılar, ülkelerin büyüme ve kalkınma problemleri üzerinden bir yanıt aramayı tercih etmişlerdir. Gleaser (2004) birçok araştırmacının da yer aldığı çalışmasında yoksulluğu azaltmak için doğru politikalar izlenmesinin ancak uygun kurumlar varken mümkün olabileceğini savunmaktadır. Kurumların nasıl çalıştığı ve nasıl daha etkin çalışacağı konusu ise her toplum için farklılık arz edeceğinden, yoksulluğu azaltacak uygulamalar her toplumun kurumsal yapısına göre şekillenmelidir (Gleaser vd. 2004: 6-9).

Ülkemizde de kurumsal altyapı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan bu araştırmalardaki bulgular farklı değişkenlerle incelenmiş, kurumsal altyapı ile büyüme arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ortaya konmuştur (Artan ve Hayaloğlu: 2012/2014, Aytun ve Akın: 2014, Beşkaya ve Manan: 2009, Biber: 2010, Gökalp ve Baldemir: 2006, Karakayalı & Yanıkkaya: 2006, Yıldırım: 2010). Yapılan çalışmalarda genel olarak gözlemlenen, kurumların ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve önemli bir etkiye sahip olduğu yönündedir. Bunun yanında özellikli bir alan olarak Türkiye ekonomisinin kurumsal durumu, kurumların etkinliği gibi hususlar araştırılmıştır.

Kurumsal kapasite ve büyüme arasındaki ilişki tespit edilirken birçok değişken kullanılmakla birlikte genel olarak şu değişkenler üzerinde durulmuştur: Hukukun üstünlüğü, demokrasinin varlığı, eğitim seviyesi, sağlık hizmeti ve harcamaları,

yolsuzluklara ait değişkenler, politik istikrar ve siyasete güven değişkenleri, piyasa mekanizması değişkenleri şeklindedir.

Kurumsal kapasite ve büyüme arasındaki ilişkiyi gözlemleyen çalışmalar, kurumsal yapı ile yoksulluk arasında bir ilişki olup olmayacağına yönelik bir soruyu açıklamakta öncü olmuşlardır. Bu bakımdan bu bölümde kurumsal yapı ile yoksulluk arasındaki ilişki açıklanacak, kurumların göreceli yoksulluğu etkileyip etkilemediği ekonometrik yöntemle tahmin edilecektir.

4.3. Yoksulluğu Açıklamada Kurumsal Yapının Önemi

Kurumsal yapı, insan etkileşimlerinin ortak sonucu (Aktan: 2006), oyunun kurallarının belirleyicisi (North: 1990) ve gelecekte alınacak ekonomik, sosyal ve siyasal politikaların gerçekleşeceği alan (Hodgson: 2000) olması nedeniyle, yoksulluk sorununu açıklamakta etkili olduğu su götürmez bir gerçektir.

Eski ve Yeni Kurumsal İktisadın ortaya koyduğu, kurumların insan davranışlarını ve aynı zamanda insan davranışlarının kurumları etkilediği (Burchi ve Tridico 2010: 1) bir toplumda yoksulluğun kurumsal yapıdan ayrı düşünülmesi neredeyse olanaksızdır. Bir ülkede firma ve piyasa yapısı, mülkiyet yapısı, sosyal ve demokratik haklar, politik istikrar gibi kurumsal göstergelerin iyileşmesi demek yoksulluk gibi sosyal problemlerin en aza indirilmesi demektir. Kurumların ekonomik boyutu işlem maliyetlerini en aza indirmek, mülkiyet haklarını korumak suretiyle daha büyük yatırım ve büyüme rakamlarının elde edilmesine neden olur (WB 2013: 3).

Pür Neo Klasik politika uygulamalarının yoksulluk problemini çözmede başarısız olacağını savunan Boyer (2008), Kurumsal Tamamlayıcılık Hipotezi adını verdiği tezinde kurumsal yapı farklılığı nedeniyle her bir ülke için farklı yoksulluk stratejileri izlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Boyer iddiasının açıklayıcıları olarak, sermayenin gelişimi, girişimci varlığı, etkin fiyat sistemi, ekonominin açık olması, beşeri sermayenin varlığı, kurumların etkin ve şeffaf oluşu, devletin etkin çalışması,

demokrasinin varlığı, hak ve özgürlüklerin korunması, yolsuzluğun önlenmesi ve çevre olarak belirlemiştir. Açıklayıcı maddelerin iyi işlemesi halinde sürdürülebilir büyüme, yoksulluğun azalması, insani kalkınma ve yüksek yaşam standartlarının sağlanması, özgürlüklerin korunması ve ekolojik sürdürülebilirlik amaçları gerçekleştirilebilir (Boyer 2008: 4).

Kurumsal yapının işlerlik kazanması tüm toplumlar için hayati önemdedir. Kurumsal yapı etkin işlediği takdirde toplumun yoksulluk, gelir adaletsizliği gibi sorunlarının ortadan kalkacağı kanaati yaygındır. Kurumsal yapının her toplum için benzersiz (unique) oluşu Neo Klasik teorinin tekelci ekonomi politik düşüncesini derinden sarsmıştır. Kurumsal yapı ve büyüme, kalkınma sorunları arasındaki ilişkiler görece olarak yeni bir mesele olmasına karşın yankıları daha büyük, derinden ve etkileyicidir (Sasaoka 2005: 33).

Gini katsayısı ile yoksulluğu bağdaştıran çalışmalardan Burchi & Tridico (2010), Gini katsayısını yoksulluk oranı yerine kullanmış ve politik kurumlar ile Gini katsayısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Haughton & Khandker (2009) çalışmasında, yoksulluk ile ilgili temel tartışma alanlarını konu edinmiş, Gini katsayısının ise bu tartışma alanı içinde oldukça önemli olduğunu, yoksulluğu açıklamada kullanılabileceğinin altını çizmişlerdir.

Jonsson & Mood & Bihagen (2013) çalışmasında, Gini ve yoksulluk arasındaki açıklayıcılık ilişkisini ele almıştır. Bu çalışmada 1991-2007 yılları arasında İsveç'te büyüme ve gelir dağılımı ile Gini ve yoksulluk arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu araştırmada Gini katsayısının yoksulluğu açıklamada önemli bir gösterge olduğu ve büyüme oranları arttıkça Gini katsayısının iyileşeceğini, yoksulluğun azalacağını bulgulamıştır.

4.4. Veri Seti

Araştırmada yoksulluğu açıklamakta kurumsal yapının etkili olup olmadığı, ne şiddette etkili olduğu gibi sorulara cevap aranacaktır. Bu amaçla yoksulluk oranı gibi bir oranı bağımlı değişken (açıklanan değişken) olarak ele almak gereklidir. Ancak yoksulluk oranı gibi her ülkede aynı sorulara cevap olabilecek, ortak bir oran mevcut değildir. Başka bir deyişle her ülkenin yoksulu ve yoksulluk oranı kendine özgüdür. Bir örnek ile açıklamak gerekirse, Amerika'daki yoksul ile Güney Afrika Cumhuriyetindeki yoksul durum bakımından aynı durumda (ikiside yoksul) oran (yoksulluğu yaşama şiddeti) bakımından farklı durumdadır.

Her ülkenin yoksulluk ölçütü kendisine özgü olduğu için daha evrensel bir tanımlama olması açısından bağımlı değişken olarak Gini Katsayısı seçilmiştir. Gini katsayısı gelir dağılımının iyileşip iyileşmediğini diğer bir deyişle yoksullar lehine bir düzelmeye olup olmayacağını göstermesi bakımından tercih edilmiştir. Gelir dağılımındaki her iyileşme yoksulluk oranını (iyileşme miktarı kadar) azaltır mı sorusu bu kısımda sorulabilir. Bunu test etmek amacıyla ülkelerin Gini Katsayıları ile ülkelere ait yoksulluk oranları arasında korelasyon ilişkisi test edilmiş ve sonuç 0,72 gibi yüksek bir rakam bulunmuştur (bkz: EK-3). Bu nedenle yoksulluk oranı yerine daha kapsayıcı bir gösterge olan Gini katsayısı bağımlı değişken olarak tercih edilmiştir.

Yoksulluk ile kurumsal yapının bağıntı kurmak için, kurumsal yapıyı tanımlamakta kullanılan değişkenlerden birincisi politik kurum endeksidir. Bu endeks Fraser Institute ve Dünya Bankası kuruluşlarının oluşturduğu politik, ekonomik ve yasal kurum endeksinden elde edilmiştir (Kuncic 2013: 8). Bu iki kurum ulusal ve uluslararası çalışmalarda en fazla kullanılan endeksler olduğu için tercih edilmiştir. Politik kurum endeksi Kuncic (2013) çalışmasında aşağıdaki endeksler kullanılarak elde edilmiştir:

Politik Kurum Endeksi (pol)	Elde Edildiği Yer	Yoksulluğu Etkileme Yönü
Politik bakımdan basın özgürlüğü	Freedom House	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Politik haklar	Freedom House	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Kurumsallaşmış demokrasi	Polity IV	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Kuvvetler ayrılığı (erk ayrılığı)	DB Politik Kurum Veri Tabanı	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Hesap verebilirlik	Uluslararası Ülke Risk Haritası (ICRG)	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Yolsuzluk	Uluslararası Ülke Risk Haritası (ICRG)	Katsayı arttıkça yolsuzluk artar (+)
Bürokrasinin kalitesi	Uluslararası Ülke Risk Haritası (ICRG)	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
İç çatışma (politik çatışma)	Uluslararası Ülke Risk Haritası (ICRG)	Katsayı arttıkça yoksulluk artar (+)
Politikada askeri gücün ölçüsü	Uluslararası Ülke Risk Haritası (ICRG)	Katsayı arttıkça yoksulluk artar (+)
Yolsuzluğun kontrolü	DB Politik Kurum Veri Tabanı	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Politik şiddet	Dünya Bankası Politik Terör İndeksi	Katsayı arttıkça yoksulluk artar (+)

Politik kurum endeksini oluşturan öğelerde meydana gelen bir iyileşme (katsayının yükselmesi), politik kurum endeksini artıran bir etki meydana getirir. Bir diğer ifade ile politik bakımdan basın özgürlüğü ve politik haklar endeksindeki bir iyileşme (artış) politik kurum endeksini de iyileştirir (artırır). Kurumsallaşmış bir demokrasinin varlığı, kuvvetler ayrılığı ve hesap verebilirlik alanlarındaki iyileşmeler yine politik kurum endeksini iyileştiren (artıran) unsurlardır. Bürokrasinin kalitesi ve yolsuzluğun kontrolü iyileştikçe (arttıkça) politik kurum endeksi de iyileşir (artar). Başka bir deyişle, basın özgürlüğü ve politik haklar, kurumsallaşmış bir demokrasinin varlığı, kuvvetler ayrılığı ve hesap verebilirlik, bürokrasinin kalitesi ve yolsuzluğun kontrolü iyileştikçe (arttıkça), politik kurum endeksi iyileşir (artar). Öte yandan, yolsuzluk, politik çatışma ve politik şiddet öğelerindeki bir artış, politik kurum endeksinin kötüleşmesine (azalmasına) yol açar.

İkinci açıklayıcı değişkenimiz, ekonomik kurum endeksidir. Bu endeks de, Dünya Bankası için Kuncic (2013) tarafından hazırlanmıştır. Ekonomik kurum endeksi içerisinde yer alan başlıklar aşağıdaki gibidir:

Ekonomik Kurum Endeksi (eko)	Elde Edildiği Yer	Yoksulluğu Etkileme Yönü
Ekonomik ve Finansal Özgürlük	The Heritage Foundation	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Girişim Özgürlüğü	The Heritage Foundation	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Ekonomik Düzenlemelerin Kalitesi	DB Ekonomik Kurum Veri Tabanı	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Ekonomik Çerçeve Basın Özgürlüğü	Freedom House	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Banka Hesabı Kullanım Özgürlüğü	Fraser Institute	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Kredi Piyasası Düzenlemeleri	Fraser Institute	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
İşgücü Piyasası Düzenlemeleri	Fraser Institute	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Firma /Özel Yatırım Düzenlemeleri	Fraser Institute	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Yabancı Yatırım Kısıtlamaları	Fraser Institute	Katsayı arttıkça yoksulluk artar (+)
Sermaye Kontrolü	Fraser Institute	Katsayı arttıkça yoksulluk artar (+)
Yatırım Profili	Uluslararası Ülke Risk Haritası (ICRG)	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)

Politik kurum endeksinde olduğu gibi, ekonomik kurum endeksinde de, endeksi oluşturan öğelerdeki değişme (artış ya da azalış), endeksin değişmesiyle sonuçlanmaktadır. Ekonomik ve finansal özgürlükteki bir iyileşme, girişim özgürlüğünün artması, ekonomik düzenleme kalitesinin iyileşmesi (artış), ekonomik kurum endeksini iyileştirir (artırır). Ekonomik basın özgürlüğünün artması, banka hesaplarını özgürce kullanımdaki iyileşmeler (artışlar), ekonomik kurum endeksini iyileştirir (artırır). Kredi ve işgücü piyasalarındaki düzenlemelerin kalitesi arttıkça (batık kredi oranlarının düşük olması, işsizlik oranlarının az olmasına yönelik düzenlemeler), ekonomik kurum endeksi iyileşir (artar). Firmaların yatırımlarının önündeki engellerin kaldırılması (yatırım profilinin iyileştirilmesi ve özel yatırım düzenlemeleri) ekonomik kurum endeksini iyileştirir (artırır). Ekonomik anlamda yabancı yatırımcıyı yatırım yapmaktan vaz geçirecek yabancı yatırım kısıtlamaları, sermaye kontrolü uygulamaları ise ekonomik kurum endeksini kötüleştirmektedir. Diğer bir ifade ile yabancı yatırım kısıtlamaları ve sermaye kontrolü arttıkça, ekonomik kurum endeksi azalmaktadır.

Üçüncü açıklayıcı değişkenimiz, yasal kurum endeksidir. Bu endeks de, Dünya Bankası için Kuncic (2013) tarafından hazırlanmıştır. Yasal kurum endeksi içerisinde yer alan başlıklar aşağıdaki gibidir:

Yasal Kurum Endeksi (yasal)	Elde Edildiği Yer	Yoksulluğu Etkileme Yönü
Mülkiyet Hakları	The Heritage Foundation	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Yasal Çerçeve Özgürlük	Freedom House	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Sivil Özgürlükler	Freedom House	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Yargı Bağımsızlığı	Fraser Institue	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Tarafsız Mahkemelerin Varlığı	Fraser Institue	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Mülkiyet Haklarının Korunması	Fraser Institue	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Yasa ve Kuralların Varlığı	Uluslararası Ülke Risk Haritası (ICRG)	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Politikalara Olan Güven	Uluslararası Ülke Risk Haritası (ICRG)	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)
Hukukun Üstünlüğü	DB Yasal Kurum Veri Tabanı	Katsayı arttıkça yoksulluk azalır (-)

Yasal kurum endeksini oluşturan öğelerdeki bir değişim endeks değerini artırmakta ya da azaltmaktadır. Tabloda görüleceği üzere yasal kurum endeksi, mülkiyet hakları, yargı bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğü olarak üçlü bir biçimde özetlenebilir. Yasal kurum endeksi bu üç alanda meydana gelen iyileşmelerden olumlu yönde etkilenmektedir. Bir diğer deyişle, mülkiyet hakları, yasal çerçevede özgürlük, sivil özgürlükler, mülkiyet haklarının korunması, tarafsız mahkemelerin varlığı, yargı

bağımsızlığı, yasa ve kuralların varlığı, politikalara olan güven, hukukun üstünlüğü alanlarındaki iyileşmeler yasal kurum endeksini artırmaktadır. Yasal, ekonomik ve politik kurum endeksi ögeleri kendi içerisinde birçok değişkeni barındırması ve kurumsal yapıyı birden çok değişkenle açıklaması nedeniyle seçilmiştir.

Dördüncü açıklayıcı değişkenimiz ise kişi başına düşen gayri safi milli gelir (kgb)(gdp) şeklindedir. Kişi başına düşen gelirdeki artış, eşitsizliği / yoksulluğu azaltmakta önemli bir açıklayıcı makro ekonomik faktördür. Kişi başına düşen gelir verisi, ülkeler için, Dünya Bankası veri tabanından, elde edilmiştir. Kişi başına düşen gelir verisi cari fiyatlarla, dolar bazında ölçüm olarak alınmıştır.

Beşinci açıklayıcı değişkenimiz ise nüfusun büyüklüğüdür (nüfus). Bu değişkenin ele alınmasındaki husus, nüfusu daha az olan ülkelerde, yönetim üzerinde, gelir eşitsizliği ve yoksulluğu azaltmaya yönelik politikalar hususunda daha büyük bir baskı olacağı ya da nüfus arttıkça yoksulluğa karşı uygulanan politikaların artacağı şeklindedir. Ülkeler için nüfusa ilişkin veriler Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir.

Altıncı açıklayıcı değişkenimiz ise İnsani Gelişme Raporlarından elde edilen eğitim endeksidir (eğitim). Eğitim ile yoksulluk arasında yakın bir ilişki olduğu yapılan çalışmalarda bugulanmıştır. Bu nedenle yoksulluğu açıklamakta eğitim verisini açıklayıcı değişken olarak kullanmak anlamlı hale gelmektedir. Eğitim verisi İnsani Gelişme Raporundan ülkeler için ortalama beklenen eğitim-öğretim yılından elde edilmiş bir endekstir. İnsani gelişme raporlarında eğitim endeksi olarak açıklanmıştır. Bir ülkede ortalama olarak verilen eğitim süresi endeksi olarak da tanımlanmaktadır.

Bu değişkenler ile tahmin edeceğimiz modelin temel denklemi şu şekilde ortaya çıkmaktadır:

$$\log(gini_{i,t-1}) = \varphi_0 + \beta_1 \cdot \log(nufus_{i,t}) + \beta_2 \cdot \log(kbg_{i,t}) + \beta_3 \cdot \log(yasal_{i,t}) + \beta_4 \cdot \log(eko_{i,t-1}) + \beta_5 \cdot \log(pol_{i,t-1}) + \beta_6 \cdot \log(egitim_{i,t}) + u_{it}$$

Değişkenlere ait teorik beklentimiz aşağıdaki gibidir:

Değişkenler	Beklenen Değer
Kişibaşınadüşengelir	(gdp) < 0
Yasal kurumlar	(yasal) < 0
Ekonomik kurumlar	(eko) < 0
Politik kurumlar	(pol) < 0
Eğitim	(edu) < 0
Nüfus	(pop) > 0

Analizde 55 ülke ele alınmış ve analiz dönemi olarak 2000-2010 yılları arası dönem seçilmiştir. Ülkelerin ve analiz döneminin seçilmesinde verilere erişilebilirlik göz önünde tutulmuştur. Analizde kullanılan ülkeler EK-1’de sunulmuştur.

Yukarıda belirtilen denklemden hareketle, yoksulluğu açıklamakta kullanılan değişkenler olan politik, ekonomik ve yasal kurumların eşitsizliği azaltacağı beklenmektedir. Nüfus büyüklüğünün eşitsizliği artıracağı, kişi başına düşen milli gelir ve eğitim indeksindeki artışların ise eşitsizliği azaltacağı beklentileri oluşmaktadır.

Araştırma, bu açıklayıcı değişkenler doğrultusunda 55 dünya ülkesinde yoksulluğun aldığı durumu ve kurumsal kabul ettiğimiz değişkenlerin yoksulluğu etkileyip etkilemediğini tespit etmeye çalışarak durum değerlendirmesi ortaya koyacaktır.

Tablo 4.1, çalışmada kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. Ekonometrik analizde kullanılacak olan değişkenlerin tanımlayıcı istatistiklerinin verildiği Tablo 4.1’den hareketle tüm değişkenlerin ortalama değerlerinin, ne maksimum değerlerine ne de minimum değerlerine çok yakın olmadığı görülmektedir. Aynı zamanda değişkenlerin standart sapmalarının da ortalamadan dağınık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.1: Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	kgb	pol	Nüfus	gini	yasal	eko	eğitim
Ortalama	13659.00	0,36	89491982	40,28	0,08	0,13	0,666
Ortanca	4784,69	0,26	18290394	38,87	-0,17	0,06	0,661
Maksimum	95189,87	2,04	1.34E+09	69,17	1,93	1,89	0,912
Minimum	232,80	-1,51	1331475	24,06	-1,50	-1,72	0,229
Standart Sapma	1.719583	0,92	2.28E+08	9,84	0,96	0,89	0,14
Gözlem Sayısı	605	605	605	605	605	605	605

Tablo 4.2 ise modeli oluşturan değişkenlerin basit Pearson korelasyon matrisini göstermektedir. Tablo 4.2'ye göre kurumsal açıklayıcı değişkenler olarak kullanılan ekonomik, politik ve yasal kurumlar ile gini katsayısı arasında negatif yönlü bir korelasyon ilişkisinin olduğu görülmektedir. Benzer şekilde nüfus büyüklüğü, kişi başı gelir değişkeni ve eğitim endeksi ile gini katsayısı arasında da negatif yönlü bir korelasyonun var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu negatif korelasyonların büyüklüklerine baktığımızda nüfus değişkeni haricinde diğer açıklayıcı değişkenleri ile gini katsayısı arasında kayda değer bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Tablo 4.2: Değişkenlere Ait Regresyon ve VIF Değerleri

	kgb	pol	nüfus	gini	yasal	eko	eğitim
Kgb	1.000	0.7841	-0.1422	-0.4944	0.8199	0.7534	0.7543
Pol	0.7841	1.000	-0.2590	-0.3716	0.9269	0.8878	0.8074
Nüfus	-0.1422	-0.2590	1.000	-0.0561	-0.1536	-0.3043	-0.255
Gini	-0.4944	-0.3716	-0.0561	1.000	-0.4599	-0.3538	-0.371
Yasal	0.8199	0.9269	-0.1536	-0.4599	1.000	0.8975	0.778
Eko	0.7534	0.8878	-0.3043	-0.3538	0.8975	1.000	0.784
Eğitim	0.7543	0.8074	-0.255	-0.371	0.778	0.784	1.000
VIF	4.08	3.22	1.07		5.26	2.41	2.94

Regresyon analizinde en sık karşılaşılan önemli sorunlardan biri, çoklu doğrusallık (multicollinearity) problemidir. Çoklu doğrusallık sorununu tespit etmede kullanılabilecek yöntemlerden biri VIF (variance inflationary factor) testidir. VIF testi sonucunda ilgili modeli oluşturan katsayılar için VIF katsayıları Tablo 4.2'de sunulmuştur. Tablo 4.2, modeli oluşturan bağımsız değişkenler arasında ciddi anlamda bir çoklu doğrusallık sorununun olmadığını ortaya koymuştur¹².

¹² Eğer VIF değerleri 10'un altında ise değişkenler arasında ciddi bir birlikte doğrusallık sorunu olmadığı kabul edilir. Eğer VIF değerleri 5'in altında ise sorun hemen hiç yok demektir. Eğer VIF değeri 10'un üzerinde ise, ciddi probleme işaret eder (Rogerson, 2001:136; Greene, 2003:58; Asteriou, 2006:95). $VIF=1/(1-R^2)$ formülü ile hesaplanmaktadır. Çoklu doğrusal bağlantı;

4.5. Yöntem

Araştırmada diğer tekniklere karşın birçok avantaja sahip olan panel data analizi yöntemi tercih edilmiştir. Bu analizin en önemli üstünlüğü, zaman serileri ile yatay kesit serilerini bir araya getirerek, hem zaman hem de kesit boyutuna sahip bir veri setinin oluşturulmasına dayanmasıdır. Dolayısıyla panel data modellerinde yatay kesit ve zaman serisi verilerinin her ikisinin de kullanılmasından dolayı gözlem sayısı oldukça artmaktadır. Gözlem sayısının yüksek olması serbestlik derecesini yükseltmekte ve açıklayıcı değişkenler arasında yüksek derecede doğrusal ilişki bulunma olasılığını azaltmaktadır. Bu nedenle panel data yöntemi daha güvenilir ekonometrik tahminlerin yapılabilmesini sağlamaktadır (Hsiao: 2003, Aktaran Arıca:2014).

Panel data analizinin bir diğer üstünlüğü, yatay kesit ya da zaman serilerinden daha karmaşık davranış modellerinin kurulmasına ve test edilmesine olanak sağlamasıdır. Bu üstünlük zaman serisi veya yatay kesit verileri kullanılarak yapılan çalışmalarda tahmin sonuçlarında önemli sapmalara yol açan dışlanan değişkenler sorununun panel data analizinde önemli bir probleme neden olmamasını sağlamaktadır (Hsiao: 2003, Aktaran Arıca:2014).

Zaman serisinin durağan olmadığı durumda pek çok tahmincinin asimtotik dağılımı normale yakınsamayacaktır. Ancak birbirinden bağımsız bireyleri kapsayan panel data kümesinde bireylere ait zaman serileri durağan olmasa dahi, tahmincilerin asimtotik dağılımı normal dağılıma yaklaşacaktır. Dolayısıyla panel data, daha az birim kök sorunu içermektedir (Hsiao: 2003, Aktaran Arıca:2014).

Çalışmada tanımlanan regresyon, Havuzlanmış En Küçük Kareler (Pooled Least Squares) yöntemi ile tahmin edilecek ve ilgili tahminlerle testler E-views 8 ve Gauss 6.0 paket programları aracılığıyla gerçekleştirilecektir.

bağımsız değişkenler arasında doğrusal (yada doğrusala yakın) ilişki olmasıdır. $r_{xixj}=1$ ise parameteler belirlenmez hale gelir. $r_{xixj}=0$ ise katsayı tahminlerinde çoklu doğrusal bağlantı sorunu yoktur.

4.5.1. Homojenlik Testi ve Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Regresyon analizine geçmeden önce eğim katsayılarının her bir ülke için homojen mi yoksa heterojen mi olduğunun test edilmesine imkân veren Homojenlik testi ile yatay kesitler arasında bağımlılığın olup olmadığının test edildiği yatay kesit bağımlılığı testlerine yer verilmiştir. Bu iki testten ortaya çıkacak sonuçlara göre serilerin birim kök taşıyıp taşımadıklarının test edileceği birim kök sınamalarının kuşak derecesine karar verilecektir.

Homojenlik testi, Pesaran ve Yamagata (2008)'nin delta testleri aracılığıyla araştırılmıştır. Eğim homojenitesinin yokluk hipotezi altında $\sqrt{N}/T \rightarrow \infty$ sürece hata terimleri normal dağılım sergilemekte dolayısıyla Pesaran ve Yamagata'nın delta_tilde istatistiği standart normal dağılım göstermektedir. Küçük örneklem için ise Pesaran ve Yamagata (2008) düzeltilmiş delta_tilde istatistiğini önermiştir. Bu istatistik te normal dağılım özelliklerine sahiptir. Dolayısıyla test istatistiklerinin olasılık değerlerinin 0,05 anlamlılık düzeyinden büyük olması durumunda eğim katsayılarının homojen olduğunu savunan sıfır hipotezi reddedilemeyecektir.

İkinci olarak kesitler arasında bağımlılığın olup olmadığı araştırılmıştır. Buradan çıkan sonuca göre uygulanacak birim kök sınamalarının kuşak derecesi belirlenecektir. Yatay kesit bağımlılığının sınanması konusunda Pesaran (2004)'ün CD_{LM} test istatistiğinden yararlanılmıştır. Ülke sayısının zaman boyutundan büyük olması durumunda tercih edilecek istatistik olan CD_{LM} test istatistiği aşağıdaki regresyondan hareketle hesaplanmaktadır:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_i' x_{it} + \mu_{it} \quad i=1,2,\dots,N; \quad t=1,2,\dots,T$$

Yatay kesit bağımlılığı testinin sıfır ve alternatif hipotezleri aşağıdaki gibidir:

$$H_0 : Cov(\mu_{it}, \mu_{jt}) = 0 \quad \text{bütün } t \text{ ler için } i \neq j$$

$$H_1 : Cov(\mu_{it}, \mu_{jt}) \neq 0 \quad i \neq j$$

Burada $\hat{\rho}_{ij}$ yukarıdaki regresyonun bireysel olarak En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile tahmin edilmesi sonucu elde edilen korelasyon katsayılarını göstermektedir. Standart normal dağılıma sahip olan Pesaran (2004)'ün CD_{LM} test istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$CD_{LM} = \sqrt{\frac{1}{N.(N-1)}} \left[\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T.\hat{\rho}_{ij}^2 - 1) \right] : N(0,1)$$

CD_{LM} test istatistiğinin olasılık değerinin 0,05 anlamlılık düzeyinden büyük olması durumunda yatay kesit bağımlılığının olmadığını savunan sıfır hipotezi reddedilememektedir.

4.5.2. Panel Birim Kök Testleri

Literatürde sıklıkla kullanılan birinci kuşak panel birim kök sınamaları Im, Pesaran ve Shin (1997), Maddala ve Wu (1997), Levin ve diğerleri (2002), Hadri (2000) ve Choi (2001) sınamalarıdır. Bu sınamaların ortak özelliği yatay kesit bağımlılığını dikkate almamalarıdır. Kısaca birinci kuşak panel birim kök sınamaları olarak gruplandırılan testlerden ilki, *Levin ve diğerleri (2002)*'nin homojen panel birim kök testidir (Kısaca LLC testi). Levin ve Lin (1992,1993), Levin ve diğerleri (2002) bağımlı değişken Y'nin birinci gecikme katsayısının (β_i) bütün yatay kesit birimleri için aynı olduğu varsayımını yapmaktadır. Bu anlamda bu tür panel sınamalarına homojen panel birim kök sınamaları da denilmektedir (Güloğlu ve İspir 2008, Aktaran: Arıca 2014). Levin ve Lin (1992,1993), Levin ve diğerleri (2002) sınamalarında sıfır ve alternatif önsavları ve N yatay kesit biriminin T dönem için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) regresyonu şu şekildedir:

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \beta_i Y_{i,t-1} + \delta_i \tau + \sum_{j=1}^{p_j} \phi_j \Delta Y_{i,t-j} + u_{it} \quad i=1,2,\dots,N \quad t=1,2,\dots,T$$

Yukarıda belirtilen denklemde τ trendi, yani eğilimi, α_i bireysel etkileri göstermektedir ve u_{it} hata teriminin otokorelasyon problemi içermediği varsayılmaktadır. Ayrıca Levin ve Lin (1992,1993), Levin ve diğerleri (2002), N ve

T'nin sonsuza gittiğini fakat T'nin daha hızlı oranda arttığını dolayısıyla N/T'nin sifıra yaklaştığını varsayarak denklemi, Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS) ile tahmin etmektedirler.

$$H_0 : \beta_i = \beta = 0 \quad (i=1,2,\dots,N)$$

$$H_A : \beta_i \neq \beta \neq 0 \quad (i=1,2,\dots,N)$$

H₀ hipotezi, ilgili serinin birim kök taşıdığını ifade ederken, Alternatif önsav ise serinin durağan olduğunu belirtmektedir.

İkinci test, *Im-Pesaran-Shin (1997,2003)*'in testidir (Kısaca IPS). IPS, LLC'den farklı olarak heterojen panel birim kök sınamasıdır. Sıfır ve alternatif hipotezleri şu şekildedir:

$$H_0 : \beta_i = 0 \quad \text{Bütün yatay kesitler için}$$

$$H_A : \beta_i \neq 0 \quad \text{En az bir yatay kesit için}$$

H₀ hipotezi kabul edilirse, tüm yatay kesitler için durağanlık reddedilirken, alternatif hipotezin kabul edilmesi sonucunda ise en az bir yatay kesit için durağanlık kabul edilmiş olur. Dolayısıyla LLC'deki gibi H₀'ın reddedilmesi sonucunda tüm serilerin durağan ve aynı hızla ortalamaya döndüklerinin kabul edilmesi yerine, burada ilgili serilerin durağan ve farklı hızlarda ortalamaya döndükleri kabul edilmiş olur. IPS sınama istatistiğinin hesaplanması için, her bir yatay kesit için birinci sıra kendisiyle bağlaşımlı katsayıların t istatistiklerinin ortalamaları alınarak $\bar{z}$ istatistiği hesaplanır. Hesaplamalar şu şekildedir:

$$\bar{z} = \frac{\sqrt{N}(\bar{t} - N^{-1} \sum_{i=1}^N E(t_{\beta_i}))}{\sqrt{N^{-1} \cdot \sum_{i=1}^N \text{Var}(t_{\beta_i})}} : N(0,1)$$

Burada $\bar{t} = \sum_{i=1}^N t_i / N$ dir. Ayrıca $E(t_{\beta_i})$ ve $\text{Var}(t_{\beta_i})$ Monte-Karlo simülasyon

tekniki ile hesaplanmaktadır.

Fisher tipi test olarak da bilinen *Maddala ve Wu (1997)* sınaması da IPS testi gibi heterojen panel birim kök sınamasıdır. Ancak Fisher testinin IPS testi gibi dengeli panele ihtiyaç duymaması bir avantaj sağlamaktadır. Sıfır ve alternatif hipotezler IPS’de olduğu gibidir. Fark olarak bu testte β_i ’lerin t istatistikleri yerine olasılık değerleri (ρ_i) kullanılmaktadır. Erilat ve Özdemir (2005), *Choi (2001)* ve *Maddala ve Wu (1997)* sınamalarının aynı istatistiksel çerçeveye sahip olduklarını belirtmişlerdir. Her iki sınamada da sıfır ve alternatif önsavlar, IPS sınamasındakilerle aynıdır. *Choi (2001)*, N’inde sonsuza yaklaştığı durum için (P_λ) istatistiğinin şu şekilde standard normal dağılım gösterdiğini ispatlamıştır (Arıca 2014):

$$\rho_\lambda = -N^{-1/2} \sum_{i=1}^N \ln(\rho_i + 1) : N(0,1)$$

Choi (2001), ayrıca N’nin sonlu olduğu durum için de bir Z istatistiği hesaplamıştır. Bu istatistik, T ve $N \rightarrow \infty$ için standart normal dağılmaktadır. Z istatistiği aşağıdaki gibidir:

$$Z = N^{-1/2} \sum_{i=1}^N \phi^{-1}(\rho_i) : N(0,1)$$

Yukarıda metodolojisi verilen birinci kuşak panel birim kök sınamaları daha önce de belirtildiği üzere paneli oluşturan yatay kesitlerin birbirinden bağımsız olduğuna dayanmaktadır. Ancak yatay kesit birimlerinin aynı tür şoktan etkilendiği durum için, yatay kesit bağımsızlığını öne sürmek gerçekçi bir yaklaşım olmayacağından dolayı yatay kesit bağımlılığını varsayan panel birim kök sınamaları ortaya konmuştur (Güloğlu ve İspir, 2008).

Yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve çalışmanın analiz kısmında kullanılacak olan panel birim kök testi, Pesaran (2006) tarafından geliştirilen CADF testi olarak bilinen Yatay Kesit Açısından Genişletilmiş Dickey Fuller testidir. Pesaran yaptığı Monte Carlo simülasyonlarında CADF’in, hem $N > T$ hem de $T > N$ iken geçerli bir test olduğunu ispat etmiştir. Bu testte hata terimlerinin, tüm seriler için ortak ve her seriye özgü olmak üzere iki kısımdan meydana geldiği varsayılmıştır (Pesaran 2006).

$u_{it} = \lambda_i \cdot \xi_\tau + \varepsilon_{it}$ Buradaki ξ_τ , gözlenemeyen ortak öge olup, durağan olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla yatay kesit bağımlılığı da bu ögenin var olmasından kaynaklanmaktadır (Güloğlu, İspir: 2008). Pesaran (2006) λ_i 'nin ortalamasının sıfırdan farklı olduğu durumda ve $N \rightarrow \infty$, ortak ögenin $\bar{Y}_t$ ve $\bar{Y}_t$ 'nin gecikmeli değerleriyle yaklaştırılabileceğini göstermiştir. Her bir yatay kesit için u_{it} 'deki potansiyel otokorelasyonu dikkate almak için ortak öge Y_t ve ΔY_t 'nin gecikmeli değerleriyle yaklaştırılmaktadır. Bu durumda CADF süreci aşağıda sunulan denklemin EKK yöntemi ile tahminine indirgenmektedir (Arıca 2010):

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \beta_i Y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \delta_{ij} \Delta Y_{i,t-j} + d_i \tau + c_i \bar{Y}_{t-1} + \sum_{j=0}^{p_i} \varphi_{ij} \Delta \bar{Y}_{i,t-j} + \varepsilon_{it}$$

Burada her bir β_i 'ye ait t istatistik değerleri hesaplanır. Karşılaştırılacak kritik değerlere Pesaran (2006)'ın tablosundan ulaşılmaktadır. Önsavlar,

$$H_0: \beta_i = 0: \text{Seri durağan değildir.} \quad H_A: \beta_i < 0: \text{Seri durağandır.}$$

Pesaran, her bir serinin aritmetik ortalamasını alarak Yatay Kesit Açısından Genişletilmiş IPS test istatistiğini (CIPS) aşağıda belirtildiği gibi elde etmektedir (Arıca 2010).

$$CIPS = \frac{\sum_{i=1}^N CADF_i}{N}$$

CIPS istatistiği standard normal dağılım göstermemektedir. Bu yüzden, Pesaran (2006) tarafından simülasyon yoluyla elde edilmiş ve tablolaştırılmıştır (Arıca 2010).

4.5.3. Eğim Katsayılarının Tahmini

Zaman boyutuna sahip kesit serilerini kullanarak ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemi olarak tanımlanan Panel data analizinde örneklemdaki farklı zaman noktaları için bireysel gözlemler dikkate alınarak her bir bireysel veri için çoklu gözlemler oluşturulması sağlanmış olur. En basit formuyla bir panel data regresyon modeli aşağıdaki gibi gösterilebilir (Arıca 2014):

$$Y_{it} = \alpha_i + \beta.X_{it} + \varepsilon_{it} , i=1,2,\dots,N ; t=1,2,\dots, T$$

Regresyonda, i firma, hane, ülke gibi bireyselleri; t ise zaman boyutunu ifade etmektedir. Denklemdaki α_i 'ler bireylere özgü faktörler olup, yatay kesitten yatay kesite değişip, zaman içinde sabit olarak varsayılan gözlemlenemeyen heterojeniteyi ifade etmektedir. β ise eğim katsayıları matrisini ifade etmektedir.

Eğer α_i 'ler sadece sabit terim içerirse yani bireysel etkilerin tüm ülkeler için aynı olduğunun varsayımını yaparak heterojeniteyi reddederse o zaman En Küçük Kareler (EKK) yöntemi, ortak α_i ve eğim katsayısı için tutarlı ve etkin tahminler sağlar (Greene 2008: 183). Basit haliyle havuzlanmış veri şu şekilde modellenebilir:

$$Y_{it} = \alpha + \beta.X_{it} + u_{it}$$

Yukarıdaki havuzlanmış EKK regresyonunda görüldüğü gibi α ve β 'nin indisleri yoktur. Dolayısıyla EKK yöntemi ile tahmin sonucu her bir yatay kesit için toplamda bir adet α ve β tahmin sonucuna ulaştırır. Havuzlanmış veride yatay kesit heterojenitesine yer verilmemektedir. Ayrıca u_{it} 'lerin ortalamasının sıfır, varyansının sabit ve kovaryansının da sıfır varsayımları yapılmaktadır.

4.6. Analiz Sonuçları ve Değerlendirme

Çalışmanın bu başlığı altında teorik alt yapısı sunulan heterojenlik, yatay kesit bağımlılığı ve birim kök sınamalarının test sonuçlarının ardından eğim katsayılarının tahmini Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS) yöntemi aracılığıyla gerçekleştirilip, elde edilen ampirik bulgular tablolar halinde sunulup yorumlanacaktır.

4.6.1. Heterojenlik Sınaması Sonuçları

Eğim katsayılarının tahmini öncesinde eğim katsayılarının her bir ülke için homojen mi yoksa heterojen mi olduğu, Pesaran ve Yamagata (2008)'nin delta testleri aracılığıyla araştırılmıştır. Tahmin edilecek model için hesaplanan delta istatistikleri

Tablo 4.3’de gösterildiği gibidir. Tablo 4.3’e göre delta ve düzeltilmiş delta test istatistiklerinin olasılık değerlerinin 0.05 anlamlılık düzeyinden büyük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla eğim katsayılarının homojen olduğunu savunan sıfır hipotezi güçlü bir şekilde reddedilememektedir. Bu yüzden birim kök sınamalarında homojenlik varsayımı yapan birim kök sınamaları dikkate alınacaktır.

Tablo 4.3: Pesaran and Yamagata (2008)’in Homojenlik Testi

Değişken	Model	
	Test istatistiği	Olasılık değeri
delta_tilde	-0.960	0.831
Düzeltilmiş_delta_tilde	-1.662	0.952

4.6.2. Yatay Kesit Bağımlılığı Sınaması Sonuçları

Homojenlik sınamasının ardından kesitler arasında bağımlılığın olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaç için Pesaran (2004)’ün CDLM test istatistiğinden yararlanılmıştır. Test sonuçları Tablo 4.4’de gösterilmiştir. Tablo 4.4’e göre modeli oluşturan bütün değişkenlerin CDLM test istatistiklerinin olasılık değerlerinin 0.05’ten küçük olduğu görülmektedir. Bu durumda yatay kesit bağımlılığının yokluğunu savunan sıfır hipotezi 0.01 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir.

Tablo 4.4: Pesaran (2004)’ün Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Değişken	CDLM Test istatistiği	Olasılık değeri
gini	22.591***	0.000
yasal	27.334***	0.000
pol	23.893***	0.000
eko	22.324***	0.000
nüfus	37.761***	0.000
egitim	33.137***	0.000
kgb	47.656***	0.000

*** %1 anlamlılık düzeyinde anlamlılığı temsil etmektedir.

Tablo 4.3 ve Tablo 4.4’den elde edilen homojenlik ve yatay kesit bağımlılığı bulgularından hareketle; serilerin birim kök süreçlerini araştırma aşamasında yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve homojenlik varsayımına dayalı olan CIPS test istatistiği dikkate alınacaktır.

4.6.3. Panel Birim Kök Sınaması Sonuçları

Regresyonu oluşturan serilere ait yapılan CIPS testi sonuçları Tablo 4.5’de sunulmuştur. Tablo 4.5’e göre kişi başına düşen gelir, eğitim endeksi, nüfus ve yasal kurumlar değişkenleri düzeyde durağan değişkenler iken, gini değişkeni ile ekonomik kurumlar ve politik kurumlar değişkenleri düzeyde birim köklü değişkenlerdir. Düzey değerlerinde durağan olmayan gini, ekonomik kurumlar ve politik kurumların birinci farkları alındıktan sonra uygulanan CIPS test istatistiği, bu serilerin birinci farklarında durağan oldukları yönünde sonuçlar vermiştir.

Dolayısıyla eğim katsayılarının tahmini aşamasında gini, ekonomik kurumlar ve politik kurumlar değişkeninin birinci farkı, kişi başına düşen gelir, eğitim endeksi, nüfus ve yasal kurumların ise düzey değerleri analize dahil edilecektir.

Tablo 4.5: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	CIPS Test İstatistiği	%1	%5	%10
gini	-1.836	2.26	2.09	2.01
dgini (I ₁)	-2.352***	2.26	2.09	2.01
yasal (I ₀)	-2.119**	2.26	2.09	2.01
eko(I ₀)	-1.980	2.26	2.09	2.01
deko (I ₁)	-2.136**	2.26	2.09	2.01
nüfus (I ₀)	-2.101**	2.26	2.09	2.01
eğitim (I ₀)	-4.944***	2.26	2.09	2.01
kg (I ₀)	-2.237**	2.26	2.09	2.01
pol (I ₀)	-0.864	2.26	2.09	2.01
Dpol (I ₁)	-3.883***	2.26	2.09	2.01

Not: ***, **, * ilgili değişken için sırasıyla 0.01, 0.05 ve 0.10 anlamlılık düzeylerinde durağan olmadığını belirten sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. d ise değişkenin birinci farkının alındığını temsil etmektedir. Kritik değerler, Pesaran (2007)’nin makalesindeki Tablo II(b)’den elde edilmiştir.

4.6.4. Havuzlanmış En Küçük Kareler Modeli Regresyon Tahmin Sonuçları

Birim kök analizinin ardından regresyon analizinde değişkenlerin durağan halleri kullanılmış ve analiz sonuçlarından hareketle POLS, uygun bir tahmin metodu olarak seçilmiştir. Tahmin aşamasında White’ın yatay kesit kovaryans katsayısı yöntemi (White’s cross-section coefficient covariance method) kullanılarak standart hatalar düzeltilmiş, her bir yatay kesitteki farklı hata varyanslarının olduğu kadar aynı zamanda olası yatay kesitler arası korelasyon sorununa da bir çözüm getirilmiştir.

Ek olarak, aynı boyuttaki değişken varyanslılığı izin vermek açısından yatay kesit ağırlıklı Genelleştirilmiş En Küçük Kareler yöntemi de eşanlı olarak kullanılmıştır.

Panel veride birey etkilerini görmek için kullanılan sabit etki ve rassal etki modelleri ile parametreler tahmin edilecektir. İlk olarak bu iki modelden (sabit etki, rassal etki) hangisinin istatistiksel olarak geçerli olduğuna karar vermek gerekir. Bunun için Hausman testi uygulanmalıdır. Belirtildiği üzere Hausman Testi, Sabit Etkili ve Rassal Etkili Modeller arasında bir seçim yapılması gerektiği zaman, hangi modelin tercih edilmesi gerektiğine karar verilmesinde kullanılan bir testtir (Baltagi, 2005: 66).

Bu testte, Sabit Etkili Tahmincinin tutarlı ve yansız olduğu varsayımından hareket edilmektedir. Bu testte kullanılan hipotezler;

H_0 : *Rassal Etkili Model*

H_1 : *Sabit Etkili Model* şeklindedir.

Hausman test istatistiğinde gerçekte, Sabit Etkili Modelin parametre tahmincileri (β_{cv}) ile Rassal Etkili Modelin parametre tahmincileri (β_{gkkk}) arasındaki farkın istatistik olarak anlamlı olup olmadığı incelenmektedir (Cameron & Trivedi, 2005: 717).

Sabit ya da Rassal Etkili Modeller arasındaki belirgin fark, sabit–zaman etkisinin açıklayıcı değişkenlerle ilişkili ya da ilişkisiz olup olmadığıdır. Rassal Etkili Model geçerli olduğunda, sabit etkili tahminci, tutarlı olan parametre tahminlerini vermeye devam etmektedir. Sabit etkili tahminci, diğer açıklayıcı değişkenlerle ilişkili sabit-zaman faktörlerinin hepsinin ölçülebildiğinden emin olmadıkça rassal etkili tahminciye tercih edilmemelidir. Gerçekte ne Sabit Etkili Tahminci ne de Rassal Etkili Tahmincinin mükemmel olduğu söylenemez. Bunun en önemli nedenini; rassal etkili tahmincinin gerçek etkinin üzerinde sapmalı tahminler vermesi, buna karşılık sabit etkili tahmincinin ise gerçek etkinin altında sapmalı tahminler vermesi oluşturmaktadır (Arıca 2014: 76).

Tablo 4.6: Haussman Testi Etki Sonuçları

Test Sonucu	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	19.067657	6	0.0041

Modelin Random Effect ile tahmin edilmesinin uygun olduğunu belirten Sıfır hipotezi 0.05 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Yani Hausman test istatistiği sonuçlarına göre, modelin tahmincisi olarak Fixed Effect (sabit etki) uygun görülmektedir. Regresyon tahmin sonuçları Tablo 4.7'de gösterilmektedir.

Tablo 4.7: Regresyon Tahmin Sonuçları

Değişkenler Açıklayıcı Değişken	Model d(log(gini))		
	Katsayı	St.Hata	t-ist. değeri
Sabit (c)	16.51225**	6.878795	2.400456
d(eko)	3.700785**	1.409040	2.626459
d(log(pop))	0.964542**	0.533856	-1.806747
d(pol)	-0.139760***	1.429147	0.097793
d(edu)	-0.9701945**	1.152863	0.929811
d(yasal)	-3.937796**	1.547302	-2.544943
d(log(pgdp))	-0.728170*	0.113031	-6.442233
R ² Değeri	0.825	F-istatistiği 130.394* (0.000)	

Not: * %1 anlamlılık düzeyinde ** %5 anlamlılık düzeyinde *** %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Tablo 4.7, açıklayıcı değişkenler olan politik - ekonomik - yasal kurumlar, kişi başına düşen gelir, eğitim seviyesi ve nüfusun, bağımlı değişken olan Gini katsayısı üzerindeki etkisini ifade eden regresyondaki eğim katsayılarını göstermektedir. Tablo 4.7'deki eğim katsayıları, birleştirilmiş verilerden elde edilen sabit etkili pooled tahmin sonuçları görülmektedir. Bu sonuçlara göre, nüfustaki %1'lik artış Gini değişkenini %0,96 artırmaktadır. Ükelere göre okullaşma oranını gösteren eğitim endeksi Gini değişkenini %0,97 azaltmaktadır. Kişi başına düşen gelir Gini değişkenini %0,72 azaltmaktadır. Kurumsal değişkenlerden, ekonomik kurum endeksi Gini değişkenini %3,7 artırırken, yasal kurum endeksi %3,9; politik kurum endeksi 0,13 azaltmaktadır.

Modelin R² değeri oldukça yüksek bir değer olan 0.825 olarak tahmin edilmiş ve modelin anlamlılığını test eden F istatistiğinden, modelin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.7 'de görüleceği üzere incelenen konuda elde edilen modelin denklemi $Gini = 16,512 - 0,728gdp - 3,937yasal + 3,700eko - 0,139pol - 0,970edu + 0,964pop$ şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu denklem beklenti ve gerçekleşen değer olarak şu şekilde yorumlanabilir:

Değişkenler	Beklenen Değer	Gerçekleşen değer
Kişi başına düşen gelir	(gdp) < 0	(gdp) < 0
Yasal kurumlar	(yasal) < 0	(yasal) < 0
Ekonomik kurumlar	(eko) < 0	(eko) > 0
Politik kurumlar	(pol) < 0	(pol) < 0
Eğitim	(edu) < 0	(edu) < 0
Nüfus	(pop) > 0	(pop) > 0

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere analizde kullanılan değişkenlerden ekonomik kurumlar dışında kalan; kişi başına düşen gelir, yasal kurumlar, politik kurumlar, nüfus ve eğitim Gini katsayısını tersi yönde etkileyerek yoksulluğu azaltmaktadırlar. Bir diğer ifade ile ekonomik kurum değişkeni dışındaki değişkenler Gini katsayısı üzerinde beklenen etkiyi (katsayıyı azaltıcı yönde) ortaya çıkarmaktadırlar.

Analiz bulgularından hareketle, politik ve yasal kurumlar ile eğitim ve kişi başına düşen gelir seviyesinin, ülkelerin gelir dağılımı adaletsizlikleri ile mücadelesinde etkili araçlar olabilecekleri sonucuna ulaşılmıştır.

Bir ülkede kişi başına düşen gelir, eğitim seviyesi, politik ve yasal kurumların etkinliği arttıkça, yoksulluk oranında bir azalma meydana gelir. Bunun yanında nüfus miktarındaki artış ve ekonomik kurumlar yoksulluğu artıran unsurlar olarak gözükmektedir.

Seçili ülkeler için yapılan çalışmada kişi başına düşen gelir ile yoksulluk arasındaki ilişki negatif işaretlidir (-0,728). Bunun anlamı, kişi başına düşen gelir %1 arttıkça yoksulluk 0,7 oranında azalacaktır. Bu husus hem teorik olarak literatür ile hem de bu analizdeki öngörümüz ile örtüşmektedir.

Ekonomik kurumlar ile yoksulluk arasındaki ilişki pozitif yönlü olarak bulunmuştur (+3,70). Bu bulgudan hareketle, ekonomik kurumlarında %1'lik iyileşme yoksulluğu %3,70 oranında artırdığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuç teorik öngörümüzle uyuşmamaktadır. Bunun bir nedeni olarak, ekonomik kurum endeksini oluşturan öğelerin ekonomik özgürlükler ve girişim özgürlüğü gibi konulara odaklanmış olması gösterilebilir. Ekonomik özgürlükler arttıkça yoksulluğun artacağı konusunda

elde bir çalışma olmamasına karşın, ekonomik özgürlüklerin refah artışı sağlayacağına ilişkin çeşitli raporlar bulunmaktadır (EFW 2015). Ekonomik özgürlüklerin ancak iyi yerleşmiş kapitalist ekonomilerde zenginlik ortaya çıkaracağına dair çalışmalar da mevcuttur (Acemoğlu ve Robinson: 2013, Özdan: 2015). Ancak analizimizdeki ülkeler için ekonomik kurumların yoksulluğu artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Politik kurumlar ile yoksulluk arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir (-0,139). Politik kurumlardaki %1'lik bir iyileşme bir iyileşme yoksulluğu %0,139 azaltacaktır. Bu sonuç, teorik olarak ifade edilen, politik kurumların aldığı kararlarda yoksulluğu merkezine alacak yöntemleri benimsemesi ön görüşüyle uyumaktadır.

Eğitim ile yoksulluk arasındaki negatif yönlü ilişkinin varlığı tespit edilmiştir (-0,970). Bu bulgu, eğitimde meydana gelecek %1'lik iyileşme yoksulluğu %0,970 azaltacaktır. Eğitimin yoksulluğu azaltmada önemli bir etken olduğu öngörüsüne uyumaktadır. Bu bağlamda eğitimi iyileştirmeye yönelik politikalar aynı zamanda yoksulluğu azaltmaya da yardımcı olacaktır.

Analiz sonucunda yasal kurumların yoksulluğu negatif yönde etkilediği bir sonucuna ulaşılmıştır (-3,937). Buna göre, yasal kurumlar endeksindeki %1'lik iyileşme yoksulluğu %3,937 azaltacaktır. Bu negatif ilişkinin varlığı tüm toplumu kapsayıcı yasal kurumların varlığı ve etkin işlemesi sayesinde yoksulluğun azalacağı öngörüsü ile uyumaktadır.

Nüfusun artması ile yoksulluk arasında doğru yönlü bir ilişki vardır (+0,964). Buna göre nüfustaki %1'lik artış, yoksulluğu %0,964 artırır. Nüfusu fazla olan ülkelerde yoksulluğun daha fazla olduğu öngörüsüyle bağdaşan bu sonuca göre, nüfusun artması sonucu ortaya çıkan kaynakların yetersizliği ve gelirin daha küçük dilimler halinde bölüşülmek zorunda olması sorunları yoksulluğu artırmaktadır.

Modelin daha net ilişkileri açıklayabilmesi ve sağlamlığının artması bakımından homojenlik, yatay kesit bağımlılığı ve birim kök testi süreçleri aynı veri setinde

tekrarlanmış, değişkenlerin logaritması alınmadan yeniden regresyona koşulmuştur. Aşağıda Tablo 4.8'de analizin sonuçları görülmektedir.

Tablo 4.8: Regresyon Tahmin Sonuçları-2

Açıklayıcı Değişkenler	Model		
	d(gini)		
	Katsayı	St.Hata	t-ist. değeri
Sabit (c)	45.46202	0.979808	46.39888
d(eko)	-4.674129	1.572407	-2.972595
d(pop))	2.301614	0.369515	6.228747
d(pol)	-0.214316	1.37E-05	-15.66808
d(edu)	-3.799714	0.414470	9.167635
d(yasal)	-6.412470	0.442618	-14.48758
d(pgdg)	-2.941709	6.26E-10	-4.690142
R ² Değeri	0.39	F-istatistiği 148.4063 (0.000)	

Logaritma almaksızın uygulanan sabit etkili havuzlanmış regresyon sonuçları Tablo 4.8'de görülmektedir. Bu tablodan elde edilen denklem;

$$Gini=45,4 -4,67eko -6,41yasal -0,21pol +2,3pop -3,79edu -2,94gdg$$

şeklinde dir.

Bu modelde açıklayıcılık düşük bulunsa da, ($R^2=0,39$) değişkenlerin tümünün yönü teorik beklentiye uygun gerçekleşmiştir. Bu sonuçlar ışığında; ekonomik, yasal ve politik kurumlar Gini katsayısını negatif yönde etkileyerek eşitsizliğin / yoksulluğun azalmasına neden olur. Eğitim ve kişi başına düşen gelir değişkenleri Gini katsayısını negatif yönde etkileyerek eşitsizliğin/yoksulluğun azalmasına neden olur. Nüfus artışı ise Gini katsayısını artırarak eşitsizliğin / yoksulluğun artmasına neden olur.

Tablo 4.9: Kişi Başına Düşen Geliri En Fazla 30 Ülke için Regresyon Tahmin Sonuçları

Açıklayıcı Değişkenler	Model		
	d(gini)		
	Katsayı	St.Hata	t-ist. değeri
Sabit (c)	39.04662	1.582151	24.67944
d(eko)	-0.834119	0.571965	1.458339
d(pop)	-4.875689	0.567967	-8.584452
d(pol)	-0.146788	0.474790	0.309163
d(edu)	-5.652705	1.45E-05	-3.888928
d(yasal)	-3.031209	6.67E-10	-4.539640
d(pgdg)	-1.831577	2.271795	0.806225
R ² Değeri	0.23	F-istatistiği 57.28261* (0.000)	

Not: * %1 anlamlılık düzeyinde ** %5 anlamlılık düzeyinde *** %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Kurumsal değişkenler ile yoksulluk arasında ekonometrik ilişkiyi araştıran çalışmayı farklılaştırmak ve ilişkiyi değişik açılardan değerlendirmek açısından, 55 ülke arasından kişi başına düşen geliri en fazla 30 ülke için (bkz: Ek-4) araştırma basamakları tekrarlanmış, sabit etkili havuzlanmış regresyon sonuçları Tablo 4.9'da verilmiştir. Buna göre bu ülkeler için kurulacak denklem şu şekildedir:

$$Gini=39,04 -0,83eko -0,14pol -3,03yasal -4,87pop -5,65edu -1,83gdp$$

şeklinde gerçekleşen denkleme göre ekonomik, yasal ve politik kurumlarda bir iyileşme yoksulluğu katsayısı kadar azaltmaktadır. Aynı şekilde kişi başına düşen gelir ve eğitim oranındaki artış da yoksulluğu azaltmaktadır. Bu değişkenlerin ilişki yönü beklentiler ile aynı şekilde gerçekleşmiştir. Farklı olan husus ise nüfus miktarındaki artışın Gini katsayısını azaltarak yoksulluğu azaltıyor olmasıdır. Bu durum ile ilgili olarak, gelişmiş ülkelerdeki nüfusun politik baskı oluşturarak yoksulluğu azaltıcı yönde etki yaptığı şeklinde yorumlanabilir.

Her üç analizden de anlaşılabacağı üzere kısa dönemde, seçilen değişkenler ile Gini Katsayısı arasında bir ilişki mevcuttur. Bu ilişkinin uzun dönemde gerçekleşip gerçekleşmediğini ortaya çıkarmak için panel veri analizinde eşbütünleşme testi uygulanmalıdır.

4.6.5. Eşbütünleşme Testi ve Sonuçları

Eşbütünleşme analizi seriler arasında uzun dönem ilişkinin varlığını araştıran bir analizdir. Engle ve Grange (1987) ve Johansen (1988,1991) testleri zaman serileri için eşbütünleşme ilişkisini test etmede etkili yöntemlerdir. Fakat bu testler panel verinin kısa dönemli fazla kesit içermesi bakımından yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle panel veri serilerinin eşbütünleşme analizlerinde Pedroni (1999,2004) tarafından geliştirilmiş denklem ve yöntemler kullanılmaktadır (Sandalcılar, 2012: 169). Eşbütünleşme testi denklemi şu şekildedir:

$$y_{it} = \alpha_j + \delta_{jt} + \beta_{1j}X_{1it} + \beta_{2j}X_{2it} + \dots + \beta_{Mj}X_{Mit} + e_{jt}$$

Bu denklem ile uzun dönemde panel veri serisinde bir eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığı incelenmektedir. Bu testte kullanılan hipotezler;

H_0 : Eşbütünleşme yoktur

H_1 : Eşbütünleşme vardır şeklindedir.

Tablo 4.10: Pedroni Panel Eşbütünleşme Sonucu (Gini Bağımlı Değişken)

	Sabitli	Prob.	Sabitli-	Prob	Sabitsiz-	Prob
Panel v-istatistiği	-3.497789	0.9998	-1.292074	0.9018	-5.367104	1.0000
Panel rho-istatistiği	7.294857	1.0000	8.994910	1.0000	6.662423	1.0000
Panel PP-istatistiği	-3.31378	0.0000	-25.97363	0.0000	-3.494870	0.0002
Panel ADF-istatistiği	-0.16880	0.0000	-16.85856	0.0000	-3.299383	0.0005
Grup rho-istatistiği	10.18812	1.0000	11.57742	1.0000	9.449606	1.0000
Grup PP-istatistiği	-25.30960	0.0000	-40.21452	0.0000	-17.65728	0.0000
Grup ADF istatistiği	-15.83258	0.0000	-22.44752	0.0000	-10.76712	0.0000

Not: Gecikme uzunlukları Schwartz Bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

Panel eşbütünleşme için kullanılan Pedroni testleri birden fazla açıklayıcı değişkene izin vermesi, eşbütünleşme vektörünün panelin farklı kısımları boyunca çeşitlenmesi ve kesit birimleri boyunca hataların heterojenliğe izin vermesi bakımından olumlu özelliklere sahiptir. Paneldeki kesit içi ve kesitler arası etkileri kapsayabilmek için Tablo 4.10'da görülen yedi farklı eşbütünleşme testi sunulmuştur. Birinci kategori içindeki dört testten ilk üçü, parametrik olmayan testlerdir. İlk test varyans oranı tipinde bir istatistiktir. İkincisi Phillips-Peron (PP) (rho) istatistiğine, üçüncü istatistik de PP (t) istatistiğine benzemektedir. Dördüncü istatistik ise AugmentedDickey Fuller (ADF) (t) istatistiğine benzer parametrik bir istatistiktir. İkinci kategoride üç testten ilki PP (rho) istatistiği ile benzer iken, diğer ikisi PP(t) ve ADF (t) istatistiklerine benzemektedir (Yardımcıoğlu ve Gülmez 2013: 152).

Pedroni eşbütünleşme testine göre, test sonuçlarından panel istatistiklerinin sabitli modelde yedi testin dördünde H_0 hipotezi reddedilmektedir. Panel PP, Panel ADF, Grup PP ve Grup ADF istatistik sonuçlarına göre seriler eşbütünleşiktir. Yani uzun dönemli bir ilişkiden söz edilebilir. Sabitli-trendli modelde yedi testin dördünde H_0 hipotezi reddedilmektedir. Panel PP, Panel ADF, Grup PP ve Grup ADF istatistik sonuçlarına göre seriler eşbütünleşiktir. Yani uzun dönemli bir ilişkiden söz edilebilir. Sabitsiz-trendsiz modelde ise yedi testin dördünde H_0 hipotezi reddedilmektedir. Panel PP, Panel ADF, Grup PP ve Grup ADF istatistik sonuçlarına göre seriler eşbütünleşiktir. Yani uzun dönemli bir ilişkiden söz edilebilir.

Kurumlar ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi test eden bu kısımda, panel veri analizi ile kısa dönemde kurumları yoksulluk üzerinde etkili olduğu, eşbütünleşme analizi ile uzun dönemde dört testte uzun dönemli ilişki olduğu bulgulanmıştır. Bu analiz geliştirilerek, değişkenler eklenerek ya da çıkarılarak, farklı açılardan yoksulluk ile kurumların ilişkisinin araştırılması, yoksulluk problemini çözmede yeni yollar ve politikalar için oldukça önemlidir.

V. BÖLÜM

5. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Bu çalışma kurumsal etkileşim süreçlerinin, ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda etkili olduğu öngörüsünden hareketle, günümüz toplumlarını tehdit eden yoksulluk sorununa karşı fikir geliştirmeyi amaçlamaktadır. Hem yoksulluk sorununun karmaşık doğası, hem de kurum kavramının kapsadığı alanın kesin çizgilerinin olmayışı nedeniyle, yoksulluk ve kurumlar arasındaki bağdaştırma çok fazla değişkeni içermektedir. Çalışma yoksulluk ve kurumlar arasındaki ilişkinin varlığından söz etmekte ve çözüm önerilerinde bu ilişkinin doğru değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Bu çalışma yoksulluk ve kurumlar arasındaki sıkı ilişkiyi göstermesi bakımından farklılaşmaktadır. Bu bağlamda sonraki çalışmalarda yoksulluk ve kurumlar arasındaki ilişkinin daha net ortaya konması açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmanın öne sürdüğü ve aktarmaya çalıştığı en önemli unsur, yoksulluğun o toplumun kurumsal dinamiklerine bakılmaksızın (tarih, kültür, yasa ve toplumsal bilinç gibi) anlaşılamayacağı ve çözülemeyeceği üzerinedir. Bu unsur çalışmayı ana akım iktisat düşüncesinden uzaklaştırmakta ve yeni teknikler ile yoksulluk meselesini incelemeye yaklaştırmaktadır.

Yoksulluk her şeyden önce insani bir sorundur. Bu bağlamda toplumsal bilincin yoksulluğu çözmeye, ortadan kaldırmaya ve bu durumu toplumdan söküp atmaya yönelik bir yaklaşımı oldukça önemlidir. Yoksulluğun çözülmesi gereken bir problem olduğu konusunda toplumsal uzlaş (toplumsal akıl) sağlanmasının ardından gerekli politika ve müdahalelere başlamak gereklidir. Ekonomik anlamda yoksulluğu ortadan

kaldıracak önlemlerin iş kazandırma ve yapısal politikalar olması, yoksulluğu sadaka ve bağış yardımları ile çözüm yöntemlerinden uzaklaştıracaktır.

Yoksulluğa karşı ekonomik ve politik önlemlerin alınması, güçlü bir yönetimin varlığına ihtiyaç duymaktadır. Bunların yanında tüm bu değişimlere cevap verebilecek kapsayıcı yasaların varlığı ile yoksulluk sorunu en aza indirilebilecektir.

Kurumlar ve kurumsal yapı, başka bir deyişle toplumun yaşama ve üretme biçimi, farklı ülkelerde farklı şekillerde olageldiğinden, yoksulluk, eşitsizlik ve gelir dağılımı problemleri farklı şiddetlerde ortaya çıkar. Bu çalışma, kapitalist üretim ve yaşam biçiminin kendi içerisinde yoksulluk ve eşitsizlik ortaya çıkardığı kabulünün ardından, bunu çözebilmenin en önemli yolunun kurumsal yapıyı değiştirmekten geçtiğini savunmaktadır. Kurumların, yoksulluğu çözmeyi merkeze alacak şekilde bir değişimden geçmesi şarttır. İnsanların kurumsal yapıyı ve kurumsal yapının insan davranışlarını değiştirdiği düşünüldüğünde, yoksulluk sorununun çözümü mücadelesi sadaka, yardım ya da muhtaçlık kavramlarından uzaklaşarak, kurumsal bir boyut kazanması gereklidir. Hiçbir vatandaşın, bir başka vatandaşın yardımına ihtiyacı olmadan, yaşamını insani koşullarda sürdürebildiği gün, kurumsal yapı yoksulları tümüyle kapsamış olacaktır.

"Neo Klasik ve Neo Kurumsal İktisat Okulları Bağlamında Yoksulluğun Ekonomi Politigi" ismini verdiğimiz çalışmanın temel amaçları, üç ayaklı bir yapı içerisinde düşünüldüğünde; birincil amaç yoksulluğun sosyo-ekonomik yapısını ortaya koymak, ikincil amaç Neo Klasik ve Neo Kurumsal İktisat düşüncesi içerisinde yoksulluğun izlerini aramak, üçüncül amaç ise yoksulluk ile kurumsal yapı arasındaki ilişkinin varlığını ortaya koymak şeklinde ifade edilebilir.

Yoksulluk ile kurumlar arasında nasıl bir ilişki olduğunu sorgulayan bu çalışmada, kurumların yoksulluğu nasıl etkilediği ya da etkileyebileceği üzerine düşünceler ortaya konmuştur. Bunun nedeni, kurumsal yapı ve aktörlerin sadece ekonomik alanda değil; siyasi, sosyal ve yasal alanda her türlü etkileşim ile tüm toplumu etkiliyor olmasıdır. Kurumlar sosyal, siyasal ve ekonomik sonuçlara sebep

olabilen; toplumsal kültür ve gelenekler ile yakından ilişkili, benzersiz (unique / her topluma özgü) bir yapıyı tanımlamaktadır. Bu yapı bazı yazarlara göre; geçmişten alınmış bir miras, bazı yazarlara göre; sonradan edinilmiş bir kültür olarak tanımlansa da; tüm toplumu etkilediği ya da etkileyeceği su götürmez bir gerçektir.

Yoksulluğu tümüyle ortadan kaldırmış, sosyal adalet ve gelir eşitliğini sağlamış örnek bir ülke yoktur. Ancak yoksulluk problemini aza indirmiş, gelir dağılımı ve sosyal adalet konusunda yol kat etmiş ülkeler bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın önerisi, yoksulluğu önleyebilmenin en etkin yolunun, kurumların yapısal ve yoksullukla mücadeleyi merkeze koyacak bir değişimden geçmesi şeklindedir. Bu öneriyi savunabilmek ve sağlamlaştırmak amacıyla yapmış olduğumuz ekonometrik analiz ile teorik öngörümüzü destekler nitelikte sonuçlar elde edilmiştir.

Kurumların analize nasıl dahil edileceği, nasıl sayısallaştırılabileceği sorunu ve ülkeler ile ilgili veri bulma konusu Dünya Bankasının kurumsal yapı endeksi oluşturan araştırmacısı Kuncic (2013)'in çalışmasından yararlanılarak çözülmüştür. Kurumsal yapıyı üç kısımda inceleyen bu indeks, çeşitli indekslerin bir ortalaması niteliğinde olup; politik, ekonomik ve yasal kurumları ifade etmektedir. Analize ait diğer verilerin bulunması ve işlenmesi süreci için, Dünya Bankası veri tabanından faydalanılmıştır.

55 seçili ülke için 2000-2010 yılları arasında yapılmış ekonometrik analizin sonuçları teorik öngörümüzle bağdaşır şekilde karşımıza çıkmıştır. Başka bir deyişle; bağımlı değişkenimizi Gini katsayısı, açıklayıcı değişkenlerimizi ise politik kurum, ekonomik kurum, yasal kurum, kişi başına düşen milli gelir, nüfusun büyüklüğü ve eğitim olarak kabul ettiğimiz çalışmamızda, açıklayıcı ve bağımlı değişkenlerimiz arasında sıkı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu sıkı ilişki R^2 değerinin 0,825 gibi yüksek açıklayıcılığa sahip olması, açıklayıcı değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı ve negatif ya da pozitif olarak (eşitsizliği azaltan ya da artıran bir faktör olarak) analiz içerisinde yerini bulması şeklindedir.

Analiz sonucunda, kişi başına düşen gelir ile yoksulluğu ifade eden Gini katsayısı arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile kişi

başına düşen gelir arttıkça, yoksulluk azalmaktadır. Kişi başına düşen gelir ve yoksulluk arasında ters yönlü ilişki olduğuna dair düşüncenin savunulduğu çalışmalarda, yoksulluğa karşı kişi başına düşen geliri artırıcı politikaların uygulanması çözüm önerisi olarak sunulmuştur.

Kuşteveli & Halaç (1999) ve Aktan (2002) gelir dağılımı ile kişi başına düşen gelir arasında ilişki kuran çalışmalarında, kişi başına düşen gelir arttıkça gelir dağılımının iyileşeceğini ve yoksulluğun azalacağını savunmuşlardır. Yine aynı bakış açısında olan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı çalışmalarında (2010), yoksulluğu önlemenin en etkili ekonomik yollarından birinin kişi başına düşen geliri artırıcı politikalar izlemek olduğunu vurgulamaktadır. Analiz de, bu çalışmaları destekler nitelikte olup, kişi başına düşen geliri artırıcı önlemlerin yoksulluğu azaltacağını ileri sürmektedir.

Analiz sonucunda, eğitim ile yoksulluğu ifade eden Gini katsayısı arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile eğitim düzeyi arttıkça, yoksulluk azalmaktadır. Eğitim ile yoksulluk arasında nasıl bir ilişkinin olduğunu sorgulayan çalışmalardaki temel iddia, eğitimin yoksulluğu azaltmada önemli bir faktör olduğu üzerinedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluğun azalacağı (yüksek maaş beklentisi, yeteneklerin artması nedeniyle) beklenmektedir.

Çalışkan'ın (2007) eğitim ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi Türkiye açısından sorguladığı çalışmasında, eğitimin yoksulluğu azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Yoksulluk ve eğitim üzerine, özellikle çocuk ve genç eğitimi üzerinde duran Ferguson & Bovaird & Muller (2007) eğitim alanında yapılan her harcamanın geleceğe bir katkı sağladığını, etkileri uzun dönemde ortaya çıksa da, yoksulluğu azaltmada eğitimin önemli bir kilit noktası olduğunu vurgulamaktadır. Aynı şekilde Alpaydın (2008) eğitimin yoksulluk üzerinde bir baskı oluşturduğunu, bu yolla yoksulluğun azaltılabileceğini ifade etmektedir.

Analiz sonucunda, nüfus ile yoksulluğu ifade eden Gini katsayısı arasında doğru yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile nüfus miktarı arttıkça,

yoksulluk artmaktadır. Yoksulluk ile nüfus arasında doğru yönlü bir ilişki mevcuttur. Nüfusun artışı, kaynakların sınırlılığı nedeniyle, yoksulluğu artıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Nüfusun artışı ile ilgili tezler, işgücünün devamlılığı, üretimin artışı gibi konularda pozitif olarak değerlendirilse de, özellikle 20. yüzyıl ortalarından itibaren yaşanan nüfus patlaması yoksulluğun nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Eşkinat & Kutlu, 2014: 7). Bu bağlamda analizimiz de bu kanıyı destekler şekilde, nüfus artışının fazla olduğu ülkelerde yoksulluğun arttığını bulgulamıştır.

Ekonomik kurum endeksini oluşturan endeks öğeleri 3.4. *Veri Seti* başlığında ayrıntılı şekilde aktarılmıştır. Bu endeksten anlaşılacağı üzere; ekonomik kurumlar, özel girişimcilik, özel sermaye ve üretim açısından ölçütler ile ele alınmıştır. Analizde ekonomik kurumlar ile yoksulluk arasında doğru yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Bir diğer deyişle, ekonomik kurumların varlığı, yoksulluğu artırıcı bir etki oluşturmaktadır. Bu sonuç teorik olarak öngörümüzü desteklememektedir. Ekonomik özgürlükler arttıkça yoksulluğun artacağı konusunda elde bir çalışma olmamasına karşın, ekonomik özgürlüklerin refah artışı sağlayacağına ilişkin çeşitli çalışma ve raporlar bulunmaktadır.

Ekonomik özgürlük, her insana kendi emeğini ve mülkünü kontrol etme imkânı veren temel bir haktır. Ekonomik özgürlüğün olduğu bir ülkede insanlar çalışmakta, üretmekte, tüketmekte ve yatırım yapmakta özgürdür; emek, sermaye ve mallar serbestçe dolaşır. Devletler bu dolaşıma, özgürlüğün bizatihi kendisini korumak için gerekli olanın ötesinde bir sınırlama getirmekten veya baskı uygulamaktan uzak dururlar. Ekonomik özgürlük bir topluma daha fazla refah sağlar. Ekonomik özgürlüklerle daha fazla sağlık hizmeti, daha temiz çevre, daha fazla gelir, daha insani gelişme, daha az yoksulluk ve daha fazla refah arasında güçlü bir korelasyon vardır (Özdan, 2015: 1).

Ekonomik özgürlükler son yüzyılda yoksulluğun azalmasında oldukça etkili ve yoksulluğu önlemenin en güçlü aracıdır. Ekonomik büyümenin temel tetikleyicisi, yoksulluğu önlemeyi merkezine almış bir ekonomi politikası ve bunun yolu ekonomik girişimlerin kalitesinin artırılmasıdır. Daha çok fırsatla dolu bir ekonomide, iş bulma

olanakları ve çalışma şartları iyileşeceğinden, yoksulluk azalacak, adil gelir dağılımında ilerleme kat edilecektir (EFW, 2015: 2).

Bu söylemlere rağmen, analizde ekonomik kurumların yoksulluğu artırdığı sonucuna varılmıştır. Bu sonucun nedenlerinin neler olabileceği konusu gelecek çalışmalara bırakılmıştır.

Politik kurum endeksini oluşturan endeks öğeleri *3.4. Veri Seti* başlığında ayrıntılı şekilde aktarılmıştır. Politik anlamda alınan karar ve önlemlerin yoksulluğu önlemede etkili olup olmadığı sorusu önemli bir sorudur. Teorik olarak öngörümüz, politik kurumların yoksulluk üzerinde büyük baskı oluşturacağı şeklindedir. Teorik öngörüye paralel olarak analizde, politik kurumlar ile yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, politik kurumlarda bir iyileşme yoksulluğu azaltıcı bir etki oluşturacaktır.

Acemoğlu & Robinson (2013)'in öne sürdükleri teorinin özünde kapsayıcı ekonomik ve politik kurumlar ile refah arasındaki bağlantı yer alır. Mülkiyet haklarını güçlendiren, eşit şartlar sağlayan, yeni teknolojilere yatırımı ve becerileri özendiren kapsayıcı ekonomik kurumlar, ekonomik büyümeyi ortaya çıkarmaya elverişlidir. Oysa dışlayıcı ekonomik kurumlar, çoğunluğun sahip olduğu kaynakların belirli kişi veya küçük gruplar tarafından sömürülmesine dayanır. Bu kurumlar mülkiyet haklarını korumaktan ve ekonomik faaliyeti özendirmekten acizdir. Kapsayıcı ekonomik kurumlar, kapsayıcı politik kurumlarca desteklenir ve bunlar birbirleri üzerinden yükselirler. Kapsayıcı politik kurumlar da siyasi gücü çoğulcu bir yaklaşımla topluma geniş biçimde dağıtır. Kanun ve düzenin sağlanması, mülkiyet haklarının güvence altına alınması ve kapsayıcı piyasa ekonomisi adına belli oranda siyasi merkezileşme sağlama gücüne sahiptir (Acemoğlu & Robinson: 2013: 26-7).

Politik karar alma ve politika uygulama gücüne sahip kurumların, ekonomi için olmazsa olmaz olduğunu vurgulayan diğer bir araştırmada Bilen & Çalışır (2013), politik kurumların yoksulluk tuzağından çıkma amacıyla kullanılabilecek en iyi yöntem olduğunu bulgulamıştır. Bir diğer deyişle, politik kurumların yaygın etkileri nedeniyle

yoksulluğa karşı alınan en küçük politik önlem dahi, büyük farklar ortaya çıkarabilmektedir (Bilen & Çalışır, 2013: 341). Bu bağlamda, analiz sonucunda da bu düşünceleri destekleyen, politik kurumların yoksulluğu azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Teorik olarak yapılan öngörüye uygun analiz sonuçlarının çıkmış olması, politik anlamda yoksulluğa karşı alınacak önlemlerin (yolsuzluğun azaltılmasının ya da hesap verilebilirliğin artması gibi) yaygın sonuçları olacağını göstermektedir.

Yasal kurum endeksini oluşturan endeks öğeleri 3.4. *Veri Seti* başlığında ayrıntılı şekilde aktarılmıştır. Analiz sonucunda, yasal kurumlar ile yoksulluğu ifade eden Gini katsayısı arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile yasal kurumların etkinliği arttıkça, yoksulluk azalmaktadır. Literatürde yasal kurumların varlığı ve iyi işleminin yoksulları kapsayıcı bir hukuki altyapı oluşturacağını vurgulayan çalışmalar yer almaktadır.

Anderson (1999) çalışmasında, yasal erişilebilirliğin artırılarak, yoksul kimselere daha hızlı şekilde ulaşılabilceğini ifade etmiştir. Anderson'un bahsettiği yasal erişilebilirlik, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi (örneğin muhtarlık / ya da mahalle yönetimlerinin güçlendirilmesi gibi) şeklindedir (Anderson, 1999: 16-17). Connors (2013) çalışmasında ekonomik kurumlar ve yoksulluk alanındaki ilişkiyi açıklarken, ekonomik kurumların yoksulluğa çözüm olabilmesi için, yasal kurumlar ile desteklenmesi gerektiği vurgusu yapar. Bir başka deyişle, yalnızca bir ülkede hukukun üstünlüğü ya da yasaların var olması, yoksulluğu çözmek için yeterli bir altyapıyı oluşturmaz. Yasal kurumların, ekonomik kurumları destekleyici, önündeki engelleri kaldırıcı ve yoksulluğu azaltmada işlerlik kazandırıcı yeteneklerinin olması gereklidir (Connors, 2013: 26-27).

Analizimizde kullandığımız son yıl için, 55 seçili ülke arasından en düşük eşitsizliğe sahip 3 ülke; İsveç, Norveç ve Danimarka olarak belirlenmiştir. İsveç seçili ülkelerimiz arasında eşitsizliğin en az olduğu ülkedir. İsveç'in içinde bulunduğu koşullar şu şekilde özetlenebilir:

İsveç 20. yüzyılı tümüyle barış ve esenlik içerisinde geçirmiştir. Yüksek teknoloji içeren sanayi üretim altyapısı ile en rekabetçi ürünler üreten ülkeler arasındadır. Gelir dağılımı ve refah seviyesinin en yüksek olduğu ilk 10 ülkeden birisi olan İsveç'te özgürlük ve demokrasi kurumları sağlam temellidir (CIA / Sweden, 2012: 3). Makro ekonomik göstergeler (işsizlik, enflasyon, yatırım ve tüketim, milli gelir, ödemeler dengesi) bakımından son 20 yılda iyi performans sergileyen İsveç'te 0,92 insani gelişme endeksi değeri yakalanmıştır (UNDP/Sweden, 2013). İsveç maliye bakanı ekonomik başarının arkasında, beşeri yetişkinliğin olduğunu belirterek *"sadece iyi mal üreterek, verimlilik artırıcı yöntemler bularak ya da teknoloji geliştirerek başarılı bir ekonomi oluşturulamayacağını; başarının arkasında daima insan mutluluğunun merkeze alınması görevinin bulunduğunu"* ifade etmektedir (HF, 2015: 2). Bu bağlamda İsveç'in eşitsizliği gidermedeki başarısı tesadüfî değildir. Toplumsal olarak, üretim, eğitim, demokrasi ve diğer etkileşim alanlarında sağlam bir kurumsal yapının bir sonucudur.

Yoksulluğu önlemede ve geliri eşitlikçi dağıtmada "Sweedish Way" olarak adlandırılan analizde İsveç'in gelirin kazanımı ve dağıtımı konularında oldukça etkin işleyen bir yapısının olduğu, kriz dönemleri ya da işgücü piyasalarının bunalıma girdiği dönemlerde, gelir dağılımında bir değişme (yoksullar aleyhine) olmadığı ileri sürülmektedir. Burada dikkat edilen önemli noktalardan birisi, hiçbir İsveç çalışanının atalarından daha az bir ücret sepeti ile karşılaşmayacağı ilkesidir. Bir diğer deyişle kamusal kurumlar, İsveç çalışanına en az atalarının kazandığı kadar bir geliri garantilemektedir. Vergi ve transfer ödemeleri yoksulları gözetecek şekilde konulur ve ödenir. Burada amaç toplumun en düşük gelirli kesimi ile en yüksek gelirli kesimi arasındaki ilişkinin kopmasını engellemektir (Bjorklund & Freeman, 1994: 3-6).

Analizimizde kullandığımız son yıl için, 55 seçili ülke arasından en yüksek eşitsizliğe sahip 3 ülke Brezilya, Kolombiya ve Güney Afrika'dır. Bu ülkeler arasında eşitsizliğin en fazla olduğu ülke, Güney Afrika olarak karşımıza çıkmıştır. Güney Afrika'nın içinde bulunduğu koşullar şu şekilde özetlenebilir:

Güney Afrika istatistik kurumunun 2011 yılında yayınladığı rapora göre, yoksulluk oranı 2006-2011 yılları arasında 57,2'den 46,1'e gerilemiştir (SAS, 2011: 12). Bu gerilemeye rağmen, Güney Afrika'da yoksulluğun ve gelir dağılımı problemlerinin kronik bir hastalık gibi sürekli tekrar ettiği yönünde akademik çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların iddiası, yapısal ve kurumsal anlamda yoksulluk ve gelir dağılımı problemlerinin önemsenmediği üzerinedir (SANDA, 2014: 49-52). Yine benzer bir saptama Dünya ülkelerinde yoksulluk sorunsalına yönelik ilginin 1990'ların başında başlamasına rağmen, Güney Afrika'da bu ilginin, çok geç, 2000 yılında başlaması olarak yapılmıştır. Yoksulluk ile mücadelenin istatistikî tanımlama yapmakla (yoksulluk oranı, yoksul insan sayısı gibi), bırakıldığını iddia eden bu çalışmaların çözüm önerisi, bir dizi yapısal önerilerin alınmasına yöneliktir. Bunlar, terör ve şiddet ortamının elimine edilerek demokrasi ve özgürlüklerin işler hale gelmesi, etkin ve şeffaf bürokrasi, şehir ve kırsalda uygun altyapı ve üretim yapısının kurulması, finansal piyasaların uygun yöntemler ile ülke ekonomisine uygun hale getirilmesi şeklindedir (Bredshaw & Steyn, 2001: 46-52, Woolard, 2002: 3). Güney Afrika'da alınması gereken önlemlerin kurumsal bir yapı oluşturmak üzerine önerildiği söylenebilir.

Hem tarihsel bir miras, hem de sonradan öğrenilmiş bir yapı olarak kurumlar, tüm toplumları etkileyen, yukarı ve aşağı nedensellik bağları ile toplumları değiştiren, yön veren organik bir oluşumdur. Hane içerisinde alınmış kararlardan, firmaların aldıkları kararlara, devlet kurumlarının işleyişinden, bürokrasinin kalitesine kadar tüm işlemlerimizde kurumsal yapının ortaya çıkardığı sonuçları yaşamaktayız. Bu nedenle toplumların ortak sorunu olan yoksulluğun da, kurumsal yapı aracılığıyla çözülebileceğine dair güçlü bulgular mevcuttur. Yoksulluğu merkezine almış kurumsal bir üstyapı ile ülkeler yoksulluk zincirinden kurtulabilir, gelir dağılımı adaletsizliği ve eşitsizliğini en aza indirebilirler.

Kurumsal yapının kapsayıcı olabilmesinin yolu, ekonomik, politik ve yasal alanlarda etkin işleyen yapıya sahip olmalarından geçmektedir. Ancak kurumların kapsayıcı özelliklere sahip olması için, bu değişime uygun bir tarihsel süreçten geçmiş ya da geçiyor olmaları şarttır. Başka bir deyişle, tarihsel kurum kültürü birikimi olmayan ülkelerin yoksulluk gibi karmaşık bir problemi çözmesi zorlaşmaktadır.

Tarihsel kurum kültürü birikimi, toplumsal bilincin yaşamın her alanında nasıl yansıdığını gösteren süreçleri ifade etmektedir. Yoksulluk gibi çok boyutlu bir problemi çözebilmenin yolu, öncelikle toplumsal bilincin bu soruna bakışını ve davranışını değiştirmekten geçmektedir. Yoksulluk, önemini yok saymamakla birlikte sadaka ve muhtaç yardımından sıyrılıp, toplumun ortak sorunu olarak algılandığında çözümüne yaklaşılmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- Acemoğlu, Daron & Johnson, Simon & Robinson, James (2004). "Institutions As The Fundamental Cause Of Long-Run Growth". *NBER Working Paper* 10481, (<http://www.nber.org/papers/10481>, 10 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Acemoğlu, Daron & Robinson, James (2013). *Ulusların Düşüşü*. Çev: Faruk Rasim Velioğlu, Doğan Kitap, İstanbul.
- Acemoğlu, Daron & Robinson, James (2010). "The Role of Institutions in Growth and Development" *Review of Economics and Institutions*, Vol. 1, No. 2 (<http://www.rei.unipg.it/rei/article/view/14/22>, 10 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Adams, Robert (2007). *The Evolution of Urban Society Early Mesopotamia and Pre Hispanic Mexico*. Permanence Printed, New Jersey, USA.
- Akerlof, George A. (1970). "The Market for Lemons: Quality Uncertainty and the Market Mechanism". *The Quarterly Journal of Economics*, Vol: 84/3 (<http://links.jstor.org/sici>, 28 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Akgül, Aziz (2011). *Türkiye Grameen Mikro Finans Programı*. Faaliyet Raporu (<http://ekonomiyekadingucu.com/raporu.pdf>, 18 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- Aktan, Coşkun Can & Özkıvrak, Özlem (2006). "Sosyal Devletin Temel Özellikleri". (<http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/>, 02 Kasım 2014 tarihinde erişildi).
- Aktan, Coşkun Can (2002). (ed.) "*Yoksullukla Mücadele Stratejileri*". Ankara Hak-İş Yayınları, (<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksullukvegelirdağılımı/.pdf>, 04 Haziran 2015 tarihinde erişildi).

Aktan, Coşkun Can (2002). *Anayasal İktisat*. Siyasal Kitabevi, Ankara.

Aktan, Coşkun Can (2006). *Kurumsal İktisat, Kurallar, Kurumlar ve Ekonomik Gelişme*. Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Yayın no:194, Ankara.

Akyüz, Ferhat (2008). "Sosyal Yardımdan Sosyal Sigortaya: Bismarckyan ve İngiltere Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel Dönüşümü". *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:1, Sayı5, 58-71 (http://sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi5/akyuz_pdf, 25 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

Alkire, Sabina & Foster, James (2011). "Understandings and Misunderstandings of Multidimensional Poverty Measurement". *OPHI Working Paper*, No:43, (<http://www3.keh.ox.ac.uk/pdf/ophiwp/OPHIWP043.pdf>, 15 Mart 2015 tarihinde erişildi).

Alp, Salih (2009). "Refah Devleti Düşüncesinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör". *Maliye Dergisi*, Sayı 156, ss: 265-280 (http://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_derigisi/yayinlar/md/156/16.Salih.AL.pdf, 02 Kasım 2014 tarihinde erişildi).

Alpay, Savaş (2007). "Poverty in Sub-Saharan Africa:The Situation in the OIC Member Countries". *Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries (SESRTCIC)* (<http://www.sesrtcic.org/files/article/233.pdf>, 22 Şubat 2015 tarihinde erişildi).

Alpaydın, Yusuf (2008)." Türkiye’de Yoksulluk ve Eğitim İlişkileri". *İLEM Yıllık*, Yıl:3, Sayı:3, 50-174 (http://www.ilem.org.tr/pdf/yillik_2008.pdf, 04 Haziran 2015 tarihinde erişildi).

Anderson, Michael R. (1999). "Access to Justice and Legal Process: Making Legal Institutions Responsive to Poor People". *LDC's Working Paper*:178, (<http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/anderson.pdf>, 08 Haziran 2015 tarihinde erişildi).

- Apuleius, Lucius (2007). *Altın Eşek-Başkalaşım*lar. Çev: Çiğdem Dürüşken, Alfa Basımevi.
- Arıca, Feyza. (2014). "*Türkiye'nin Dış Ticaret Potansiyelinin Genişletilmiş Linder Hipotezi Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Bir Panel Data Analizi*". Yayınlanmamış Doktora Tezi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.
- Artan, Seyfettin & Hayaloğlu, Pınar (2014). "Kurumsal Yapı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği". *Sosyoekonomi Dergisi*, Sayı: 2, ss:347-367 (<http://www.sosyoekonomi.org/140216.pdf>, 12 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Asteriou, Dimitrious A. (2006). *Applied Econometrics: Modern Approach Using EViews and Microfitn*. Palgrave Macmillan, New York.
- Ata, Ahmet Yılmaz (2009). "*Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat Ve Motivasyonları: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme*". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Atkins, Margaret & Osborne, Robin (2006). *Poverty in The Roman World*. 'Cambridge Press, London.
- Avellaneda, Sebastian Dellepiane (2006). "Good Governance, Institutions and Economic Development: Beyond the Conventional". *Wisdom Paper Departament de Ciencies Politiques Socials*, Universitat Pompeu Fabra Barcelona, (http://www.upf.edu/dcpis/_pdf/sdellepiane.pdf, 10 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Avrupa Birliği (AB) (2010) "*Social Protection and Social Inclusion*". (ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=4665, 18 Mart 2015 tarihinde erişildi).

- Aytun, Cengiz & Akin, Cemil Serhat (2014). "Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme: Panel Nedensellik Analizi". *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:18, Sayı:1, ss.89-100, (<http://idari.cu.edu.tr/dergi/2014/Aytun.2014.1.pdf>, 12 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Baltagi, Badi H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. Third Edition, John Wiley & Sons Inc, England.
- Barbash, Jack (2005). "John. R. Commons: Pioneer of Labor Economics". *University of California Working Paper*, ss.42-49 (<http://www.bls.gov/1989/05/art4full.pdf>, 14 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Bates, Robert H. (1981). *Markets and States in Tropical Africa: The Political Basis of Agricultural Policies*. University of California Press, Berkeley.
- Baykal, C. Murat (2008). "Hukuk-Ekonomi İlişkisi ve Ekonomi Hukuku Üzerine". *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl:66, Sayı:4, Güz Dönemi: 2008 ss.76-87, (<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2008-4/7.pdf>, 25 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Beşkaya, Ahmet & Manan, Ömer (2009). "Ekonomik Özgürlükler ve Demokrasi İle Ekonomik Performans Arasındaki İlişkinin Zaman Serileri İle Analizi: Türkiye Örneği". *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:10, ss: 47-76 (<http://www.ijmeb.org/ind/article/viewFile/198/147>, 12 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Bexley, Emmaline (2007). "Social Capital Theory and Practice". *Melbourne University Working Paper*, Centre for the Study of Higher Education, (<http://www.cshe.unimelb.edu.au/research/equity/docs/SocialCapitalNov2007.pdf>, 07 Ocak 2015 tarihinde erişildi).

- Bezemer, Dirk J. (2006). "Poverty In Transition Countries". *Journal of Economics and Business* Vol:9, No:1, ss.11-35, (<https://www.u-picardie.fr/eastwest/art47.pdf>, 24 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Biber, Ahmet Emre (2010.) "İktisadi Büyümede Kurumsal Faktörler ve Kurumsal Değişim" *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 19, ss: 1-24 (<http://www.akademikbakis.org/19/05.pdf>, 12 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Bildirici, Zeki (2011). "*Avrupa Birliği'nde Yoksullukla Mücadele Ve Türkiye'nin Uyum Surecindeki Yeni Uygulamalar*". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilen, Mahmut & Çalışır, Mustafa (2013). "Türkiye’de Yoksulluk Tuzağının Politik Belirleyicileri". *Akademik İncelemeler Dergisi* Cilt: 8/1, ss.321-346 (<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/akademikincelemeler/article/viewFile/50000490> 06 Haziran 2015 tarihinde erişildi).
- Birleşmiş Milletler (2000). "*Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Zirvesi Bildirisi*". (http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/mill_decl_turkce./1256pdf, 15 Kasım 2014 tarihinde erişildi).
- Birleşmiş Milletler (2005). "*Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye 2005*". (<http://www.elelebizbize.com/e-kutuphane/BM/binyi2005/123.pdf>, 15 Kasım 2014 tarihinde erişildi).
- Birleşmiş Milletler (2010). "*Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu: 2010*". (http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/mdgs/TR%202010%20MDG%20Report_TR.pdf 16 Kasım 2014 tarihinde erişildi).
- Birleşmiş Milletler (2013). "*A New Global Partnership: Eradicate Poverty and Transform Economies Through Sustainable Development*". (http://www.un.org/sg/management/pdf/HLP_P2015_1Report.pdf, 18 Kasım 2014 tarihinde erişildi).

- Birleşmiş Milletler (2014). "*UNDP Report Europe ana Central Asia*". (<http://www.eurasia.undp.org/content/dam/rbec/docs/Poverty%20Inequality%20and%20Vulnerability.pdf>, 24 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Birleşmiş Milletler (2014). "*UNDP Report Latin America and Caribbean*". (http://www.unep.org/geo/pdfs/geo5/GEO5_report_C1223648.pdf, 22 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Birleşmiş Milletler Ekonomi Komisyonu (2004). "*Economic Survey for Europe 2004 / 2005 (UNECE)*". (<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/ead/pub/052/05.pdf>, 24 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Bjorklund, Anders & Freeman, Richard B. (1994). "Generating Equality and Eliminating Poverty: The Swedish Way". *NBER Working Paper*, No: 4945, (<http://www.thebrokenwindow.net/papers/c/c6519.pdf>, 25 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- Block, Fred (2003). "In the Shadow of Speenhamland: Social Policy and the Old Poor Law". *Politics & Society*, Vol.3, No.6, University of California, ss:283-323 (<http://pas.sagepub.com/content/31/2/283.short> 25 Eylül 2014 tarihinde erişildi).
- Bocutoğlu, Ersan. (2012). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. 'Murathan Yayınevi, Trabzon.
- Bois, Guy (2009). *The Crisis of Feudalism: Economy and Society in Eastern Normandy*. Cambridge University Press.
- Boschma, Robert (2009). "Evolutionary Economic Geography And its Implications For Regional Innovation". *Journal of Policy Utrecht Univeristy*, (<http://econ.geo.uu.nl/peeg/peeg.html>, 03 Aralık 2014 tarihinde erişildi).

- Bourdieu, Pierre (1986). "*Forms of Capital*". Handbook of Theory and Research for The Sociology of Education. (drl) Ed. John G. Richardson, Greenwood, New York (<https://www.marxists.org/reference/sub/philosophy/works/fr/bourdieu-forms-capital.htm>, 07 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Boyer, Robert (2008). "Growth Strategies and Poverty Reduction The Institutional Complementarity Hypothesis". *UNRISD Flagship Report: Combating Poverty and Inequality*, ss:1-50 (<http://www.unrisd.org//search/OpenDocument>, 11 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Braudel, Fernand. (1996) *Medeniyet ve Kapitalizm*. Çev: Mustafa Özel, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Bredshaw, Debbie & Steyn, Krisela (2001). "Poverty and Chronic Diseases in South Africa". (<http://www.mrc.ac.za/bod/povertyfinal.pdf>, 09 Haziran 2015 tarihinde erişildi).
- Brunt, Peter A. (1972). "Social Conflicts in The Roman Republic". *Journal of Roman Studies*-62, London.
- Buchanan, James & Tullock, Gordon (1962). "The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy". *The Online Librabry of Liberty* (<http://oll.libertyfund.org>, 30 Kasım 2015 tarihinde erişildi).
- Buğra, Ayşe (2011). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Burchi, Francesco & Tridico, Pasquale (2010) "Institutions, Famine And Inequality". *Collana Del Dipartimento Di Economia Working Paper* No. 121, (<http://www.die-gdi.de/uploads/media/WP121.pdf>, 11 Şubat 2015 tarihinde erişildi).

- Burns, John H.(2005). *Happines and Utility: Jeremy Bentham's Equation*. Cambridge University Press, London, Erişim: <http://www.utilitarianism.com/jeremy-bentham/greatest-happiness.pdf>, erişim tarihi:25 Eylöl 2014.
- Cameron, Colin A. & Trivedi, Pravin K. (2005). *Microeconometrics: Methods and Applications*. Cambridge University Press, New York.
- Chang, Ha-Jung (2005). "Understanding the Relationship Between Institutions and Economic Development- Some Key Theoretical Issues". *WIDER Jubilee Conference*, (<http://www.wider.unu.edu/publications/workingpapers/discuss/>, 09 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Chang, Ha-Jung (2011). "Reply to the Comments on Institutions And Economic Development: Theory, Policy and History". *Journal of Institutional Economics*,(<http://hajoonchang.net/wpcontent/uplo/institutionsanddevelopmentreply.pdf>, 10 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Chavance, Bernard (2009). *Institutional Economics*. Translated from French: Francis Wells, Routledge Press, (Taylor & Francis e-Library, 01 Eylöl 2014 tarihinde erişildi).
- Childe, Gordon (1948). *What Happened in History: Tarihte Neler Oldu?*. Çev: Alaaddin şenel-Mete Tuncay, Kırmızı yayınları, İstanbul.
- Childe, Gordon (1950). "Urban Revolution". *The Town Planning Review*, Vol.21, No.1, Liverpool University Press, (www.jstor.org/stable/40102108, 19 Eylöl 2013 tarihinde erişildi).
- Childe, Gordon (1994). *Toplumsal Evrim*. Çev: Cemal Balcı, Alan Yayınları, Bilim Dizisi:27, İstanbul.
- Childe, Gordon (2006). *Kendini Yaratan İnsan*. Varlık Yayınları, Sayı:899, İstanbul.

- Choi, In (2001). "Unit Root Tests for Panel Data". *Journal of International Money and Finance*, 20, 249–272.
- Chronic Poverty Research Center (2005). "*Chronic Poverty Report 2004-05: Understanding South Asia Poverty*".' (<http://www.chronicpoverty/Report/pdf>, 22 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Coase, Ronald (1937). "The Nature of the Firm". *Economica*, New Series, Vol. 4, No. 16. pp. 386-405, (<http://links.jstor.org/sici?siciATNOTF%3E2.0.CO%3B2-B>, 18 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Coase, Ronald. (2008). *The Institutional Structure of Production*. C. Menard & M. Shirley (drl.) Handbook of New Institutional Economics, Springer (<http://www.springer.com/economics/law+%26+economics/book/978-1-4020-2687-4>, 16 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Coleman, James S. (1988). "Social Capital in the Creation of Human Capital". *American Journal of Sociology*. No:94, (<http://courseweb.lis.illinois.edu>, 07 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Commons, John R. (1931). "Institutional Economics". *The American Economic Review*, Vol.21, No.4, (<http://www.jstor.org/stable/495>, 26 Haziran 2014 tarihinde erişildi)..
- Commons, John R. (1934). "Institutional Economics". *The American Economic Review*, Vol. 26, No. 1, Supplement, Papers and Proceedings of the 48. Annual Meeting of the American Economic Association, (<http://www.jstor.org/stable/1807784>, 26 Haziran 2014 tarihinde erişildi).
- Connors, Joseph (2013). "Economic Institutions and Global Poverty". *Wake Forest University Paper*, No.27106, (<http://myweb.fsu.edu/jsc07e/Documents/Pap.pdf>, 08 Haziran 2015 tarihinde erişildi).

- Coudel, Aline & Dani Anis A. & Paternastro, Stefano (2006). "Poverty and Social Impact Analysis of Reforms". *The World Bank Press*, (http://siteresources.worldbank.org/INTPSIA/Resources/4900231120845825946/PSIACASESTUDIES_BOOK.pdf, 06 Kasım 2014 tarihinde erişildi).
- Çaklı, Sabri (1998). *İktisat Politikası Düşüncesinin Evrimi*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Çalışkan, Şadan (2007). "Eğitim, İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ve ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı:13, (<http://sead.selcuk.edu.tr/sead/issue/view/13>, 04 Haziran 2015 tarihinde erişildi).
- Çetin, Tamer (2012). "Yeni Kurumsal İktisat". *Sosyoloji Konferansları No: 45*, (www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/viewFile/1023018512/10230177, 15 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Çil Öztürk, Ece (2010). "Küresel Mali Kriz ve Latin Amerika Ekonomileri". *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı:32, ss.17-25 (<http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi32/eceozturkcil.pdf>, 08 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- Dağdemir, Özcan (1998). "Ekonomik Kalkınma Sürecinde Gelir Eşitsizliği Sorunu ve Makroekonomik Göstergeler". *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt:9, Sayı:30, (http://ekonomikyaklasim.org/pdfs2/EYD_V09_N30_A03.pdf, 09 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- Davis, E.Philip & Sanchez-Martinez, Miguel (2014). "A Review of the Economic Theories of Poverty". *National Institute of Economic and Social Research, Working Paper: 435*, (<http://niesr.ac.uk/sites/default/files/publications/dp.pdf>, 21 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Demir, Ömer (1996). *Kurumcu İktisat*. Vadi Yayınları, Ankara.

- Demir, Sırma (2006). "Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme". *Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayınları*, (<http://arsiv.setav.org/ups/dosya/20514.pdf>, 15 Kasım 2014 tarihinde erişildi).
- Demsetz, Harold (1967). "Toward a Theory of Property Rights". *The American Economic Review*, Vol. 57, No. 2, Papers and Proceedings of the Seventy-ninth Annual Meeting of the American Economic Association, pp. 347-359, (<http://links.jstor.org/sici?sici=00028282%28196705%2957%3A2%3C347%3A-TATOPR%3E2.0.CO%3B2-X>, 21 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Dequech, David (2002). "The Demarcation between the Old and the New Institutional Economics: Recent Complications". *Journal of Economic Issues*, Vol.36, No.2, (http://www.jstor.org/stable/4227808?tab_contents, 09 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Derviş, Kemal (2007). "Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı". Ekonomik sorunlar Dergisi, Sayı:27, (http://www.mfa.gov.tr/data/Kutu/EkonomikSorunlarDergisi/say%2027/kuresellesme_buyume_gelir_dagilimi.pdf, 09 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- Diamond, Jared (2006). "Tüfek, Mikrop, Çelik". TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara.
- Dinar Baş, Gülenay (2011). "Kapitalizmin İstikrarsızlığı: Veblen, Keynes Ve Minsky" , Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dinar Baş, Gülenay (2013). "Kurum İlgüdü ve Alışkanlık Kavramları Temelinde Veblen'in Kurumsal Evrim Teorisi" *Amme Dergisi*, Cilt:46, Sayı:4, (http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/e201d9cc84344fa_ek.pdf?dergi=Amme%20%DDdaresi%20Dergisi, 12 Aralık 2014 tarihinde erişildi).

- Doğan, Zehra (2014). "Ekonomik Büyüme Süreçlerinin Analizinde Yeni Açılımlar ve Büyümenin Yersel Dinamikleri.'" *Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2, Sayı:6 (http://www.asosjournal.com/Makaleler/983463291_3.pdf, 09 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- Dura, Yahya Can (2006). "Kamu Tercihi Teorisinde Kamusal Etkinlik Problemi". *Türk İdare Dergisi*, Sayı 451, (www.ipuder.org/.../144-kamu-tercihi-teorisinde-kamusal-etkinlik-problemi, 17 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Durdu, Zafer (2009). "Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 22, (www.sbed.mu.edu.tr/index.php/asd/article/download/220/223, 30 Ekim 2014 tarihinde erişildi).
- Dünya Bankası (2013). "Jobs" (http://siteresources.worldbank.org/Res/8258_Report.pdf, 18 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- Dünya Bankası (2014). "Doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri Raporu". (<http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/EAP/region/eap-economic-update-october-2014.pdf>, 22 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Dünya Bankası (2014). "Risk and Opportunity". (<http://siteresources.worldbank.org/pdf>, 18 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- Dünya Tarım Örgütü (2005). "Regional Review Sub-Saharan African". (<http://www.fao.org/3/a-a0619e.pdf>, 13 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- Dünya Tarım Örgütü (2009). "The Special Challenge for Sub-Saharan African". (http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/docs/Issues_papers/HLEF2050_Africa.pdf, 13 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- Economic Freedom of World (EFW) (2015). "Issues Poverty". (<http://www.economicfreedom.org/issues/poverty/>, 05 Haziran 2015 tarihinde erişildi).

Ekelund, Robert B. (1990). *"A History of Economic Theory and Method "* 3. Basım, Mc Graw Hill Publishing Company, NewYork.

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) (2003). "Linking Economic Growth and Poverty Reduction: Vietnam". (http://www.grips.ac.jp/forum-e/pdf_e01/LinkingEcoGrowth.pdf, 18 Mart 2015 tarihinde erişildi).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) (2005). "Structural Policy Priority". Economy Policy Library, (<http://www.oecd.org/eco/labour/34489264.pdf>, 23 Mart 2015 tarihinde erişildi).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) (2006). "Promoting Pro-Poor Growth: Infrastructure".(<http://www.oecd.org/development/povertyreduction/36301078.pdf>, 18 Mart 2015 tarihinde erişildi).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) (2009). "Poverty Reduction: Empowerment Woman" (<http://www.oecd.org/dac/povertyreduction/432.pdf>, 18 Mart 2015 tarihinde erişildi).

Ekonomik Sosyal Araştırmalar Merkezi (2005). "Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü" Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, *KOSGEB Araştırma Dokümanları*, (<http://www.akerpatent.com/dokuman1/kosgeb.PDF>, 07 Ocak 2015 tarihinde erişildi).

Erim, Neşe (2011). *"İktisadi Düşünce Tarihi"*. Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

Erlat, Haluk & Ozdemir, Nilüfer (2005). "Panel Approaches to Investigating the Persistence in Turkish Real Exchange Rates", *Working Paper, Department of Economics, Middle East Technical University*.

Esenyel, Caner (2009). *Türkiye’de ve Dünyada Şartlı Nakit Transferi Uygulamaları*. SYDM Uzmanlık Tezi, (<http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/data/CanerTezi.pdf>, 18 Mart 2015 tarihinde erişildi).

- Eser, H.Bahadır & Memişoğlu, Dilek & Özdamar, Gökhan (2011). "Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi". *SDÜ-İİBF Dergisi*, Sayı:16/2, (sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/iibf/dergi/files/2011-2-1.pdf, 28 Ekim 2014 tarihinde erişildi).
- Esping Andersen, Gosta (1990). "The Three Worlds of Welfare Capitalism" *Princeton University Press, New Jersey*, (<http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.t.files/.pdf>, 28 Ekim 2014 tarihinde erişildi).
- Eşkinat, Rana & Kutlu, Erol (2014). "*Dünya Ekonomisi*". Nisan Kitabevi, Eskişehir.
- Ferguson, H. Bruce & Bovaird, S. & Muller, M.P. (2007). "The Impact of Poverty on Educational Outcomes for Children" (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/artic/>, 04 Haziran 2015 tarihinde erişildi).
- Friedl, Ernestine (1975). "*Women and Men: the Anthropologist's View*". IIIrd Edition, New york.
- Fujita, Nanako (2004). "Gunnar Myrdal's Theory of Cumulative Causation". *Economic Research Center, Discussion Paper No:147*, (<http://www.soec.nagoya-u.ac.jp/erc/DP/paper147.pdf>, 14 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Furniss, Edgar (1920). "*The Position of the Laborer in a System of Nationalism, A Study in the Labor Theories of the Later Merchantilist*". Riverside Press, Boston. (<http://www.unz.org/Pub/FurnissEdga1920?View=ReadIt> 18 Eylül 2013 tarihinde erişildi).
- Fusfeld, Daniel R. (2000) "A Manifesto or Institutional Economics Remarks Upon Receiving the Veblen-Commons Award" *Journal of Economic Issues*, Vol. 34, No. 2, pp. 257-265, (<http://www.jstor.org/stable/4227555>, 09 Aralık 2014 tarihinde erişildi).

- Garba, Abubakar, S. (2012). "Entrepreneurship, Public Policy and Poverty Reduction in Nigeria". *International Journal of Business and Social Research*, Vol:2, No:2, (https://www.academia.edu/1844874/Entrepreneurship_Public_Policy_and_Poverty_Reduction_in_Nigeria, 18 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- García-Quero, Fernando & Castellano, Fernando Lopez (2011). "Other Institutionalism for Development Studies". *Real-World Economics Review*, Issue No.58, (<http://www.paecon.net/PAERReview/issue58/GarciaCastellano58.pdf>, 10 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Gassman, Franziska (2011). "Protecting Vulnerable Families in Central Asia: Poverty, Vulnerability and The Impact of the Economic Crisis" *UNICEF Innocenti Research Center Working Paper* No:5, (http://www.unicef.org/kyrgyzstan/Protecting_Vulnerable_CA_FG_5.pdf, 24 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Geremek, Bronislaw (1996). *The Common Roots of Europe*. İngilizceye Çev: Jan Aleksandrowicz, Anybook, London.
- Gimpel, Jean (1996). *Orta Çağda Endüstri Devrimi*. Çev: Nazım Özüaydın, TÜBİTAK Yayınları.
- Glaeser, Edward Ludwig. & La Porta, Rafael & Lopez-De-Silanes, Florencio & Shleifer, Andrei (2004). "Do Institutions Cause Growth?". *National Bureau of Economic Research Working Paper* No.10568, (<http://www.nber.org/papers/>, 10 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Goitein, Shelomo Dov (2010). *Studies in İslamic History and Institutions*. Leiden Press, Boston.
- Gökalp, Mehmet Faysal & Baldemir, Ercan (2006). "Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi" *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:8 Sayı:1 (<http://www.sbe.deu.edu.tr/dergi/Cilt8.Sayi1/8.1%20gokalp-baldemir.pdf>, 12 Şubat 2015 tarihinde erişildi).

- Gökbunar, Ramazan & Özdemir, Harun & Uğur, Alparslan (2008). "Küreselleşme Kısılcacındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları". *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Sayı:9, (Journal.Dogus.Edu.Tr/Index.Php/Duj/Article/View/67/216, 28 Ekim 2014 tarihinde erişildi).
- Greene, William H. (2003). *Econometric Analysis*. 5. Baskı, Prentice-Hall, New Jersey.
- Greene, William H. (2008). *Econometric Analysis*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall.
- Greif, Avner (1997). "Cliometrics After 40 Years" *American Economic Association*, Vol.87, No.2 (http://web.stanford.edu/avner/Gre_Papers/1997.pdf, 16.12.2014 tarihinde erişildi).
- Gül, Hüseyin & Sallan Gül, Songül (2008). "Türkiye'de Yoksulluk, Yoksul Yardımları ve İstihdam". *Yoksulluk Çalışmaları İçinde (Drl)*, Yakın Yayınevi, İzmir.
- Güler, Birgül Ayman (2005). *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*. İmge Yayıncılık, Ankara.
- Güloğlu, Bülent & İspir, Serdar (2008). *Yeni Gelişmeler Işığında Türkiye'de Satın Alma Gücü Paritesi Hipotezinin Panel Birim Kök Sınaması içinde, Makro Ekonomik Zaman Serileri Analizi, Eşbütünleşme ve Modelleme Yöntemleri*, DEU Yayınları, İzmir.
- Güneş, Samet (2009). *Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri*. SYDM Uzmanlık Tezi, (<http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/dataYoksullukla%20Kredi>, 18 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- Güngör, Fatih & Özügürlü, Metin (1997). "İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi TartışmaMetinleri*, No.3, (<http://www.politics.ankara.edu.tr/eski/dosyalar/.pdf>, 18 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

- Gür, Betül (2012). "Sürdürülebilir Kalkınma, Kurumsal Sosyal Sorumluluk Ve Türkiye’de Mikro Finansman Uygulamaları" *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:11, Sayı:21, (<http://www.ticaret.edu.tr/RePEc/icu/Journl.pdf>, 18 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- Güzel, Simla (2011). "Kadın Yoksulluğu İle Mücadelede Dünya Bankası ve Mikro Kredi Uygulaması: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme" *Vergi Haberleri Dergisi* Sayı:8, (<http://vergijurnali.az/upload/File/art-24.pdf>, 18 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- Hadri, Kaddour (2000). "Testing For Stationarity in Heterogeneous Panels", *Econometrics Journal*, Cilt 3: 148-161.
- Hamzaçebi, Akif (2011). "İnsani Gelişme ve Türkiye" *UNDP Türkiye Çalışma Kitapçığı*, (<http://www.akifhamzacebi.org/teg/insanigelismeen.pdf>, 15 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- Hangsen, Greg & Papadimitriou, B. Dimitri (2009). "Lessons From The New Deal: Did the New Deal Prolong or Worsen the Great Depression". *The Levy Economics Institue*, Working Paper No.581, (<http://www.levyinstitute.org/pubs/wp.pdf>, 02 Kasım 2014 tarihinde erişildi).
- Hardin, Garrett. (1968). "Tragedy of the Commons". *New Series*, Vol. 162, No. 3859, (<http://www.jstor.org/stable/1724745>, 25 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Haughton, Jonathan & Khandker, Shahidur (2009). *Handbook of Poverty and Inequality*. World Bank Press, Washington (<https://openknowledge.worldbank>, 10 Kasım 2014 tarihinde erişildi).
- Heritage Foundation (2015). "*Sweeden*". (<http://www.heritage.org/country/sweden.pdf>, 08 Haziran 2015 tarihinde erişildi).

- Herman, Chris (2011). *Halkların Dünya Tarihi Taş Çağından Yeni Binyıla*. Yordam Kitap, İstanbul, 2. Basım Çev: Uygur Kocabaşoğlu.
- Hill, Peter J. (1999). "Public Choice: A Review". *Faith & Economics*, Number 34, pp.1/10, (<https://www.gordon.edu/ace/pdf/Hill=F&E34.pdf>, 17 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Hodgson Geoffrey M. & Stoelhorst, Jan-Willem. (2014). "The Future of Institutional and Evolutionary Economics". *Journal of Institutional Economics*, Vol./No. 10/4, (<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=9404667&fileId=S1744137414000393#cor002>, 11 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Hodgson Geoffrey M. (1995). *The Evolution of Evolutionary Economics* Scottish Journal of Political Economy, Vol.42, Published by Blackwell Publishers (www.wileyonline.com/hodgson, 30 Kasım 2015 tarihinde erişildi).
- Hodgson Geoffrey M. (1998). "The Approach of Institutional Economics". *Journal of Economic Literature* Vol. XXXVI, pp. 166-192, (<http://www.geoffrey-hodgson.info/user/image/approachinec.pdf>, 07 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Hodgson Geoffrey M. (2000). "What the Essence of Institutional Economics". *Journal of Economic Issues*, Vol. 34, No. 2, pp. 317-329, (<http://www.jstor.org/4227559>, 26 Haziran 2014 tarihinde erişildi).
- Hourani, Albert (2001). *Arap Halkları Tarihi*. Çev: Yavuz Alogan, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Hsiao, Cheng (2003). *Analysis of Panel Data*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hunt, Emery Kay (2003). *Property and Prophets: The Evolution of Economic Institutions and Ideologies*. 7. Basım, Newyork.

- Hunt, Emery Kay (2005). İktisadi Düşünce Tarihi. Çev: Müfit Günay, Dost Kitabevi.
- Im, Kyung So & Pesaran, M. Hashem & Yongcheol Shin. (2003). "Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels". *Journal of Econometrics*, 115: 53-74.
- Jones, Gareth Stedman (1972). *A Study in the Relationship Between Classes in Victorian Society*. Clarendon Press, Journal of Social Policy, Vol.1/3, (<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=2442108&fileId=S0047279400000623>, 20 Ekim 2014 tarihinde erişildi).
- Jonsson, Jan, O. & Mood, Carina & Bihagen, Erik (2013) "Income Inequality and Poverty during Economic Recession and Growth: Sweden 1991-2007". *Gini Research Center, Working Paper No. 517* (<http://www.gini-research.org/system/uploads/517/original/60.pdf?138>, 10 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Kama, Özge (2011). "Yeni Kurumsal İktisat Okulunun Temelleri". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13/2, 183-204, (<http://iibfdergisi.gazi.edu.tr/index.php//36/27>, 15 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Kaplow, Louis. & Shavell, Steven (1999). "Economics Analysis of Law". *Handbook of Public Economics*, (<http://www.law.harvard.edu/programs/olins/pdf/251.pdf>, 25 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Kapp, William, K. (1976). "The Nature and Significance of Institutional Economics". *KYKLOS*, Vol.29,No.2 (<http://www.kwilliamkapp.de/documents.pdf> 09 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Karakayalı, Hüseyin & Yanıkkaya, Halit (2006) *"Kurumsal Faktörlerin Ekonomik Büyümeye Etkileri"*. Kurumsal İktisat, Kurallar, Kurumlar ve Ekonomik Gelişme içinde, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Yayın no:194, Ankara.
- Kazgan, Gülten (2004). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Keyder, Çağlar & Buğra, Ayşe (2003). *Yeni Yoksulluk ve Değişen Refah Rejimi*. (http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/povreddoc/UNDP-TR-new_poverty.pdf, 18.11.2014 tarihinde erişildi).
- Kılıç, Cengiz (2014). "Bilginin Kaynağı ve İdeler Sorunu". *EKEV Akademi Dergisi*, Sayı:58, pp.455-464, (<http://www.ekevakademi.org/MakalelerCengiKILIC.pdf>, 07 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Kim, Jongwook & Mahoney, Joseph, T. (2005). "Property Rights Theory, Transaction Costs Theory, and Agency Theory: An Organizational Economics Approach to Strategic Management" *Journal of Managerial And Decision Economics*, Vol.26, pp.223-246, (<https://business.illinois.edu/josephm/KimMahoney.pdf>, 21 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Kirsten, Johann & Kherallah, Mylene (2001). "The New Institutional Economics: Applications For Agricultural Policy Research in Developing Countries". *International Food Policy Research Institute, Working Paper*, No:41, pp-1-38 (<http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/16217/1/ms010041.pdf>, 15 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Kovancı, Onur (2003) "Hayır Anlayışından Sosyal Devlete: İngiliz Yoksul Yasaları" *Mülkiye Dergisi*, Cilt 27, Sayı 239, Erişim: <http://mulkiyederigi.org/article/view/5000007481>, Erişim tarihi: 17 Eylül 2014.
- Köse, Seyit (2003). "Institutionalism of Thorstein Veblen and The Theory of Business Cycles". *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 8/1, pp.283-297 (<http://sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/iibf/dergi/files/2003-1-18.pdf>, 12 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Kuncıç, Aljaz (2003). *"Institutional Quality Dataset"*. YES Presentation, Erişim: <https://sites.google.com/site/aljazkuncic/research>, 21 Şubat 2015 tarihinde erişildi).

- Kuştepel, Yeşim & Halaç, Umut (1999). "Türkiye’de Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Discussion Paper Serisi*, No. 08/01 (<http://www.deu.edu.tr/userweb/yesim.kustepeli/dosyalar/gelir-sbe.pdf>, 04 Haziran 2015 tarihinde erişildi).
- Lal, Deepak (1998). " Institutional Development and Economic Growth " *Univeristy of California Working Paper* No. 782, (<http://www.econ.ucla.edu/wor/782.pdf>, 10 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Leacock, Eleanor (1981). *Myths of Male Dominance*. New York.
- Lee, Richard (1988) "*Reflections On Primitive Communism*" Ingold, T.&Riches, D.& Woodburn, J. ‘‘Hunters and Gatherers’’ içinde Cilt:1, Oxford
- Levin, Andrew & Lin, Chien-Fu & James, Chu & Shang, Chia (2002). "Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties". *Journal of Econometrics* 108: 1-24.
- Levin, Andrew & Lin, Chien-Fu (1992). "Unit Root Test in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties" *Department of Economics, University of California at San Diego, Discussion Paper*,92-93.
- Levin, Andrew & Lin, Chien-Fu (1993). "Unit Root Test in Panel Data: New Results " *Department of Economics, University of California at San Diego, Discussion Paper*, 93 (56).
- Levinson, Jim (2003). "*World Bank Poverty Reduction Paper*" (<http://core.kmi.open.ac.uk/download/pdf/7043199.pdf>, 04 Kasım 2014 tarihinde erişildi).
- Lewbel, Arthur & Chiappori, Pierre-Andre. (2014). "Gary Becker’s A Theory of the Allocation of Time" *125th Anniversary Issue of The Economic Journal*, (<https://www2.bc.edu/arthur-lewbel/Becker6.pdf>, 17 Aralık 2014 tarihinde erişildi).

- Lewis, Bernard (2001). " Uygarlık Tarihinde Araplar". Çev: Hakkı Dursun Yıldız, Anka Yayınları, İstanbul.
- Libecap, D. Gary, (1999). "Contracting for Property Rights" *National Bureau of Economic Research, Cambridge, Massacuetsetts, No.2138*, (http://econ.arizona.edu/docs/Working_Papers/anderson3s.pdf, 23 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Locke, John (2002). *Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*. Çev: Serdar Taşçı & Hale Akman, Metropol yayınları, İstanbul, Orijinal yazım tarihi 1690.
- Maddala, Gangadharrao S. & WU, Shaowen, A. (1999). "Comparative Study of Unit Root Tests and a New Simple Test". *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61, 631-652.
- Maddison, Angus (2001). "The World Economy, A Millenium Perspective" *Paris OECD Development Centre*, (<http://theunbrokenwindow.com/Development>, 14 Nisan 2013 tarihinde erişildi) .
- Maisels, Charles Keith (1999). *Uygarlığın Doğuşu*. Çev: Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara.
- Marx, Karl & Engels, Frederic (2008). *Komünist Manifesto*. Çev: Celal Üster & Nur Deriş, Can Yayınları, İstanbul.
- Marx, Karl (1979). *Grundrisse Ekonomi Politiğin Eleştirisi İçin Ön Çalışma*. Çev: Sevan Nişanyan, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Marx, Karl (2003). *Kapital: Kapitalist Üretim Biçiminin Eleştirel Tahlili*. Çev: Alaattin Bilgi, Eriş Yayınları, Ankara.

- Memiş, Hasan & Kara, Mehmet & Tayfur, Lütfü (2010). "Yoksulluk, Yapısal Uyum Programları ve Sahra Altı Afrika Ülkeleri". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı:14 Cilt:7, pp.325-346 (http://www.mku.edu.tr/files/25_dosya_189.pdf, 22 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Menard, Claude & Shirley, M. Mary (2012). "New Institutional Economics: From Early Intuitions To A New Paradigm". *Ronald Coase Institute Working Paper* No.8, pp.1-60 (<https://www.coase.org/workingpapers/wp-8.pdf>, 11 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Merkezi Haber Alma Teşkilatı (2012) "CIA Factbook 2012" <http://www.indexmundi>, 12 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Metin, Banu (2012). "Yoksullukla Mücadelede Asgari Gelir Güvencesi: Türkiye'de Sosyal Yardım ve Hizmet Sisteminde Mevcut Durum ve Asgari Gelir Güvencesi İhtiyacı". *Sosyal Güvenlik Dergisi* 2012/1, pp.117-152 (www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/0c22fbaa.../makale_5.pdf, 29 Ekim 2014).
- Metin, Banu (2013). "Neoliberal Yapısal Uyum Politikalarından Dünya Bankası'nın Yoksulluk Sorununa Yaklaşımı" *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2013/2, pp.211-235 (<http://calismatoplum.org/sayi37/metin.pdf>, 05 Kasım 2014 tarihinde erişildi).
- Milo, Melanie S. (2007). "Integrated Financial Supervision: An Institutional Perspective for the Philippines" *ADB Institute Discussion Paper* No. 81, pp.1-67 (<http://www.integrated.financial.supervision.pdf>, 10 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Mitchell, Wesley C. (1910). "The Rationality of Economic Activity: I-II". *Journal of Political Economy*, Vol. 18, No. 2, pp.197-216 (<http://www.jstor.org/stable/1829775>, 14 Şubat 2014 tarihinde erişildi).

Mitchell, Wesley C. (1935). "Commons on Institutional Economics". *The American Economic Review*, Vol. 25, No. 4, pp. 635-652, (<http://www.jstor.org/stable/1807801>, 26 Haziran 2014 tarihinde erişildi).

More, Thomas. (2001). *Ütopya*. Çev: Özlem Gürses, Olympos Yayınları, İstanbul.

Ncube, Mthuli & Anyanwu, John & Hausken, Kjell (2013). "Inequality, Economic Growth, and Poverty in the Middle East and North Africa" *African Development Bank Group*, Working Paper: 195, pp.1-28 (<http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Working>, 25 Şubat 2015 tarihinde erişildi).

North, Douglass C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press, Cambridge.

North, Douglass C. (1992). "The New Institutional Economics and Development". *Washington University Working Paper*, No.2, pp.1-42 (<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0305750X89900>, 10 Ocak 2015 tarihinde erişildi).

North, Douglass C. (2000). "Institutions and the Performance of Economies Over Time". *C. Menard & M. Shirley (drl.) Handbook of New Institutional Economics*, Springer (<http://www.springer.com/economics/law+%26+econom>, 16.12.2014 tarihinde erişildi).

O'hara, Philip (2000). "New Household Economy" *Entry for the Encyclopedia of Political Economy*, London: Routledge, (https://www.rohan.sdsu.edu/faculty/sgs/documents/NHE_1999.pdf, 17 Aralık 2014 tarihinde erişildi).

Oktik, Nilgün (drl). (2008). "Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları". Yakın Kitabevi, İzmir.

- Ollila, Petri (2009). "Principles of Institutional Economics". University of Helsinki Working Papers No:56, pp.1-73 (<http://www.helsinki.fi/taloustieconomics.pdf>, 14 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Olson, Mancur (1965) (1971). "The Logic of Collective Action". *Harvard Economy Studies* Volume CXXIV, (<http://outsidethetext.com/archive/Olson.pdf>, 23 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Önür Tekin, Huriye (2009). "Türkiye’de Muhafazakâr Liberal Söylemin Yoksullukla Mücadele Açmazı: Ne Muhafazakâr Ne Liberal" *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Bildirisi*, (<http://www.sosyalhaklar.net/.pdf>, 20 Ekim 2014 tarihinde erişildi).
- Özdan, Vedat (2015). "*Ekonomik Özgürlük ve Ötesi*" (<http://t24.com.tr/yazarlar/vedat-ozdan/2015-ekonomik-ozgurluk-endeksinde-urdunden-32-siragerideyiz,11552>, 05 Haziran 2015 tarihinde erişildi).
- Özdemir, Süleyman (2007). "Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti". *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*, 2007-57, (<http://www.ito.org.tr/itoyayin/0018458.pdf> 02 Kasım 2014 tarihinde erişildi).
- Özen, Şükrü & Aslan, Zuhale (2006). "İçsel Ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Açısından Türk Toplumunun Sosyal Sermaye Potansiyeli: Ortadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezi (OSTİM) Örneği". *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı 12, pp.130-142 (<https://www.academia.edu/276832>, 07 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Paine, Thomas (1776). *Common Sense*. Philadelphia Press, (<http://mises.org/books/pain>, 29 Eylül 2014 tarihinde erişildi).
- Paine, Thomas (1794). *The Age of Reason*. Philadelphia Press, (<http://pinkmonkey.co>, 29 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

- Paine, Thomas (1945). *The Complete Writings of Thomas Paine*. Collected And Edited by Phillip S. Foner, Citadel Press, Newyork, (<http://www.deism.com/images/>, 29 Eylül 2014 tarihinde erişildi).
- Paloni, Alberto & Zanardi, Maurizio (2006). "The IMF, World Bank and Policy Reform" Routledge Studies in Development Economics, (www.sponpress.com/books/details/9780415459242/, 04 Kasım 2014 tarihinde erişildi).
- Parada, Jaiaro J. (2002). "Original Institutional Economics and New Institutional Economics: Revisiting the Bridges (Or the Divide)". *Journal of Oeconomicus*, (http://cas.umkc.edu/econ/_researchCommunity/oeconomicus/VolumeVI/Fall2002/Parada-Fall2002.pdf, 09 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Pesaran, M. Hashem (2004). *General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels*. Cambridge Working Papers in Economics, No 435, University of Cambridge.
- Pesaran, M. Hashem. & Yamagata, Takashi (2008). "Testing Slope Homogeneity In Large Panels". *Journal of Econometrics*, 142: 50–93.
- Phelps, Edmund S.(2006). "Capitalism and Keynes". *Conference Commemorating, Mundell*,(<http://www.columbia.edu/~esp2/CapitalismAndKeynes2007June22.pdf>, 02 Kasım 2014 tarihinde erişildi).
- Polanyi, Karl (2000). *Büyük Dönüşüm*. Çev: Ayşe Buğra, İletişim yayınları, İstanbul.
- Pollak, Robert A. (2002). "Gary Becker's Contributions to Family and Household Economics". *Washington University Working Paper*, pp.1-47 (<http://www.nber.org/papers/w9232>, 17 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Posner, Richard A. (1974). "Theories of Economic Regulation". *The Bell Journal of Economics and Management Science*, Vol. 5, No. 2, pp.335-338 (<http://www.jstor.org/stable/3003113>, 25 Aralık 2014 tarihinde erişildi).

- Putnam, Robert D. (1993). *Making Democracy Work Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press, The Prosperous Community Social Capital and Public Life.
- Reuben, Ernesto (2003). "The Evolution of Theories of Collective Action". *Tinbergen Institute Work Paper*, pp.1-57 (<http://www.ereuben.net/resea/MPhilThesis.pdf>, 23 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Rogerson, Peter A. (2001). *Statistical Methods for Geography*. Sage Publication London.
- Roll, Eric (1973). *A History of Economic Thought*. Londra Faber Press,
- Rutherford, Malcom (2001). "Institutional Economics: Then and Now". *Journal of Economic Perspective* Vol.15, No.3, pp.173-194 (<http://pubs.aeaweb.org/pdfpl>, 13 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Sahlins, Marshall (1972). *Stone Age Economics*. London Press, (<http://artsci.wustl.edu/~anthro/courses/361/Sahlins%20on%20Foragers.pdf>, 21 Temmuz 2014 tarihinde erişildi).
- Samuels, Warren J. (1969). "On the Future of Institutional Economics". *Journal of Economic Issues*, Vol. 3, No. 3, pp.67-72 (<http://www.jstor.org/stable/422401>, 09 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Samuels, Warren J. (1980). "Economics as a Science and its Relation to Policy". *Journal of Economic Issues*, Vol. 14, No. 1, Methodology in Economics. Symposium Issue: Part 2, pp.163-185 (<http://www.jstor.org/stable/4224902>, 09 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Samuels, Warren J. (2000). *"Institutional Economics after One Century"*. *Journal of Economic Issues*, Vol. 34, No. 2, pp.305-315 (<http://www.jstor.org/stable/558>, 09 Aralık 2014 tarihinde erişildi).

- SANDA / South Africa National Development Agency (2014). "State of Poverty and its Manifestation in the Nine Provinces of South Africa". (<http://www.nda.org.za/docs/Research%20Report.PDF>, 09 Haziran 2015 tarihinde erişildi).
- Sandalcılar, Ali Rıza (2012). "BRIC Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve İhracat Arasındaki İlişki: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.17, S.1, 161-179 (www.dergipark.ulakbim.gov.tr/sduibfd/article/viewFile, 10 Ağustos 2015 tarihinde erişildi).
- SAS / South Afrika Statistic (2011). "South Africa Poverty Statistics". (<http://beta2.statssa.gov.za/publications/Report-03-10-06/Report-03-106.pdf>, 09 Haziran 2015 tarihinde erişildi).
- Sasaoka, Yuichi (2005). "Institution Building for Poverty Reduction and Local Governance: The Cases of Tanzania, Ethiopia and Kenya". *National Graduate Institute For Policy Studies* No.13, pp.1-42 (http://www.grips.ac.jp/forum-e/pdf_e02/DP13.pdf, 15 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Savaş, Vural F. (2000). *İktisadın Tarihi*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Scheiber, Harry N. (1969). "On the New Economic History: And its Limitations: A Review Essay". *Agricultural History*, Vol. 41, No. 4, pp.383-396 (<http://www.jstor.org/stable/3740724>, 16 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Schneider, Friedrich & Buehn, Andreas & Montenegro, Claudio E. (2010). "Shadow Economies All over the World". *The World Bank Development Research Group Poverty and Inequality Team Policy Research Working Paper* No. 5356, pp.1-54 (<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/>, 24 Şubat 2015 tarihinde erişildi).

- Schwellnus, Cyrille (2011). "Macroeconomic and Structural Policies To Further Stabilise The Mexican Economy". *Economics Department Working Paper* No. 906, pp. 1-43 (www.oecdilibrary.org/docserver/download/schwellnus 23 Mart 2015 tarihinde erişildi).
- Seçer, Barış (2009). "İşgücü Piyasasında Sosyal Sermaye". *Kamu-İş Dergisi* C.10, S.3, ss.103-131 (<http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1034.pdf>, 07 Ocak 2015 tarihinde erişildi).
- Siisiäinen, Martti (2000). Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam. Department of Social Sciences and Philosophy University of Jyväskylä (https://www.istr.org/resource/resmgr/working_papers_dublin/siisiainen.pdf, 30 Kasım 2015 tarihinde erişildi).
- Smith, Adam (2011). *Ulusların Zenginliği*. Çev: Metin Saltoğlu, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Solmaz, Erol (2008). "İktisadi Kalkınma Kuramlarının Yoksulluk Konusuna Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Bakış". *Mevzuat Dergisi*, Yıl:11, Sayı:132, (<http://www.mevzuatdergisi.com/2008/12a/01.htm>, 21 Şubat 2015 tarihinde erişildi).
- Spicker, Paul (2002). "Poverty and the Welfare States: Dispelling the Myths". *A Catalyst Working Paper*, pp.1-44 (<http://www.rightsnet.org.uk/pdfs.pdf>, 30 Ekim 2014 tarihinde erişildi)..
- Stigler, George J. (1967). "Imperfections in the Capital Market". *The Journal of Political Economy*, Vol. 75, No. 3, pp. 287-292 (<http://www.jstor.org/1828686>, 28 Aralık 2014 tarihinde erişildi).

Stiglitz, Joseph E. (1999) " Public Policy for a Knowledge Economy". *Department for Trade and Industry and Center for Economic Policy Research* (<http://akgul.bilkent.edu.tr/BT-BE/knowledge-economy.pdf>, 28 Aralık 2014 tarihinde erişildi).

Sweden / CIA (2012). *"The World Factbook"*. (<https://www.cia.gov/library/public/the-world-factbook/geos/sw.html>, 08 Haziran 2015 tarihinde erişildi).

Şaul, Mahir (2013). "Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye'ye İş Göçü". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:68, Sayı:1, pp.83-121 (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/1782/18822.pdf>, 22 Şubat 2015 tarihinde erişildi).

Şenel, Alâeddin (1982). *İlkel Toplumdan Uygur Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları:504.

Şenses, Fikret (2001). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Şenses, Fikret (2004). "Neo liberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı Engel mi?" *Economic Research Center Working Paper* 04/09, pp.1-28 (<http://erc.metu.edu/menu/series04/0409.pdf>, 21 Şubat 2015 tarihinde erişildi).

Talas, Cahit (1992). *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*. Bilgi Yayınevi, Ankara.

Tarhan, Ahmet (2011). *Yeni Kurumsal İktisat'ın Rıggsci Eleştirisi*. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Taşgın, Ş. Neşe (2010). *Refah Devleti ve İnsan Hakları Açısından Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Thomas, R. Malthus (1798). "An Essay on the Principial of Population" London, 1982.

Tribe, Keith (2003). *"A Companion to the History of Economic Thought"*. Edited by: Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, Blackwell Publishing, (https://is.vsfs.cz/el/6410/leto2013/BA_ETD/um/3968033/Blackwell.pdf, 01 Aralık 2014 tarihinde erişildi).

Turnbull, Colin M. (1962). *The Forest People*. National History Press, 8th Edition, Newyork.

UNDP (2010). *"Rethinking Poverty: Report on the World Social Citiation"*. (<http://www.un.org/esa/socdev/rwss/docs/fullreport.pdf>, 04 Haziran 2015 tarihinde erişildi).

UNDP / Sweeden (2013) "Human Developeopmet: Sweeden" (<http://hdr.undp.org/sites/default/files/Countr/SWE.pdf>, 08 Haziran 2015 tarihinde erişildi).

Uzun, Ayşe Meral (2003). "Yoksulluk Olgusu Ve Dünya Bankası" *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, pp.155-174 Erişim:<http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/194.pdf>, 06 Kasım 2014 tarihinde erişildi).

Varoufakis, Yanis (2012). "A Most Peculiar Failure on The Dynamic Mechanism by Which the Inescapable Theoretical Failures of Neoclassical Economics Reinforce Its Dominance". *UAD PhilEcon Department of Economics Working Paper*, pp.1-28 (<https://varoufakis.files.wordpress.com/2012/04/neoclassical-economics-as-a-most-peculiar-failure.pdf>, 21 Şubat 2015 tarihinde erişildi).

- Veblen, Thorstein B. (1898). "Why is Economics Not an Evolutionary Science" *The Quarterly Journal of Economics* Volume 12, pp.117-182 (http://elegant-technology.com/resource/ECO_SCI.PDF, 12 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Veblen, Thorstein B. (1899). "The Preconceptions of Economic Science". *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 13, No. 4, pp.396-426 (<http://www.jstor.org/stable/1883645>, 14 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Veblen, Thorstein B. (2014). *Aylak Sınıfın Teorisi*. Çev: Enver Günsel, Tutku Yayınevi, İstanbul, Boston.
- Vetterlein, Antje (2008). "Lacking Ownership: The IMF and its Engagement with Social Development as a Global Policy Norm". *GARNET Working Paper*, (http://www.garneteu.org/fileadmin/documents/working_papers/5208.pdf, 06 Kasım 2014 tarihinde erişildi).
- Williamson, Oliver E. (1985). "The Reflections of New Institutional Economics". *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 2nd Symposium pp.187-195 (<http://www.jstor.org/stable/40750794>, 26 Haziran 2014 tarihinde erişildi).
- Williamson, Oliver E. (2000). "Transaction Cost Economics". *C. Menard & M. Shirley (drl.) in Handbook of New Institutional Economics*, Springer, pp.41-65 (<http://www.springer.com/economics/law+%26+economics/book/978-1-4020-2687-4>, 16 Aralık 2014 tarihinde erişildi).
- Woolard, Ingrid (2002). "An Overview of Poverty and Inequality in South Africa". *Working Paper prepared for DFID (SA)*, (<http://www.sarpn.org/Poverty.pdf>, 09 Haziran 2015 tarihinde erişildi).
- World Bank (2013). "Evidence-Based Policy, Institutional Change and Poverty Impact". World Bank Institute Capacity Development and Results, (<http://wbi.worldbank.org/wbi/Data/wbi/wbicms/files/drupalacquaia/wbi%20Impact.pdf>, 15 Şubat 2015 tarihinde erişildi).

- Yanikkaya, Halit & Karakayalı, Hüseyin (2006). "Kurumsal Faktörlerin Ekonomik Büyümeye Etkileri". *Kurumsal İktisat, Kurallar, Kurumlar ve Ekonomik Gelişme İçinde*, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Yayın no:194, Ankara.
- Yardımcıoğlu, Fatih & Gülmez, Ahmet (2013). "Türk Cumhuriyetlerinde İhracat Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Eşbütünleşme Ve Panel Nedensellik Analizi". *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt:VIII, Sayı:1, 145-162 (<http://www.beykon.org/dergi/2013/SPRING/F.Yardimcioglu.pdf>, 10 Ağustos 2015 tarihinde erişildi).
- Yıldırım, Selim (2009). "Kurumsal İktisat Bağlamında Ülkeler Arası Büyüme Farklılıklarının Analizi". Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yıldırım, Selim (2010). "Kurumların Dinamik Yapısının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisinin Analizi". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı:3, pp. 111-126.

EKLER

EK 1: Analizde Kullanılan Ülkeler

Arnavutluk	Kolombiya	Almanya	Ürdün	Paraguay
Arjantin	Kosta Rika	Yunanistan	Kenya	Filipinler
Bangladeş	Danimarka	Honduras	Madagaskar	Polonya
Belçika	Dominik	Macaristan	Malezya	Romanya
Bolivya	Ekvator	Hindistan	Meksika	Rusya
Brezilya	Mısır	Endonezya	Hollanda	Güney Afrika
Bulgaristan	El Salvador	İrlanda	Nijerya	İspanya
Kanada	Estonya	İsrail	Norveç	İsveç
Şili	Finlandiya	İtalya	Pakistan	Tayland
Çin	Fransa	Jamaika	Panama	Tunus
Türkiye	Uganda	Birleşik Krallık	Amerika B.D.	Uruguay

EK 2: Ekonomik, Politik ve Yasal Kurum Endeksi Bileşenleri / Oluşturulan Endeksler

Institutional group and measure	Source	Code
Legal institutions		
Index of Economic Freedom: Property rights	The Heritage Foundation and WSJ	L1
Freedom of the Press: Legal Environment*	Freedom House	L2
Freedom in the World: Civil Liberties*	Freedom House	L3
EFW Index: Judicial independence	Fraser Institute	L4
EFW Index: Impartial courts	Fraser Institute	L5
EFW Index: Protection of property rights	Fraser Institute	L6
Law and order	ICRG	L7
Religion in Politics	ICRG	L8
Rule of Law	WB WGI	L9
Political institutions		
Freedom of the Press: Political Environment*	Freedom House	P1
Freedom in the World: Political Rights*	Freedom House	P2
Institutionalized Democracy - Institutionalized Autocracy	Polity IV	P3
Checks and balances	WB DPI	P4
Democratic accountability	ICRG	P5
Corruption	ICRG	P6
Bureaucratic quality	ICRG	P7
Internal conflict	ICRG	P8
Military in politics	ICRG	P9
Control of Corruption	WB WGI	P10
Corruption perceptions index	Transparency international	P11
Political terror scale*	Political terror scale	P12
Economic institutions		
Index of Economic Freedom: Financial Freedom	The Heritage Foundation and WSJ	E1
Index of Economic Freedom: Business freedom	The Heritage Foundation and WSJ	E2
Regulatory Quality	WB WGI	E3
Freedom of the Press: Economic Environment*	Freedom House	E4
EFW Index: Freedom to own foreign currency bank accounts	Fraser Institute	E5
EFW Index: Regulation of Credit, Labor, and Business: Credit market regulations	Fraser Institute	E6
EFW Index: Regulation of Credit, Labor, and Business: Labor market regulations	Fraser Institute	E7
EFW Index: Regulation of Credit, Labor, and Business: Business Regulations	Fraser Institute	E8
EFW Index: Foreign ownership/investment restrictions	Fraser Institute	E9
EFW Index: Capital controls	Fraser Institute	E10
Investment profile	ICRG	E11

* Scale is inverse, a higher number implies lower quality.

EK 3: Gini Katsayısı ve Yoksulluk Oranı Arasındaki Korelasyon İlişkisi

Bu ilişkiyi test etmek amacıyla Dünya Bankasından elde edilen "Ülkeler için Yoksulluk Açığı (Poverty Gap by Country)" ile yine Dünya Bankasından elde edilen Gini Katsayıları kullanılmıştır. E-views 8 programında klasik korelasyon formülünden elde edilen korelasyon katsayısı 0,72 olarak bulunmuştur. Her ülke için Yoksulluk açığı endeksi bulunamadığından verisi bulunan ülkeler için 2000-2010 yılları için ilişki test edilmiştir. Gelir dağılımındaki iyileşme Gini katsayısı arasında yüksek açıklayıcılık ilişkisi nedeniyle Gini Katsayısının kullanılması anlamlı bulunmuştur. Korelasyon için kullanılan ülkeler aşağıdaki gibidir.

Arjantin	Şili	Ekvator	Panama	İsveç
Bolivya	Kolombiya	El Salvador	Paraguay	Türkiye
Brezilya	Kosta Rika	Estonya	Polonya	Tayland
Bulgaristan	Danimarka	Honduras	Romanya	Tunus
Kanada	Dominik	Macaristan	Rusya	Uruguay

EK 4: Analizdeki Ülkeler İçerisinde Kişi Başına Düşen Geliri En Fazla 30 Ülke

Arjantin	Estonya	Hindistan	Hollanda	İspanya
Belçika	Finlandiya	Endonezya	Norveç	İsveç
Bulgaristan	Fransa	İrlanda	Polonya	Tunus
Kanada	Almanya	İsrail	Romanya	Türkiye
Çin	Yunanistan	İtalya	Rusya	İngiltere
Danimarka	Macaristan	Meksika	G.Afrika	ABD